

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

**OBAMA'NIN GRAND STRATEJİSİNİN ORTADOĞU'YA
YANSIMALARI**

Doktora Tezi

ÇAĞATAY ÖZDEMİR

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SIYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

**OBAMA'NIN GRAND STRATEJİSİNİN ORTADOĞU'YA
YANSIMALARI**

Doktora Tezi

ÇAĞATAY ÖZDEMİR

Danışman: DOÇ. DR. MUZAFFER KOÇ

İstanbul, 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalında Doktora öğrenimi gören 706315821 no'lu Çağatay ÖZDEMİR'in hazırladığı "Obama'nın Grand Stratejisinin Ortadoğu'ya Yansımaları" konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, M.Ü. Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 28/05/2018 tarihinde saat 14:30'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin *kabulüne* ne OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç.Dr.Muzaffer KOÇ	<i>kabul</i>	<i>[Signature]</i>
Dr.Öğr.Üyesi Selin Muzaffer BÖLME	<i>KABUL</i>	<i>[Signature]</i>
Dr.Öğr.Üyesi İbrahim Murat BOZKURT	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
Prof.Dr.Kemal İNAT	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>
Doç.Dr.Hasan Basri YALÇIN	<i>Kabul</i>	<i>[Signature]</i>

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun *07/06/2018* tarih ve *2018/11-01* sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Sınav evrakları 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3(üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Çağatay Özdemir
Anabilim Dalı	: Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri
Programı	: Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Muzaffer Koç
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora - Mayıs 2018
Anahtar Kelimeler	: Grand Strateji, ABD, Dış Politika, Obama

ÖZET

OBAMA’NIN GRAND STRATEJİSİNİN ORTADOĞU’YA YANSIMALARI

Grand strateji, dış politikaya dair yol belirleyen büyük plandır. Bu bağlamda, dış politika kararları ve araçlarının nasıl kullanılacağını ortaya koymaktadır. Birçok devlet, farklı grand stratejileri kullanarak uluslararası sistemdeki gelişmelere karşı yönünü tayin etmektedir. ABD, bu devletler arasında en dikkat çekenidir. Zira Beyaz Saray, kuruluşundan beri farklı grand stratejilere sahip olmuş ve uluslararası gelişmelerde kritik rol oynamıştır. Washington, özellikle Soğuk Savaş’ın ardından uluslararası sistemde hakim olabileceğini düşünmüştür. Ancak, çok geçmeden çatışmalar meydana gelmiş ve bu gerilimler başkandan başkana farklı grand stratejilerin tercih edilmesine neden olmuştur. Öyle ki, 11 Eylül 2001 saldırısıyla Afganistan ve Irak’ta savaflara giren ABD, sosyo-ekonomik olarak hırpalanmıştır. Üstelik, 2008 ekonomik kriziyle karşı karşıya kalmış, iç politikada zorluklar yaşamıştır. Bu gelişmelerin ardından, Obama başkanlığa gelmiş ve grand stratejisi olarak yeniden mevzilenmeyi seçmiştir. ABD Başkanı bu doğrultuda, ekonomik maliyetlerini kısmak ve iç politikaya odaklanabilmek amacıyla askeri harcamalarını azaltmıştır. Bu tez, Obama’nın grand stratejisini Ortadoğu’da da uyguladığını ileri sürmüştür ve bölgedeki gelişmeler üzerinden bu iddianın göstergelerini değerlendirmiştir. Söz konusu gelişmelerin başında, Beyaz Saray’ın askerlerini Afganistan ve Irak’tan çekmesi, Arap İsyanları, İran nükleer müzakereleri, İsrail-Filistin çatışması ve terör sorunu gelmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Çağatay Özdemir
Field : Political History and I.R. of the Middle East
Programme : Political History and I.R. of the Middle East
Supervisor : Assoc. Prof. Muzaffer Koç
Degree Awarded and Date : Ph.D. - May 2018
Keywords : Grand Strategy, USA, Foreign Policy, Obama

ABSTRACT

REPERCUSSIONS OF OBAMA'S GRAND STRATEGY IN THE MIDDLE EAST

Grand Strategy is a blueprint that sets the path to foreign policy; more specifically, it reveals how foreign policy decisions and tools can be used. Many governments use different types of grand strategies to determine their direction towards the developments in the international system. The United States is the most remarkable example among these states because the White House, since its foundation, has had different grand strategies and through them it has played a critical role in international developments. Especially after the Cold War, Washington thought it could dominate the international system. However, in a very short time, different conflicts started to emerge and the approach of different presidents to these conflicts resulted in different grand strategies. As a result of these strategies, the United States started wars in Afghanistan and Iraq after the September 11, 2001 attacks, soon to find itself socio-economically damaged. Moreover, the United States was shaken even more by the economic crisis of 2008, which was translated into difficulties in domestic politics. In the light of these developments, Obama came to the presidency and set out to follow a new grand strategy, that of retrenchment. Accordingly, the US President cut the military spending in order to reduce its economic costs and to focus on domestic politics. This thesis suggests that Obama applied his grand strategy to the Middle East and evaluated this assumption by taking into consideration various developments in the region. The main developments in question are: withdrawal of troops from Afghanistan and Iraq, Arab Uprisings, Iran nuclear negotiations, the Israel-Palestine conflict and terrorism.

ÖNSÖZ

ABD, kuruluşundan günümüze kadar uluslararası sistemde önemli rol oynamış ve özellikle Soğuk Savaş'tan sonra bu rol zirveye ulaşmıştır. Washington, Soğuk Savaş'ın ardından Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanlarında etkisini artırmaya çalışmış ve artık tek kutuplu bir dünya sistemi olduğunu iddia etmiştir. Ancak, çok geçmeden bu iddia yerini uluslararası sistemdeki artan çatışmalara ve gerilime bırakmıştır. ABD Başkanları, bu gergin atmosfer süresince grand stratejileri üzerinden politikalarını belirlemişlerdir. Bu çalışma, Beyaz Saray'ın Soğuk Savaş'tan sonra geliştirdiği grand stratejiler üzerine odaklanmış ve nihayetinde Obama dönemini yakın şekilde incelemiştir. Bu bağlamda, Obama'nın grand stratejisiyle belirlediği dış politika tercihleri ve Ortadoğu özelindeki yansımaları ortaya koyulmuştur. Obama, Bush yönetiminin miras bıraktığı ekonomik sorunların üstesinden gelmek ve iç politikada yaşanan problemleri gidermek amacıyla dış politikada düşük düzeyde maliyet öngören adımları tercih etmiştir. Nitekim Obama, Bush yönetiminden Afganistan ve Irak savaşlarını devralmış ardından Ortadoğu'daki Arap İsyanları'yla karşılaşmıştır. Ayrıca ABD Başkanı, İran nükleer müzakerelerine odaklanmış, İsrail-Filistin çatışmasına ve terör örgütlerine karşı ikircikli tutumlar sergilemiştir. ABD Başkanının bu adımları, Ortadoğu'daki sorunları derinleştirmiş ve bölgede istikarsızlıktan, PKK/PYD terörüne desteğe kadar uzanan olumsuz bir tablo meydana getirmiştir. Bu bağlamda, Obama dönemini ve Ortadoğu'da bıraktığı mirası anlamak aslında Trump dönemini de anlamak anlamına gelmektedir. Zira Obama'nın mirası, Trump'ın grand stratejisini önemli ölçüde etkilemiştir. Her ne kadar Trump, kendine özgü politikalar izleyerek söz konusu etkiden kurtulmaya çalışsa da bu sürecin kolay bir şekilde gerçekleşmeyeceği aşikardır. Bu nedenle Trump, özellikle Ortadoğu'da kimi zaman Obama'ya benzer adımlar atmakta kimi zaman da farklı bir profil çizmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmanın ana konusu olan Obama dönemi, ABD'nin günümüzde yaşadığı sorunları anlamak açısından kritik bir anlam arz etmekte ve Ortadoğu'daki problemleri aydınlatmaya çalışmaktadır.

Bu çalışma sürecinde bana katkı veren, yol gösteren ve akademik yönümü belirleyen Prof. Dr. Fahrettin Altun'a, elinizdeki çalışmanın her satırında ayrı bir emeği bulunan ve empririk bir dış politika anlayışı belirlememi sağlayan Prof. Dr. Kemal İnat'a, bu çalışmanın ortaya çıkışında önemli bir etkisi olan ve grand strateji literatürüne ilgi duymamı sağlayan Doç. Dr. Hasan Basri Yalçın'a çok teşekkür ederim. Bu çalışma dönemi boyunca, desteğini yakın şekilde hissettiğim Prof. Dr. Burhanettin Duran'a, Dr. Enes Bayraklı'ya ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ailesine şükranlarımı sunarım. Ayrıca, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsündeki hocalarıma, danışmanım Doç. Dr. Muzaffer Koç başta olmak üzere, Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu ve Dr. Selin M. Bölme'ye çok teşekkür ederim. Bu çalışmanın başlangıcından itibaren manevi olarak benden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, sabrıyla yanımda olan değerli eşim Gloria Özdemir'e ve Babam Ramazan Özdemir ile Annem Gülşen Özdemir'e müteşekkirim. Bu çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii
1. GİRİŞ	1
2. GRAND STRATEJİ NEDİR?	7
2.1. Grand Strateji ve Dış Politika İlişkisi	11
2.2. Grand Strateji Çeşitleri Nelerdir?	14
2.3. ABD Dış Politikasında Grand Stratejilerin Etkisi.....	24
3. OBAMA’NIN GRAND STRATEJİSİ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD BAŞKANLARIYLA KARŞILAŞTIRMASI	35
3.1. William J. Bill Clinton	37
3.2. George W. Bush Jr.	41
3.3. Barack H. Obama	45
4. OBAMA’NIN GRAND STRATEJİSİNİN ORTADOĞU’YA YANSIMALARI	53
4.1. Afganistan Karmaşası	54
4.2. Irak’tan Çekilme Süreci	60
4.3. Arap İsyanları.....	66
4.3.1. Tunus	72
4.3.2. Mısır	79
4.3.3. Libya.....	89
4.3.4. Suriye	97
4.3.5. Bahreyn	109
4.3.6. Ürdün.....	116
4.3.7. Yemen	121
4.4. İran Nükleer Görüşmeleri	129
4.5. İsrail-Filistin Çatışması	138
4.6. Terörle Mücadele	144
4.6.1. DEAŞ	150
4.6.2. PKK/PYD	156
4.6.3. AYEK.....	161
4.6.4. Diğer Örgütler	166
5. SONUÇ	183
KAYNAKÇA	186

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo I : Stratejik Etkileşimler Hiyerarşisi.....	10
Tablo II : Soğuk Savaş Sonrası ABD Başkanları'nın Grand Stratejilerinin Karşılaştırılması.....	51

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil I : Grand Strateji Çeşitleri 15

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYEK	Arap Yarımadasındaki El Kaide
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
C.	Cilt
CENTCOM	ABD Merkez Komutanlığı (United States Central Command)
DEAŞ	Irak ve Şam Devleti (دولة العراق والشام)
GATT	Genel Tarife ve Ticaret Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
ISAF	Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (International Security Assistance Force)
MÖ.	Milattan Önce
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (North American Free Trade Agreement)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (The North Atlantic Treaty Organization)
NAVCENT	ABD Deniz Kuvvetleri Merkez Komutanlığı (United States Naval Forces Central Command)
no.	Numara (Number)
PKK/PYD	Kürdistan İşçi Partisi/ Demokratik Birlik Partisi (Partiya Karkerên Kurdistan/ Partiya Yekîtiya Demokrat)
s.	Sayfa
SEAL	ABD Donanması Özel Kuvvetleri (The United States Navy's Sea, Air and Land Teams)
SİHA	Silahlı İnsansız Hava Aracı

<i>ss.</i>	Sayfalar
<i>UAEK</i>	Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu
<i>vb.</i>	Ve benzeri
<i>vol.</i>	Cilt (Volume)
<i>YPG.</i>	Halkçı Koruma Birlikleri (Yekineyen Parastina Gel)
<i>yy.</i>	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Tezin Konusu:

İnsanlık tarihindeki çatışma olgusu, savaşlar olarak kendisini göstermiş ve uzun bir zaman dilimi boyunca devletlerin birbirleriyle mücadelesinde yegane dış politika unsuru haline gelmiştir. Çatışma temeline dayalı savaş geleneği, askeri güç kullanımı üzerinden çıkarlarını korumak ve hedeflerine ulaşmak anlamını taşımıştır. Dolayısıyla, devletlerin dış politikalarında savaşlar, kritik araçlar olarak görülmüştür. Nitekim, en küçük organizasyona sahip devletten imparatorluklara kadar savaşlar vazgeçilmez bir öneme sahip olmuştur. Savaşların önemi, üzerinde düşünceler gelişmesine ve tartışmalar yapılmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda, dikkat çeken unsur, savaşları kazanmak için sahada kullanılan taktikler olmuştur. Taktikler, savaşın gidişatını lehe döndürmek için ortaya konulan ve kısa sürede tatbik edilen düşüncelerdir. Taktikler sayesinde savaşlara karşı bakış açısı değişmiş ve daha iyi taktikler ortaya koyabilme motivasyonu gelişmiştir. Böylece, taktiklerin daha geniş bir sistematığe oturtulmasıyla strateji meydana gelmiştir. Strateji, savaş alanındaki taktiklerden bir üst mertebeyi temsil etmiş ve daha uzun vadeli öngörülerini içermiştir. Örneğin, taktikler savaş alanındaki ani manevralarsa stratejiler savaşın bütününe dair ortaya koyulan planlar olmuştur.

Savaşların taktik ve strateji kavramlarına etki ederek gelişmelerini sağlaması, devlet politikalarında hedeflenen amaçlara ulaşmak için bu kavramların kullanılabilceği düşüncesini beraberinde getirmiştir. Özellikle, strateji kavramı kısa vadede devletin elde etmek istediklerine ulaşma yolu olarak uygulanmıştır. Bu anlamda, strateji anlamını giderek genişletmiştir. Öyle ki, siyaset, ekonomi ve sosyal ilişkilerde dahi kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim, strateji kavramının dış politikaya yansması ise kullanım alanının genişlemesiyle olmuştur. Bu bağlamda, devletler arası ilişkilerde hedeflere ulaşmak adına sistematik planlara ihtiyaç duyulmuş ve stratejiler kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu ilişkiler, esasen devletlerin verdiği dış politika kararları ve araçlarına dayanmaktadır. Bu nedenle, daha geniş bir perspektif dahilinde strateji kavramını ele almak gerekmiştir. Böylece, strateji, savaş kavramındaki tanımından çıkartılarak geniş şekilde ele alınmıştır. Nihayetinde, taktik, strateji gibi kavramlardan daha üst mertebede grand strateji kavramı ortaya çıkmıştır. Grand strateji, taktik ve stratejiye nazaran daha geniş bir zaman dilimini

ve araçları kapsamakta, iç politika ve dış politika kararları arasında denge oluşturarak yön göstermektedir. Dolayısıyla, grand strateji iç ve dış politika gelişmelerini göz önünde bulundurarak yol gösteren bir harita niteliğindedir.

Devletlerin ve özellikle modern devletlerin giderek etkileşimlerinin artması ve savaş dışı araçların kullanılmaya başlaması, grand stratejileri daha önemli kılmıştır. Zira, karmaşık bir uluslararası sistemde grand strateji geliştirmek hem zaruri hale gelmiş hem de tek bir grand strateji üzerinden hareket etmek imkansızlaşmıştır. Bu çerçevede, grand stratejilerin giderek farklı çeşitlere sahip olduğu görülmüştür. Grand stratejilerin farklı çeşitlere sahip olmasında, küresel ve bölgesel güç dengeleri, ekonomik ilişkiler ve çatışma riskleri gibi birçok faktör etkilidir. Uluslararası sistemdeki gelişmeler veya savaş riskleri, beklenmedik gelişmeler gibi nedenler de grand stratejilere farklı yorumlar kazandırmıştır. Belirtmek gerekir ki, grand strateji düşünürlerinin yorumları görecelidir. Keza, tek bir tanımla uluslararası sistemin karmaşık yapısının çözülmesi veya devletlerin amaçlarına ulaşması mümkün değildir. Bu yönüyle grand stratejiler, temel öngörülere sahip olmuşlar ve kimi zaman farklı dış politika araçları kullanılarak desteklenmişlerdir. Bu çalışmanın kabul ettiği üzere grand strateji çeşitlerini belirleyen dört unsur bulunmaktadır. Bu dört unsur sırasıyla, devletlerin tek taraflı harekete geçmesi, çok taraflı harekete geçmesi, askeri müdahaleyi uygulaması ve askeri müdahaleden kaçınmasıdır. Söz konusu dört temel unsur arasında yapılan seçimler, grand stratejilerin hangi genel çerçeveye sahip olduğunu göstermektedir. Farklı görüşlerle ortaya koyulan ayrı grand strateji çeşitlerine bu pencereden bakmak temel ayrımlarını görebilmek açısından önem arz etmektedir.

Grand stratejiler, farklı çeşitleri ve önerdikleri dış politika araçları nedeniyle devletlerin ilgi odağındadırlar. Ancak, uluslararası sistemde grand stratejilerin en çok uygulandığı ülke ABD'dir. Öyle ki, ABD'nin kuruluşundan itibaren grand stratejilere sahip olduğu ve gücünü artırdıkça, uluslararası sistemde yeni gelişmeler yaşandıkça giderek farklı grand stratejileri tercih ettiği görülmüştür. Bu bağlamda, ABD'nin kuruluş dönemlerinde Kuzey Amerika'daki varlık mücadelesi, peşi sıra bu kıtadaki nüfuzu artırma süreci, ilk grand strateji tercihlerinin yapıldığı bir zaman dilimi olarak dikkat çekmektedir. ABD'nin kuruluşundan sonra uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm ve

gelişmeler, söz konusu grand strateji kullanımının giderek çeşitlenmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle, ABD ve Avrupa arasındaki ilişkiler ve giderek artan çatışmalar sürecinde dış politika kararları vermek zorlaşmış ve öngörüler yapmak gerekmiştir. Keza, uluslararası sistemde Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın meydana gelmesi ABD'nin pozisyonunu direkt olarak etkilemiştir. Bu anlamda ABD, her iki Dünya Savaşı boyunca grand strateji tercihlerinde bulunmuş ve dış politika kararlarını uzun vadeli bu planlar üzerinden belirleyerek çıkarlarını korumaya çalışmıştır.

Washington için dünya savaşlarından sonraki dönemde farklı dinamikler meydana getirmiştir. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra galip gelen ABD, Batı Bloğunun lideri haline gelmiştir. ABD, Soğuk Savaş'ın başlamasından ve giderek artan nükleer silah tehdidinden sonra, grand stratejisini belirleyerek uzun yıllar boyunca uygulamıştır. Washington'un grand stratejisi, Soğuk Savaş boyunca güvenlik tehditleri, sıcak çatışmalar ve ekonomik gelişmeler gibi farklı birçok alanda uluslararası sistemdeki yerini belirlemiştir. Beyaz Saray ayrıca, Soğuk Savaş boyunca uyguladığı grand stratejiye farklı araçlar eklemiş ve sürekli olarak gelişmesini sağlamıştır. Böylece, uluslararası sistemdeki devingen yapıya ayak uydurulmuştur. ABD'nin grand stratejisi üzerinden belirlenen dış politikalar neticede Soğuk Savaş'ın galibi olmasını sağlamıştır. Ancak, Soğuk Savaş boyunca devam eden gergin atmosfer ve dünyada her an nükleer bir çatışmanın çıkacağı beklentisinin sona ermesi, uluslararası sistemde yeni gelişmelerin habercisi olmuştur.

Soğuk Savaş'ın ardından Washington'un grand strateji tercihi tartışmaya açılmıştır. Bu dönemde ABD, uluslararası sistemde elde ettiği gücün etkisiyle, liberal değerlerini Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanlarına yayacağını iddia etmiştir. Keza, Soğuk Savaş sonrası ABD Başkanları için bu hedef, temel bir ön kabul haline gelmiştir. ABD'nin liberal değerleri öne çıkarmasının arka planında ise demokrasi talebi ve serbest piyasa ekonomisi gibi araçlarla nüfuz alanını genişleterek diğer devletlere etki edebilmesi bulunmuştur. Ancak, uluslararası gelişmeler Washington'un beklediği gibi olmamış ve çok geçmeden çatışmaların arttığı göze çarpmıştır. Beyaz Saray, artan çatışmalar karşısında çözüm bulabilmek ve liderliğini koruyabilmek üzere grand stratejiler belirlemeye başlamıştır. Özellikle, bu dönemde başkandan başkana farklılıklar gösteren

grand stratejiler, ABD'nin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulma yolu olarak düşünülmüştür. Bu süreçte, George H. W. Bush döneminden William J. Bill Clinton'a yaşanan uluslararası gelişmeler çatışmaların artacağına sinyallerini vermiştir. Nitekim, George W. Bush Jr döneminde devam eden çatışmalar, sınırları aşarak küresel terörizm haline gelmiştir. Tüm bu gelişmeler karşısında Washington, grand stratejileriyle uluslararası sistemdeki konumunu korumaya ve güçlendirmeye çalışmış, ancak her bir başkanın tercihi tartışma konusu haline gelmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan en büyük sorun ise klasik devletlerin sınırlarını aşan terörizm olmuştur.

Terör, 11 Eylül 2001 saldırılarıyla dünya genelinde dikkat çekmiştir. Ancak, çok daha köklü bir tarihi bulunan bir şiddet biçimidir. Soğuk Savaş'ın ardından etkisini artıran terörizmin, ABD'ye en büyük saldırısı George W. Bush Jr döneminde meydana gelmiştir. Bu saldırılar Washington'un dış politika tercihlerini yeniden değerlendirmeye açmasına neden olmuştur. Keza, ABD, tek kutuplu dünyada hakimiyetini tamamen sağlayamadığını görmüş ve yeni bir şiddet türüyle yüzleşmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, Bush döneminde terörle mücadele için grand strateji tercihi değişmiş ve neticede ABD kendisini denizaşırı operasyon gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak savaşlarında bulmuştur. Bush dönemindeki savaşlar ABD ekonomisine, sosyal yapısına ve refahına ciddi zarar vermiştir. Özellikle, ekonomik olarak hırpalanan ABD, 2008 yılındaki küresel ekonomik krizi yaşamıştır. Söz konusu sorunlar, Bush'un Afganistan ve Irak'a müdahalesini sorgulamaya açmıştır.

11 Eylül'den sonra ciddi şekilde sarsılan ABD'nin iç politika dengeleri, farklı alanlarda sosyo-ekonomik kırılmalar meydana getirmiştir. Özellikle, ABD'deki finans sisteminin geçirdiği sarsıntı, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaç alanlarında büyük felaketler meydana getirmiştir. Bu gelişmeler nedeniyle, Soğuk Savaş'tan sonra önem kazanan Washington'un liberal değerleri, piyasa ekonomisi ve uluslararası sistemdeki konumu büyük bir yara almıştır. Bush döneminin sonuna doğru, ABD'nin yaşadığı bu çok yönlü krize karşı, başkan adaylarından Barack H. Obama'nın ismi öne çıkmıştır. Zira, Obama seçim kampanyasını değişim üzerinde kurmuş ve Bush dönemindeki grand stratejiden ayrı bir tercihe sahip olacağını göstermiştir. Obama, bu öngörülerıyla ABD Başkanlığına seçilmiş ve Soğuk Savaş sonrası ABD Başkanlarından farklı bir grand strateji belirleyerek dış politika kararlarını vermiştir.

Obama, Bush yönetimi boyunca artan askeri harcamalar ve sosyo-ekonomik sorunlara çare bulabilmek amacıyla harekete geçmiştir. ABD Başkanı, bu bağlamda grand stratejisini yeniden mevzilenme olarak belirlemiştir. Beyaz Saray'ın yeni patronu, bu tercihiyle denizaşırı askeri operasyonlarından kaynaklanan harcamalarını kıstmayı ve iç politikada yaşanan sorunlara kaynak yaratmayı düşünmüştür. Obama, bu doğrultuda ülkesini ekonomik anlamda yıpratın Afganistan ile Irak'taki savaşları bitirmeyi ve askerlerini geri çekmeyi öncelikli görmüştür. Ancak, Obama yönetimi süresince tek sorun bu savaşlar olmamıştır. Nitekim, Washington Ortadoğu'da birçok farklı gelişmeyle karşı karşıya kalmıştır. Bu anlamda, Obama Arap İsyanları, İran nükleer görüşmeleri, İsrail-Filistin çatışması ve artın terörizm gibi konular nedeniyle ciddi meydan okumalarla yüzleşmiştir. Özellikle, Obama döneminde artın terörizm ve DEAŞ ile PKK/PYD gibi terör örgütlerinin giderek güçlenmesi uluslararası sistemde istikrarsızlık doğurmuştur. ABD Başkanı ise tüm bu krizlere karşı yeniden mevzilenme üzerinden cevap vermiş ve ortaya karmaşa dolu bir tablo çıkmıştır.

Tezin Amacı ve Önemi:

Bu tez, Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu'ya etkilerinin neler olduğunu cevaplamak üzere yazılmıştır. Bu bağlamda, Obama dönemine dair farklı bir perspektif sunmayı hedeflemiştir. Özellikle, ABD dış politikası hakkındaki mitler düşünüldüğünde, dış politikanın grand stratejilere dayalı olarak geliştirildiğini göstermek kritik bir anlam taşımaktadır. Nitekim, Obama döneminin sona ermesiyle söz konusu mitlere karşı verilerle desteklenmiş çalışmaların yapılması için fırsat doğmuştur. Ayrıca, Türkiye'de ABD dış politikası üzerine yapılmış çalışmaların "aktarmacı" bir zihniyete dayandığını ve yorumlama yönünden eksikler barındırdığını görülmektedir. Bu tez, söz konusu sorunun çözümüne yönelik katkı vermeyi de amaçlamaktadır. Ek olarak belirtmek gerekir ki, grand strateji literatürü tamamen İngilizce yayınlardan oluşmakta ve Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu'daki uygulamasına yönelik özel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, hem Türk akademisinde el değmemiş bir alan olarak grand strateji literatürüne katkı sağlamak hem de Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu'daki uygulamasına dair boşluğu doldurmak bu çalışmanın temel amaçlarından birisi olmuştur. Nitekim bu çalışma, İngilizce olarak yayınlanmış grand strateji literatürüne dair kaynakların Türkçe akademi literatüründe de dolaşıma girmesini sağlayacaktır.

Tezin Metodolojisi ve Sınırlılıkları:

Bu tez, yöntem olarak nitel araştırma metotlarını kullanmış, özellikle de örnek olay incelemesinde bulunmuştur. Bu bağlamda, Obama'nın grand stratejisi olan yeniden mevzilenme hipotez olarak seçilmiş ve Ortadoğu'daki gelişmeler (örnek olaylar) irdelenerek hipotez test edilmeye çalışılmıştır. Hipoteze dair alt bileşenler ise farklı sorular üzerinden belirlenmiştir. Bu çerçevede, grand stratejinin tanımlanması, çeşitlerinin gösterilmesi ve ABD dış politikasında grand stratejilerin yerinin belirlenmesi gibi adımlar takip edilmiştir. Araştırma süresince, Obama döneminde yayınlanan resmi belgeler, Başkanlık Emirleri ve diğer raporlar değerlendirilmiştir. Ayrıca, Beyaz Saray'ın resmi basın toplantıları, ABD Dışişleri Bakanlığı ve önemli kurumların açıklamaları üzerinde durulmuştur. Bu tez için veriler toplanırken, Obama yönetiminde görev almış bakanların, danışmanların ve asistanların hatıratları gözden geçirilmiştir. İkincil kaynaklar olarak, Obama döneminde ve sonrasında yayınlanan kitaplar, makaleler ve belgesellerden yararlanılmıştır. Dolayısıyla, Obama'nın grand stratejisini tercih etmesi ve uygulamasına dair geniş çerçeveli bir araştırma sürecinde bulunulmuştur. Nitekim tez çalışması süresince, grand strateji literatürü taranmış ve Soğuk Savaş sonrası ABD Başkanları'nın grand strateji tercihlerine yakından bakılmıştır. Çalışmanın sınırlılığı ise, Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu özelinde ölçülmesidir.

Tezin Çerçevesi:

Bu tez, grand strateji kavramını detaylarıyla ele almış, dış politikadan farkları, çeşitleri ve ABD dış politikasındaki etkisi üzerinde durmuştur. Ardından, ABD'de Soğuk Savaş sonrası dönemde yönetime gelen başkanların grand stratejilerini değerlendirmiştir. Washington'un Soğuk Savaş sonrasında belirlediği grand stratejiler, başkandan başkana değerlendirildikten sonra Obama yönetimi ele alınmıştır. Bu bağlamda, Obama'nın grand stratejisini tercih nedenleri, tarihsel gelişmeler üzerinden ortaya koyularak tartışılmıştır. Peşi sıra, Obama'nın grand stratejisi olarak belirlediği yeniden mevzilenmenin çerçevesi verilerek Soğuk Savaş sonrası başkanların tercih ettiği grand stratejilerinden farkları ortaya koyulmuştur. Bu bilgilerin ardından Obama'nın grand stratejisi, Ortadoğu'da öne çıkan gelişmeler, ABD askerlerinin Afganistan ve Irak'tan çekilmesi, Arap İsyanları, İran nükleer görüşmeleri, İsrail-Filistin çatışması ve terör sorunu gibi konular üzerinden değerlendirilmiştir.

2. GRAND STRATEJİ NEDİR?

Strateji kavramının kökü Antik Yunan'a kadar uzanmakta¹ ancak yaygın şekilde kullanımı 19. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Strateji kavramının gelişiminde ise savaş unsuru kritik rol oynamıştır. Zira, savaşlarda kullanılan taktiklerle strateji kavramı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda, strateji kavramının köklerine ulaşabilmek için savaş taktikleri üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır. Tarih boyunca meydana gelen savaşlarda rakibi alt etmek için kullanılan taktikler, askeri hareket bilimi üzerinden incelenmiş ve geçmişe doğru izi sürülebilmıştır. Öyle ki, Beatrice Heuser'e göre taktik olgusu MÖ 5. yüzyıla kadar gitmektedir. Taktik olgusunun kökenlerine odaklanan çalışmalar, stratejiye dair ilk incelemeleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle taktik ve strateji arasındaki farklara odaklanan çalışmalar neticesinde strateji kavramının 6. yüzyıla kadar indiği görülmüştür. Bu döneme rastlayan tanıma göre "strateji, bir komutanın kendi topraklarını korumak ve düşmanlarını yenmek üzere kullandığı usullerdir."² Yine, Antik Yunan medeniyetinden Bizans İmparatorluğunun klasik metinlerine ulaşan *strategos (general)*³ kelimesi de strateji kavramının gelişimine katkıda bulunmuştur. Nitekim, MS 900'de Bizans İmparatoru Leo VI, *strategia* kavramını kullanmış ve 1554 yılında yapılan Latince çevirisine göre *strategia, general sanatı* veya *komuta sanatı* olarak gösterilmiştir.⁴ Stratejinin savaşı merkeze alan askeri tanımları, Napolyon döneminde de sürmüştür. Örneğin, Prusyalı general ve askeri teorisyen Clausewitz stratejiyi, savaşı sona erdirmek amacıyla kullanılan araç olarak göstermiş ve stratejinin savaşın planını oluşturduğunu, bu amaç doğrultusunda bir dizi eylemi birbirine bağladığını ifade etmiştir.⁵

Grand strateji kavramı, strateji kavramının eksiklerinden dolayı ortaya çıkmıştır. Devletler, tarih boyunca savaş kazanmak için farklı yollara ihtiyaç duymuşlardır. Buna mukabil, ekonomik kaynaklarını artırmak, savaş için toplumsal desteğe sahip olmak ve düşmanın diplomasi yollarını tıkamak gerekmiştir. Bu gerekliliklerin etkisiyle,

¹ Edward N. Luttwak, **Strategy, The Logic of War and Peace**, Second Printing, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, s.267.

² Lawrence Freedman, **Strateji**, 3. Basım, Belkıs Çorakçı Dışbudak ve Taciser Belge (çev.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, ss.141-142.

³ Luttwak, s.267.

⁴ Freedman, s.142.

⁵ Clausewitz, **On War**, Auckland: Translated by the Floating Press, 2010, S.257.

1920'lerde İngiliz ordusunda subay ve tarihçi J. F. C. Fuller gibi analistler, rakiplerini bastırmak adına hem askeri hem de askeri olmayan faaliyetlerin koordinasyonunu tanımlamak için grand strateji kavramını kullanmaya başlamıştır.⁶ Ancak Grand strateji kavramının kökenleri tartışmalıdır. Kavramın ortaya çıkışına dair özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı merkeze alan görüşler bulunmaktadır. Bu bağlamda grand stratejinin İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında İngiliz ve Amerikalı düşünürlerin savaşın giderek zorlu bir hal alması karşısında strateji olgusunu daha geniş bir çerçevede ele almasıyla ortaya çıktığı ifade edilmektedir.⁷ Yine de literatürdeki hakim görüşe göre, grand strateji kavramı ilk kez Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizcede kullanılmış ve savaşta zafer elde etmek için her türlü ulusal gücün kullanımını ifade etmiştir.⁸ Grand stratejiye dair kilometre taşı olan tanımlamayı ise İngiliz askeri teorisyeni B.H. Liddell Hart yapmıştır. Liddell Hart, grand stratejiyi, savaş stratejilerinin bir üst mertebesi olarak ortaya koymuş⁹ ve karar vericilerin ülkenin askeri, ekonomik ve diplomatik imkanlarını ortaya koyarak verdikleri politik mücadele olarak gösterilmiştir. Bu yönüyle, devlet yetkililerinin yürüttüğü ve askeri politikaların ötesinde bulunan grand strateji, esasen siyasal bir mücadele olarak ifade edilmiştir.¹⁰ Tüm bu çerçevede grand strateji, ulusal çıkarların belirlenmesi ve ulaşılması için öncelikleri ortaya koymaktadır. Böylece, ulusal çıkarlara ulaşmak adına potansiyel tehditler analiz ederek, nasıl karşı koyulacağına dair yol haritası sunulmaktadır.¹¹ Dolayısıyla, grand strateji savaş süreçlerinden ayrı bir tanımlayamaya sahiptir ve barış dönemlerini de içeren geniş bir politikalar bütününe kapsamaktadır.¹²

Strateji ve grand strateji kavramlarının ortaya çıkışına dair tarihsel dönemler tam olarak belirlenmedikleri takdirde karışmaya elverişlidirler. İki kavramın karışmasındaki ana neden, 19. yüzyıla kadar devletin yegane iktidar kaynağının askeri güç olmasıdır. Devlet, diğer iktidar kaynaklarını (ekonomi ve diplomasi gibi) koruyabilmek için askeri gücünü artırmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte, askeri bir anlam arz eden stratejiden ayrılan grand strateji, ülke içi ve dışı tehditlere karşı devletin amaçlarının askeri yönetim

⁶ Hal Brands, **What Good Is Grand Strategy?**, New York: Cornell University Press, 2014, s.2.

⁷ William C. Martel, **Grand Strategy In Theory And Practice**, New York: Cambridge University Press, 2015, s.25.

⁸ Brands, "What Good Is Grand Strategy", s.2.

⁹ B.H. Liddell Hart, **Strategy**, New York: Frederick A. Praeger, 1954, s.31.

¹⁰ Colin Dueck, **Reluctant Crusaders**, New Jersey: Princeton University Press, 2006, s.9.

¹¹ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.11.

¹² Zachary Selden, **Alignment, Alliance, and American Grand Strategy**, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2016, s.9

sanatıyla korunması anlamına gelmiştir. Grand strateji üzerine düşünürler, modern ulus devletin endüstriyel güce ulaştığı bir dönemde fikirlerini ortaya koymaya başlamışlardır. Böylece, savaşın ekonomik dayanağı ve uzun vadeli stratejik sonuçları belirlemedeki rolünü görmüşlerdir. Keza, İkinci Dünya Savaşı söz konusu durumun zorluklarını açık şekilde ortaya koymuştur. Bu çerçevede ekonomik güç, stratejinin merkezine oturmuş ve toplumsal güç (insan kaynakları vb) bu merkezin tabanı haline gelmiştir. Özetle, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında modern sanayileşmiş devlet, toplumsal güce daha yakından bağımlı geniş bir politika yelpazesine sahip olmuştur.¹³ Bunun sonucunda grand strateji kavramı da zaman içerisinde gelişmiş ve genişlemiştir. Özellikle devletlerin amaçları değiştikçe ve uluslararası sistemin yapısı dönüştükçe grand strateji kavramının da dönüşüm geçirdiği görülmüştür.¹⁴

Liddell Hart'ın zamanından günümüze kadar, birçok grand strateji tanımı yapılmıştır. Bu tanımların birçoğu aslında Liddell Hart'ın ortaya koyduğu grand strateji çerçevesinin versiyonlarını içermektedir. En genel anlamıyla söz konusu tanımlar, devletin kritik hedeflere ulaşmak amacıyla sınırlı kaynaklarını koordine etmesine ve en etkili biçimde kullanmasına odaklanmaktadır. Ancak, grand strateji kavramıyla ilgili bazı görüşler, ciddi bir farklılaşma göstermişlerdir. Bu görüşler dahilinde grand strateji, iş yaşamı ve spor gibi diğer alanları kapsayan bir anlama bürünmüştür. Bu tanımların yanı sıra, bazı gözlemciler grand stratejiyi doktrinler ve ulusal güvenlik stratejileri ile ilişkilendirmektedir. Ayrıca, grand stratejinin resmi açıklamalardan anlaşılamayacağını, özellikle muhtevası gereği çok daha gizli ve önemli olduğunu ifade eden düşünceler de bulunmaktadır.¹⁵

Grand strateji tanımlarından bazılarının strateji kavramının askeri kökenlerinden sıyrılmadığı dikkat çekmektedir. Örneğin, Art'a göre grand stratejiler, bir devletin ulaşmak istediği hedefleri ele almakta ve bu hedeflere ulaşmak için askeri araçlarını nasıl kullanacağına odaklanmaktadır. Bu anlamda Art, bir devletin askeri gücünü dış politika aracı olarak nasıl kullanacağını ele almaktadır. Böylece Art, grand strateji tasarımlarının devletin temel çıkarlarını korumak için askeri gücün doğru kullanımını gösterdiğini

¹³ Martel, ss.24-25.

¹⁴ Martel, s.23.

¹⁵ Brands, "What Good Is Grand Strategy?", s.3.

savunmaktadır.¹⁶ Benzer şekilde, Posen da grand stratejinin devletin güvenliğini nasıl sağlayacağı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Posen'a göre grand strateji, askeri tehditlere odaklanmaktadır. Zira, askeri meydan okumalar, tüm tehditler arasında en tehlikeli olanı ve maliyetlisidir.¹⁷ Üstelik Posen, grand stratejilerin ulusal politikaların tamamıyla ilgili olmadığını ileri sürmekte, ancak yine de bu kararları etkileyebildiğini belirtmektedir. Kısacası Posen için grand strateji, karmaşık iç politika süreçlerinde devletin ne kadar güvenliğe ihtiyacı olduğunu belirlemesi anlamına gelmektedir. Bu süreçteki kritik araç ise ordudur.¹⁸ Tüm bu tartışmaların neticesinde günümüzde grand strateji, savaş ve barış zamanlarını içine alan, uzun vadeli hedefler ile bu hedeflere ulaşmanın araçlarını kapsayan bir hal almıştır. Bu araçlar ise özellikle barış zamanlarında dikkat çeken; siyasi, ekonomik ve diplomatik yollardır.¹⁹ Nitekim, grand stratejinin günümüzdeki düzeyleri, coğrafi ölçekleri, zaman aralığı, hedefleri ve bu hedeflere ulaşma sürecinde stratejiyle ilgili diğer kavramlarla etkileşimlerini Martel aşağıdaki tabloyla aktarmıştır.²⁰

Tablo I
Stratejik Etkileşimler Hiyerarşisi

Düzye	Coğrafi Ölçek	Zaman Aralığı	Hedef	Araç Türleri
Grand Strateji	Küresel	Uzun vadeli* (on yıllık dönemler)	En ileri siyasi amaçlar	Tüm araçlar (diplomatik, askeri, ekonomik vb)
Strateji**	Tüm savaş ve çatışma bölgeleri	Orta vadeli (yıllar)	Genel askeri başarı	Askeri, enformasyonel ve ekonomik
Operasyon	Belirli bir savaş bölgesi	Kısa vadeli (haftalar ve aylar)	Seferin zaferi	Askeri ve enformasyonel
Taktik	Savaş alanı	En kısa zaman dilimi (dakikalar ve günler)	Taktik hedeflere ulaşma	Askeri
Teknoloji	Sivil cephe/akademi endüstri	Değişken zaman aralığı	Düşmanlara karşı rekabette üstünlük	Teknik uzmanlık

Sonuç olarak strateji, potansiyel çatışma riskleri ve söz konusu risklerin dengelenmesine atıfta bulunuyorsa grand strateji, bu dengelenmenin devletler boyutuna

¹⁶ Robert J. Art, **A Grand Strategy For America**, New York: Cornell University Press, 2003, s.2.

¹⁷ Barry R. Posen, **Restraint**, New York: Cornell University Press, 2014, s.1.

¹⁸ Posen, "Restraint", s.2.

¹⁹ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.9.

²⁰ Martel, s.30.

* Martel'e göre, grand strateji sadece on yıllık dönemlerde değil, daha kısa dönemlerde (yıllarca) uygulanabilmektedir.

** Strateji, bu çalışmanın muhtevası gereğince devletlerin askeri operasyonlarda kullandığı bir kavram olarak ele alınmıştır. Ancak, stratejinin ekonomi, sosyal politikalar vb alanlarda da uygulandığı görülmektedir.

referans vermektedir. Eğer ki, potansiyel çatışma riski, askeri bir düzeyde devletler arasında ya da teröristlere yönelik olarak gerçekleşecekse grand strateji için askeri araçların* merkezi önem taşıyacağı unutulmamalıdır.²¹

Bu bölümde, grand strateji literatürü incelenmiş ve dış politikadan farkı nedir ortaya koyulmuştur. Ayrıca, grand strateji çeşitleri ile teorisyenleri üzerinde durulmuş ve söz konusu stratejilerin farkları gösterilmiştir. Son olarak, grand stratejinin ABD dış politikasındaki yeri, kuruluş döneminden William J. Bill Clinton dönemine kadar ele alınmıştır.

2.1. Grand Strateji ve Dış Politika İlişkisi

Grand strateji, dış politikayla ilgili kavramlar arasında en karışık olanı ve en fazla suiistimal edilenidir. Bu durumu, grand strateji ve dış politika kavramlarının sıklıkla benzer anlamda kullanılması ortaya koymuştur. Ancak iki kavram farklı anlamlara sahiptir. Bu nedenle, grand stratejinin dış politikadan ayrı bir muhtevası olduğunu göstermek gerekmektedir.²² Üstelik, grand strateji geniş bir anlama sahiptir ve dikkatli bir şekilde ortaya koyulmazsa dış politikayla karışma ihtimali yüksektir.²³

Dış politika, devletlerin yurtdışında ulaşmaya çalıştığı hedefleri ve araçları kapsamaktadır.²⁴ Bu bağlamda dış politika, bir ülkenin sınırları dışındaki etkileşimlerini göstermekte ve uluslararası arenada yaşanan gelişmelere karşı uyguladığı eylemler ile ilkeleri kapsamaktadır. Dış politikanın eylemleri ve ilkelerini, savaş, savaş hazırlıkları, ülkeler arası işbirlikleri, ekonomik ilişkiler, diplomatik girişimler ve kültürel etkileşim gibi öğeler meydana getirmektedir.²⁵ Grand strateji ise dış politikaya dair amaçların

* Paul Kennedy, grand stratejilerin büyük güçlerin aşırı genişlemesi gibi bir tehlikeye neden olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Kennedy, *İmparatorlukların Aşırı Gerilimi veya Erişimi (Imperial Overstretch)* olarak gösterdiği kavramla, politika yapıcılarının ve teorisyenlerin amaçlar ile araçlar arasındaki dengeyi yer yer aştığını belirtmektedir. ABD üzerinden bu durumu ortaya koyan Kennedy, Washington'un küresel hedeflerinin ülkeyi koruma önceliğinden daha önemli hale geldiğini, bu nedenle nükleer silahların yaygınlaştığını göstermiştir. Bu tartışma hakkında daha fazla bilgi için Paul Kennedy tarafından *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* başlığıyla 1987 yılında yazılan ve Random House tarafından basılan kitap incelenebilir.

²¹ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.10.

²² Hal Brands, "The Promise and Pitfalls of Grand Strategy", **Monograph**, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, Carlisle, Pennsylvania, 2012, s.1.

²³ Selden, "Alignment, Alliance, and American Grand Strategy", s.9.

²⁴ Eugene R. Wittkopf, Christopher M. Jones and Charles W. Kegley Jr, **American Foreign Policy: Pattern and Process**, Seventh Editon, Belmont: Thomson/Wadsworth Publishing, 2008, s.17.

²⁵ Michal Eskenazi, "The Making of Foreign Policy: On Paradigms and Grand Strategies", **Policy Paper**, The Israeli Institute for Regional Foreign Policies and Friedrich Ebert Stiftung Foundation, Ramat Gan, 2015, s.2.

öncelik sıralamasını yapmakta, mevcut ve potansiyel kaynakları belirlemektedir. Böylece, grand strateji dış politika amaçlarına yönelik kaynakların nasıl kullanılacağını gösteren bir yol haritası niteliğindedir.²⁶

Kissenger, bir devletin kabul ettiği değerler ve önüne çıkan zorluklar arasında ne kadar büyük meydan okumalar olursa olsun, devletin merkezi çıkarlarının neler olduğunu tanımlaması gerektiğine dikkat çekmektedir.²⁷ Benzer şekilde grand stratejinin de temel hedefi devletin ulusal çıkarlarını belirlemektir. Bu çerçevede grand strateji, devletin ihtiyaç duyduğu kaynakları, türlerini ve miktarlarını belirleyerek, başarılı şekilde nasıl kullanılacağını gösterir. Dolayısıyla, grand strateji devletlerin dış politikasını ve askeri stratejisini belirlemektedir.²⁸ Daha açık bir ifadeyle, grand strateji birden fazla seçim karşısında en uygun olanına karar verme sürecidir. Bu süreçte, kaynaklar ve hedeflerin belirlenerek, potansiyel engellerin hesaplanması grand stratejinin özünü oluşturmaktadır. Ancak, birçok aktörün bulunduğu dünyada, kaynaklar sınırlıdır. Söz konusu aktörler, bu kaynaklara ulaşmak isterken diğer aktörlerle işbirliğine gitme ya da çatışma durumuyla karşılaşmaktadırlar. Neticede, aktörlerin stratejik kararlar vermeleri kaçınılmaz hale gelmektedir. Grand strateji, bu kararları belirlemedeki kritik unsurdur²⁹ ve dış politikaya biçim ile yapı kazandıran entelektüel bir mimaridir.³⁰

Grand strateji, dış politikanın tamamı veya parçası değildir. Nitekim, dış politika devletlerin dış dünyayla olan etkileşimlerinin toplamıdır. Bu bağlamda, dış politika diplomasi, insani yardımlar ve askeri güç kullanıma kadar çeşitli girişimler aracılığıyla ifade edilmektedir. Buna karşın grand strateji, dış politika araçlarının bir ulusun temel çıkarlarını ve faydasını en üst düzeye çıkartacak şekilde kullanmasını sağlayan kavramsal bir çerçevedir. Grand strateji, kaçınılmaz olarak bir ulusun dış politikasını -diplomasisini ve dış politikanın diğer alt bileşenlerini- şekillendirmektedir. Ancak bu grand stratejinin dış politikayla aynı olduğu anlamına gelmemelidir.³¹

²⁶ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.1.

²⁷ Henry A. Kissinger, **Diplomacy**, New York: Simon & Schuster, 1994, s.812.

²⁸ Art, "A Grand Strategy for America", s.45.

²⁹ Dueck, "Reluctant Crusaders", ss.10-11.

³⁰ Brands, "What Good Is Grand Strategy?", s.3.

³¹ Brands, "What Good Is Grand Strategy?", ss.3-4.

Grand strateji, devletlerin dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Ancak, dış politika uluslararası güvenliğin sağlanması, insan haklarının korunması ve diğer ülkelerin ekonomik gelişiminin artırılması gibi hedefler taşıyabilmektedir. Örneğin, ABD dış politikası için; iklim ve çevre değişimi, küresel salgın niteliği taşıyan hastalıklar, insan hakları ve serbest ticaretin korunması gibi alanların önem arz ettiği iddia edilmektedir.³² Her ne kadar bir devletin dış politikasını belirleme süreci, esasen ülkenin kaderini tayin anlamına gelse de süreç çok karmaşıktır. Bu nedenle, dış politika yapım sürecinde karar alıcılar, uluslararası gelişmeler ve ekonomik veriler gibi farklı faktörlerden etkilenmektedir.³³ Üstelik, dış politika yapımcıları sınırlı kaynaklarla hedeflerine ulaşmaya çalışırken potansiyel olarak uluslararası boyutta silahlı çatışma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Tüm bu karmaşık süreçlere çözüm olarak grand strateji devreye girmektedir. Öyle ki, savunma harcamaları, dış yardımlar, ittifak hareketleri, askeri birliklerin konuşlandırılması ve diplomatik adımlar grand stratejiden etkilenmektedir.³⁴ Böylece, bir grand stratejiye sahip olan politika yapımcıları, sadece olaylara tepki vermek ya da her bir olayı ayrı ele almak yerine, uluslararası ilişkilerde hedeflerine ulaşabilmek için daha büyük çerçevede yapılandırılmış bir eksen ortaya koymaktadırlar.³⁵

Grand strateji ve dış politika doktrini kavramlarının da karıştırıldığı dikkat çekmektedir. Grand strateji, doktrin değildir. Doktrinler ulusal ve uluslararası düzeyde devletlerin hedefleri anlamak açısından yapılan fikir tartışmaları olarak gösterilmektedir. Örneğin, ABD'nin hedefleri üzerine tartışmalar doktrin meydana getirebilmektedir. Buna karşın, grand strateji dış politika aracılığıyla ortaya koyulmaktadır. Keza, iyi yapılandırılmış bir grand strateji, uzun süre boyunca -on yıl ve üstü- uygulanabilmektedir. Fakat, bu süreçte doktrinler ve dış politika araçları değişebilmektedir.³⁶

Son olarak, grand strateji dış politika paradigmasından da ayrı bir anlama sahiptir. Dış politika paradigması, karar vericilerin uluslararası ilişkilerdeki hedefleri ile küresel sistemdeki toplumsal ve askeri yerini belirlemektedir. Söz konusu dış politika paradigmasının planını oluşturan grand strateji ise iç ve dış politika bileşenleriyle bir

³² Posen, "Restraint", s.2.

³³ Wittkopf, Jones ve Kegley Jr, s.19.

³⁴ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.1.

³⁵ Brands, "The Promise and Pitfalls of Grand Strategy", s.3.

³⁶ Brands, "What Good Is Grand Strategy?", s.198.

bağlantı oluşturmaktadır. Böylece, grand strateji uluslararası sistemdeki diğer ülkelerin politikalarıyla etkileşerek ülkenin merkezi çıkarlarını göstermekte, devletlerin iç ve dış politikalarını uyumlu hale getirerek kısa vadeli ihtiyaçlar ile uzun vadeli hedefler arasında kaynakların doğru yönetimini ifade etmektedir.³⁷

2.2. Grand Strateji Çeşitleri Nelerdir?

Günümüzde ekonomik kalkınma, finansal yatırımlar, diplomatik ilişkiler ve siyasi nüfuz gibi önemli güç etkileşimlerini görmezden gelerek grand strateji belirlemek zorluklar taşımaktadır. Nitekim, 21. yüzyılda grand strateji, uluslararası arenada sadece askeri gücü merkeze alan görüşlerden ayrılmış ve ekonomik göstergeler ile iç politikada yaşanan gelişmeleri de gözlemeye başlamıştır. Böylece, grand stratejiler dönüşüm geçirerek çeşitlenmiştir.³⁸

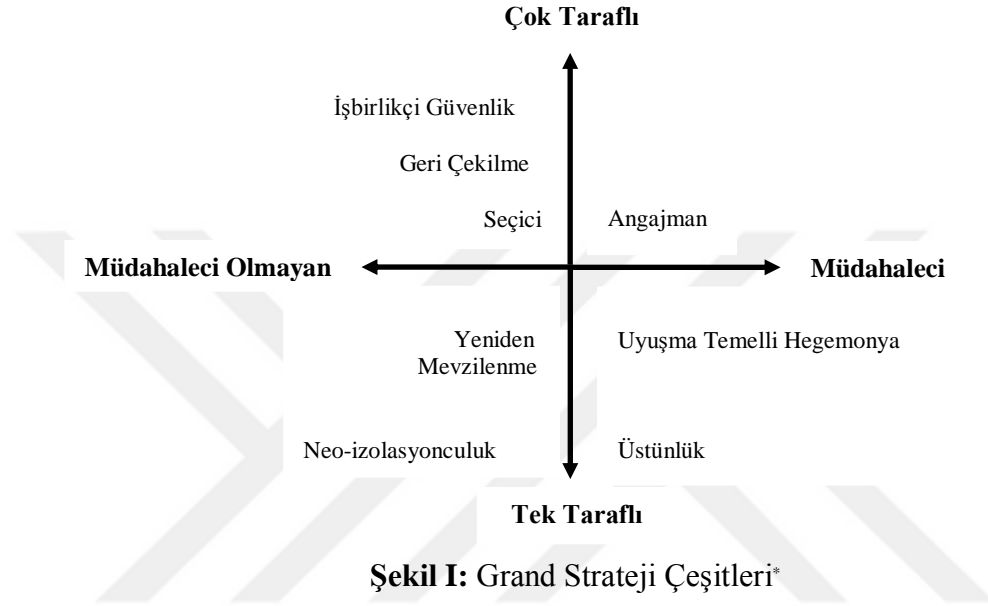
Grand strateji çeşitlerine yönelik literatürde yoğun bir tartışma söz konusudur. Bu tartışmalar yakından incelendiğinde, yedi temel grand strateji türünün* öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda ele alınan ilk grand strateji çeşidi *Üstünlük (primacy)*'tir. En temel tanımıyla üstünlük, tek taraflı bir aksiyondur ve askeri müdahalecilik temeline dayanmaktadır. İkinci grand strateji çeşidi ise *neo-izolasyonculuk (neo-isolationism)*'tur. Bu grand strateji çeşidi de tek taraflı bir aksiyon göstermekte, ancak askeri müdahaleyi öngörmemektedir. Üçüncü grand strateji çeşidi, *geri çekilme veya gücünü kısıtlama (restraint)* adıyla gösterilmektedir. Geri çekilme, çok tarafın bulunduğu bir etkileşim olarak nitelendirilmekte ve askeri müdahaleyi uygun görmemektedir. Dördüncü grand strateji çeşidi, *işbirlikçi güvenlik (cooperative security)*'tir. İşbirlikçi güvenlik, çok tarafın bulunduğu bir girişimdir ve askeri müdahaleyi kabul etmektedir. Söz konusu grand strateji çeşitlerinden beşincisi ise *yeniden mevzilenme (retrenchment)*'dir. Yeniden mevzilenme, tek yönlü bir girişim olarak gösterilmekte ve askeri müdahale araçlarına uzak bir konumda yer almaktadır. Altıncı grand strateji çeşidi, *seçici angajman (selective engagement)*'dir. Seçici angajman, çok yönlü bir aksiyondur ancak müdahale ile

³⁷ Eskenazi, s.1.

³⁸ Gary Hart, **The Fourth Power**, New York: Oxford University Press, 2004, ss.9-10.

* Grand strateji çeşitlerini artırmak veya azaltmak mümkündür. Ancak, literatürde öne çıkan hakim tartışma söz konusu yedi grand strateji çeşidi üzerinden meydana gelmektedir. Ayrıca, grand stratejileri küresel çapta güce sahip ülkelerin uygulayabileceği gibi bölgesel ya da daha az gücü bulunan ülkeler de tercih edebilmektedir. ABD ise grand stratejileri uygulayan ülkelerin başında gelmektedir.

müdahalesizlik arasında orta bir yol olarak nitelendirilmektedir. Son grand strateji çeşidi, *uyuşma temelli hegemonya (alignment-based hegemony)*'dir. Uyuşma temelli hegemonya, esas itibariyle tek yönlü bir içeriğe sahiptir ve müdahale araçlarını kullanmayı uygun görmektedir. Tanımları yapılan bu grand strateji türlerini Selden, aşağıdaki analitik düzlem üzerinde toplamıştır.³⁹

Şekil I: Grand Strateji Çeşitleri*

Genel olarak ifade edilen bu grand strateji çeşitleri, muhtevaları itibariyle önemli detaylara sahiptirler. Özellikle, farklı teorisyenlerin iddialarıyla şekillenlenen bu detaylar nedeniyle yedi grand strateji türüne daha yakından bakmak ve ileri sürdükleri savları tartışmaya açmak gerekmektedir.

Bu bağlamda ele alınması gereken ilk grand strateji türü üstünlüktür. Bu grand strateji, tek yönlü bir girişimdir ve uygulayan devletin dünya genelinde hegemonik güç olmasını hedeflemektedir. Üstünlük, bu amaç için devletler arasındaki çatışmaları normal görmekte, uluslararası düzeyde agresif girişimleri kabul etmekte ve askeri güç kullanmayı öncelik olarak belirlemektedir.⁴⁰ Nitekim üstünlük, bir devletin diğer aktörlerden daha

³⁹ Selden, "Alignment, Alliance, and American Grand Strategy", s.11.

* Grand strateji çeşitleri uygulayıcıları tarafından farklı yorumlarla zenginleştirilmektedir. Bu durumun örneklerini ABD tarihi boyunca farklı zamanlarda uygulanan grand stratejiler üzerinden göstermek mümkündür. Özellikle Yeniden mevzilenmenin geniş bir içeriğe sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda, yeniden mevzilenmeyi sadece tek yönlü ve müdahale öngörmeyen bir grand strateji olarak tanımlamak yeterli olmamaktadır. Nitekim 21. Sayfadaki dipnotta bu grand stratejinin geniş içeriğine dair bilgiler aktarılmıştır. Dolayısıyla, bu modeller geliştirilebilen tercihlerdir ve tek bir önermeye dayanmamaktadırlar.

⁴⁰ Barry R. Posen ve Andrew L. Ross, "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", *International Security*, Vol.21, No.3, (Winter 1996/97), s.4.

fazla güce sahip olmasını beklemektedir. Bu yönüyle üstünlük, güçle vazgeçilmez şekilde ilişkilidir.⁴¹

Uluslararası ilişkilerdeki güç, bir devletin diğer devletleri, hükümeti veya unsurlarını kontrol edebilecek kurum ile kişileri etkileme yeteneğidir. Bu bağlamda üstünlük, bir devletin etki kapasitesini ve davranışlarını ortaya koyarak diğer aktörlerin yapabileceğinden daha nüfuzlu bir sonuç ortaya çıkartmasıdır.⁴² Üstünlüğü uygulayan devlet, diğer devletleri takip ederek büyük güçler haline gelebilecek muhtemel ülkelerin pozisyonlarını izlemektedir.⁴³ Bu nedenle üstünlüğü kullanan devlet, hedeflerine ulaşmak için diğer aktörleri etkileme gücüne odaklanmaktadır. Dolayısıyla, bu grand strateji türünde her bir aktör tek başına daha güçlü olmayı amaçlamaktadır. Bu aktörler, tek güç olmak amacıyla hareket ederken sadece gücü elde etmekle de yetinmemektedirler. Zira, sadece güçlü olmak değil aynı zamanda en önemli aktör haline gelmeyi de istemektedirler. Fakat, yine de üstünlük uluslararası sistemin tamamen kontrolü anlamına gelmemektedir.⁴⁴

Üstünlüğü savunan görüşler, benzer güçlere sahip rakipler arasındaki tehdit düzeyine odaklanmaktadır. Böylece, üstünlük uluslararası düzendeki değişimler ve savaş risklerini önceden görmek amacıyla hareket etmektedir.⁴⁵ Ancak, üstünlüğü devletlerin sadece savaşları kazanması üzerine odaklamak bazı sorunlar yaratmaktadır. Üstünlüğe göre, savaşlar çıkarları korumanın tek yolu değildir. Bu bağlamda, üstün olmak savaşa girmeksizin de hedeflere ulaşabilmeyi sağlamaktadır. Öyle ki, üstünlüğü uygulayan devlet değerlerini (Örneğin, ABD'nin demokrasiyi yayma iddiası) uluslararası sisteme empoze edebilmektedir.⁴⁶

Üstünlük, tarih boyunca büyük güçlerin uluslararası politikalarında sıklıkla uygulanmıştır. Ancak, nükleer silahların geliştirilmesi, liberal demokrasinin yayılması ve milliyetçiliğin azalması gibi faktörlerle birlikte büyük güçler arasındaki savaş olasılığı da

⁴¹ Samuel P. Huntington, "Why International Primacy Matters", **International Security**, Vol.17, No.4, (Spring 1993), s.69.

⁴² Huntington, s.68.

⁴³ Posen ve Ross, s.30.

⁴⁴ Art, "A Grand Strategy for America", s.90.

⁴⁵ Posen ve Ross, s.30.

⁴⁶ Huntington, s.70.

etkisini yitirmiştir. Neticede, üstünlüğü uygulayan devletlerin sayısı giderek azalmış ve bu grand strateji tercih edilmemeye başlamıştır.⁴⁷

İkinci grand strateji çeşidi ise neo-izolasyonculuktur. Neo-izolasyonculuğun kökenlerinde izolasyonculuk bulunmaktadır. İzolasyonculuk, güç kullanmaktan kaçınan ve gelişen olaylara karşı bir tepki olarak hareket eden grand stratejidir.⁴⁸ Bu yönüyle, izolasyonculuk bir önceliyici strateji değil geri durmaya dayalıdır.⁴⁹ Neo-izolasyonculuk ise 1980 tarihinden sonra kullanılmaya başlamış,⁵⁰ ancak Soğuk Savaş döneminde (özellikle Vietnam Savaşı'nda) tartışmaya açılmıştır.⁵¹ Bu bağlamda neo-izolasyonculuk, ülke savunmasını önceleyen, diğer aktörlerle ilişkileri tehdit eden unsurları en düşük düzeye indirmeye çalışan, statükonun korunmasını savunan ve tüm çatışma türlerine mesafeli şekilde yaklaşan bir yapıya sahiptir.⁵²

İzolasyonculuk, tamamen geri çekilme anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede, ittifaklara girmeme ve askeri müdahaleleri ret etme olarak karakterize edilmektedir.⁵³ Nitekim, izolasyonculuk tarihte kullanılmış güçlü bir ulusal bağımsızlık yoludur. Söz konusu amacına ulaşmak için, yurtdışında siyasi eylemlerden kaçınmakta ve askeri operasyonlardan uzak durmaktadır. Hatta, izolasyonculuğa göre denizaşırı operasyonlara girişmek bağımsızlığın kaybı anlamına gelmektedir. Örneğin, sınırların ötesindeki ittifak ilişkilerine, aktörlerin politikalarına, yaşanan savaşlara odaklanmak ve etik yargılardan yoksun rejimlerle görüşmeler gerçekleştirmek, bağımsızlığın yok olması anlamına gelmektedir.⁵⁴

Neo-izolasyonculuk, tarihsel izolasyonculuğun iddialarını kabul etmemektedir. Zira, neo-izolasyonculuğa göre böylesine bir tecrit politikasının kabul edilmesi ikili ilişkilerin sürdürülememesi ve ortak eylemlerin gerçekleştirilememesi gibi nedenlerden

⁴⁷ Robert Jervis, "International Primacy: Is the Game Worth the Candle?", **International Security**, Vol.17, No.4., (Spring, 1993), ss.66-67.

⁴⁸ Robert J. Art, "Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement", **International Security**, Vol.23, No.3 (Winter 1998/1999), s.105.

⁴⁹ Art, "A Grand Strategy for America", s.173.

⁵⁰ Eric A. Nordlinger, **Isolationism Reconfigured: American Foreign Policy for a New Century**, New Jersey: Princeton University Press, 1995, s.8.

⁵¹ Nordlinger, s.16.

⁵² Posen ve Ross, s.4.

⁵³ Robert W. Tucker, **A New Isolationism: Threat or Promise?**, New York: Universe Books, 1972, s.12.

⁵⁴ Nordlinger, s.5.

dolayı, devletlerin merkezi çıkarlarını tehlikeye atmaktadır.⁵⁵ Neticede, neo-izolasyoncu bu görüşlerine rağmen çok iddialı olmayan ve günümüzde devletler tarafından genellikle seçilmeyen bir grand strateji türüdür.⁵⁶

Üçüncü grand strateji çeşidi, geri çekilme veya gücünü kısıtlamadır. Geri çekilme, güçlü devletlerin kullandığı yaygın bir grand stratejidir. Zira, büyük devletler diğer büyük güçlerle savaşarak ortaya çıkacak maliyetlerden sakınmaya çalışmaktadırlar. Bu yönüyle, geri çekilme askeri güç kullanımının ekonomik maliyetlerine odaklanmakta ve bu tür girişimleri sınırlamaktadır. Günümüzde ekonomik değişimler ve ağır endüstri hamleleri gibi gelişmeler nedeniyle askeri fetih odaklı girişimler giderek daha maliyetli ve zor hale gelmiştir. Ayrıca, ülkelerin savunması için geliştirilen askeri teknolojiler önemli avantajlar sağlamıştır.⁵⁷ Dolayısıyla, geri çekilme diğer devletlere karşı askeri operasyonlardan kaçınmakta, uluslararası askeri birlikleri konuşlandırmayı kabul etmemekte ve ağırlıklı olarak diplomatik girişimleri tercih etmektedir. Söz konusu nedenlerle, geri çekilme devletin savunmasına odaklanmakta ve endüstriyel anlamda ilerlemiş ülkelerin güvenlik araçlarını geliştirmesini hedeflemektedir.⁵⁸

Geri çekilme, güç dengesi konusunda net bir içeriğe sahiptir. Bu grand stratejiye göre, uluslararası sistemde güç dengesi her zaman uygulanabilmektedir.⁵⁹ Böylece, geri çekilme bölgesel güç dengelerini koruyabilmekte ve uygulayan ülkenin güvenliğini sağlamada bir araç haline gelmektedir.⁶⁰

Geri çekilme, güvenlik gerekçesiyle başka devletleri şekillendirmeye yönelik girişimleri nadiren uygun görmektedir. Hatta, geri çekilmeye göre insani yardım amaçlı askeri girişimler dahi diğer devletleri şekillendirmeye yönelik girişimlerdir. Zira, bu tarz askeri müdahaleler, sonuçları itibariyle yüksek maliyetli devleti yeniden yapılandırma misyonlarına dönüşme eğilimi göstermektedir. Ancak, geri çekilmeye dair bu görüşte bir birlik olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle, bu grand stratejinin farklı

⁵⁵ Tucker, s.24

⁵⁶ Posen ve Ross, s.7.

⁵⁷ A. Trevor Thrall ve Benjamin H. Friedman, "National Interests, Grand Strategy, and the Case for Restraint", A. Trevor Thrall ve Benjamin H. Friedman (ed.), **US Grand Strategy in the 21st Century** içinde (1-17), New York: Routledge, 2018, s.6.

⁵⁸ Posen, "Restraint", ss.162-163.

⁵⁹ Thrall ve Friedman, s.6.

⁶⁰ Barry R. Posen, "Stability and Change in U.S. Grand Strategy", **Orbis**, Vol.51, No.4., (Fall 2007), s.566.

yorumlarında insani müdahale amaçlı askeri girişimler tamamen ret edilmemektedir. Bu yorumlara göre, sivil halk için tehlikenin yüksek ve askeri müdahalenin zorluk taşımadığı durumlarda bu tercih ahlaki olarak esnetilmelidir.⁶¹ Neticede, askeri gücü siyasi amaçlar doğrultusunda kullanmak ve insani yardım bağlamına indirgemek zor bir süreçtir. Örneğin hava kuvvetleri üzerinden bir siyasi soruna müdahale etmek veya sivillere yönelik tehditleri ortadan kaldırmak ekonomik olarak maliyetsiz ve hızlı bir biçimde caydırıcı bir özelliğe sahip olabilmektedir. Fakat, söz konusu sorunu tamamen ortadan kaldıramamakta ve beklenen insani yardımı da sağlayamamaktadır.⁶²

Son olarak, geri çekilmenin dünya genelindeki çatışmaları artırabileceğine dair görüşler de dikkat çekmektedir. Öyle ki, bu grand stratejinin bazı yorumları, insani bir soruna neden olan siyasi problemleri ortadan kaldırmak için askeri güç uygulanmasını uygun görmektedir. Özellikle askeri müdahale taraftarları, siyasi sorunun ortadan kaldırılmasıyla insani problemleri birleştirerek soruna bakmaktadırlar.⁶³

Daha yakından incelenmesi gereken dördüncü grand strateji türü ise işbirlikçi güvenlidir. İşbirlikçi güvenlik, devletler arasındaki barış ve istikrarın ortak bir çerçevede korunmasına odaklanmaktadır.⁶⁴ Bu grand stratejiye göre, serbest piyasa ekonomisi için merkezi nitelik taşıyan liberal değerler kritik öneme sahiptir ve devletler arasındaki ilişkileri belirlemektedir.⁶⁵ Bu yönüyle işbirlikçi güvenlik, devletlerin bağımsızlığını desteklemekte ve kıtalar arası işbirliğinin geliştirilmesini hedeflemektedir.⁶⁶ Devletler arasındaki söz konusu ortaklık alanları ise doğal afetler, organize suçlar, terörizm ve yasadışı göç gibi tehditleri kapsamaktadır.⁶⁷

İşbirlikçi güvenlik basit bir çerçeveye sahiptir. Bu bağlamda devlete yönelik tehditlere karşı caydırıcı olunmasını kabul eder ve anlaşma yapan ülkelerin birbirlerini askeri olarak korumalarını öngörür. Dolayısıyla, işbirlikçi güvenlik çok tarafın bulunduğu bir grand stratejidir. Daha açık bir ifadeyle, taraflardan birine yapılmış saldırı tüm

⁶¹ Thrall ve Friedman, s.7.

⁶² Posen, "Restraint", s.57.

⁶³ Posen, "Restraint", s.57.

⁶⁴ Richard Cohen ve Michael Mihalka, "Cooperative Security: New Horizons for International Order", **The Marshall Center Papers**, Gernackerstrasse, 2001, s.10.

⁶⁵ Cohen ve Mihalka, s.14.

⁶⁶ Posen ve Ross, s.4.

⁶⁷ Cohen ve Mihalka, s.14.

ortaklara yapılmış sayılır. Nitekim, işbirlikçi güvenlik tehdidin nereden ve nasıl geldiğine bakmaksızın ortak bir güvenlik çerçevesi meydana getirmektedir. Bu çerçeve dahilinde barışı ve güvenliği bir bütün olarak görmektedir. Böylece, işbirlikçi güvenlik savaşı durdurmak için devletlerin süresiz olarak birbirleriyle yakın ilişki kurmasından yanadır. Ancak, bu grand strateji türü yüksek derecede maliyete sahiptir. Zira, ilişkiler işbirliği sağlanan devletlerin güçlerine bağlı olarak değişmekte ve bir tehdide karşı başarısızlık durumunda ağır maliyetler meydana getirebilmektedir.⁶⁸

Ayrıca işbirlikçi güvenlik, büyük güçlerin varlığını bir güvenlik problemi olarak algılamamaktadır. Bu kabulün arka planında, demokrasiler veya demokrasi yolunda ilerleyen iktidarların tarihsel olarak birbirleriyle mücadele etmemesi bulunmaktadır. Ancak, büyük güçlerle mücadele etmek isteyen görece küçük devletler bu güvenlik sorununun kaynağı olarak görülmektedir.⁶⁹ Yine de işbirlikçi güvenlik bir saldırgan karşı savaş tehdidini oluşturan durumların önlenmesi ve barışın olabildiğince geniş alanlarda yaygınlaştırılmasını savunmaktadır.⁷⁰

Beşinci grand strateji çeşidi ise yeniden mevzilenmedir. Bu grand strateji, bir devletin gücünde yaşadığı gerileme karşısında stratejik taahhütlerinden vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, yeniden mevzilenme dış politikaya dair revizyon gerçekleştirerek ekonomik ve diğer maliyetlerin düşürülmesini hedeflemektedir. Söz konusu maliyetlerin düşürülmesine yönelik farklı opsiyonlar bulunmaktadır. Yeniden mevzilenmeye göre bu opsiyonlar; ekonomik olarak tasarruflara odaklanma, çatışma ile savaş gibi risk faktörlerinden uzak kalınması ve maliyet üreten tüm yüklerin müttefiklerle paylaşılması olarak belirlenmiştir.⁷¹

Yeniden mevzilenme, ekonomik sorunlar ve güvenlik tehditlerine karşı önemli bir yer tutmaktadır. Zira, bu iki sorun yeniden mevzilenmenin uygulanmasını zorunlu kılmaktadır.⁷² Bu grand stratejiye göre devletler, askeri harcamalarını kısarak tasarrufa

⁶⁸ Art, "A Grand Strategy for America", ss.92-93.

⁶⁹ Posen ve Ross, s.22.

⁷⁰ Wittkopf, Jones ve Kegley Jr, s.532.

⁷¹ Paul K. MacDonald ve Joseph M. Parent, "Graceful Decline?", **International Security**, Vol.35, No.4. (Spring 2011), s.11.

⁷² Charles Miller "The Political Economy of Retrenchment", Peter Feaver (ed.), **Strategic Retrenchment and Renewal in the American Experience** içinde (7-69), Carlisle: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2014, s.10.

gitmelidir. Özellikle askeri personelin azaltılması ve diğer askeri harcamaların en düşük seviyeye getirilmesi hedeflenmektedir. Gücünde düşüş yaşayan devletler, dış politikaya dair yükümlülüklerinde düzenlemelere gitmek ve bazı coğrafyalardaki hedeflerinden geri çekilerek risklerini azaltmayı tercih etmektedirler. Böyle durumlarda, devletler askeri güçlerini tamamen geri çekebilmekte ve mevcut taahhütlerini yerine getirmekten vazgeçebilmektedir. Ayrıca, yeniden mevzilenme uygulayan devletler dış politikadaki hedeflerinden doğan yükümlülüklerini başka devletlere veya müttefiklerine yükleyerek giderlerini kısmayı hedeflemektedir.⁷³

Yeniden mevzilenme,* devletin uluslararası sistemdeki gücünde azalma yaşadığı durumlarda uygulanmaktadır. Ancak, gücünde azalma yaşayan devletin müttefikleri, koruyucularının düşüşünü gördükten sonra sistemde güçlenen diğer ülkelerle ilişkiler geliştirmeye başlamaktadırlar. Bunun bir yansıması olarak, devletler arası çatışmalar

⁷³ MacDonald ve Parent, ss.10.

* Yeniden mevzilenmeyle ilişkili farklı görüşler bulunmaktadır. Özellikle tek ve çok kutuplu dünya düzeninde devletlerin nasıl davranması gerektiği üzerine geliştirilen bu görüşler, esas itibarıyla yeniden mevzilenmenin türevleri gibidir. Hatta, stratejistlere göre bu görüşlerden bazıları, örneğin *Kıydan Dengeleme (Offshore Balance)* bir grand strateji türüdür. Ancak, bu çalışmada söz konusu kavramlar muhtevaları itibarıyla yeniden mevzilenmeyle etkileşimli görüşler olarak kabul edilmiştir. Bu kavramlardan ilki, *Kıydan dengeleme (Offshore Balance)*'dir. Mearsheimer ve Walt'a göre kıydan dengeleme, realist ekole ait bir grand strateji türüdür. Bu stratejiye göre, devletler savunma hattını bölgesel güçler üzerinden kurmalı ve kendi çevresi de dahil olmak üzere güç dengesini gözetmelidir. Bu süreçte, askeri olarak en düşük seviyede müdahalede bulunmalıdır. Ayrıca, bir devletin müttefikleri tehlikede olsa dahi, geniş kapsamlı askeri destek sağlanmaktan kaçınılmalıdır. Yine de uluslararası askeri birlikler, istihbarat toplama araçları ve önceden inşa edilmiş askeri merkezlerin yurtdışında bulunması kabul edilmektedir. Örneğin Mearsheimer ve Walt, bu önkabulu ifade ettikten sonra ABD'nin çıkarlarını bölgesel müttefikleri üzerinden korumasını gerektiğini belirtmekte ve bölgesel güçlere hakim olmasından ziyade bu güçler üzerinden çıkarlarını sağlama almasından bahsetmektedir. Tam bu noktada bir diğer görüş olan *Kaytarma (Buckpassing)* devreye girmektedir. Bu bağlamda kaytarmaya göre, bir devlet artan bir tehdide karşı başka devletleri dengeleyici olarak kullanmaktadır. Fakat, literatürde bu konu hakkında bir tartışma mevcuttur. Örneğin, Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, tek ve çok kutuplu dünyada kaytarma stratejisinin uygulanabilirliğini sorgulamışlardır. Christensen ve Snyder'e göre tek kutuplu dünyada, *Yarı Uydu (Semi Periphery)* ülkeler üzerinden kaytarma yapmak uluslararası sistemin yapısı itibarıyla mantıklı değildir. Bu yönüyle, kaytarma çok kutuplu dünyada geçerli bir kavram olarak göze çarpmaktadır. Üstelik, kaytarma her zaman uygulanabilir bir görüş de değildir. Öyle ki, Mearsheimer'a göre bazı durumlarda bölgesel güçler giderek kuvvetlerini artırmakta ve kaytarmayı uygulayan büyük güce karşı çıkabilmektedir. Yeniden mevzilenmeyle ilişki görünen bir diğer görüş ise *Beleşçilik (Free Riding)*'dir. Bu görüş, içeriği itibarıyla kaytarmaya benzemekte ve hatta yer yer birbirlerinin ikamesi olarak kullanılmaktadır. Beleşçilik, bir tehdit karşısında devletin bir başka devlet üzerinden bu tehdidi engellemesini veya etkisini azaltmasını öngörmektedir. Beleşçilik, zincirleme tepki haline de gelebilmektedir. Zira, bazı devletler beleşçilik üzerinden çıkarlarını korumaya çalışırken beleşçiliğe uğrayan devlette başka devletler üzerinden bu görüşü uygulayabilmektedir. Tüm bu çerçeve ise tek kutuplu sistemden ziyade çok kutuplu sistemde meydana gelebilmektedir. *Kıydan Dengeleme, Kaytarma ve Beleşçilik* hakkında daha fazla bilgi için John J. Mearsheimer tarafından *The Tragedy of Great Power Politics* adıyla 2001 yılında yazılan kitap incelenebilir. *Kıydan Dengeleme* hakkında daha fazla bilgi ve tartışma için, John J. Mearsheimer ve Stephan M. Walt tarafından *The Case for Offshore Balancing* başlığıyla yazılan ve *Foreign Affairs* dergisinin Temmuz/Ağustos 2016 tarihli sayısında yayınlanan makale incelenebilir. Kaytarma hakkında daha fazla bilgi için, Thomas J. Christensen and Jack Snyder tarafından *Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity* başlığıyla kaleme alınan ve *International Organization* dergisinin 1990 yılının İlkbahar sayısında yayınlanan makale incelenebilir.

artmaktadır. Dolayısıyla, yeniden mevzilenme esasında devletin prestij kaybetmesine ve diplomatik ilişkilerinin zedelenmesine yol açmaktadır.⁷⁴

Yeniden mevzilenme, kısa ve orta vadede güvenlik tehditlerinin düşük olduğu durumlarda tercih edilmektedir. Zira, yeniden mevzilenmeye göre ekonomik kaynakların savunma harcamalarına aktarılması uygun görülmez. Bunun yerine, güvenlik sorunun en düşük düzeyde olduğu durumlarda, ekonomiye dair yaşanan sorunları gidermek üzere uygulanmaktadır.⁷⁵ Böylece, yeniden mevzilenme, bir askeri yenilgi veya tehlide cevap verememekten dolayı ortaya çıkmamaktadır. Bu nedenle devletler, yeniden mevzilenmeyi nadiren uygulayarak sistemdeki ağırlıklarından taviz vermektedirler.⁷⁶

Altıncı grand strateji çeşidi ise seçici angajmandır. Bu grand strateji, özellikle izolasyonculuk ve tek yönlü müdahale arasında orta yol olarak formüle edilmektedir. Nitekim, seçici angajman dünyada hakim pozisyonda bulunan gücü merkeze alarak, müdahalenin nasıl gerçekleştirileceğine dair bir çerçeve belirlemektedir. Daha farklı bir ifadeyle, bir devletin çıkarlarını belirleyen seçici angajman, bu çıkarları elde etmek için ne kadar askeri müdahale yapılacağını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, seçici angajmana göre, devletin askeri seçenekleri kullanması rasyonel bir tercihtir.⁷⁷ Ancak, seçici angajman sadece askeri seçeneklerin nasıl kullanılacağını belirlememektedir. Öyle ki, bu grand strateji, önemli derecede endüstriyel ve askeri güç potansiyeline sahip güçler arasında barışı sağlamak üzere kullanılmaktadır.⁷⁸

Seçici angajman, devletlerin kendi aralarında bir güç dengesi oluşturduğunu kabul eden izolasyoncu görüşü paylaşmaktadır. Bunun en iyi örneğini, nükleer silahların statükoyu korumada önemli bir yer tutması oluşturmaktadır. Yine de, seçici angajmanı kabul edenlere göre, devletler arasındaki dengelemenin zamanlaması önem taşımakta ve devlet adamlarının yanlış hesaplamaları sorun oluşturabilmektedir. Bu nedenle, nükleer güce dayalı caydırıcılığın her zaman işe yaramadığı vurgulanmaktadır.⁷⁹ Kısaca, seçici

⁷⁴ Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, s.194.

⁷⁵ Miller, "The Political Economy of Retrenchment", ss.10-11.

⁷⁶ Gilpin, s.194.

⁷⁷ Art, "Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement", s.80

⁷⁸ Posen ve Ross, s.15.

⁷⁹ Posen ve Ross, s.16.

angajman, askeri gücün devlet idaresinin faydalı bir vasıtası olduğunu kabul eder. Fakat, bu güç sadece askeri amaçlarla değil, farklı hedeflere ulaşmak için de kullanılmaktadır.⁸⁰

Seçici angajman içeriği itibariyle melez bir grand stratejidir. Bu bağlamda, diğer grand stratejilerin bazı özelliklerini taşımaktadır. Örneğin, izolasyonculuk ve yeniden mevzilenmede olduğu gibi seçici angajman, uluslararası askeri operasyonların risklerine odaklanmaktadır. Ayrıca, seçici angajman tıpkı işbirlikçi güvenlikte olduğu gibi askeri operasyonların mümkün mertebede tek yönlü olmaması ve çok taraflı katılım içermesini beklemektedir.⁸¹ Tüm bu özellikleri nedeniyle seçici angajmanın tüm grand strateji türleri içerisinde en dengelisi olduğunu iddia etmek mümkündür. Zira, seçici angajman diğer altı grand strateji çeşidinin iyi yönlerini bünyesinde barındırmakta ve dezavantajlarından kaçınılmaktadır.⁸²

Son grand strateji çeşidi ise uyuşma temelli hegemonyadır. Uyuşma, devletlerin birbirleri arasındaki etkileşimleri üzerine odaklanmakta ve gelecek politikalarında nasıl ortaklaşa hareket edeceklerini belirlemektedir.⁸³ Diğer grand stratejilere dair yol gösterici bir nitelik taşıyan uyuşma temelli hegemonya ise üstünlük ve geri çekilme gibi ayrı içeriklere sahip görüşlerin ortak noktalarına odaklanmaktadır.⁸⁴ Nitekim uyuşma temelli hegemonya, geri çekilme ve yeniden mevzilenmede olduğu gibi, savunma bütçelerinin büyümemesini ve askeri harcamaların kısılmasını önermektedir.⁸⁵

Uyuşma temelli hegemonya, güç hakimiyetinin sürdürülmesine dair uluslararası gelişmelerin belirleyiciliğine odaklanmaktadır. Örneğin, ABD'nin hegemonik gücünün faydalarından artık yeteri kadar faydalanmadığını iddia etmektedir. Bu çerçevede, ABD'nin geri çekilmesinin bir zorunluluk değil seçenek olarak uygulandığını ifade etmektedir. Ayrıca, bu grand strateji hegemonik gücün diğer devletlere karşı kozlar meydana getirebildiğini kabul etmektedir. Böylece, ABD örneğinde olduğu gibi, hegemonia ihtiyaç duyan devletlerin varlığı nedeniyle gücün tek merkezde toplandığı ifade edilmektedir. Uyuşma temelli hegemonya, demokratik değerlerin önemine de

⁸⁰ Art, "Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement", ss.80-81

⁸¹ Art, "A Grand Strategy for America", s.122.

⁸² Art, "Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement", s.79.

⁸³ Glenn H. Snyder, **Alliance Politics**, New York: Cornell University Press, 1997, s.6.

⁸⁴ Selden, "Alignment, Alliance, and American Grand Strategy", s.18.

⁸⁵ Selden, "Alignment, Alliance, and American Grand Strategy", s.179.

dikkat çekmekte ve grand strateji uygulayabilmek için demokratik değerlerin yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmektedir.⁸⁶

Uyuşma temelli hegemonya, bünyesinde bazı sorunlar da barındırmaktadır. Bu bağlamda, uyuşmaya rağmen devletlerin farklı ittifak alternatiflerine sahip olması bir belirsizlik meydana getirmektedir. Zira, uyuşma temelli hegemonya tek kutuplu dünya düzeni için geçerlidir. İki kutuplu dünya düzeninde ise uluslararası sistem içerisinde devletler büyük güçlerden birinin politikalarıyla uyuşmadığında diğer büyük güce yönelebilmektedirler.⁸⁷ Daha açık bir şekilde, uyuşma temelli hegemonyanın en net yansımaları bölgesel güçler üzerinde ortaya çıkmaktadır. Zira, bölgesel güçler komşularına karşı global güçlerden daha büyük tehdit ortaya çıkarmaktadır. Buna mukabil, tehditlerden endişe duyan ülkeler, bölgesel güçlere karşı hegemonla uyum sağlamaya yönelim göstermektedirler.⁸⁸

Son olarak, uyuşma temelli hegemonyaya göre diğer devletler küresel güce karşı *Yumuşak Dengeleme (Soft Balancing)* ile uyuşma arasında seçim yapmak zorundadırlar. Bu grand stratejide, diğer devletler uyuşmayı tercih etmektedirler. Ancak, hegemonik gücün koruması ve yayılması için bu devletlerin bazı masrafları yüklenmeleri gerekmektedir. Örneğin, ABD'nin uyguladığı uyuşma temelli hegemonya ile diğer devletler Washington'ın hegemonyasını kendisinden daha fazla korumakla yükümlü olmuşlardır. Zira, ABD hegemonyası korunmadığı takdirde kendileri için güvenlik tehlikesinin artacağına dair endişe meydana gelmektedir.⁸⁹

2.3. ABD Dış Politikasında Grand Stratejilerin Etkisi

ABD dış politikasında grand stratejiler belirgin şekilde etkilidir. ABD'nin tarihine bakıldığında söz konusu durum net şekilde görülmektedir. Nitekim, ülkenin kuruluşundan Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar uzanan zaman gözden geçirildiğinde başkanlar tarafından farklı grand stratejilerin tercih edildiği dikkat çekmektedir. Ancak, grand stratejiler kimi zaman başkandan başkana değişmiş kimi zaman da uzun süre aynı

⁸⁶ Selden, "Alignment, Alliance, and American Grand Strategy", s.179.

⁸⁷ Snyder, s.19.

⁸⁸ Zachary Selden, "Balancing Against or Balancing With? The Spectrum of Alignment and the Endurance of American Hegemony", *Security Studies*, Vol.22, No.2. (2013), s.341.

⁸⁹ Selden, "Balancing Against or Balancing With? The Spectrum of Alignment and the Endurance of American Hegemony", s.331.

şekilde uygulanmaya devam edilmişlerdir. Örneğin, Soğuk Savaş gibi uzun bir zaman kapsayan dönemde aynı grand stratejinin devamlılığı göze çarpmaktadır.

ABD'nin grand strateji uygulamaları, tarihsel gelişmeler ışığında şekillenmiştir. Özellikle, bağımsızlık mücadelesinden önce, İngiliz sömürgesi olarak bulunan ABD, yerel milis güçler aracılığıyla savunmasını gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, Kuzey Amerika'da bulunan İngiltere, Fransa İspanya ve Hollanda gibi büyük devletlerin güç mücadelesi, bölgede istikrarsız bir ortam meydana getirmiştir. Söz konusu istikrarsız ortamda kurulan ABD, temelleri itibariyle çatışma içerisine doğmuştur. Dolayısıyla, Washington'un kuruluş misyonu uzun süre boyunca kendini korumak olmuştur. Nitekim, Kuzey Amerika'daki çatışma riskleri, ülkenin kuruluş misyonunu ve ilk Başkan George Washington döneminde çıkan savaşlarla birlikte ABD, uluslararası siyasete mesefeli ve özellikle Avrupa'daki gelişmelere karşı soğuk bir tavra sahip olmuştur. Üstelik, yeni kurulan ülkenin askeri ve ekonomik olarak gücünü toparlayamaması, bu soğuk tavrın derinleşmesine sebebiyet vermiştir.⁹⁰ Bu gelişmelere karşı önlem almak üzere, George Washington ve John Adams dönemlerinde ulusal güvenliğe dair kurumların temelleri atılmıştır. Bu süreçte, 1789'da *Savaş Bakanlığı (Department of War)*, ve 1798'de *Deniz Kuvvetleri Bakanlığı (Department of the Navy)* gibi kurumlar açılmıştır.⁹¹

ABD, bu gelişmelerin etkisiyle kuruluşundan sonraki grand stratejisinde uluslararası gelişmelere mesefeli bir şekilde yaklaşmış ve sıklıkla Başkan Monro'nun ismiyle anılan izolasyonculuğu uygulamıştır. Esasen Washington, Avrupa'daki büyük güçlerle mücadeleye girmek istemediğinden dolayı izolasyonculuğu tercih etmiş ve kendisini koruma altına almıştır. ABD ayrıca, bu grand stratejiyi uygularken Avrupa'daki karmaşa ortamından yararlanmışır. Öyle ki, bu dönemde Napolyon savaşları nedeniyle Avrupa'da büyük bir güç mücadelesi yaşanmış, ABD ise izolasyonculuğuyla bu mücadelede dışarıda kalarak avantaj sağlamıştır.⁹² Bu avantajlar, en genel anlamıyla yeni kurulan ülkenin siyasi ve ekonomik olarak ayağa kaldırılması olmuştur.⁹³

⁹⁰ Richard D. Hooker, Jr., "The Grand Strategy of the United States", **INSS Strategic Monograph**, Washington D.C., 2014, ss.1-2.

⁹¹ Paul D. Miller, "Five Pillars of American Grand Strategy", **Survival**, Vol.54, No.5, 2012, s.8.

⁹² Hooker, s.2.

⁹³ Martel, s.186.

ABD'nin gücü artıkça dış politika hedefleri de değişmeye başlamış ve özellikle Kuzey Amerika'da yayılmacı bir anlayış geliştirmiştir. Bu anlayışın etkileri 1890 yılına gelindiğinde net bir şekilde görülmüş ve ABD, Meksika'dan Kanada'ya kadar uzanan coğrafi bölgede etkisini artırmıştır.⁹⁴ ABD, gücünü artırdıkça izolasyonculuktan kalma Avrupa'daki büyük güçlerle mücadele etmekten uzak durma anlayışından da uzaklaşmıştır. Söz konusu durumun iyi bir göstergesi ABD ile İspanya'nın savaşı olmuştur. Bu savaşta ABD, İspanya'yı yenilgiye uğratmış ve özellikle deniz kuvvetlerinin İspanya donanmasına karşı başarısıyla birlikte, Washington'un küresel çapta güce sahip bir donanmasının olduğu anlaşılmıştır. ABD, bu gücüyle Karayipler, Porto Riko ve Pasifik Okyanusu'nda varlık göstermiş ve artık küresel hegemon olma yolunda ilerlemeye başlamıştır.⁹⁵ 1900'lerde Theodore Roosevelt'in uyguladığı grand strateji yaşanan bu gelişmelerin kanıtı olmuştur. Öyle ki, Roosevelt üstünlüğü grand strateji olarak benimsemiş ve askeri güce dayalı küresel hegemonyanın -kimi görüşlere göre Avrupa tarzı emperyalizmin- sağlanmasına yönelik politikalar geliştirmiştir.⁹⁶

1914'e gelindiğinde, Birinci Dünya Savaşı patlak vermiş ve ABD başlangıçta bu savaş karşısında tarafsız kalmıştır. Washington, Birinci Dünya Savaşı süresince sadece Almanya'yla karşı karşıya gelmiştir. Bu durumun arka planında, ABD ve Avrupa'daki büyük güçlerin Birinci Dünya Savaşı'ndaki farklı motivasyonları bulunmaktadır. Zira, Avrupa'daki devletler savaş boyunca güvenliklerini sağlama veya diğer ülkeleri işgal etme gibi motivasyonlarla hareket ederken, ABD ise bu savaşta galip olmayı "liberal değerlerini" yaygınlaştırılmak için fırsat olarak görmüştür.⁹⁷ Böylece Washington, Almanya'nın ABD'ye verdiği ticari zararı engellemeyi planlamış ve liberal araçları (serbest piyasa vb) kullanarak uluslararası sistemdeki çıkarlarını korumak istemiştir. Nitekim, 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı sonra ermiş, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük güçlerin bu savaşta galip gelmesi ABD'nin pozisyonunu etkilemiştir. Bu bağlamda, Washington'un Kuzey Amerika'daki stratejik üstünlüğünü ve nüfuz alanını Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin bulunduğu Avrupa ve ötesine götürebilmesi

⁹⁴ James Kurth, "America's Grand Strategy: A Pattern of History", **The National Interest**, No.43 (İlkbahar, 1996), ss.4-5.

⁹⁵ Hooker, s.4.

⁹⁶ Lamont Colucci, **The National Security Doctrines of the American Presidency**, 2. Cilt, Santa Barbara: Praeger, 2012, s.74.

⁹⁷ Andrew J. Bacevich, **American Empire**, 5. Baskı, Cambridge: Harvard University Press, 2003, s.7

zorlaşmıştır.⁹⁸ Bu gelişmelerin etkisiyle Washington, grand stratejisinde değişikliğe gitmiştir. Öyle ki, 1918 yılının Ocak ayında Woodrow Wilson kongreye yaptığı konuşmasında, uluslararası sistemin idealizm üzerine kurgulanması gerektiğini belirtmiştir. Bu amaç doğrultusunda Wilson, devletlere açık diplomasi, denizlerin özgürce kullanımı, ticaretteki engellerin kaldırılması, halklara kendi kaderini tayin etme hakkı verilmesi, silahsızlanmanın teşvik edilmesi ve en önemlisi uluslararası siyasette güç dengesi politikalarından vazgeçilmesi için çağrıda bulunmuştur. Tüm bu adımları gerçekleştirmenin yolunu işbirlikçi güvenlikte gören Wilson, uluslararası kuruluşlar üzerinden güvenliği sağlayarak, Avrupa'nın gücünü tüketen savaflara çare olacak yeni bir dünya düzeni tesis etmek istemiştir. Bu düzenin koruyucu unsuru olarak Milletler Cemiyeti düşünülmüştür.⁹⁹ Bu gelişmeler neticesinde, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra grand stratejisi, işbirlikçi güvenlik ve izolasyonculuğun bir karışımı olarak belirlenmiştir.

1930'lara gelindiğinde, Wilson'un ortaya koyduğu idealizm ortamı dağılmaya başlamıştır. Özellikle, Almanya'nın gücünü giderek artırması, İtalya ile Japonya'nın yaklaşması, radikal sağ politik söylemler gibi birçok gelişme ülkeler arasındaki çatışma risklerini artırmıştır. Bu yaşananlar nedeniyle, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği düzenin sonuna geldiği yorumları yapılmıştır. Nitekim, bu zaman zarfında İngiltere ve Fransa, yaşanan gelişmelere karşı koyabilmek ve yükselen Almanya ile İtalya gibi ülkeleri durdurmak için yeterince güce sahip olamamışlardır. Dünya genelindeki bu atmosfer ve özellikle Avrupa'daki gelişmeler karşısında ABD'nin grand stratejisi, işbirlikçi güvenlik (bazı görüşlere göre işbirlikçi güvenlik ve izolasyonculuk) çökmüştür. Washington, artık grand stratejisinde revizyona gitmesi gerektiğini görmüş ve sadece izolasyonculuğun uygulanması gerektiğini ifade eden görüşler öne çıkmıştır.¹⁰⁰ Ancak, Franklin Roosevelt, ABD'yi bu tecrit politikasına hapsetmemeyi tercih etmiştir. Keza, dönem itibarıyla Roosevelt küresel ekonomik kriz ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması gibi iki büyük tehditle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehditler karşısında ABD, ekonomik olarak gelişmeyi teşvik etmiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndaki bazı güçlere karşı ittifaklar meydana getirerek

⁹⁸ Kurth, s.6.

⁹⁹ Wittkopf, Jones ve Kegley Jr, ss.29-30.

¹⁰⁰ Wittkopf, Jones ve Kegley Jr, s.38.

aktif bir politika sergilemiştir.¹⁰¹ Roosevelt'in izolasyonu tercih etmemesi işe yaramıştır.¹⁰² Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı giderek daha geniş bir alana yayılmış ve böylece ABD'nin izolasyonculuğu uygulamasını savunan düşünceler sona ermiştir. Üstelik, savaşın giderek ABD'yi merkezine doğru çekmesi ve Avrupa'daki müttefik devletlerin güçsüzlüğü, bu durumun temel nedenini oluşturmuştur.

ABD ve müttefiklerinin İkinci Dünya Savaşı'nı kazanmasıyla birlikte Roosevelt, askeri olarak büyümüş olan ülkesinin grand stratejisini, üstünlük yerine Birinci Dünya Savaşı'ndan çıkarılan derslerle aynı hataları tekrarlamamak üzere işbirlikçi güvenliğe yönlendirmiştir. Roosevelt, diplomasi ve ekonomi politikasını beraber kullanarak savaş sonrası işbirlikçi güvenliği teşvik eden bir çerçeve meydana getirmiştir. Bu dönemde Roosevelt'in temel motivasyonu Birinci Dünya Savaşında böyle bir ittifak ilişkisinin bulunmayışı ve Wilson'un hatalarından çıkardığı dersler olmuştur. İşbirlikçi güvenliğe dair Wilson'un ABD kamuoyunun desteğini almakta yetersiz olduğunu düşünen Roosevelt, özellikle iç politikada grand stratejisine halk desteğini sağlamıştır. Böylece, Roosevelt 1945 yılındaki San Fransisco Konferansı'yla işbirlikçi güvenliğin araçlarını hayata geçirmiştir. Nitekim, bu konferansla kurulan Birleşmiş Milletler, Roosevelt'in grand stratejisinin kollektif güvenliği sağlama motivasyonu ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, bir önceki Milletler Cemiyeti başarısızlığının sorunlarını ortadan kaldırmak için beş daimi üye arasında paylaşılan veto hakkıyla karar alma mekanizmasında güç dengesi oluşturulmuştur. Ayrıca, Birleşmiş Milletler'in tüm yaptırımları uluslararası hukuka dayandırılmıştır.¹⁰³

Roosevelt'ten sonra Truman, ekonomik depresyona neden olabilecek tehditlere karşı önlem alınması, liberal ekonomik düzenin korunması ve savaşların engellenmesi amacıyla uluslararası kurumların devamlılığını öngörmüştür. Fakat, söz konusu dönemde ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin iki kutup olarak hakim konumuna gelmesi ve Soğuk Savaşın başlamasıyla birlikte, yeni askeri stratejiler* tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmalar

¹⁰¹ Martel, s.230.

¹⁰² Bacevich, s.27.

¹⁰³ Martel, s.238.

* Soğuk Savaş boyunca, nükleer silahlar karşılıklı tehditlere karşı bir caydırıcılık unsuru olarak yer almıştır. Bu durum, ABD ve Sovyetler Birliği'nin arasında çıkabilecek savaş ihtimalinin sürekliliği nedeniyle bir korku atmosferi meydana getirmiştir. Ancak, bazı görüşler Soğuk Savaş boyunca her iki tarafın da sahip olduğu nükleer silahların bu korku seviyesini düşürdüğünü iddia etmektedir. Öyle ki, nükleer silahların kısa sürede rakip devlette yıkıcı sonuçlar meydana

neticesinde, ABD gücünün düşmanlara karşı askeri üsler vasıtasıyla kullanımını öngören stratejik bir önhat oluşturma fikri öne çıkmıştır.¹⁰⁴ Esasen, bu stratejik önhat veya yaygın ismiyle *çevreleme** fikri dönemin ABD'nin Moskova Büyükelçisi George F. Kennan tarafından tanımlanmıştır. Çevreleme, Sovyetler Birliği'nin artan gücü karşısında ABD'nin coğrafi hakimiyetini geniş şekilde sağlayarak Moskova'yı sınırları içine sıkıştırmasını planlamaktadır. Aksi halde, Sovyetler Birliği siyasi, ekonomik ve sosyal nüfuzunu artırmayı sürdürecektir ve buna mukabil ABD'nin gücü zayıflayacaktır.¹⁰⁵

ABD, Soğuk Savaş boyunca işbirlikçi güvenlik ve çevrelemenin beraber yürütüldüğü hibrit bir grand strateji uygulamıştır. Nitekim, Truman'a göre çevreleme bir tehdidi caydırmak için biraraya gelen ülkelerin oluşturduğu ittifak bütünüdür. Truman'ın bu tanımına dayalı çevreleme görüşünü, ABD'nin Soğuk Savaş boyunca devam ettirdiği görülmüştür.¹⁰⁶ Nitekim, Truman 1947 yılında yaptığı bir konuşmada "Dünyanın özgür halkları, özgürlüklerini korumak için bize bakıyor. Eğer, önderliğimizi kaybedersek dünya barışı tehlikeye sürüklenebilir" demiştir. Bu sözleriyle Truman, dünya genelindeki müttefikleriyle birlikte ABD'nin gücünün genişletilmesine odaklanmıştır.¹⁰⁷ Söz konusu amaç doğrultusunda birçok adım atıldığı göze çarpmaktadır. Nitekim, bu dönemde yürürlüğe koyulan Marshall Planı'yla Avrupa'ya ekonomik destek sağlanarak kalkınma sağlanmış ve müttefiklik ilişkileri geliştirilmiştir. Ayrıca çevreleme, Ortadoğu ve Asya'ya kadar uzanmış ve farklı coğrafyalarda uygulanmıştır.¹⁰⁸ Hatta, Truman çevreleme

getirme gücünden dolayı, savaş ihtimalinin azaldığından bahsedilmiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin grand stratejisi ve caydırıcılık öngörülerini hakkında, William C. Martel tarafından 2015 yılında *Grand Strategy in Theory and Practice* başlığıyla kaleme alınan kitap incelenebilir. ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki savaş ihtimaline karşı farklı görüşler için, John J. Mearsheimer tarafından 2001 yılında *The Tragedy of Great Power Politics* başlığıyla yazılan kitap incelenebilir.

¹⁰⁴ Brands, "What Good Is Grand Strategy?", s.19.

* Literatürde çevrelemenin başlıca bir grand strateji olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Ancak, çevrelemenin işbirlikçi güvenliğin eksik yönlerini dolduran bir askeri strateji olduğunu iddia etmek mümkündür. Nitekim, işbirlikçi güvenlik ve çevreleme arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Art'a göre, İşbirlikçi güvenlikte olduğu gibi çevreleme de saldırgan bir devlete karşı toprak fethinin önlenmesini içermektedir. Çevrelemenin, işbirlikçi güvenlikten farkı ise potansiyel bir saldırgan karşı gerçekleşmesidir. Zira, işbirlikçi güvenlikte her zaman ortak bir düşmandan söz etmek mümkün değildir. Bu bağlamda, çevreleme direkt olarak potansiyel saldırganın oluşturduğu ittifakı bozarak, tamamen yenilgiye uğratmaya yönelik çabaların tamamını kapsamaktadır. Ayrıca, George Kennan'ın önerdiği çevrelemenin ideolojik bir anlama sahip olduğu iddia edilmektedir. Öyle ki, Kennan'ın çevreleme fikrini askerileştiren sürecin *NSC 68 Belgesi* olduğu ileri sürülmektedir. Çevreleme hakkında daha fazla bilgi için Robert J. Art tarafından *A Grand Strategy for America* başlığıyla 2003 yılında kaleme alınan kitap incelenebilir.

¹⁰⁵ "X" (George F. Kennan), "The Sources of Soviet Conduct", *Foreign Affairs*, Vol.25, No.4. (July 1947), ss.9-10.

¹⁰⁶ Colucci, s.313.

¹⁰⁷ Wittkopf, Jones ve Kegley Jr, ss.39-40.

¹⁰⁸ Michael H. Hunt, *Ideology and U.S. Foreign Policy*, New Haven: Yale University Press, 1987, s.159.

görüşü dahilinde Kore’de* sıcak çatışmaya girmiş ve sadece işbirlikçi güvenliği kullanmadığını, hibrit bir grand strateji uyguladığını ortaya koymuştur.

Truman’dan sonra Eisenhower da bu grand stratejiyi uygulamayı sürdürmüştür. Ancak, Eisenhower bu grand stratejinin ABD ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanmıştır. Bu bağlamda, Eisenhower ABD’nin Sovyetler Birliği’yle mücadelesinin ekonomik yönüne dikkat çekmiş ve bu grand stratejinin dengeli şekilde uygulanması gerektiğini düşünmüştür. Söz konusu denge, ABD’nin ekonomik kaynakları ile askeri gücüne dayalı olarak Sovyetler Birliği’ni çevreleme stratejisi arasında kurulmak istenmiştir. Eisenhower yönetimi bu öngörülerle zamanını doldurmuş ve Kennedy ABD Başkanlığına gelmiştir. Kennedy de Truman’dan beri süren grand stratejide değişikliğe gitmemiştir. Önceki başkanlar gibi Sovyetler Birliği’nin meydana getirdiği güvenlik tehdidine yönelen Kennedy, sadece bu tehdidi önleme araçlarında farklılıklara gitmiştir.¹⁰⁹ Bu bağlamda, Kennedy Sovyetler Birliği’ne karşı askeri önlemlerle birlikte ek girişimlerde bulunmuştur. Söz konusu girişimlerden en dikkat çeken, Maxwell Tylor ismiyle anılan *Esnek Mukavemet (Flexible Response)*’tir. Esnek mukavemete göre, Sovyetler Birliği’ne karşı mücadele sadece askeri caydırıcılık temeline dayanmamalı ve diplomasi ile ticaret müzakereleri gibi farklı araçlar da kullanılmalıdır.¹¹⁰

Bu girişimlerin yansıması olarak, Soğuk Savaş’ta *yumuşama (detant)* meydana gelmiştir. Bu yumuşama, Kennedy’nin başarısı olarak anılmıştır. Ancak, 1960’ların sonuna doğru Soğuk Savaş’ın ekonomik maliyetleri artarak sürmüştür. Özellikle, bu süreçte cereyan eden Vietnam Savaşı, söz konusu ekonomik maliyetleri katlamıştır. Öyle ki, Kennedy’dan sonra bu savaş Johnson Başkanlığını ekonomik olarak yıpratmış ve Nixon’a kadar uzanmıştır.¹¹¹ Dolayısıyla, Kennedy ve Johnson dönemlerinde ABD’nin grand stratejisinde değişiklik olmamış ancak dış politikaya dair uygulama araçlarında

* 1950 yılının Haziran ayında Kuzey Kore güçleri, Güney Kore’yi ele geçirmek için harekete geçmiştir. Truman, Kuzey Kore’nin bu girişiminin kabul edilemez olduğunu belirtmiş ve Güney Kore’ye destek vermesi için General Douglas MacArthur’un komutanlığında askeri birlikler göndermiştir. McArthur komutasındaki ABD birlikleri Kuzey Kore güçlerini püskürtmüş ve Güney Kore’yi komünizme karşı çevreleme görüşü dahilinde savunmuştur. Kore savaşı hakkında daha fazla bilgi için Harry S. Truman, *Outbreak Of The Korean War* başlığıyla Encyclopedia Britannica internet sayfasında yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazı için: <https://www.britannica.com/biography/Harry-S-Truman#ref213952>.

¹⁰⁹ Martel, ss.263-264.

¹¹⁰ National War College. **Maxwell Taylor’s Vision: Military Strategy of the Uncertain Trumpet**. Washington D.C., 1990, s.11

¹¹¹ Hunt, s.182.

farklılıklar görülmüştür. Her ne kadar, bu girişimler Soğuk Savaş'ta yumuşama meydana getirirse de ekonomik maliyetlerini etkileyememiştir.

Nixon, Truman döneminde uygulanan grand stratejiyi sürdürmede bazı zorluklar yaşamıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş boyunca hakim şekilde kullanılan çevreleme, 1960'ların sonunda krizlerle boğuşmuş ve özellikle Vietnam Savaşı* ABD'nin gücünün sınırlarını ortaya çıkarmıştır. Böylece, ABD iki kutuplu dünya düzeninde güç çatlağı yaşamış ve dış politikasına yeni açılımlar getirmek zorunda kalmıştır.¹¹² Nixon, ABD'nin yaşadığı bu zor duruma ve ekonominin yıpranması gibi sebeplere dayanarak 1969 yılında, Asya'daki devletleri kendi güvenliklerini sağlamaları için daha fazla sorumluluk üstlenmeye çağırmıştır. Bu durum, sadece Asya'ya özgü de olmamıştır. Nixon, Basra Körfezi'ndeki ülkelere de aynı çağrısını yinelemiştir. Washington, bu ülkelerin sorumluluğu kendilerinin devralmasıyla birlikte doğrudan müdahale etmesine gerek kalmadan çıkarlarını korumayı düşünmüştür. Böylece, Vietnam örneği gibi büyük kayıp ve maliyetlere sebebiyet veren savaşlardan kaçınılmak istenmiştir.¹¹³

Nixon'un Soğuk Savaş boyunca uygulanan grand stratejideki en büyük başarısı, Çin'le yakınlaşmasıdır. Bu yakınlaşmayla, Sovyetler Birliği izole edilmiş ve ABD'nin kaynakları artmıştır. Ayrıca, Sovyetler Birliği ve Çin'in birbirinden uzaklaşması, merkezi Orta Avrupa olan Soğuk Savaş'ın eksenini Doğu Asya'ya kaydırmıştır.¹¹⁴ Böylece, Nixon

* ABD'nin Vietnam'a ilgisi Truman dönemine kadar uzanmaktadır. Truman, Fransız Hindçin'ini Sovyetler Birliği'nin etkisine bırakmamak adına ekonomik ve askeri yardım sağlamıştır. Ancak, 1954 yılında Fransa Vietnam'dan çekilmiş ve ülke ikiye ayrılmıştır. Buna süreçte, ABD stratejisini sürdürmüş ve Güney Vietnam'da bulunan Sovyetler Birliği'ne karşı güçleri desteklemiştir. 1964 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği yandaşları Güney Vietnam'a karşı başarılar elde etmiş ve ABD yardımları yeterli olmamıştır. Üstelik, bu dönemde Sovyetler Birliği destekçileri, bölgede devriye gezen ABD savaş gemilerine karşı kışkırtıcı askeri eylemler yapmışlardır. 1968 yılına gelindiğinde ise ABD Başkanı Johnson, Vietnam'a karşı büyük bir askeri operasyon gerçekleştirmiştir. Bu operasyonda, yarım milyondan fazla ABD'li asker görev almış, hava ve deniz kuvvetleri topyekün seferber edilmiştir. Ancak, ABD'nin devasa askeri operasyonuna rağmen Kuzey Vietnam, komünizmden kopmamıştır. Keza, Kuzey Vietnam'daki Sovyetler Birliği taraftarları Güney Vietnam'daki büyük kent merkezlerine saldırılar düzenlemiştir. Bu süreçte, Güney Vietnam ve ABD güçleri ağır kayıplar yaşamış, özellikle Washington'da Vietnam savaşına verilen destek azalmıştır. ABD, Vietnam savaşı nedeniyle hem iç politikada savaşın getirdiği huzursuzlukla karşılaşmış hem de ekonomik olarak ciddi sorunlar yaşamıştır. Söz konusu sorunlar, Johnson başkanlığında çözülememiş ve Nixon dönemine kalmıştır. Vietnam savaşının tarihi kronolojisi, tarafların politikaları ve daha fazla bilgi için Vietnam War 1954-1975 başlığıyla Encyclopedia Britannica internet sayfasında yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazı için <https://www.britannica.com/event/Vietnam-War>. Vietnam'a karşı Johnson'un 1968'deki askeri müdahalesi ve sonuçları hakkında daha fazla bilgi için U.S. Involvement in the Vietnam War: The Tet Offensive, 1968 adıyla Office of the Historian internet sayfasında yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazı için <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/tet>.

¹¹² Brands, "What Good Is Grand Strategy?", s.59.

¹¹³ Steve A. Yetiv, **The Absence of Grand Strategy**, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2008, ss.30-31.

¹¹⁴ Martel, s.298.

hem işbirlikçi güvenlik için önemli bir yakınlık kurmuş hem de çevreleme politikasını geniş bir alana yayarak uygulamaya devam etmiştir.

1974 yılına gelindiğinde Nixon istifa etmiş ve ABD Başkanlığına Gerald Ford gelmiştir. Bu dönemde çarpıcı bir isim öne çıkmıştır. Özellikle, Nixon ve Ford döneminde adı sıkça duyulan ve Soğuk Savaş döneminin grand stratejisine farklı perspektifler kazandıran Kissinger, her iki Başkan yönetiminde önemli görevler almış ve ABD'nin Dışişleri Bakanlığını yürütmüştür.¹¹⁵ Kissinger, Soğuk Savaş boyunca uygulanan grand stratejinin farklı uygulama araçlarına (esnek diplomasi ve güç dengesinin gözetilmesi gibi) sahip olması gerektiğinden bahsetmiştir. Kissinger, bu durumu “yeni bir bina inşa ediyoruz, taşıyıcı kolonları yıkıyoruz ancak eski yapının çökmesine de izin vermiyoruz” şeklinde ifade etmiştir.¹¹⁶ Kissinger'ın ifade ettiği farklı uygulama araçlarına rağmen, ABD'nin grand stratejisinde bir sapma meydana gelmemiştir. Hatta, bu grand strateji, Ford'dan sonra da sürmüş ve Carter döneminde benzer şekilde devam etmiştir. Nitekim Carter, 1977 ile 1981 yılları arasında, silahlanmanın kontrol edilmesine yoğunlaşmış, Çin açılımını sürdürmüştür¹¹⁷ ve belirli bölgelerde yerel güçleri destekleyerek ABD'nin çıkarlarını korumaya çalışmıştır.¹¹⁸

1980'e gelindiğinde, Soğuk Savaş'ın gidişatında değişiklikler meydana geleceği ve yeni bir geleceğin ufukta belirdiği dillendirilmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin gücündeki gerileme bu yorumların temelini oluşturmuştur. Bu dönemde Başkanlığa gelen Reagan, grand stratejiyi benzer şekilde sürdürmekle birlikte, Sovyetler Birliği'ndeki güç gerilemesini lehinde kullanmaya çalışmıştır. Reagan, özellikle çevreleme stratejisini bölgesel güçlerin kullanabileceği bir üstünlük olarak uygulamıştır. Öyle ki, çevrelemeyi farklı bölgelerdeki milliyetçi unsurlarla besleyerek geniş bir alanda Sovyetler Birliği'ne karşı mücadeleyi öngörmüştür.¹¹⁹ Ayrıca, Reagan dış politikada giderek agresif bir tavır sergilemeye başlamıştır. Reagan, Sovyetler Birliği'nin gücünü tamamen tüketmek üzere kurduğu bu adımlarla, bir yandan ekonomik olarak uluslararası sistemdeki hakimiyetini artırmış, öte yandan Washington lehine savaşan yerel gruplara bir önceki Başkan Carter

¹¹⁵ Hunt, s.184.

¹¹⁶ Brands, “What Good Is Grand Strategy”, s.60.

¹¹⁷ Hunt, ss.184-185.

¹¹⁸ Brands, “What Good Is Grand Strategy”, s.106.

¹¹⁹ Martel, ss.298-299.

döneminden kalan yardımları sürdürmüştür. Bu yöntemlerle, Reagan ABD'nin şartlarını kabul etmesi amacıyla Sovyetler Birliği'ni son noktaya kadar zorlamayı hedeflemiştir.¹²⁰ Nihayetinde Reagan, tıpkı diğer başkanlarda olduğu gibi farklı politika araçlarını kullansa da işbirlikçi güvenlik ve çevreleme görüşünü sürdürmüştür.

Soğuk Savaş boyunca ABD'nin grand stratejisinde genel bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, Truman'dan Reagan'a kadar giden, sekiz başkan süresince çevreleme uygulanmıştır. Böylece, ABD birbirini takip eden yönetimler boyunca grand stratejisinde bir sapma yaşamaksızın dış politikalarını hayata geçirmiştir. Ancak, yine de bazı başkanlar bu grand stratejiye dair bazı sorunlara dikkat çekmiş ve dönemsel şartlarının etkisiyle bazı esneklikler meydana getirmişlerdir. Örneğin, Truman'dan sonra Eisenhower, grand stratejiye bağlı olarak şekillenen ulusal güvenlik politikasının ABD ekonomisinde oluşturduğu maliyetlere ve sınırlılıklara vurgu yapmıştır. Benzer şekilde Kennedy, Sovyetler Birliği'nin artan gücüne karşı mevcut stratejik araçların yetersizliğine odaklanmış ve diplomasi gibi ek unsurları kullanmıştır. Bir başka örnek olarak Nixon, Sovyetler Birliği ve Çin'in birbirinden uzaklaşmasını ABD çıkarlarını korumak için bir fırsat olarak görerek adımlar atmıştır.¹²¹

Soğuk Savaş'ın sona ermesine doğru, George H. W. Bush ABD Başkanlığına gelmiştir. Bush döneminde, Washington'un tek kutuplu dünyada hakimiyetini nasıl sağlayacağına dair grand strateji tartışmalarının yaşandığı görülmüştür. Bu anlamda, üstünlüğün grand strateji olarak seçilmesi beklenmiştir. Örneğin, Pentagon beş yıllık hedeflerini ortaya koyarken ABD'nin dünyadaki hakim güç olarak uluslararası sistemi yeniden inşa etme sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Pentagon, bu hedef doğrultusunda ABD liderliğine karşı çıkabilecek güçlerin engellenmesi ve bölgesel ortakların korunması gerektiğini ifade etmiştir.¹²² Bu görüşlere rağmen, söz konusu dönemde üstünlük yine de tek başına tercih edilmemiş ve işbirlikçi güvenlik ile birlikte kullanılmıştır.

ABD tarihi boyunca grand stratejileri dış politika araçlarını nasıl kullanacağına yönelik bir harita olarak görmüştür. Bu bağlamda, ABD Başkanları farklı grand strateji

¹²⁰ Art, "A Grand Strategy for America", s.88.

¹²¹ Martel, s.345.

¹²² Art, "A Grand Strategy for America", s.88-89.

türlerini dönemseller şartlar, tehdit tanımı ve iç politik gelişmeler gibi etkilerle seçerek hayata geçirmişlerdir. Özellikle, ABD'nin kuruluş döneminden beri uygulanan grand stratejiler, bazı dönemlerde sıklıkla değişmiş bazı dönemlerde ise uzun süre aynı kalmışlardır. Bu farklılığın ana nedenleri, ABD'nin bağımsızlığından sonra yaşadığı nüfuz alanı sorunu, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş gibi problemlerdir. Dönemsel gelişmelerle birlikte grand stratejiler de değişmiştir. Ancak, uzun süre devam eden çatışma ve gerilim durumunda aynı grand stratejinin kullanıldığı görülmüştür. Örneğin, Soğuk Savaş boyunca kullanılan işbirlikçi güvenlik ve çevreleme, bir grand stratejinin uzun bir süre boyunca uygulanabileceğini göstermiştir. Soğuk Savaş boyunca uygulanan grand stratejinin araçları da sıklıkla değişmiştir. Nitekim, grand stratejinin temel niteliği aynı kalsa da ek uygulama araçlarına ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ABD'nin uluslararası sistemdeki hakim güç olması yeni soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemdeki temel tartışma, ABD'nin hangi grand stratejiyi uygulayacağı ve dünya sisteminin nasıl şekilleneceği üzerine olmuştur. Söz konusu soruya cevap olarak, George H. W. Bush yönetimi boyunca üstünlük ile işbirlikçi güvenliği birlikte kullanan Washington, William J. Bill Clinton döneminde bu grand stratejiden vazgeçmiştir. Peşi sıra, George W. Bush Jr yönetiminde grand stratejisi değişen ABD, nihayetinde Barack H. Obama döneminin sonuna kadar farklı grand stratejiler uygulamıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş'ın ardından ABD Başkanları'nın değişen grand stratejilerine yakından bakmak ve Obama'nın grand stratejisini nasıl oluşturduğunu göstermek gerekmektedir.

3. OBAMA’NIN GRAND STRATEJİSİ VE SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD BAŞKANLARIYLA KARŞILAŞTIRMASI

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği’nin çöküşü, ABD’nin stratejik önceliklerini yeniden değerlendirmesi için fırsat olmuştur.¹²³ Bu bağlamda Washington, uluslararası sistemdeki gerginliğin sona ermesiyle birlikte liberal değerlerini farklı bölgelere ulaştıracağını iddia etmiştir.¹²⁴ Ancak, bu beklenti Soğuk Savaş sonrasında artan bölgesel çatışmalarla değişmiştir. Dolayısıyla, Beyaz Saray’ın Soğuk Savaş’ın ardından uygulayacağı grand stratejiler tartışmaya açılmıştır. Söz konusu tartışmalar neticesinde, dört grand strateji çeşidi, üstünlük, işbirlikçi güvenlik, seçici angajman ve izolasyonculuk öne çıkmış ancak hakim görüş üstünlük ve işbirlikçi güvenliğin birlikte kullanılması olmuştur.¹²⁵ Böylece, Washington Soğuk Savaş’ın sona ermesinin ardından üstünlüğü ve işbirlikçi güvenliği birlikte kullanmaya başlamıştır.

ABD’nin grand strateji tercihleri açısından Soğuk Savaş’ın bitimini bir bıçak darbesi gibi düşünmemek gerekmektedir. Zira, George H. W. Bush yönetiminde sona eren Soğuk Savaş, bu dönemi ciddi anlamda etkilemiştir. Nitekim, bu dönemde ABD’nin grand strateji tercihi çok tartışılmış ve seçilen grand strateji Soğuk Savaş öncesi ile sonrası arasında köprü niteliği taşımıştır. İlk bakışta, George H. W. Bush döneminde öne çıkan grand strateji tartışmalarının üstünlük üzerine yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Ancak, Beyaz Saray sadece üstünlüğün yeterli olmayacağını ve işbirlikçi güvenliğin de kullanılması gerektiğine kanaat getirmiştir.

Üstünlük, Soğuk Savaş’ın ardından ABD için önemli bir alternatif grand strateji olmuştur. Öyle ki, ABD’nin dünya liderliğini sürdürebilmesi ve uluslararası sistemde meydana gelebilecek zorluklara karşı durabilmesi için siyasi ve askeri gücünü kullanması gerekmiştir. Üstünlük taraftarları, Sovyetler Birliği’nin çöküşünün uluslararası sistemde ABD’ye yönelik farklı tehditler meydana getirdiğini savunmuşlardır. Bu tehditler ise terörizm, kitle imha silahlarının artması, *Revizyonist* veya *Haydut Devlet (Rogue*

¹²³ Dueck, “Reluctant Crusaders”, s.145.

¹²⁴ Stephen M. Walt, “US Grand Strategy After the Cold War: Can Realism Explain It? Should Realism Guide It?”, **International Relations**, Cilt.32, No.1, (Mart 2018), s.1.

¹²⁵ Posen, “Restraint”, s.6.

*State)*lerin varlığı ve Çin gibi büyük bir gücün ABD çıkarlarına meydan okumasıdır.¹²⁶ Dolayısıyla, ABD'nin uluslararası sistemde sadece üstünlüğü uygulayarak hakimiyetini sağlaması ve tehditleri önlemesi zorluklar taşımıştır. Bu çerçevede, Soğuk Savaş'tan sonra ABD üstünlüğe yönelse de yeni dünya düzeninde işbirlikçi güvenliği tamamen terk etmemiştir. Keza, uzun süredir devam eden işbirlikçi güvenliğin tek kutuplu dünyada yeniden gözden geçirilerek uygulanması fikirlerinin öne çıktığı görülmektedir. İşbirlikçi güvenliği savunanlar, istikrarlı barışın tesis edilmesi için yollar aramışlardır. Özellikle, bu dönemdeki işbirlikçi güvenlik anlayışı haydut devletler ve nükleer silahların artışı gibi tehditlere yönelmiştir. ABD, bu yolla uluslararası sistemde sürdürülebilir barışı tesis ederek yaşanan sorunların engellenebileceğini düşünmüştür.¹²⁷

ABD'nin üstünlük ve işbirlikçi güvenliği beraber kullandığını gösteren iyi bir örnek Birinci Körfez Savaşı'dır. Soğuk Savaş'ın son nefeslerinde Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal etmiş ve ABD bu girişime karşı harekete geçmiştir. ABD, Irak'ın işgal girişimine karşı BM'yi dahil etmiş ve BMGK üzerinden karar alarak Saddam Hüseyin'e karşı ortak irade tesis edilmiştir. Belirtmek gerekir ki, bu kararın alınmasında ABD'nin hakim gücü ciddi şekilde etkili olmuştur. Zira, BM ve organları bağımsız yapılar olarak gözükse de ABD yönetiminin bu kurum üzerinde ağırlığı bulunmaktadır. Bu ağırlık, Soğuk Savaş'ın bitimi ve ABD'nin karar verme tekeline sahip olmasıyla katlanmıştır.¹²⁸ Washington, uluslararası gücü ve BM üzerindeki etkisiyle, 1991 yılında Kuveyt'ten Irak güçlerini arındırmış¹²⁹ ve söz konusu operasyonla bölgede işbirlikçi güvenlik başarıyla uygulanmıştır.

Neticede, George H. W. Bush'un grand stratejisi, ABD'nin liberal değerlerinin uluslararası sistemde yaygınlaşmasını sağlayarak nüfuzunu artırma üzere kurulmuştur. Bu bağlamda, Bush ABD'nin gücü, küresel liderliği ve ittifak geliştirme kapasitesi gibi özellikleri arasında denge sağlamıştır. Ancak, Bush yönetimi ABD liderliğini destekleyen grand stratejisine rağmen, uluslararası sistemin dönüşümü nedeniyle oluşan tehditlerle karşılaşmaya devam etmiştir. Tehditlerin tamamen yok olmaması nedeniyle, Bush'un

¹²⁶ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.119.

¹²⁷ Posen, "Restraint", s.7.

¹²⁸ Rashid Khalidi, **Sowing Crisis**, Boston: Beacon Press, 2009, s.91.

¹²⁹ Yetiv, s.76.

tercih ettiği grand strateji de uzun soluklu olmamıştır.¹³⁰ Nitekim, Bush'tan sonra seçilen başkanlar yeni dünya sisteminde farklı grand stratejileri tercih ederek yönetimlerini sürdürmüşlerdir.

Ezcümle, Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte ABD'nin grand stratejisi tartışmaya açılmıştır. Özellikle, George H. W. Bush döneminde görülen bu durum, Bill Clinton ve George W. Bush Jr dönemlerinde sürmüştür. Nitekim, Bush'tan sonra gelen iki başkan, farklı grand stratejileri tercih etmiştir. Her iki başkan döneminde yaşanan gelişmeler ve alınan kararlar ise Obama dönemine kadar uzanan bir etki yaratmıştır. Bu yönüyle, Clinton ve Bush dönemlerindeki gelişmeler uluslararası sistemde derin izler bırakmıştır. Dolayısıyla, iki başkanı yakından incelemek ve tercihlerini göstermek Obama döneminde belirlenen grand stratejisinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Bu bölümde, ABD'nin Soğuk Savaş döneminden sonra yaşadığı grand strateji değişiklikleri ele alınmıştır. Bu bağlamda, William J. Bill Clinton ve George W. Bush Jr dönemi detaylı şekilde incelenerek, tercih edilen grand stratejiler nedenleriyle birlikte ortaya koyulmuştur. Bu bilgilerle, Barack H. Obama'nın grand stratejisini nasıl belirlediğine dair tarihi bir arka plan meydana getirilmiştir. Peşi sıra, Obama'nın grand stratejisi tanımlanmış ve Soğuk Savaş sonrasındaki ABD Başkanlarından ayrılan yönleri detaylarıyla aktarılmıştır.

3.1. William J. Bill Clinton

George H. W. Bush, Soğuk Savaş'ın bitişi jeopolitik bir miras olarak Clinton'a devretmiştir. Bu bağlamda, ABD'nin yeni yönetimi parçalanmış bir uluslararası sistem, küresel belirsizlik, dünya çapındaki askeri taahhütler ve barış beklentisi gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır.¹³¹ Nitekim, Clinton yönetime geldiğinde, Soğuk Savaş'ın farklı coğrafyalardaki etkisiyle birlikte uluslararası çapta tehlikeler meydana gelmiştir. Bu yönüyle, Komünizmin çöküşü barış döneminden ziyade bir kargaşa meydana getirmiştir. Clinton, söz konusu atmosfer içerisinde ABD'nin yönünü tayin edecek bir yol arayışına girmiştir.¹³²

¹³⁰ Martel, s.310.

¹³¹ John Dumbrell, *Clinton's Foreign Policy*, Abingdon: Routledge, 2009, s.68.

¹³² James D. Boys, *Clinton's Grand Strategy*, (epublication), London: Bloomsbury Publishing, 2015, s.9.

Clinton, yeni dünya düzeninin getirdiği belirsizliğe karşı liberal görüşü dünyanın dört yanında yaymayı hedeflemiştir. Washington, bu girişimlerini mümkün olduğunca barışçıl şekilde yapmaya uğraşmış ancak, askeri güç kullanması gerektiğinde de bundan geri durmamıştır.¹³³ Böylece, Clinton amaçlarına ulaşmak için grand stratejisini işbirlikçi güvenliğin çekirdek öngörülerini ile üstünlüğün ilkelerinden etkilenerek oluşturmuş ve seçici angajman temeline oturtmuştur.¹³⁴

Clinton, Soğuk Savaş'ın askeri etkilerinden uzaklaşmaya çalışmıştır. Böylece, Beyaz Saray deniz aşırı agresif politikaları tercih etmeyerek Soğuk Savaş'ın çevreleme politikasından uzakta kalmaya uğraşmıştır.¹³⁵ Bu bağlamda, Clinton, yönetime geldiğinde tamamen ekonomik gelişmelere odaklanmıştır. Ulusal güvenlik konuları ise ikinci planda kalmış ve zamanla ele alınmaya başlamıştır.¹³⁶ Bu nedenle, Clinton, yönetiminin ilk yıllarında başta ulusal güvenlik sorunları olmak üzere, birçok dış politika konusuna olağan dışı bir ilgisizlik sergilemiştir. Ancak, uluslararası düzendeki durum ve özellikle barış dönemlerinde bile stratejik kararlar alma zorunluluğu Clinton'un dış politikayla ilgilenmesini mecbur kılmıştır.¹³⁷ Üstelik Clinton, iç politikayı önceleyen ve ekonomik göstergelere odaklanan bir başkan olsa da uluslararası birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar, Kuzey İrlanda, Kosova, Somali, Ruanda ve İsrail-Filistin barış görüşmeleri gibi gelişmelerin yanında terör gibi konulara uzanmıştır.¹³⁸ Bu gelişmeler karşısında Clinton ise seçici angajmanı iyi bir şekilde kullanmıştır.

Clinton'un seçici angajman uygulamasına göre, uluslararası sistemde demokrasi teşvik edilmeli ancak belirli bölgelere önem verilmelidir. Nitekim Clinton, demokrasi teşviki ve serbest piyasa gibi araçları kullanarak nüfuz alanını genişletmeyi planlamıştır. Bu bağlamda, eski Sovyetler Birliği ülkeleri, Orta ve Doğu Avrupa devletleri diğerlerine nazaran daha önemlidir. Ayrıca, bu grand stratejiye göre, Beyaz Saray uluslararası askeri müdahalede bulunacaksa iç politikadaki önceliklerini gözetmeli ve insani sorunlar ya da

¹³³ Walt, s.10.

¹³⁴ Posen ve Ross, s.7

¹³⁵ Boys, s.116.

¹³⁶ Posen ve Ross, s.3. Ayrıca, Posen ve Ross'a göre *Ulusal Güvenlik İşleri (National Security Affairs)* Başkanı Anthony Lake, 1993 yılının Eylül ayında ABD'nin çevreleme yerine genişlemeyi önermesine kadar Clinton'un bir grand stratejiye sahip olduğundan bahsetmek mümkün değildir.

¹³⁷ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.129.

¹³⁸ Martel, s.310.

etnik çatışmalar gibi problemlere müdahale etmelidir. Böylece, Clinton seçici angajmana göre askeri gücünü belirli tercihler dahilinde kullanmıştır.¹³⁹

Clinton, seçici angajman üzerinden askeri güç kullanımını tercihini belirlemiştir. Bu bağlamda Washington, çıkarlarını korumak adına kısa süreli askeri operasyonlara odaklanmış ve uzun vadeli askeri girişimlerden ise taahhütlere dönüşebileceği endişesiyle kaçınmıştır. Beyaz Saray'ın, seçici angajman uygulaması farklı coğrafyalarda kendisini göstermiştir. Örneğin, Somali'de askeri operasyon gerçekleştiren Clinton, kısa süre içerisinde geri çekilmiş ve bu ülkenin kan gölüne dönmesine rağmen sessiz kalmıştır. Benzer şekilde, Ruanda'da soykırım ve insanlık dramı yaşanırken askeri operasyon gerçekleştirmekten kaçınmıştır. Bir başka örnek olarak, ABD'ye askeri müdahale konusunda büyük baskı üreten Balkan* sorununda Avrupalılara tavsiyelerde bulunmuştur. Ancak, Clinton Balkanlara askeri müdahalenin gerekliliği kabul etmiş ve ordunun büyük çapta operasyonunu tercih etmeyerek, hava kuvvetleri üzerinden yardım sağlamıştır.¹⁴⁰

Clinton, seçici angajmanı Ortadoğu'da da uygulamıştır. Özellikle, İran ve Irak'a karşı girişimler ve İsrail-Filistin barış görüşmeleri bu durumun iyi şekilde göstermektedir. Clinton, Irak ve İran'a karşı gelişmeleri önceki dönemden bakiye olarak almıştır. Nitekim Irak, Soğuk Savaş ve sonrasında politik, ekonomik ve askeri olarak çevrelenmiş, İran ise uzun süre boyunca çok sayıda askeri ve ekonomik kısıtlama altında tutulmuştur.¹⁴¹ Clinton yönetimi, başlangıç olarak İran'a karşı ılımlı bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Özellikle, Irak'ta yaşanan deneyimin İran'da meydana gelmesi istenmemiştir. Beyaz Saray, bu dönemde İslami Rejimlere karşı olmadığını ve devirme gibi planlarının bulunmadığını

¹³⁹ Posen ve Ross, s.43.

* Clinton dönemindeki en büyük küresel krizlerden birisi, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlar'daki farklı milletlerin ayrışması üzerinden cerayan etmiştir. Bu ayrışma, bölgedeki çatışmaların körüklenmesine neden olmuş ve Bosna Hersek, Arnavutluk ile Sırbistan arasında savaşların yaşanmasına dönüşmüştür. Nitekim, Bosna Hersek ve Sırbistan arasında başlayan çatışmalar Kosova ile Sırbistan arasında devam etmiştir. Bosna Hersek'in nüfusunun büyük bir kısmını Müslümanlar ve Sırlar oluşturmuştur. Sırbistan, bu nüfustan yararlanmayı hedeflemiş ve Bosna Hersek'in bağımsız olmasını istemeyerek baskı yapmaya başlamıştır. Böylece, bölgedeki tansiyon giderek yükselmiştir. Her ne kadar, Bush yönetimi iki ülke arasında diplomatik girişimler gerçekleştirilse de barış sağlanamamış ve Sırp güçleri Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'yı kuşatmıştır. Üstelik, Sırp güçleri Bosna'da soykırım gerçekleştirerek halkı katletmiştir. Clinton, Bush döneminden devraldığı bu çatışmaya dair BM üzerinden girişimde bulunmuş ve uçuşa yasak bölge kurulmuştur. Nitekim, 1994'te Sırp uçakları bu yasağı ihlal ettiğinde NATO güçleri tarafından düşürülmüştür. Bosna'nın sakinleşmesi sonra Kosova'da devam eden gerginlikler Arnavutluk ve Sırbistan arasında çatışmalara dönüşmüştür. NATO gücü, bu çatışmalarda Sırbistan'ın durdurulmasına yönelik adımlar atmış ve ateşkesin sağlanması için çaba göstermiştir. Clinton dönemindeki dış politika krizleri hakkında daha fazla bilgi için Michael Tomasky tarafından Bill Clinton başlığıyla 2017 yılında Times Books'tan yayınlanan kitaba bakılabilir.

¹⁴⁰ Lawrence Freedman, **A Choice of Enemies**, New York: PublicAffairs Books, 2008, s.280.

¹⁴¹ Yetiv, s.99.

ifade etmiştir.¹⁴² Böylece, İran ve Irak'la diyalog yolunu açmaya çalışmıştır. Hatta, çevrelemenin İran'a verdiği zararların görünmesi açısından Clinton, İran özelinde girişimde bulunmuştur. Bu çerçevede, Dışişleri Bakanı Albright, 1953 yılında İran'da Musaddık'a gerçekleşen darbeye ABD'nin etkisi bulunması üzerinden özür dilenebileceğini ve diyalogun sürdürülmesini teklif etmiştir. Bu adımla, iki ülke arasındaki iletişimin gelişmesi için yollar aranmıştır. Clinton, söz konusu girişimleriyle hem İran hem de Irak'a karşı bir yakınlaşma sağlanabileceğini ummuştur. Ancak yine de beklediğini elde edememiştir. Özellikle, İran'ın İsrail-Filistin görüşmelerine karşı tutumu ve ABD karşıtlığı -her ne kadar 1997'den sonra Hatemi döneminde ABD'ye karşı yumuşama olsa da- sürmüştür.¹⁴³ Bu süreçte, Saddam ise ülkesindeki baskıya devam etmiş ve Birinci Körfez Savaşı'ndaki düşmanca tutumundan vazgeçmemiştir.¹⁴⁴ Clinton ise bu yaşananlara rağmen İsrail-Filistin gerginliğine odaklanmıştır. Washington, bu gerginliğin çözülmesini, Ortadoğu'da istikrar ve refahın sağlanması için merkezi görerek bu konuya yönelmiştir. Bu nedenle, İsrail-Filistin barış sürecine öncelik vermiş ve İran ile Irak rejimlerine yönelik *Çift Çevreleme (Dual Containment)** üzerinden zayıflatıcı önlemler almıştır.¹⁴⁵ Clinton'un bu önlemleri, tıpkı Soğuk Savaş dönemindeki başkanların grand stratejilerini farklı araçlarla desteklemesine benzetilmektedir. Zira, bu dönemde ABD, seçici angajmanı uygularken Ortadoğu'da çift çevrelemeyi tercih edip İran ve Irak'a karşı girişimlerde bulunmuştur. Hatta Washington, 31 Ekim 1998'de Irak'ta rejim değişikliğini öngören *Irak'ı Kurtarma Yasası'nı* dahi çıkarmıştır.

Clinton, seçici angajmanın askeri öngörülerıyla birlikte işbirlikçi taraflarını da başarıyla kullanmıştır. Bu bağlamda, ABD serbest ticaretin gelişimi ve yaygınlaşması üzerine odaklanmıştır. Özellikle, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) ve

¹⁴² Boys, s.74.

¹⁴³ Freedman, "A Choice of Enemies", s.307.

¹⁴⁴ Dumbrell, ss.152.

* Clinton yönetimi çift çevreleme politikasını, 1993 yılında duyurmuştur. İran ve Irak özeline indirgenen bu politikaya göre, ABD müttefiklerinin İran ve Irak'a kredi ve yatırım girişimlerini dondurmaları ve silah satışlarını durdurmaları öngörülmüştür. Böylece, her iki ülkenin de silah gücünün zayıflatılması planlanmıştır. Aynı zamanda, BM üzerinden alınan yaptırım kararlarının uygulanması ve ek yaptırım kararlarının verilmesi düşünülmüştür. Washington, söz konusu girişimleriyle, her iki ülkenin nükleer silahlara sahip olmasını engellemek istemiş ve İran ile Irak'ı dünya politikasından tecrit etmiştir. Clinton bu girişimleriyle aynı zamanda, İsrail-Filistin barış görüşmelerini korumak, İsrail'in güvenliğini tesis etmek, Körfez petrollerine ulaşımını sürdürmek gibi çıkarlarını korumuştur. Çift çevreleme hakkında daha fazla bilgi için, James D. Boy tarafından Clinton's Grand Strategy başlığıyla 2015 yılında kaleme alınan kitaba bakılabilir.

¹⁴⁵ Ellen Laipson ve Emile Hokayem, "The Arab-Israeli Conflict and Regional Stability", James A. Russel (Ed.), **Critical Issues Facing the Middle East** içinde (149-179), New York: Palgrave Macmillan, 2006, s.162.

Genel Tarife ve Ticaret Anlaşması (GATT) gibi girişimlerle çok taraflı ticaret anlaşmalarıyla Sovyetler Birliği nüfuz alanlarında genişleme öngörülmüştür.¹⁴⁶ Nitekim, Clinton'un dış politikadaki belki de en büyük başarısı, ekonomik gücünü küresel bazda yaymasıdır. Bu süreçte, Washington diplomatik olarak önemli girişimler gerçekleştirmiş ve ekonomisini uluslararası piyasaların yegane unsuru haline getirmiştir.¹⁴⁷

Sonuç itibariyle, Clinton Soğuk Savaş'ın getirdiği dönüşümlerin etkisiyle seçici angajmanı grand stratejisi olarak tercih etmiştir. Bu grand stratejinin melez bir yapısının olması, söz konusu dönemde ABD'nin beklentilerini karşılamıştır. Nitekim, Clinton farklı çatışma alanlarıyla karşı karşıya kalmış bunlara kimi zaman askeri önlemler almak durumunda kalmış kimi zaman da geri çekilmiştir. Aynı zamanda, liberal ekonomik düzeni yaymayı hedeflemiş bu bağlamda dağılan Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanlarına ulaşmıştır. Böylece Beyaz Saray, söz konusu bölgelere liberal ekonomik düzen gibi araçlar üzerinden etki edebilmiştir. Bu anlamda Clinton'un en büyük başarısı, liberal düzeni dünya çapında yaymak olmuştur.

3.2. George W. Bush Jr.

Clinton döneminin sona ermesiyle birlikte ABD Başkanlığına George W. Bush Jr seçilmiştir. Bush, 11 Eylül 2001'deki ABD tarihinin en büyük terör saldırısı sırasında ülkeyi yönetmiştir. Beyaz Saray, bu saldırının etkisiyle grand stratejisini belirlemiş ve ülke içi meselelerini bir kenara bırakarak, başta terörle mücadele olmak üzere dış politika önceliklerini ortaya koymuştur.¹⁴⁸ Bu bağlamda, Bush 11 Eylül terör saldırılarından sonra Clinton dönemindeki seçici angajman uygulamasını sürdürmeyerek, "üstünlüğü" tercih etmiştir. Nitekim, ABD'nin yeni yönetimi Clinton'dan farklı şekilde uluslararası sistemde çıkarlarını korumak için askeri gücünü tek taraflı* olarak kullanmayı uygun bulmuştur.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Dumbrell, s.29.

¹⁴⁷ Joan Hoff, **A Faustian Foreign Policy from Woodrow Wilson to George W. Bush**, New York: Cambridge University Press, 2008, s.145.

¹⁴⁸ Martel, s.315.

* Bush, tek taraflı askeri kullanımını *Önleyici Savaş (Preemptive War)* kavramı üzerinden icra etmiştir. Önleyici savaş, muhtemel saldırganlara karşı askeri güç kullanarak ilgili tehdidin ortadan kaldırılmasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, potansiyel tehditlerin belirlenerek harekete geçilmesi öngörülmektedir. Ancak, önleyici savaş uygulamasına karşı ciddi itirazlar bulunmuştur. Zira, bu görüşün yasal bir çerçevesinin olmadığı, özellikle düşman tanımlamasında uluslararası hukuku görmezden geldiği ileri sürülmüştür. Önleyici savaş hakkındaki tartışmalar için Harvey Starr'n editörlüğünü yaptığı, *Approaches, Levels, and Methods of Analysis in International Politics* başlıklı kitap incelenebilir.

¹⁴⁹ John J. Mearsheimer, "Imperial by Design", **The National Interest**, No.111, (Ocak-Şubat 2011), s.21.

Bush, agresif askeri güç kullanımıyla, liberal değerlerin yaygınlaştırılması ve terörle mücadele gibi konularda mesafe kat etmeyi düşünmüştür.¹⁵⁰ Washington, özellikle 11 Eylül sonrasında terörizmi varoluşsal bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Bu nedenle Bush, uluslararası sistemde düzenin tesis edilmesi için terörle mücadelenin şart olduğunu vurgulamıştır.¹⁵¹

Bush, 11 Eylül saldırılarından sonra İran, Irak ve Kuzey Kore'yi *Şer Ekseni* (Axis of Evil) olarak göstermiştir. Beyaz Saray, bu ülkeleri kötülüklerin kaynağı olarak nitelemiş ve kendisini uluslararası sistemin koruyucusu olarak tanımlamıştır.¹⁵² Bush'un kötülük iddiası sadece bu ülkeleri de kapsamamış, geniş bir çerçeve arz etmiştir. Örneğin, ABD Başkanı İran, Irak ve Suriye gibi devletleri işaret ederek, bu ülkelerin aktif biçimde terör örgütlerini desteklediklerini ve teröristlere kitla imha silahları sağladıklarını ileri sürmüştür.¹⁵³

Bu gelişmeler, Washington'un agresif şekilde hareket edeceğinin de sinyallerini vermiş, nihayetinde Afganistan ve Irak'a askeri hareket başlatılmıştır.¹⁵⁴ Beyaz Saray, ilk olarak Afganistan'dan Taliban ve el Kaide liderlerinin teslim edilmesini istemiştir. Ancak, ABD'nin talebi kabul edilmemiş ve ülkeye 2001 yılının Kasım ayında askeri harekate girilmiştir.¹⁵⁵ Bush, Afganistan harekati sırasında güçlü bir mukavemetle karşılaşmamıştır. Afganistan'da yaşanan bu durum, Washington'un Ortadoğu'da yeni harekatlara girişebilmesi için önemli yer tutmuştur. Bu gelişmelerin ardından Bush, tüm itirazlara rağmen Irak'a büyük çaplı askeri operasyon kararı vermiş,¹⁵⁶ ve 2003 yılının Mart ayında harekete geçmiştir.¹⁵⁷ Irak harekati, 11 Eylül terörist saldırılarına ve kitla imha silahlarının ülkedeki varlığına dayandırılmıştır. ABD'ye göre, Irak bir haydut devlet haline gelmiş ve askeri operasyonla sorunun ortadan kaldırılması öngörülmüştür.¹⁵⁸

¹⁵⁰ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.147.

¹⁵¹ Mearsheimer, "Imperial by Design", s.21.

¹⁵² Yetiv, s.135.

¹⁵³ Mearsheimer, "Imperial by Design", s.21.

¹⁵⁴ Richard A. Falk, **The Declining World Order**, New York: Routledge, 2004, s.80.

¹⁵⁵ Colin Dueck, **Hard Line**, New Jersey: Princeton University Press, 2010, s.271.

¹⁵⁶ John B. Judis, **The Folly of Empire**, New York: Oxford University Press, 2004, s.175.

¹⁵⁷ Yetiv, s.116.

¹⁵⁸ Judis, s.166.

Beyaz Saray'ın her iki askeri girişimi de geleneksel biçimde bir devlete karşı değil dünya çapında terörü sona erdirmek adına ortaya koyulmuştur. Bu yeni tip savaş biçimi zaman ve mekan temelli mücadelelerin dışına çıkmış ve sınırların ötesinde devam etmiştir. Bu ülkelerde artık, dost ve düşman tanımı yapmak dahi zorlaşmıştır.¹⁵⁹

Bush'a göre, teröristler baskıcı toplumlarda ortaya çıkmakta ve Bağdat yönetimi bunların başında gelmektedir. Böylece, Beyaz Saray için Saddam'ın ortadan kaldırılması ve Irak'ın siyasi olarak düzenlenmesi Ortadoğu'da demokrasinin yayılması anlamına gelmiştir.¹⁶⁰ Fakat, Bush'un Irak harekatı, giderek karmaşık hal almış ve ortaya konulan hedeflere ulaşılamamıştır. Benzer şekilde, Afganistan'da da sonuç askeri başarıya rağmen aynı olmuştur. Her ne kadar, her iki ülkede "üstünlük" sağlansa da yaşanan sorunlar Bush dönemi boyunca sürmüştür.¹⁶¹ Bush, "üstünlüğü" devletler arası mücadelede yol haritası olarak değil, terör örgütlerine karşı koymak* için tercih etmiştir. Lakin, terör örgütleri klasik devletler gibi rasyonel hareket eden ve belirli mevzilere sahip yapılar değildir. Bu nedenle, "üstünlük" üzerinden terörle mücadele metotları belirlemek zorluk taşımıştır.

Bush, "üstünlüğü" uygularken farklı faktörleri gözeterik gücünü muhafaza etmek istemiştir. ABD Başkanı söz konusu amacı için şer ekseni olarak nitelendirdiği ülkelere karşı kamuoyunun desteğini sağlamayı öngörmüştür. Bu doğrultuda, 11 Eylül'den sonra ABD halkında meydana gelen korku ve öfke durumunun manipüle edildiğini ifade etmek mümkündür. Bush, böylece terörizmle mücadele çerçevesinde geçirdiği sert yasaların** oluşturduğu siyasi baskıyı hafifletmek ve ortaya çıkan ekonomik zorlukların üstesinden gelmek istemiştir.¹⁶² Bush, benzer şekilde askeri harekatlarına da kamouyu desteği sağlamayı tasarlamıştır. Nitekim, ABD'de 11 Eylül etkisiyle Afganistan

¹⁵⁹ Falk, s.80.

¹⁶⁰ Yetiv, s.143.

¹⁶¹ Dueck, "Hard Line", s.289.

* Örneğin, ABD'deki realist görüşler Bush'un üstünlük uygulamasına karşı çıkmıştır. Özellikle, yapısalcı realistlere göre, ABD'nin 11 Eylül gibi terör saldırılarına nasıl tepki vereceğini gösteren bir araç bulunmamaktadır. Bu tartışma hakkında daha fazla bilgi için Colin Dueck tarafından kaleme alınan Reluctant Crusaders adlı kitap incelenebilir.

** Bush, 11 Eylül saldırılarının ardından yürürlüğe koyduğu, ABD'yi Birleştirmek ve Güçlendirmek İçin Gerekli Araçları Sağlayan Terörle Mücadele Yasası (Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act -Patriot Act-) ile hükümet mekanizmasının istihbarat faaliyetlerini geniş yetkilerle donatmıştır. Özellikle, bu yasa güvenlik güçlerinin ABD vatandaşları dahil olmak üzere kişisel bilgilere ulaşmasını sağlamıştır. Öyle ki, ülkenin güvenliğini sağlamak için telefon dinlemeleri yapmanın, elektronik postalara erişim sağlamanın ve internet tabanlı bilgi akışı takibinin önü açılmıştır. Ayrıca, Patriot Act ile devletin terör gruplarını belirlemesine yönelik kolaylaştırma öngörülmüştür. Patriot Act hakkında daha fazla bilgi için ABD Kongresinin internet sayfasına bakılabilir. İlgili site için: <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>.

¹⁶² Falk, s.218.

mücadelesine kamuoyu desteğini sağlasa da Irak konusunda aynı sonuç ortaya çıkmamıştır. Özellikle, Saddam'a karşı verilen önleyici savaşa karşı direnç dikkat çekmiştir. Bu direnç nedeniyle, Bush'un grand stratejisinin uluslararası gelişmeler karşısında yanlış tercih olduğuna dair fikirler ortaya atılmıştır.¹⁶³

Bush'un "üstünlük" uygulaması çoğu zaman emperyalist olarak nitelendirilmiştir. Nitekim, ABD'nin çıkarlarını korumak için tek taraflı saldırı hakkını koruyarak hareket etmesi ve uluslararası koalisyon olmaksızın adımlar atması bu düşünceyi körüklemiştir. Bush'un Irak Savaşı, söz konusu durumun göstergesi olmuştur. Öyle ki, diğer devletlerin düşük seviyedeki askeri desteği ve BMGK'nın bu müdahaleye onay vermemesi gibi sebepler, ABD'nin emperyal bir hedefi olduğu iddiasını kuvvetlendirmiştir.¹⁶⁴ Bush'un üstünlük uygulamasındaki sapmalar söz konusu iddiaların dayanağıdır. Zira, üstünlük askeri gücü ve müdahaleyi temel aldığından doğru uygulanmadığında emperyal bir çizgiye kayabilmektedir. Nitekim, Bush'un üstünlük tercihi, 11 Eylül'den sonra ABD'nin karşı karşıya kaldığı tehditlere karşı yanlış değerlendirme yapmasının sonucu olmuştur. Bush yönetimi modern dünyada askeri gücün tek başına başarılı olamayabileceğini ve demokratik dönüşüm gibi iddiaları Ortadoğu'da dayatmanın kolay bir süreç olmadığını görememiştir. Bu nedenle, ABD'nin uluslararası sistemdeki hakim gücü ciddi bir yara almıştır.¹⁶⁵

Bush, yaşanan güç kaybı ve sorunlara ilişkin olarak döneminin sonuna doğru Irak'tan askeri geri çekilmeyi planlamıştır. Bu çerçevede, 2008 yılında ABD ile Irak hükümetleri arasında *Stratejik Çerçeve Anlaşması (Strategic Framework Agreement)* ve *Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması (Status of Forces Agreement)* imzalanmıştır. Bu anlaşmalarla, ABD ile Irak arasındaki ilişki, güçlü bir ekonomik, kültürel ve diplomatik çerçeveye dayandırılmak istenmiştir. Ayrıca, yine bu anlaşmalarla ABD güçlerinin Irak'a destek verecek bir şekilde dönüşümü için yol haritası çıkartılmış ve Irak'tan çekilme takvimi belirlenmiştir. Nitekim, Irak'tan çekilmenin 2009 yılından itibaren başlaması ve

¹⁶³ Dueck, "Reluctant Crusaders", s.160.

¹⁶⁴ Elinor Sloan, "Beyond Primacy: American Grand Strategy in the Post-September 11 Era", **International Journal**, Vol. 58, No. 2 (İlkbahar, 2003), ss.316-317.

¹⁶⁵ Mearsheimer, "Imperial by Design", s.21.

tüm ABD güçlerinin ayrılmasının ise 2011 yılında tamamlanması kararlaştırılmıştır.¹⁶⁶ Böylece, Bush dönemi sona ererken üstünlük tercihinin devam etmeyeceği görülmüştür. Ancak, Bush'un grand stratejisini tartışmaya açmak ve ABD'ye yeni yön çizmek Obama dönemine kalmıştır.

Sonuç itibariyle Bush, 11 Eylül saldırılarının ardından üstünlüğü grand strateji olarak tercih etmiştir. ABD'nin terörle mücadele ve demokrasinin yaygınlaşması gibi öngörülerıyla uygulamaya koyduğu bu grand strateji, beklenen sonuçları vermemiştir. Bu durumun temel nedeni, Bush'un terörle mücadelede askeri güç kullanımının yeterli olacağını düşünmesidir. Fakat terör, mevzisi belli olmayan ve çoğu zaman sınırların dışına çıkan bir olgu olarak, sadece askeri güç kullanımıyla ortadan kaldırılamamıştır. Bush'un üstünlük üzerinden geliştirdiği önleyici savaşta teröre karşı yeterli olmamıştır. Zira, tehdit tanımı subjektif anlam taşıdığından terör örgütlerini belirlemek zorlaşmıştır. Ezcümle, Washington üstünlüğü uygulayarak Afganistan ve Irak üzerinden terörü yok etmeyi düşünmüş, fakat başarı sağlayamamış, bu ülkelerde devam eden savaş ise içinden çıkılmaz bir durum oluşturmuştur. Bush, her ne kadar döneminin sonuna doğru grand stratejisinde değişikliği düşünse ve askerleri geri çekmeyi planlasa da bu düşünceleri hayata geçirmek bir sonraki döneme kalmıştır.

3.3. Barack H. Obama

Bush'un üstünlük uygulaması ve uluslararası sistemde yaşadığı sorunlar Obama dönemine miras kalmıştır. Özellikle iki savaş (Afganistan ve Irak) nedeniyle ekonomik sorun yaşayan Washington, ayrıca 2008 yılında küresel ekonomik krizle* yüzleşmiş ve

¹⁶⁶ *Fact Sheet: The Strategic Framework Agreement and the Security Agreement with Iraq*, 2008, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/> (19.03.2018)

* 2008 yılında dünya ekonomisi 1930'ların Büyük Buhranından bu yana görülen en tehlikeli krizle yüzleşmiştir. Bu kriz, ABD'deki konut fiyatlarında yaşanan dalgalanma ve kredibilite sorunu üzerinden meydana gelmiştir. İlk olarak Washington'un finans sistemini vuran kriz, sonrasında uluslararası piyasaları etkilemiştir. ABD içindeki kayıplar ise ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu bağlamda krizden etkilenen genel sektörleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1) Tüm yatırım bankacılığı endüstrisi, 2) Büyük sigorta şirketleri, 3) İpotek kredilerini kolaylaştıran şirketler, 4) Mortgage kredisi sağlayanlar, 5) Tasarruf ve borç kurumları. Bu şirket ve kurumların yanı sıra, 2008 ekonomik kriziyle normal krediye dayanan özel şirketler de büyük kayıplar yaşamışlardır. Böylece, farklı sektörler kendilerini uçurumun kenarında bulmuş, hatta Amerikan otomobil endüstrisi iflasın eşiğine gelmiştir. Buna karşılık, Dünya Bankası gibi kurumlar finansal olarak nasıl karşılık verilebileceğine dair çözüm önerileri sunmuşlardır. 2008 yılındaki küresel ekonomik kriz hakkında daha fazla bilgi için The Financial Crisis of 2008 başlığıyla Encyclopedia Britannica internet sayfasında yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazıya ulaşmak için <https://www.britannica.com/topic/Financial-Crisis-of-2008-The-1484264>. 2008 küresel ekonomi krizine dair Dünya Bankası'nın sunduğu öneriler için The World Bank Group's Response to the Global Crisis Update on an Ongoing IEG Evaluation başlığıyla, The World Bank Independent Evaluation Group Communications, Learning, and Strategy tarafından 2009 yılında yayınlanan rapor incelenebilir.

ülke içi sosyal problemler gibi farklı alanlardaki meydan okumalarla karşılaşmıştır. Obama, bu zorlu atmosferde ABD Başkanlığına seçilmiş, söz konusu sorunları çözmek ve dış politikadaki gelişmelere dair bir yön tayin etmek amacıyla grand stratejisini belirlemiştir.

Obama, başkanlığa aday olduğu sırada ABD’de değişimin sinyallerini vermiş ve seçim vaatlerinde “umut” ve “inanabileceğimiz bir değişim” mesajlarını kullanmıştır.¹⁶⁷ Obama bu süreçte, özellikle Bush döneminin denizaşırı askeri güç kullanımıyla sorunları çözmeye yönelik yaklaşımına karşı çıkmıştır. Washington’un yapması gerekenleri ise dış politika araçlarını çeşitlendirmek olarak göstermiş ve çıkarlarını korumak için sadece askeri güç kullanımı değil, diplomasi, ekonomik yollar gibi farklı araçların da tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁸ Keza, Obama’nın başkanlığa seçilmesinde ABD’nin askeri güç kullanımı tercihini tersine çevirmek ve askeri müdahaleleri azaltmak taahhütü önemli bir yer tutmuştur.¹⁶⁹

Obama, başkanlığa seçildikten sonra farklı alanlardaki problemlerle yüzleşmiştir. Özellikle, Afganistan ve Irak savaşlarını devralan ABD Başkanı, Büyük Buhran’dan beri meydana gelmiş olan en kötü ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki, söz konusu ekonomik kriz yüksek işsizlik oranı meydana getirmiş ve ülkenin ulusal gücünü olumsuz şekilde etkilemiştir. Dolayısıyla, Obama’nın grand stratejisi ülkesinin uluslararası gücünü tesis eden iç göstergeleri lehine çevirmek üzere belirlenmiştir.¹⁷⁰ Beyaz Saray, bu amacına ulaşmak adına iç politikadaki sorunları çözmeye odaklanmıştır. Böylece, Obama’nın önceliği dış politika değil iç politika olmuş ve ulusal kaynaklar, güvenlik harcamaları yerine iç politikadaki ekonomik ve sosyal sorunların çözümüne yönlendirilmiştir.¹⁷¹

Obama’nın yüzleştiği bu sorunlara yakından bakıldığında söz konusu kararının arka planı iyi bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, ABD Başkanı’nın yüzleştiği en

¹⁶⁷ Michael D’Antonio, **The Legacy of Barack Obama: A Consequential President**, (epublication), New York: St. Martin’s Press, 2016, s.213.

¹⁶⁸ Michael Clarke ve Anthony Ricketts, “Did Obama have a Grand Strategy?”, **Journal of Strategic Studies**, Cilt.40, No.1-2 (2017), s.301.

¹⁶⁹ Thomas H. Henriksen, **Cycles in US Foreign Policy Since the Cold War**, (epublication), Switzerland: Palgrave Macmillan and Springer Nature, 2017, s.231.

¹⁷⁰ Martel, s.325.

¹⁷¹ Colin Dueck, **The Obama Doctrine**, New York: Oxford University Press, 2015, s.34.

büyük sorun 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz olmuştur. Bu kriz karşısında, ABD ekonomisinin sağlam bir şekilde hareket etmesi için adımlar atılması gerekmiştir. Fakat, ABD'nin denizaşırı askeri operasyonları ciddi bir maliyet meydana getirmiş ve özellikle terörle mücadele adına ortaya koyulan askeri güç kullanımı ülke ekonomisini hırpalamıştır. Washington, bu gelişme karşısında uluslararası gücünü dengede tutmak istemiştir.¹⁷² Ayrıca, Beyaz Saray'ın son on yılda sürdürdüğü savaşlar ve üstüne gelen ekonomik kriz ülkedeki sosyal problemleri giderek derinleştirmiştir. Örneğin, ABD sanayileşmiş ülkeler arasında sağlık hizmetlerini vatandaşlarının tamamına veremeyen bir demokrasi olarak ayrı bir örnek oluşturmuştur. Buna benzer sorunlar nedeniyle, sosyo-ekonomik ihtiyaçlarda felaket sayılabilecek sorunlar meydana gelmiştir.¹⁷³ Obama ise, söz konusu sorunları gidermek için uzun vadeli hedefler koymuştur. Bu hedefler, krizden etkilenen ekonomik sistemin istikrara kavuşturulması, Bush döneminde artan işsizlik sorununun çözümü, liberal hakların genişletilmesi gibi öncelikler olmuştur.¹⁷⁴

Obama, bu hedefleri bağlamında grand stratejisini ortaya koymuş ve iç politikayı öncelikle dış politikaya dair bir denge oluşturmaya gayret etmiştir. Bu süreçte, Beyaz Saray'ın tercih edeceği grand stratejiye dair tartışmalar yapılmıştır. Söz konusu tartışma, özellikle ABD'nin dış politikada en az müdahalede bulunmasını savunanlar ile askeri müdahalelerin devamını talep edenler arasında sürmüştür. Üstelik, bu fikirler karşısında Washington'un ülkede yaşanan sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle iç politikayı öncelik olarak görmesi gerekmiştir. Tüm bu çerçevede, Obama bu fikirler arasında denge kurarak hem küresel liderliğini güvence altına almak hem de iç politikadaki sorunları çözmek üzere harekete geçmiştir.¹⁷⁵

Obama, bu gelişmelerle birlikte yeniden mevzilenmeyi grand stratejisi olarak belirlemiş ve iç politikada yaşadığı sorunları çözmek adına dış politikasında değişiklikler meydana getirmiştir. ABD Başkanı'nın grand stratejisinin en önemli adımı, yurtdışındaki askeri taahhütlerin azaltılması olmuştur.¹⁷⁶ Böylece Washington, çıkarlarını korumak için

¹⁷² Joseph M. Siracusa ve Aiden Warren, **Presidential Doctrines**, (epublication), London: Rowman & Littlefield, 2016, s.266.

¹⁷³ Jonathan Chait, **Audacity**, (epublication), Sydney: HarperCollins Publishers, 2017, s.76.

¹⁷⁴ D'Antonio, s.25.

¹⁷⁵ Osama Abu Arshid, "The Obama Administration's Foreign Policy: Balancing Isolationist Tendencies and Pressures for External Intervention", **Policy Analysis**, Arab Center for Research and Policy Studies, Doha, 2014, s.2.

¹⁷⁶ Dueck, "The Obama Doctrine", s.14.

geniş çaplı askeri girişimlerde bulunmaktan kaçınmış, bunun yerine sadece kısa vadeli operasyonlara yönelmiştir. Söz konusu operasyonların ise ABD özel kuvvetleri ve SİHA'lar üzerinden gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Bu anlamda, Beyaz Saray'ın grand stratejisi askeri güç kullanımını -kısa vadeli operasyonları ve SİHA gibi araçları tercih ederek- tamamen terk etmemektedir. Keza, Obama 2009 yılında Nobel Barış ödülünü alırken yaptığı konuşmada, savaş araçlarının barışı korumak için oynayacağı role dikkat çekmiş ve savaşın kimi zaman bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır.¹⁷⁷

Obama, yeniden mevzilenme uygulamasıyla en düşük seviyede askeri girişim öngörmüştür. Fakat, farklı ülkelerin güçlenerek yükselmesi Washington'un güvenliği ve liberal değerleri için tehdit haline gelmektedir.¹⁷⁸ Bu nedenle, Obama grand stratejisinde Kuzeydoğu Asya, Avrupa ve Ortadoğu'da hiçbir devletin bölgesel hegemon olmasını istememiş ve ABD gücünü bu yerlerde muhafaza etmeyi hedeflemiştir. Nitekim, Beyaz Saray söz konusu bölgelere gerektiğinde müdahale edebilmek için sağlam bir orduya sahip olması gerektiğini kabul etmiş ancak potansiyel bir hegemon ortaya çıktığında müttefiklerine ve yerel güçlerine güvenerek hareket edebileceğinin altını çizmiştir. Bu anlamda Obama, ABD ordusunu farklı bölgelerdeki gücünü müdahale etmeden muhafaza etmesini sağlayan bir araç olarak görülmüştür.¹⁷⁹ Zira, Beyaz Saray her an hazır ordusuyla caydırıcılık meydana getirirken aynı zamanda müttefiklerine ve yerel güçlere ordusu üzerinden lojistik destek sağlayarak müdahale maliyetini düşürmeyi amaçlamıştır.

Obama'nın yeniden mevzilenme uygulaması, uluslararası çatışmalara karşı, çok yönlü girişimleri tercih etmiş ve özellikle diplomasinin önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca Washington, uluslararası hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunmasının önemine vurgu yapmıştır.¹⁸⁰ Nitekim, Beyaz Saray'ın grand stratejisi, tek taraflı askeri harekatlara büyük ölçüde bağımlılığı azaltarak, ekonomi, diplomasi ve ittifaklar gibi ABD'nin diğer güçlü araçlarını tercih etmiştir.¹⁸¹ Obama, yine de askeri gücü tamamen terk etmemiş, bu gücün son çare olarak çok taraflı kullanılmasını uygun görmüştür.¹⁸² Daha açık bir

¹⁷⁷ Dueck, "The Obama Doctrine", s.35.

¹⁷⁸ Posen, "Restraint", s.6.

¹⁷⁹ Mearsheimer, "Imperial by Design", s.31.

¹⁸⁰ Clarke ve Ricketts, s.295.

¹⁸¹ Arshid, s.7.

¹⁸² Robert G. Kaufman, **Dangerous Doctrine: How Obama's Grand Strategy Weakened America**, (epublishing), Lexington: The University Press of Kentucky, 2016, s.148.

ifadeyle Washington, üzerinde baskı olduğu zamanlarda askeri güç kullanımından geri durmamış ve tercihini BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar üzerinden çok taraflı şekilde gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Beyaz Saray çok taraflı müdahale aracı olarak sadece askeri gücü değil, IMF ve Dünya Bankası gibi farklı alanlardaki uluslararası kuruluşları da kullanabilmektedir. Ezcümle, Obama bu araçlarla birlikte gücün tek taraflı kullanımına karşı alternatif bir çerçeve meydana getirmiştir.¹⁸³

Obama'nın grand stratejisinde çok yönlü müdahale kritik öneme sahiptir. Zira, Çin gibi yükselen güçlerin, uluslararası düzeni destekleme konusunda pay sahibi olması düşünülmüş ve ortak müdahalelere destek vermeleri sağlanarak sorumluluğun paylaşılması hedeflenmiştir. Böylece, Washington uluslararası düzeyde meydana gelen krizler ve çatışmalara yönelik tek taraflı güç kullanımından sıyrılmak istemiştir.¹⁸⁴ Ancak, Beyaz Saray'ın askeri üstünlüğü ve uluslararası sistemi düzenlemedeki önceliği olmadan küresel sistemin giderek daha tehlikeli bir hale dönüşeceği iddia edilmiştir. Bu bağlamda, Obama'nın grand stratejisinin farklı coğrafyalardaki barış ve huzuru bozabileceği ileri sürülmüştür.¹⁸⁵ Keza, ABD'nin askeri gücünü geri çekmesiyle küresel rolünde aşınma meydana geldiği ve liberal değerlerin sorgulanmaya açıldığı görülmüştür.¹⁸⁶ Buna karşılık Obama, liberal düzen üzerinden sorunlarını çözmekten vazgeçmemiş ve bu düzene dayalı kurulan uluslararası kurumlarla girişimlerini devam ettirmiştir.¹⁸⁷

Obama, yeniden mevzilenmeyi tercih ederek, Clinton ve Bush döneminin grand stratejilerinden ayrı bir anlayışa sahip olmuştur. Bu bağlamda, Obama'nın uluslararası sistemde düzen sağlamaya yönelik kendinden önceki başkanların denizaşırı askeri operasyonlarından uzak çizgiye yerleşmesi ve çatışmalardan kaçınmaya çalışması, her iki Bush yönetiminden de farklılaşmasını sağlamış, aynı zamanda Clinton döneminden de kopuşu temsil etmiştir. Nitekim, Obama başkanlığa aday olduğu dönemlerde, selefinin sert güç kullanımına dayalı politikalarını tercih etmeyeceğini ve *yumuşak güç diplomasisine** ağırlık vereceğini vurgulamıştır. Fakat, Obama'nın tüm bu askeri gücü

¹⁸³ Arshid, s.10.

¹⁸⁴ Clarke ve Ricketts, s.302.

¹⁸⁵ Kaufman, s.155.

¹⁸⁶ Siracusa ve Warren, s.266.

¹⁸⁷ Kaufman, s.148.

* Uluslararası ilişkilerde güç kavramına dair farklı bakış açıları bulunmaktadır. Genel olarak üçe ayrılan güç kavramı, sert, yumuşak ve akıllı gibi nitelendirmelere sahip olmuştur. Bu bağlamda, sert güç bir devletin askeri caydırıcılığıyla

kullanmama tercihi ve diplomasinin artacağı söylemleri ABD'nin izolasyonculuğa geri dönüşü anlamına gelmemiştir. Tam aksine, Beyaz Saray grand stratejisini değiştirerek uluslararası boyutta ABD liderliğini sürdürebilmek için farklı bir yol arayışında olmuştur.¹⁸⁸

Obama, Soğuk Savaş sonrası başkanlardan müdahale tarzı bağlamında ayrı bir çizgiye sahip olsa da benzer uygulamaları sürdürdüğü alanlar da olmuştur. Bu alanların en dikkat çeken liberal düzenin uluslararası sistemde tesisi ve yayılmasıdır. Obama'nın liberal düzenin yayılması düşüncesi, özellikle Clinton dönemini anımsatmaktadır. Ancak, Obama, Clinton'dan daha ileri bir liberal düzen vurgusu yapmış ve Bush döneminin bu düzenin oluşması için ihtiyacı artırdığına dikkat çekmiştir.¹⁸⁹ Bu durumun arka planında ise Bush döneminde yapılan askeri harcamalar bulunmaktadır. Keza, Bush döneminde Clinton dönemine nazaran daha fazla askeri harcama yapılmıştır. Artan harcamaların getirdiği olumsuz tablo ise Obama'ya miras kalmış ve Washington'un gücünü muhafaza edebilmesi için bu harcamaları yeniden değerlendirmesi gerekmiştir. Obama ise askeri üstünlüğünü koruyarak harcamalarını ayarlamayı tasarlamıştır.¹⁹⁰ Beyaz Saray, bu hedefi için Bush döneminin tam tersi şekilde grand stratejisini ABD içindeki göstergelere göre belirlemiştir.¹⁹¹ Obama, örneğin 2010'daki Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde ABD'nin uluslararası rekabet gücü, refahı ve etki kapasitesi için gerekli olan eğitim, enerji, bilim, teknoloji ve sağlık gibi alanlardaki önceliklerini yeterince geliştirmediğini belirtmiştir.¹⁹²

Özellikle, Obama ve Bush'un grand stratejisi arasında ciddi fark bulunmaktadır. Bu bağlamda Bush yönetimi güvenliğini sağlamak ve çıkarlarını korumak için bir tehdide karşı yasal koruma altında olsun ya da olmasın tek taraflı olarak harekete geçmeyi uygun görmüştür. Obama ise tam aksine uluslararası kanallar ve bölgesel ittifakları aracılığıyla

ortaya koyulmaktadır. Yumuşak güç ise, Joseph Nye tarafından 1980'lerin sonuna doğru tanımlanmış ve bir ülkenin güç kullanma yolu askeri kuvvetten ayrılarak, kültür ve değerlerine dayandırılmıştır. Sert ve yumuşak gücün birlikte kullanımı ise akıllı gücü oluşturmaktadır. Söz konusu bu ayırmda güç kullanımının araçları değişmektedir. Nitekim, kamu diplomasisi güç kullanımında önemli bir araçtır. Özellikle, yumuşak güç diplomasisi karşı tarafı etkilemek için çatışma dışı faktörleri merkeze almaktadır. Güç hakkındaki tartışmalar ve yumuşak güç diplomasisi hakkında detaylı bilgi için Joseph Nye tarafından, Public Diplomacy and Soft Power başlığıyla 2008 yılında The Annals of the American Academy of Political and Social Science dergisinde yayınlanan makale incelenebilir. Yumuşak güç hakkında daha fazla bilgi için Joseph Nye tarafından Soft Power başlığıyla 2004 yılında kaleme alından kitap incelenebilir.

¹⁸⁸ Henriksen, ss.231-232.

¹⁸⁹ Dueck, "The Obama Doctrine", s.28.

¹⁹⁰ Posen, "Restraint", s.14.

¹⁹¹ Martel, s.332.

¹⁹² *National Security Strategy*, 2010. <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf> (20.03.2018), s.2.

eylemlere öncelik verilmesini tercih etmiştir.¹⁹³ Obama, Bush yönetiminin tek kutuplu üstünlüğe dayalı görüşünden uzaklaşarak, Washington'un diğer ülkelerle etkileşiminin artmasını istemiştir. Nitekim, Obama yumuşak güce dayanan uygulamalarıyla liderliğini sürdürmeyi planlamıştır.¹⁹⁴ Obama, ayrıca Bush yönetiminin askeri güç kullanımından dersler çıkarmıştır. Bu anlamda, askeri gücün akıllı kullanımı üzerinde durulmuştur.¹⁹⁵ Söz konusu çerçevenin iyi bir örneğini askeri müdahale gerektiği zaman SİHA'ların öncelikli şekilde tercih edilmesi oluşturmuştur. Belirtmek gerekir ki, Bush döneminde de SİHA'lar kullanılmıştır. Obama ise bu kullanımın muhtevasını değiştirmiş ve SİHA'lara ağır silahlar yükleyerek terör hedeflerinin yok edilmesine izin vermiştir.¹⁹⁶ Obama'nın bu tercihi, sivillere zarar verdiği ileri sürülerek tartışmaya açılmış, ancak ABD Başkanı geri adım atmamıştır.

Tablo II
Soğuk Savaş Sonrası ABD Başkanları'nın Grand Stratejilerinin Karşılaştırılması

ABD Başkanı ve Grand Stratejisi	Tek Yönlü (ABD gücü ve etkisinin tek taraflı kullanımı)	Çok Yönlü (Uluslararası örgütler üzerinden girişim)	Askeri Müdahale (tüm askeri operasyonlar)	Farklı Müdahale Araçları (ekonomi ve diplomasi)
Bill Clinton Seçici Angajman	Hayır	Evet	Belirli çatışma alanları (tüm askeri unsurlar)	Evet
George Bush Üstünlük	Evet	Hayır (çok yönlü askeri müdahale mümkün olmadığında)	Küresel (tüm askeri unsurlar)	Evet (Sınırlı)
Barack Obama Yeniden Mevzilenme	Hayır	Evet	En düşük Düzey (özel kuvvetler ve hava gücü)	Evet

Neticede, Obama, yeniden mevzilenmeyle uluslararası askeri gücünü azaltmayı ve kimi zaman geri çekmeyi tercih etmiştir. Böylece, ekonomik maliyetlerini düşürmeye, uluslararası taahhütlerini en aza indirmeye ve yeni askeri müdahalelerden kaçınmaya çalışmıştır. ABD Başkanı, grand stratejisiyle ülkesinin ekonomisini canlandırmak ve iç reformlarını sürdürebilmek için enerji ve kaynaklarını artırmaya yönelmiştir.¹⁹⁷ Obama, bu çerçeveye birlikte selefinin uygulamalarını ortadan kaldırmak istemiştir. Beyaz Saray,

¹⁹³ Arshid, s.11.

¹⁹⁴ Siracusa ve Warren, s.266.

¹⁹⁵ Clarke ve Ricketts, s.301.

¹⁹⁶ Henriksen, ss.243-244.

¹⁹⁷ Dueck, "The Obama Doctrine", s.36.

Özellikle ABD'nin i sorunlarına yönelik odağını artırmış ve altyapının geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinde iyileştirme gerçekleştirilmesi gibi konulara eğilmiştir. Bu durum, ulusal güvenliğin tesis edilmesi için sıradışı değildir. Zira, Obama ABD'nin savunma ve uluslararası etki kapasitesini geliştirmeyi ekonomik temellere dayandırmıştır.¹⁹⁸

¹⁹⁸ Henriksen, s.250.

4. OBAMA'NIN GRAND STRATEJİSİNİN ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

Bu bölümde, Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu'da nasıl uygulandığı ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda, Beyaz Saray'ın bölgede yaşanan gelişmelere verdiği tepkiler ve aldığı kararlar üzerinden yeniden mevzilenmenin yansımaları ölçülmüştür. Bu çerçevede, göze çarpan ilk gelişme Obama'nın henüz başkanlığa aday olduğu sırada dile getirdiği, ülkesinin giriştiği savaşları bitirme sözüdür. Böylece, Afganistan ve Irak'tan çekilme süreci başlamıştır. Bu süreç, beraberinde bir karmaşa getirmiş ve nihayetinde Ortadoğu'da istikrarsızlığın ana kaynağı olmuştur.

Beyaz Saray'ın grand stratejisini nasıl uyguladığını gösteren diğer gelişme ise Arap halk hareketleridir. Nitekim, Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Ürdün ve Yemen gibi ülkelerdeki olaylar, Obama'nın yeniden mevzilenme uygulamasına yönelik önemli örnekler oluşturmuştur. Zira, ABD Başkanı demokrasi taleplerini desteklemek ve çıkarlarını korumak arasında seçimler yapmış ve grand stratejisi doğrultusunda hareket etmiştir. Obama'nın grand stratejisini nasıl uyguladığını gösteren diğer gelişmeler ise İran nükleer görüşmeleri, İsrail-Filistin gerginliği ve Ortadoğu'da terörle mücadele olmuştur. Bu gelişmeler karşısında ABD'nin ortaya koyduğu politikalar bölgedeki ikili ilişkileri etkilemiştir. Özellikle, İran nükleer görüşmelerinde, çok yönlü politikalar izlenmiş ve bölgede bir hegemon oluşmamasına gayret edilmiştir. Washington bu süreçte, BM ile müttefikleri üzerinden politikalar geliştirilmiştir. Obama, İsrail-Filistin gerginliğinde de yeniden mevzilenme stratejisiyle hareket etmiş ve BM'yi öne çıkaran adımlar atarak maliyetlerini azaltmaya çalışmıştır. ABD Başkanı, Filistinlilerin baskı altında kalmasına rağmen İsrail'den yana politikalar sergilemiş ve iç politika öncelikleri için Tel Aviv'e destek vermiştir.

Bu başlıkların ardından ABD Başkanı'nın yeniden mevzilenme uygulamasının, Ortadoğu'daki terör örgütleriyle mücadele konusunda nasıl bir yol çizdiği gösterilmiştir. Bu çerçevede, Beyaz Saray'ın DEAŞ, PKK/PYD, AYEK ve el Nusra'ya karşı mücadelesinde grand stratejisinin etkileri incelenmiştir. Bu bölümde son olarak, diğer örgütler başlığıyla farklı gruplar ele alınmıştır. Bu başlıkta, ABD'nin terör örgütü olarak tanımladığı ancak Ortadoğu'da bu şekilde görülmeyen Hamas ve Hizbullah üzerinde durulmuştur.

4.1. Afganistan Karmaşası

Obama, başkanlığı devraldıktan sonra Ortadoğu’da Bush döneminden kalma önemli sorunlarla yüzleşmiştir. Bu sorunların başında ise Afganistan gelmektedir. Bush’tan Obama’ya Afganistan hikayesine bakıldığında sürecin karmaşık bir şekilde ilerlediğini söylemek mümkündür. Özellikle, ABD’nin 2001 yılında Afganistan’a gerçekleştirdiği “özgürlük getirme” amaçlı operasyonu* birlikte Hamid Karzai’nin Afganistan devlet başkanlığına gelmesi ve ardından yaşananlar bu durumu gözler önüne sermektedir.¹⁹⁹ Bu bağlamda, Karzai’nin ülke içerisindeki kuvvetlerinin sınırlı olduğu ve otoriteyi tam anlamıyla sağlayamadığı göze çarpmıştır. Aynı zamanda, Karzai’nin yönetim tecrübesinin olmadığı, ülke içerisinde yozlaşmış siyasi aktörler ile bağlarının bulunduğu ve Afganistan için yeterli vizyonunun bulunmadığı da iddia edilmiştir.²⁰⁰ Afganistan’ın bu karmaşalarla dolu görüntüsü ise ABD cephesinde farklı bir şekilde yansıma bulmuş ve yeniden Vietnam benzeri bir bataklıkla mı karşı karşıya oldukları sorusu dillendirilmiştir. Kısacası, bu gelişmelere bile bakıldığında Bush’tan Obama’ya zorlu bir Afganistan mirasının kaldığını ifade etmek mümkündür.²⁰¹ Obama’nın bu miras neticesinde yüzleştiği en önemli problem ise Afganistan’da bulunan ABD askerlerinin görevleri ve sayıları olmuştur. Bu çerçevede, Afganistan’da asker sayısını uzun vadede artırmayı düşünmeyen Obama, grand stratejisinin bir parçası olarak ABD içerisindeki ekonomik krize odaklanmış ve Irak savaşının getirdiği yüksek maliyetin Afganistan’da da aynı şekilde olmasını istememiştir. Yine bu bağlam içerisinde Obama, Afganistan’da asker bulundurmanın maliyeti üzerine düşünerek, ABD askerlerini Afganistan’dan çekmeyi ve otoriteyi yerel güçlere devretmeyi planlamıştır.²⁰² Obama bu stratejisini

* Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 2001 yılında verdiği 1386 sayılı karar ile 2002 yılında verdiği 1413 sayılı karara göre: 2001 yılında ABD tarafından Afganistan’a özgürlük getirme operasyonları başlamıştır. ABD öncülüğünde başlayan bu operasyonlarla birlikte Birleşmiş Milletler acil toplanmıştır. Bu toplantı dahilinde, Afganistan’da güvenlik problemlerinin giderilmesi, Afganistan’ın yeniden yapılandırılması ve isteyen ülkelerin katılımı ile *Uluslararası Güvenlik ve Destek Gücü (ISAF)*’nin kurulması uygun görülmüştür. BM Güvenlik Konseyi 2002 yılında bu konuda yeniden toplanarak ISAF’ın görev süresini uzatmıştır. ISAF, kuruluşundan itibaren Afganistan’da Taliban ve El-Kaide unsurlarına karşı mukavemet kapasitesini artırma hedefiyle hareket etmiştir. ISAF’ın otoritesi ise ABD’nin bölgedeki Merkez Komutanlığına verilmiştir.

¹⁹⁹ William Maley, “Afghanistan: Grim Prospects?”, Shahram Akbarzadeh (Ed.), **America’s Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration’s Policies** içinde 195-217 sayfalar, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.195.

²⁰⁰ Joshua Partlow, “Podium Wars: President Hamid Karzai, the Foreign Press, and the Afgan War”, **Discussion Paper Series**, Cambridge: Joan Shorenstein Center, Harvard University John F. Kennedy School of Government, 2013, ss.5-7.

²⁰¹ Maley, s.195.

²⁰² Derek Chollet, **The Long Game**, (epublication), New York: United States by Public Affairs, 2016, ss.120-128.

uygularken Afganistan'ın sosyal, ekonomik ve siyasi transformasyonunu sağlamak için de çaba göstermiştir.²⁰³ Bu amacı doğrultusunda Afganistan'a yüzlerce sivil uzman gönderen Obama, ülkede hukukun işlemesi, idarenin çalışması hatta tarım programlarının uygulanmasına kadar adımlar atmıştır.²⁰⁴

Obama, Afganistan stratejisini resmen 1 Aralık 2009'da West Point askeri akademisinde açıklamıştır. Bu konuşmada Obama, Afganistan'daki mevcut statükonun sürdürülebilir olmadığını ve ABD'nin ulusal çıkarları için bu ülkeye 30.000 ek asker göndereceğini belirtmiştir. Obama, konuşmasında Afganistan'ın El-Kaide için güvenli bir sığınak haline gelmemesi için yerel otoritenin tesis edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca, Afganistan güçlerinin kapasitelerinde artırıma gidilmesi gerekliliğine vurgu yapılarak, ülkenin geleceğinin bu güçlere teslim edileceğine dikkat çekilmiştir.²⁰⁵ ABD Başkanı, Taliban'ın Afganistan'daki ABD müttefiklerini devirerek ülkede söz sahibi olmasının da engelleneceğini belirtmiş ve terör barınaklarının tamamen yok edileceğinin altını çizmiştir. Son olarak, Obama Afganistan ile Pakistan sınırında güvenliğin sağlanması ihtiyacına dikkat çekerek sınırın her iki tarafında işe yarar bir strateji geliştirme gerekliliğini ifade etmiştir.²⁰⁶

Obama, asker artırımına karşı 2011 yılında bu sayıların azalacağını da ifade ederek bunun nedenini ise Taliban'ın toprak kazanımlarını geri almak, Afgan halkını korumak, Afganistan hükümeti üzerinde baskı kurarak kendi ordularını oluşturmaları için motive etmek ve El-Kaide'ye yönelik operasyonları artırmak olarak belirtmiştir.²⁰⁷ Daha farklı bir ifadeyle, Beyaz Saray 30.000 asker konuşlandırmanın geri çekilmeyle yakın bir şekilde ilgisini kurmuş ve 2011 yılının yaz ortasında çekilme için gerekli şartların sağlanmasının önemini göstermiştir. Washington, bu çerçevede gönderilen birliklerin Afganistan'da görev yapan 68.000 ABD, 39.000 diğer ülkeler ve ISAF askerleriyle birlikte hızlı biçimde konuşlandırılacağından bahsederek, ülke içinde güvenli alanların

²⁰³ Michael Mandelbaum, **Mission Failure**, New York: Oxford University Press, 2016, s.184.

²⁰⁴ Chollet, s.124.

²⁰⁵ Maley, s.202.

²⁰⁶ Armağan Kuloğlu, "ABD'nin Yeni Afganistan Stratejisi ve Türkiye'nin Durumu", **Ortadoğu Analiz**, Cilt.3, No.29, (Mayıs 2011), Ankara, s.78.

²⁰⁷ Süleyman Özeren, Hüseyin Cinoğlu, Murat Sever, "ABD'nin Afganistan ve Irak'ta Terörle Mücadele Politikası", **Uluslararası Terörizm ve Sınırı Aşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM) Raporu**, Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı, 2010, s.15.

sağlanıp Afganistan güvenlik kuvvetlerini yetiştirmek için ABD kapasitesinin artacağına işaret etmiştir.²⁰⁸

Söz konusu güç takviyesinin iki yönünün daha olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi Afganistan'da bulunan stratejik hedeflere özel kuvvetlerle saldırılar düzenleyebilmektir. İkincisi ise Afganları direnişçilerin şiddet eylemlerine karşı korumaya alarak halkın kalbini kazanmaktır. Nitekim, söz konusu güç takviyesi Afganistan'ın güney sınırına istikrar getirmiştir. Ancak, Pakistan sınırı yine de direnişçilere açık kalmıştır.²⁰⁹ Beyaz Saray, Afganistan'daki ABD askerlerinin sayısını azaltmayı planlarken Afgan güçlerini de eğiterek ülkenin kendi askerleriyle savunma yapabilmesini istemiştir. Bu bağlamda Obama'nın hedefinde, Afgan güçlerinin eğitilerek Taliban'a karşı ABD desteği olmadan savaşabilmeleri bulunmaktadır. Bu hedefle birlikte, Afganistan'dan çekilme süreci, 2009 yılında 10.000 asker ABD'ye dönüşüne izin verilmesiyle başlayıp ek 20.000 asker ise 2012 yılına kadar ABD'ye dönüşünü öngörmüştür. Bu gelişmeler çerçevesinde, Obama'nın West Point'teki konuşmasından özetle iki sonuç ortaya çıkmıştır. Bunlar, ABD'nin Afganistan'a ek kuvvetler göndermesi ve çekilme için bir takvimin ortaya koyulmasıdır. ABD Başkanı, bu takvime göre 18 ay içerisinde tüm kuvvetlerin Afganistan'dan çekilmesine karar kılmıştır.²¹⁰

Obama'nın West Point konuşmasının ardından stratejisine ilişkin tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan en dikkat çeken, Afganistan'ın "kabile toplumu" olduğu ve bu anlamda toplumun devlete karşı zayıf bağları bulunduğu üzerinedir. Afganistan'ın bu özelliği nedeniyle Afgan güçlerini yetiştirmenin tam anlamıyla işe yaramayacağı, bu güçlerin spesifik operasyonlar yapmakta yetersiz kalacağı iddia edilmiştir. Ancak, bu görüşler Obama'nın stratejisini değiştirememiştir. Obama'nın bu stratejisi sürecinde ABD'nin kayıpları ise devam etmiş ve 2009 yılında 300, 2010 yılında neredeyse 500, 2011 yılında ise 418 asker hayatını kaybetmiştir.²¹¹

²⁰⁸ Kuloğlu, ss.78-79.

²⁰⁹ Steven W. Hook ve John Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, Özge Zihnioğlu (çev.), İstanbul: İnkılap, 2016, s.335.

²¹⁰ Mandelbaum, ss.178-183.

²¹¹ Martin S. Indyk, Kenneth G. Lieberthal ve Michael E. O'hlanon, **Bending History**, (epublication), Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2012, ss. 94-100.

Bu karmaşık gelişmeler içerisinde ABD Başkanı, terörle mücadele sürecinde de adımlar atmış ve özel kuvvetlerin kullanımı ile insansız hava araçlarıyla teröre karşı koyma yöntemlerini benimsemiştir. Taliban ise Afganistan'ın dört bir köşesinde toplumun sosyolojisi üzerinden bu yöntemlere cevap vermiştir. Daha açık bir ifadeyle, Afgan köylerinden genç erkekleri toplayarak kendi görüşlerini benimsetmeye devam eden Taliban, söz konusu insan kaynağını uzun vadede savaş için kullanmayı sürdürmüştür.²¹² Bu çerçevede, Beyaz Saray'ın Afganistan stratejisine karşı ABD içinde karşı sesler yükselmiş ve yeni bir Vietnam'a mı sürüklenildiği sorusu dile getirilmiştir. Obama ise 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'da yaşananların Vietnam'dan çok farklı olduğunu söylemiş ve sekiz yıllık Afganistan mücadelesinin ABD güçleri tarafından verildiğini vurgulamıştır. Ayrıca, geri çekilme zamanının geldiğini ancak birden geri çekilme gerçekleşirse Afganistan'ın çökebileceği uyarısında bulunmuştur. Zira, Vietnam'dan geri çekilmenin ani olmasının bu sonucu ortaya çıkardığı gerçekliğini korumaktadır. Bu gelişmeler akıllara Afganistan'da yaşananların Washington'un içinde bulunduğu şartlara göre mi yoksa Kabil'in içinde bulunduğu şartlara göre mi şekillendiği sorusunu getirmiştir.²¹³ Obama döneminin ardından Afganistan'da suların durulmadığı ve huzurun sağlanamadığı düşünüldüğünde Washington'un çıkarlarını önceleyen şartların, Kabil'in şartlarına galip geldiği söylenebilir. Öyle ki, ABD için Afganistan'ın huzuru değil, kendi güvenlik kaygıları ve çıkarları önem arz etmiştir.

Bu gelişmelerle birlikte, Obama'nın Afganistan'dan çekilme sürecinde kritik bir olay daha gerçekleşmiştir. Bu olay, Usame Bin Ladin'in yakalanması ve bu sürecin Obama'nın Afganistan stratejisine etkisidir. El Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'in yakalanması ve öldürülmesi 11 Eylül'ü aklından çıkaramayan Amerikan halkı için rahatlatıcı bir etki yaratma imkanına sahip olmuştur. Keza, Bin Ladin'in yakalanması tüm dünyaya ABD'nin ülke içerisinde yaşadığı ekonomik ve siyasal zorlukların üstesinden geldiğine dair imaj yaratmıştır.²¹⁴ Bu anlamda, Obama daha seçim kampanyası sırasında Bin Ladin'in yerinin bulunması gerektiğini sıklıkla vurgulamış ve Pakistan'da olduğu söylemleri üzerine, "eğer Usame Bin Ladin Pakistan'da ise ve Pakistan hükümeti bir şey

²¹² Don Liebich, **Fault Lines**, (epublication), Boise: Elevate Publishing, 2016, s.84.

²¹³ P. J. Crowley, **Red Line**, (epublication), Maryland: Rowman & Littlefield, 2017, ss.65-67.

²¹⁴ Hook ve Spanier, s.336.

yapmıyorsa biz harekete geçeriz” uyarısını yapmıştı. Ek olarak Obama, Bin Ladin konusunun ABD için birincil dereceden ulusal güvenlik meselesi olduğunun altını çizmiştir.²¹⁵ Bin Ladin’in Pakistan’da olduğunun anlaşılması ve Afganistan-Pakistan hattında yaşananlarla birlikte tablo daha karmaşık bir hal almıştır. Özellikle Afganistan-Pakistan sınırındaki terör yuvalarının ABD’nin insansız hava uçaklarıyla vurulması ve bunların Pakistanlı yetkililer tarafından “sivillerin de öldüğü” iddiasıyla eleştirilmesi bu karmaşık durumu iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu gelişmelerle birlikte SEAL timi Bin Ladin’i yakalamak üzere Pakistan’a operasyon düzenlemiş ve Bin Ladin ile oğlu Halit’in ölü şeklinde ele geçirildiği ileri sürülmüştür. Ayrıca, Bin Ladin’in öldürüldükten sonra Kızıldeniz’e atıldığı ve ABD dış politikası için sorun teşkil eden bir dönemin sona erdiği iddia edilmiştir.²¹⁶ Bin Ladin’in yakalandığı iddiası, Obama’nın ulusal güvenlik adına kritik bir adım attığı görüşünü kuvvetlendirmiştir. Böylece Obama, ABD içindeki kamusal imajını güçlendirmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Bin Ladin’in neden Pakistan güçleri tarafından tutuklanarak ABD’ye verilmediği ya da ABD’nin neden bu çözümü seçmediği ise ayrı bir baskı noktası olmuştur. ABD bu süreçte Pakistan güçlerine güvenmemiş ve bunun nedenini Pakistan ile Taliban arasında bağlantılar olduğu iddiasına bağlamıştır.²¹⁷ Bin Ladin’in yakalanıp öldürüldüğü iddiasıyla birlikte ABD Başkanı, Afganistan savaşı için gerekli “sorumlulukların üstlenilerek” yol alındığını ifade etmiştir. Nihayetinde, Usame Bin Ladin’in öldürülmesi Obama’ya politik avantaj sağlayarak Afganistan’dan çekilme sürecine pozitif katkıda bulunmuştur.²¹⁸

2011 yılından sonra Afganistan’dan çekilme süreci -planlanan tarihten uzun bir şekilde- devam etmiştir.* Bu çerçevede, 2014 yılının sonunda ABD’nin Afganistan’daki

²¹⁵ Graham Allison, “How It Went Down”, **Time**, (epublication), Special Editon Barack Obama Eight Years, 2017, s.54.

²¹⁶ Hook ve Spanier, ss.334-338.

²¹⁷ Charlie Savage, **Power Wars**, New York: Little Brown and Hachette Book, 2015, s.260.

²¹⁸ Crowley, s.136.

* 2012 Mayıs ayında Amerika Birleşik Devletleri ve Afganistan İslam Cumhuriyeti arasında *Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması* imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde ABD ve Afganistan arasındaki ilişkilerin normal bir seyirde nasıl devam edeceğine ilişkin hususlar belirlenmiştir. Ayrıca yine bu anlaşma ile ABD, Afganistan’ın egemenliğini güçlendirdiğini, istikrarını sağladığını ve refahını artırdığını ifade ederek el Kaide ve aşırılık yanlısı grupları yok etme hedefine yönelik kalıcı bir ortaklık kurmayı planlandığını belirtmiştir. 2013 Kasım ayında ise iki ülke arasında *Güvenlik ve Savunma İş Birliği Anlaşması* imzalanmış ve anlaşma kapsamında bölgesel ve küresel barışa katkı sağlanacağı dile getirilmiştir. Bu hedef doğrultusunda Afganistan’ın egemenliğine, toprak bütünlüğüne, milli birliğine, güvenliğine ve anayasal düzenine tehdit oluşturan iç ve dış unsurların engelleneceğine vurgu yapılmıştır. 2014 Eylül ayına gelindiğinde ise ABD ve Afganistan arasında *İkili Güvenlik ve NATO Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması* imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ABD Afganistan’da yapılan seçimlere desteğini belirterek ülkenin demokratik olarak inşa edilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Söz konusu anlaşmada Afganistan’daki NATO kuvvetlerinin statüsüne de değinilmiş ve -

operasyonlarının tamamen bitmesine, 9.800 askerin çatışma rolü olmaksızın aynı yılın Mayıs ayına kadar ülkede kalmasına ve bu askerlerin yarısının -5000 civarı askerin-2015’de ayrılmasına, kalan simgesel sayıdaki askerin ise 2016’nın sonunda geri dönmesine karar verilmiştir. Bu sürecin ardından otoritenin tamamen Afgan güçlerine bırakılmasına onay verilmiştir. Tüm bu tablo içerisinde Afganistan’a milyarlarca dolar harcanmış, 2000’den fazla Amerikan askeri hayatını kaybetmiş ve Afganistan’ın siyasi transformasyonu ise başarılı olamamıştır.²¹⁹ 2016 sonuna doğru Obama Afganistan’daki durumu “güvensiz” olarak nitelendirmiş ve daha önceden planladığı 2016 yılında 5500 askerin kalması planında değişiklik yaparak bu sayıyı 8400’e çıkarmıştır. Bu anlamda 2016 yılının sonunda 1400 askerin daha çekileceğine karar kılan Obama, Taliban’ın hala aktif bir şekilde hareket ettiğini ve alan kazandığını ifade ederek çekilme takviminde esneklik yapmıştır.²²⁰ Bu esnekliğe karşı belirtmek gerekir ki, 2011’den beri çekilmenin tamamı göz önünde bulundurulduğunda, ciddi bir oranda askerin ABD’ye döndüğünü geri kalan kısmın ise bu çekilme oranına nazaran çok az bir bölümü oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Neticede, Obama Amerikan gücünün Afganistan’da israf edildiğini düşünmüş ve 2008’deki küresel finans krizinin etkisi, Amerika’da yaşanan ekonomik zorluklar gibi nedenlerle askeri maceralardan kaçınarak stratejisini ekonominin kalkınması üzerinden kurmuştur.²²¹ Aynı şekilde, Amerikalılar Afganistan’ın ulus inşası sürecinden kaygı duymuşlardır. Zira, Afganistan’a yapılan yatırımın tam anlamıyla karşılığını bulamaması gibi sorunlar ülke içerisinde seslendirilmiştir. Bu bağlamda, son seksen yılın en derin ekonomik düşüşünü yaşayan Amerikalılar, ABD içi yatırımlardan başka bir yöne giden

daha önceden planlandığı gibi- NATO’nun kararlı destek misyonun ISAF kuvvetlerinin 2014 sonunda dönmesiyle birlikte sona ereceği söylenmiştir. İlgili anlaşma metinlerine ulaşmak için:

Mayıs 2012’deki *Kalıcı Stratejik Ortaklık Anlaşması*

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/05/01/fact-sheet-us-afghanistan-strategic-partnership-agreement>.

Kasım 2013’deki *Güvenlik ve Savunma İş Birliği Anlaşması*

<http://mfa.gov.af/en/news/bsa>, <https://www.state.gov/documents/organization/244487.pdf>.

Eylül 2014’deki *İkili Güvenlik ve NATO Kuvvetlerinin Statüsü Anlaşması*

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/30/statement-president-signing-bilateral-security-agreement-and-nato-status>.

²¹⁹ Mandelbaum, s.138.

²²⁰ “Obama Afganistan’dan Çekilme Sözü Tutmayacak”. 2016.

<http://www.mepanews.com/haberler/1062-obama-afghanistan-tan-cekilme-soezuene-tutmayacak.html>
(10.04.2017)

²²¹ Crowley, s.285.

politikalara destek vermek istememişlerdir.²²² Obama stratejisinin Amerikalıların bu görüşleriyle desteklenmesinin pozitif etkisiyle birlikte Afganistan konusunda maliyet artırıcı tüm önemlerden kaçınılarak asker çekme süreci devam etmiştir. Bu sürecin yanı sıra Afganistan’da güvenlik güçlerinin eğitimi, yerel otoritenin sağlanması ve otoritenin Afgan güçlere devredilmesi gibi noktalarda da adımlar atılmıştır. Ezcümle, Afganistan’ın idari dönüşümü için girişimlerde bulunulmuş ancak tüm bunlar Obama’nın ABD’nin iç sorunlarını önceleyen grand stratejisi nedeniyle geri planda kalmıştır.

4.2. Irak’tan Çekilme Süreci

ABD’nin 2003 yılında Irak’a gerçekleştirdiği askeri müdahale, Vietnam’dan beri yaptığı en büyük askeri operasyon olarak ülke tarihindeki yerini almıştır. Bu büyüklükteki bir askeri müdahalenin sonuçları ise çok yönlü olmuş ve hem Irak özelinde hem de Ortadoğu genelinde derin kırılmalar meydana getirmiştir. Irak müdahalesinin bu zorlu hali, ABD kamuoyunu da uzun bir süre meşgul etmiş ve savaş çok yönlü olarak tartışılmıştır. Bu tartışmalar, 2008 yılındaki başkanlık seçimlerine kadar uzanmış ve başkanlık için yarışan adayların kampanyalarında ana konulardan birisi haline gelmiştir.²²³ 2008 başkanlık seçimleri sürecinde Obama, Irak savaşına karşı olduğunu belirtmiştir. Ancak, Obama için kampanya süreci Irak savaşından ziyade ABD’nin 2008 yılında karşı karşıya kaldığı ekonomik kriz üzerinden şekillenmiştir.²²⁴ Söz konusu bu durum, Obama’nın başkanlığa gelmesinden sonra grand stratejisinde kendisini göstermiş ve Beyaz Saray’ın yeni yönetimi Irak savaşının bitirilmesini ABD’nin yaşadığı ekonomik krizle doğrudan ilişkili görmüştür. Bu bağlamda, Obama maliyetleri kısma hedefiyle Irak’tan askerleri çekme politikasını yürürlüğe koyarak tıpkı kampanya sürecinde olduğu gibi Irak savaşını değil bu savaşın maliyetlerini incelemiştir.

Başkanlık görevine geldiğinin daha ilk haftasında Obama, Irak’tan askerlerin çekilmesine ilişkin olarak -Bush döneminde yapılan çekilme planlarının başarısını da kabul ederek- önceki yönetimin Irak ile yaptığı güvenlik anlaşmalarını desteklemiştir.²²⁵

²²² Mandelbaum, s.184.

²²³ Ufuk Ulutaş ve Furkan Torlak, “Çekilme Sonrası Irak’ta Düzen Arayışı”, **SETA Analiz**, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Ankara, 2011, s.4.

²²⁴ Mandelbaum, s.237.

²²⁵ Charles W. Dunne, “Iraq: Policies, Politics, and The Art of The Possible”, Shahram Akbarzadeh (Ed.), **America’s Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration’s Policies** içinde 11-31 sayfalar, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.20.

Bununla birlikte ABD dış politikasında temel bir sorun haline gelen Irak meselesinde nelerin yapılması gerektiği de tartışılmıştır. Bu bağlamda, Afganistan ile birlikte Irak sorunu ABD'nin yeni yönetimi için en büyük meydan okuma olarak dikkat çekmiştir.²²⁶ Obama bu meydan okumanın üstesinden gelmek için başkanlığının ikinci ayında ABD'nin Kuzey Karolina eyaletinde bulunan *Camp Lejeune'e* uçarak Irak savaşını bitirme planlarını hazırlamıştır.²²⁷ Bu planlar dahilinde Obama, 2011 yılının sonunda ABD'nin tüm askeri güçlerinin Irak'tan çekileceğini ifade etmiş ve “neredeyse 9 yıldır devam eden savaşın ardından ABD'nin Irak müdahalesinin sonuna geldiğini” söylemiştir. Aynı zamanda Obama, Irak'ta yaşanan savaş neticesinde 4.500 ABD askerinin, 60.000 Iraklı askerin hayatını kaybettiğini ve 1 trilyon dolardan fazla harcama yapıldığını dile getirmiştir.²²⁸ Bu tablo neticesinde ve Obama'nın grand stratejisi çerçevesinde Irak'tan geri çekilme tıpkı Afganistan'da olduğu gibi askeri maliyetleri düşürme üzerinden planlanmıştır. Obama, ABD'nin iç sorunlara özellikle de finans krizine odaklanarak Irak'taki askerlerinin çekilme sürecini başlatmıştır.

Obama'nın henüz adaylığı sırasında ifade ettiği, seçimlerden sonraki ilk 16 ay içerisinde ABD askerlerini Irak'tan geri çekme vaadi ABD içerisinde yüksek bir beklenti yaratmıştır. Ancak, bu takvim Irak'ın iç dinamiklerinin etkisi nedeniyle uzama riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle, Irak içerisinde şiddetin yükselerek ABD çıkarlarıyla ters sonuçların oluşma durumu çekilme sürecini yavaşlatma ihtimali taşımıştır.²²⁹ Obama, 2010 yılının Ocak ayında ABD'li askerlerin Irak'taki savaş misyonunun aynı yılın Ağustos ayında sona ereceğini söylemiştir. Beyaz Saray, bu takvim içerisinde öncelikle büyük şehirlerde bulunan askerlerin çekilmeye başlayacağını ve savaş misyonu yerine Irak'a destek misyonuna döneceğini belirtmiştir. Obama'nın bu destek misyonu tanımına dönmesinde Irak'ın büyük şehirlerinde yapılan ABD karşıtı gösteriler ve ülke içerisindeki gerilimin tırmanması etkili olmuştur. Bu bağlamda, Obama artık savaş misyonu tanımını yerine destek misyonu tanımına geçerek operasyonun adını *Irak'a*

²²⁶ Christopher Layne, “America’s Middle East Grand Strategy after Iraq: The Moment for Offshore Balancing Has Arrived”, **Review of International Studies**, Vol: 35, No: 1 (Ocak, 2009), s.6.

²²⁷ David Marannis ve Diğerleri, **Obama’s Legacy**, (epublication), New York, Diversion Books, 2016, s.92.

²²⁸ Michael I. Days, **Obama’s Legacy, What He Accomplished as President**, (epublication), New York: Hachette Book Group, 2016, ss.123-124.

²²⁹ Daniel P. Serwer ve Sam Parker, “Iraq in The Obama Administration”, **Usipeace Briefing**, Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2008, s.17.

özgürlük yerine *yeni şafak* olarak değiştirmiş ve imajına yönelik bir adım atmıştır. Bu değişiklikle birlikte ABD, Irak'taki gerilimin dozunu düşürmeyi hedeflemiştir.²³⁰ Obama bu destek misyonu bağlamında 50.000 askerinin Irak'ta kalmaya devam etmesine karar vermiştir. Kalan bu birlikler ise danışma amaçlı olarak tanımlanmış ve Irak'tan 2011 yılının sonunda ayrılmaları öngörülmüştür.²³¹

Obama'nın başkanlığı devralmasından sonra 2010 yılının Mayıs ayında yayınlanan ulusal güvenlik stratejisi belgesinde Irak'tan çekilme süreciyle birlikte nasıl bir yol izleneceği de ortaya koyulmuştur. Bu belgede, ABD'nin Irak'tan ayrılmasından sonra Iraklı güçlere kontrollü bir güç transformasyonu öngörülmüş ve üç temel nokta üzerine odaklanılmıştır. Bu noktalardan birincisi, 2011 yılının sonuna kadar çekilmenin tamamlanarak Irak'ta tam anlamıyla güvenliğin sağlanmasıdır. Bu amaç için Irak güçlerinin eğitilmesi ve terörle mücadele kapasitelerinin artırılması kararlaştırılmıştır. İkinci olarak diplomasi, ekonomi ve güvenlik konularında Irak ile ortak çalışmaların önemi vurgulanmış ve Bağdat'taki demokratik kurumların yapılandırılması için yardım sağlanacağı aktarılmıştır. Son olarak, ABD'nin Irak'tan çekilmesine rağmen stratejik önceliklerini koruduğu, bu anlamda Irak'ta ve Ortadoğu'da Washington'un sivil varlığını sürdürerek güvenlik ile istikrarın tesis edilmesi için çaba sarf edeceği söylenmiştir.²³² Bu gelişmelerle birlikte Obama, Irak'tan çekilme sürecinin zorluklarını bizzat yaşamış ve 2011 yılının Aralık ayında ABD'nin Kuzey Karolina eyaletinde bulunan *Fort Bragg*'da yaptığı konuşma sırasında "savaşı bitirmenin başlatmaktan daha zor olduğunu" ifade etmiştir.²³³ Bu zorluklar, Obama'ya farklı formlarda gelmiştir. Örneğin, Irak'ta kalan askerlerin hukuki statüsü önemli bir problem olarak dikkat çekmiş ve bu çerçevede Obama 2011 yılında yaklaşık olarak 40.000 askerinin Irak'tan çıkışından sonra kalan askerler için adli bir dokunulmazlık sağlamaya uğraş göstermiştir. Ancak, Iraklı yetkililere bu isteğini kabul ettirememiştir. Zira, Iraklı yöneticiler ABD askerlerinin varlığını bir egemenlik ihlali olarak görmüşler ve askerlerin kalmaya devam etmesinin söz konusu durumu sürdüreceğini düşünmüşlerdir.²³⁴

²³⁰ Liebich, ss.56-57.

²³¹ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.83.

²³² *National Security Strategy*, 2010, s.25.

²³³ Marannis ve diğerleri, s.93.

²³⁴ Hook ve Spanier, s.340.

Tüm bu problemleriyle birlikte Irak'taki çatışmalar ABD askerlerinin geri çekilme sürecinden sonra da devam etmiştir. Özellikle, 2014 yılında terörizmin artması ve DEAŞ'ın ortaya çıkışıyla beraber ABD Başkanı, Irak'ta yeniden bir planlama yapma ihtiyacıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç sonunda Obama, Irak'ta yeni bir misyon ortaya koyarak DEAŞ terör örgütüne ve örgütün Irak'taki hedeflerine yönelik hava saldırılarıyla* karşı koymaya başlamıştır.²³⁵ Bu operasyonlar dahilinde 2014 yılının Ağustos ayından 2017 yılının Ocak ayı sonuna kadar Irak'taki hedeflere yönelik yaklaşık olarak 7.500 hava saldırısı yapılmıştır.²³⁶

ABD askerlerinin 2011 sonrasında terörizmle mücadelesi önemli bir paradoks oluşturmuştur. Öyle ki, ABD'nin Irak'taki askeri varlığının terörizmi engelleyemediği aksine terörizm için bir hedef haline geldiği iddia edilmektedir. Bu iddiayı doğrular şekilde Irak'ta El Kaide'nin varlığı ABD'nin sayıları 100.000'e yaklaşan muharebe birlikleriyle engellenememiştir. Ayrıca, bu askerler terörizmin Irak'taki faaliyetleri için bir mıknaatıs etkisi de oluşturmuştur. Bu çerçevede, tıpkı El Kaide örneğinde olduğu gibi ABD'nin Irak'ta bulundurduğu askerlerin DEAŞ ile mücadelede aynı sonucu doğuracağı ifade edilmektedir.²³⁷ Bu tablo içerisinde 2016 sonunda terörizmle mücadele kapsamında Irak'ta 5000 ABD personeli bulunmaktaydı. Terörle birlikte iyice karmaşık bir hale gelen Irak'ta zafere ulaşmaya çalışan Washington, DEAŞ terör örgütünün dünya genelinde gerçekleştirdiği bombalı saldırılardan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bu olanlar karşısında Obama, DEAŞ'ın ABD'yi "uzun ve maliyetli bir kara savaşına çekmek" niyetinde olduğunu belirtmiştir.²³⁸

Nihayetinde, Bush'un başlattığı savaşı Obama'nın sona erdirmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Ancak, Obama'nın önüne terörizmin meydan okuması çıkmış ve ABD'nin geri çekilmesini fırsat olarak gören Irak'taki terör örgütleri büyük tehditler

* Obama yönetimi tarafından DEAŞ terör örgütüne karşı hava saldırıları 2014 yılında Irak topraklarını da kapsayan alanda başlatılmış ve bu süreçte uluslararası bir koalisyon kurulması kararlaştırılmıştır. 64 ülkenin katılımıyla oluşturulan bu koalisyon ise *Operation Inherent Resolve* ismi ile operasyonlarını sürdürmüştür. Bu operasyona ilişkin detaylı bilgilere ulaşmak için: <http://www.inherentresolve.mil/About-Us/Coalition/> ve https://www.defense.gov/News/Special-Reports/0814_Inherent-Resolve/.

²³⁵ Days, ss.124-125.

²³⁶ Andrew deGrandpre ve Shawn Snow, "The U.S. Military's Stats on Deadly Airstrikes Are Wrong", *Militarytimes*, 2017, <http://www.militarytimes.com/articles/airstrikes-unreported-syria-iraq-afghanistan-islamic-state-al-qaeda-taliban> (10.05.2017)

²³⁷ Chollet, s.226.

²³⁸ Marannis ve diğerleri, s.96.

haline gelmişlerdir. Bu tehditlere rağmen, Obama'nın en önemli önceliğinin askeri maliyetleri düşürme üzerine kurulu olması yeni bir adım atmasını gerektirmiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı, hava saldırıları temelli terörle mücadele stratejisini uygulamış ve hem Afganistan'da hem de Irak'ta terör hedeflerinin yok edilmesi için girişimde bulunmuştur. Irak'ta artan tehdit riski de düşünüldüğünde Obama'nın geri çekilmeyi öngören stratejisi hem maliyetleri azaltmış hem de askerlerinin güvenliğini sağlaması adına önemli bir yer tutmuştur.

ABD'nin Irak savaşından çıkardığı önemli dersler de olmuştur. Bunlardan en dikkat çeken tıpkı Afganistan'da olduğu gibi Irak'taki yüksek maliyetler yüzünden ABD'nin ulus inşası fikrinden uzaklaştığı gerçeğidir. Nitekim, artık ABD ordusunun istikrar misyonlarına kalkışmaması gerektiği iyiden iyiye anlaşılmıştır. Bu minvalde, Irak'taki ulus inşa sürecinin Vietnam'ı bir kenara koyarsak ABD tarihindeki en pahalı misyon olduğunu söylemek mümkündür.²³⁹ Ek olarak, ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından güvenlik riskleri de artmıştır. Özellikle, el Kaide gibi aktörlerin bu alandan yararlanmaya çalıştığı dikkat çekmektedir.²⁴⁰ Üstelik, ABD'nin çekilmesinin ardından ortaya çıkan sorunlardan en önemlisi, Irak'ın birliğinin korunmasıdır. Özellikle belirsizliklerle dolu federal bir yapı üzerine kabul edilmiş Irak Anayasası ülkenin birliğini sağlamaktan ziyade bölünmesine doğru evrilmesine sebebiyet vermiştir. Irak'taki bölünme bununla da sınırlı değildir. Ülke içindeki gruplar arası mücadele ve her bir grubun ayrı bir düşman belirlemesiyle karmaşık bir hale gelmiştir.²⁴¹ Bu bağlamda, ABD askerlerinin Irak'tan ayrılması, Irak'ta otorite boşluğu yaratmış ve ülke içerisinde birbirleriyle mücadele halindeki grupların ülkede hak talebinde bulunmaları için bir alan meydana getirmiştir.²⁴² Söz konusu bu gelişmelerle birlikte, bölgedeki mezhepsel ayrım da düşünüldüğünde Irak'ın iç huzura kavuşmasının önünde ciddi meydan okumaların çıktığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca, Irak'ın komşularının ülkede yaşanacak böylesine gerilimlere müdahil olma ihtimali de bulunmaktadır. Beyaz Saray ise bu

²³⁹ Dominic Tierney, "The Obama Doctrine and The Lessons of Iraq", **E-Notes**, Philadelphia: Foreign Policy Research Institute, 2012, s.3.

²⁴⁰ Astrid B. Boening, **The Arab Spring**, Switzerland: Springer International Publishing, 2014, s.77.

²⁴¹ Ulutaş ve Torlak, ss.13-19.

²⁴² Hook ve Spanier, s.340

ülkeleri -müdahil olmaları durumunda- ekonomik, askeri ve siyasi alanlarda yapacağı baskıyla önleyeceğini düşünmektedir.²⁴³

Tüm bu etkileriyle birlikte ABD için Irak zorlu bir tablo oluşturmuş ve “bir Irak daha asla” düşüncesi ülkede yerleşmiştir. Söz konusu bu durum müdahaleci politikalara karşı dogmatik bir pozisyon üretme riskini taşımakla birlikte bir tek olayın ABD’nin gelecekteki müdahaleci politikalarına tamamen gölge düşürmesi üzerine çok yönlü düşünmek gerekmektedir.²⁴⁴ Bu karmaşık tablo içerisinde ABD askerlerinin Irak’tan ayrılması ABD’nin Irak’ı tamamen terk ettiği anlamına da gelmemektedir. Zira, Irak’ın zayıf hükümeti, iç politikadaki çalkantıları, terörizmin etkisi ve İran ile Suriye sınırı ABD’nin Ortadoğu politikaları için kritik bir önem taşımaktadır.²⁴⁵ Neticede, Obama’nın grand stratejisinin Irak’ın iç sorunlarını çözmek üzerine kurulu olmadığını söylemek mümkündür. Her ne kadar Irak’ın iç sorunlarına yönelik adımlar atılsa da Obama grand stratejisinde ABD’nin iç sorunları öncelikli olmuş ve bu anlamda tıpkı Afganistan’daki gibi Irak’taki birliklerin çekilmesi süreci bu öncelik gözetilerek gerçekleştirilmiştir. Bu noktada, Obama’ya Irak’tan birliklerin çekilmesine odaklanırken Irak’ın iç siyasetinin etkilerini kavrayamadığı ve bu nedenle de hem Irak’ın yeniden yapılandırılmasında tam anlamıyla rol alamadığı hem de İran’ın Irak üzerinde artan etkisini gözden kaçırdığı yönünde eleştiriler yapılmıştır.²⁴⁶ Bu eleştirilerin cevabı ise Obama’nın grand stratejisinde saklıdır. Zira Obama’nın ABD’yi önceleyen bir tercihte bulunarak ülkesinin içinde bulunduğu zorluklara yöneldiği ve Irak’taki durumu sadece maliyetli askerlerini geri çekmek olarak değerlendirdiğini söylemek mümkündür.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Irak’ta yaşananların ABD’ye etkisi ise sadece çekilmeye sınırlı kalmamış ve bu süreç içerisinde ülkede terörün yükselmesi de önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu soruna karşı Obama yine grand stratejisiyle uyumlu bir şekilde maliyeti az hava saldırılarını kullanmayı tercih etmiştir. Bu yöntemin Irak’ta terörle mücadele açısından -Obama’nın başkanlığından sonra bile ülkede terörün devam etmesi göz önüne alınırsa- başarılı bir sonuç vermediği ifade edilebilir. Lakin, Irak’ta

²⁴³ Layne, s.19.

²⁴⁴ Tierney, s.4.

²⁴⁵ Andrew Parasiliti, “Leaving Iraq”, *Survival*, Vol:54, No:1, (Ocak 2012), s.132.

²⁴⁶ Dunne, s.23.

terör devam etmesine rağmen Obama yeniden mevzilenme stratejisini başarıyla uygulayarak ülkeden askerlerini çekmiş ve ABD'nin üzerindeki maliyeti azaltmıştır.

4.3. Arap İsyanları

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta mevcut rejime karşı olarak başlayan halk gösterileri Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya yayılarak *Arap Baharı*, *Arap Uyanışı* ve *Arap Devrimleri* gibi isimlerle anılmaya başlamıştır. Bu gösteriler neticesinde birçok rejim iktidarını kaybetmiş ve bölgede derin bir politik karmaşa ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu politik karmaşa bazı ülkelerde iç savaşa doğru evrilmiş ve çok zorlu bir tablo meydana getirmiştir. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan bu hareketlerin temel nedenlerini ise gençler arasındaki yüksek işsizlik oranı, gelir adaletsizliği, baskıcı rejimlerin sorunları çözmedeki yetersizliği ve bu ülkelerde yaşanan geniş çaplı yolsuzluk iddiaları gibi gelişmeler tetiklemiştir.²⁴⁷ Bu kronik sorunlara karşı isyanların sembolik başlangıcını ise 2010 yılında Tunus'un Sidi Bouzid şehrinde bir meyve satıcısı olarak geçimini sürdüren Muhammed Buazizi'nin kendini yakması başlatmıştır. Buazizi'nin bu hareketi önce Tunus'ta sonrasında ise hızla Ortadoğu ve Kuzey Afrika genelinde bir etki göstererek Mısır, Libya ve Suriye ile bölgedeki diğer ülkelere doğru isyan hareketleri şeklinde yayılmıştır.²⁴⁸ Bu isyan hareketlerinin sonucunda ise birçok rejim kökten sarsıntı geçirmiştir. Bu rejimlerden bazıları ılımlı reformlar yaparak ve muhaliflerle anlaşarak hayatta kalmış, bazıları da baskılarını sürdürürerek iktidarlarını devam ettirmişlerdir. Tüm bu olaylar neticesinde Yemen ve Libya istikrarsız birer devlete dönüşmüş, Mısır'da ise seçilmiş hükümete karşı devrim gerçekleştiren ordu antidemokratik şekilde yönetimi devralmıştır. Suriye'de çok zorlu bir tablo ortaya çıkmış ve yaşanan olaylarla birlikte iç savaş tüm şiddetiyle devam etmiştir. Ürdün ve Bahreyn'de ise olaylar yine zorlukla sona ermiştir. Bu süreçte, Ürdün'deki protestocular beklentilerini karşılayamadan gösterileri bırakmak zorunda kalmış, Bahreyn'de ise ayaklanmalar askeri güçle bastırılmıştır. Söz konusu gösterilerin yaşandığı bu ülkelerden sadece Tunus'ta birtakım demokratik gelişmeler meydana gelmiştir. Nihayetinde Ortadoğu'da yaşanan ayaklanmalar başarısız olmuş ancak yine de bu gösteriler bölge siyasetine çok yönlü bir etkide bulunmuştur. Bu

²⁴⁷ Liebich, s.57.

²⁴⁸ Mandelbaum, s.298

anlamda Arap İsyancıları'nın tecrübesini gören yeni rejimler bir daha başkaldırı olmaması için çok daha baskıcı bir hale bürünmüşlerdir.²⁴⁹

Arap İsyancıları süreci Washington tarafından da yakinen takip edilmiştir. Bu çerçevede üç önemli faktörün Arap İsyancıları'na karşı Obama'nın politikalarını ölçmede önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Bu faktörlerden birincisi, Obama'nın 2009'da Kahire'de yaptığı konuşmadır. İkincisi, 2010 yılının Mayıs ayında yayınlanan ulusal güvenlik stratejisi belgesinde dikkat çeken insan hakları ve demokrasinin yurtdışında destekleneceği söylemi ve *Demokratik Olmayan Rejimlere İlkeli Katılım Uygulaması (Practicing Principled Engagement with Non-Democratic Regimes)* politikasıdır. Üçüncüsü ise 2010 yılının Ağustos ayında henüz isyanlar başlamamışken Obama tarafından gizli bir rapor hazırlatılarak Ortadoğu'daki rejimlerin istikrarsızlık potansiyelini görmek istemesidir. Bu üç faktörün bir potada erimiş hali ise Obama'nın grand stratejisinin Arap İsyancıları süresince bölgeye yansması olarak ortaya çıkmıştır.

İlk olarak Obama'nın 2009 yılında Kahire'de yaptığı konuşmaya bakıldığında; bölgedeki rejimlere yönelik öğütler verilerek yüksek temsil kapasitesine sahip, kendi geleneklerine uygun ve insan haklarına saygılı rejimlerin olması gerektiğine dikkat çektiği görülmektedir. Ayrıca Obama, bölge ülkelerinde gerçekleşen seçimlerin barış içerisinde yapılması gerektiğini ve yönetimde söz sahibi olmanın hukukun üstünlüğünü kabul etmek anlamına geldiğini belirtmiştir. Son olarak, ABD Başkanı Kahire konuşmasında yönetimleri adaleti korumaya, şeffaflığa ve yolsuzluktan uzak durmaya davet ederek bu ilkeleri kabul eden hükümetleri her yerde savunacağını söylemiştir.²⁵⁰ Ancak, bu iyimser söylemlerin öncesine bakıldığında çok daha farklı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu farklı tablonun en dikkat çekici noktası ise Obama'nın henüz adaylığı sırasında kendisini Bush'tan ayırmaya gayret göstererek Ortadoğu'da demokrasiyi teşvik etmeye çalışmayacağını vurgulamasıdır. Obama bu vurgu ile politikalarını demokrasinin yayılması idealizminden uzaklaştırarak realist bir düzleme oturtmuştur. Gerçekten de Obama'nın kullandığı retorik'in nadiren demokrasiyi içerdiğini söylemek mümkündür.

²⁴⁹ Marc Lynch, "Reflections Five Years After the Uprisings", **POMEPS Studies**, Institute for Middle East Studies at the George Washington University, Washington D.C., 2016, ss.4-5.

²⁵⁰ "President Obama's Speech in Cairo: A New Beginning", 56 sn. 54 dak. USA: Obama White House Archives, 2009 ayrıca konuşmanın tamamına ulaşmak için: <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/NewBeginning/transcripts>.

Bu realist düzleme oturttuğu politikasının bir yansıması olarak Kahire konuşmasının kendi içerisinde birtakım çelişkilere sahip olduğu da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Obama konuşma içerisinde demokrasinin korunması, seçilmiş hükümetlere saygı duyulması ve hukukun üstünlüğünün önemi gibi kavramlara değinirken konuşmanın satır arasında “herhangi bir hükümet sisteminin bir ulus tarafından dayatılmayacağı ya da önerilemeyeceğini” söylemiştir. ABD Başkanı bu sözleriyle Bush’un müdahaleci demokrasi getirme anlayışından uzaklaşmaya çalışırken demokrasiyi yayma vurgusunu es geçmiştir. Aynı zamanda Obama yine bu konuşmada insan haklarına verdiği desteği ilan ederken, “bu desteği yerine getirme sözüne karşılık net bir ölçütün bulunmadığını” da belirtmiştir.²⁵¹ Obama’nın Kahire konuşmasındaki bu çelişkilerin temel nedenini esasında Obama’nın grand stratejisi ve pratik yansımaları meydana getirmektedir. Bu anlamda Obama, bölgede yaşanan gelişmelerin ana sorunlarına odaklanmak yerine, bu gelişmelerin Washington’a verebileceği zararları engellemek istemiştir. Ek olarak, ABD Başkanı’nın bölge ülkelerine söylem üzerinden destek gösterip pratikte ise yeniden mevzilenmeyle uyguladığı politikanın kritik bir anlamı da bulunmaktadır. Bu bağlamda, Beyaz Saray bir yandan demokrasiyi destekler retoriği ile ABD’nin idealist değerleriyle çelişmemiştir. Diğer yandan ise ülkelere demokrasi yaymak için aktif bir müdahalede bulunmayacağını göstererek grand stratejisiyle maliyet üreten politikalardan kaçınacağını ortaya koymuştur.

İkinci olarak, 2010 yılında yayınlanan ulusal güvenlik stratejisi belgesine bakıldığında; Washington’un barışçıl demokratik hareketlerin meşruluğunu tanıdığı görülmektedir. Keza bu belgede Beyaz Saray’ın tüm dünyada demokratik değerlerin arkasında duracağı da ifade edilmekte ve yasal yollarla seçilmiş hükümetlerin halklarına saygı duymaları koşuluyla destekleneceği ortaya konmaktadır. Bu desteğin barışçıl özelliğini kaybederek güç aramak için halklarına acımasızca davranan hükümetlere verilmeyeceğinin altı çizilmiştir.²⁵² Bu açıklamalarla birlikte, tıpkı Kahire konuşmasında olduğu gibi ulusal güvenlik strateji belgesinde de demokrasi idealizmiyle ile bölge politikalarındaki realizm arasında bir çelişki bulunmaktadır. Bu çelişkiyi ulusal güvenlik strateji belgesinde geçen demokratik olmayan rejimlere karşı ilkeli katılım uygulaması

²⁵¹ Indyk, Lieberthal ve O’hanlon, s.153.

²⁵² *National Security Strategy*, 2010, ss.38-39.

meydana getirmektedir. Bu politika doğrultusunda, Washington söz konusu rejimlerle birlikteliğini terörle mücadelede ortaklık, üçüncü ülkelerin aşırı yayılmacılığına karşı koyma ve ekonomik bağların güçlendirilmesi üzerinden kurmuştur. Bu anlamda Obama, ulusal güvenlik belgesindeki demokrasiyi destekler ifadelerine karşı yine aynı belgeye demokratik olmayan rejimlere ilkeli katılım uygulamasını da ekleyerek baskıcı rejimlerle çalışmayı onları devirenler için tercih edilebilir bir hale getirmiştir. Bu ikircikli durum, söz konusu ülkelerde sivil toplumun var olması için destek verileceği söylemiyle devam etmiştir. Obama bu desteğin reddedilmesi durumunda ise “uluslararası toplumu, kamusal ve özel diplomasiyi kullanarak rejimlerin baskıcı davranışlarını değiştirmesi yönünde irade göstermesini sağlayacağız” demiştir. Tüm bunlara bakıldığında bir yandan demokrasi ve sivil toplumun desteklenmesi diğer yandan ise demokratik olmayan rejimlerle çalışmaya devam edilmesiyle Obama’nın özgürlük ajandasının pragmatik çıkarlarına göre ikinci planda olduğunu söylemek mümkündür.²⁵³ Sonuç olarak, ulusal güvenlik strateji belgesindeki idealist amaçlar Obama’nın realist grand stratejisi karşısında erozyona uğramıştır. Keza, bu belgedeki demokrasiyi destekleyeceğiz söylemi pratikte -tıpkı Kahire konuşmasında olduğu gibi- Obama’nın grand stratejisinin süreçlere minimum müdahale ve ABD’ye en az maliyet politikaları üzerinden demokrasiyi savunmak yerine baskıcı rejimlerle çalışmayı seçmiştir. Bu anlamda demokratik olmayan rejimlere ilkeli katılım uygulaması, demokrasinin bu ülkelerde sağlanmasından önce bu rejimlerle ortak paydalarda çalışmayı öngörmüştür. Kısacası, Obama için bölgesel gelişmeler karşısında idealist politikalar yerine grand stratejisinin realist çıkarları önce gelmiştir.

Üçüncü olarak, 2010 yılının Ağustos ayında henüz isyanlar başlamamışken Obama gizli bir rapor* hazırlanması emrini vererek Ortadoğu’daki rejimlerin istikrarsızlık

²⁵³ Indyk, Lieberthal ve O’hanlon, ss.151-152. Ayrıca, demokratik olmayan rejimlere ilkeli katılım uygulaması 2010 yılında yayınlanan ulusal güvenlik strateji belgesinin 38. sayfasında ortaya koyulmuştur. Bu belgeye ulaşmak için bir önceki dipnottaki kaynak kullanılabilir.

* Ryan Lizza’nın The New Yorker’da *The Consequentialist How the Arab Spring Remade Obama’s Foreign Policy* adıyla 2011 yılında yazdığı makale ve Nicholas Kitchen’in *After the Arab Spring: Power Shift in the Middle East? The Contradictions of Hegemony: The United States and the Arab Spring* adıyla 2012 yılında yazdığı London School of Economics and Political Science’in IDEAS raporundaki bilgiler çerçevesinde Obama tarafından emri verilen gizli raporun, uygulamada olan politikaları gözden geçirmek amacıyla kullanılan bir *Başkanlık Direktifi (Presidential Directives)* olduğunu söylemek mümkündür. *Başkanlık Direktifi (Presidential Directives)*, ABD Başkanı’nın Ulusal Güvenlik Konseyi’nin tavsiye ve analizleriyle birlikte ortaya koyduğu direktiflerdir. Truman döneminden itibaren çıkartılan bu direktifler aynı zamanda yürütmenin ulusal güvenlik politikasının bir parçasıdır. Belirtmek gerekir ki *Başkanlık Direktifleri (Presidential Directives)*, *Başkanlık Emirleri’nden (Executive Order)* birtakım farklara da

potansiyelini görmek istemiştir. Washington bu hamlesiyle, Arap devriminin geldiğine ilişkin birkaç sinyali görmüş ve söz konusu rejimlerin geleceğine ilişkin tahminde bulunmuştur. Ancak Obama yönetimi, bu emarelere karşı aktif bir politika geliştirme tercihinde bulunmamıştır. Örneğin 2010 yılının Kasım ayındaki Mısır seçimlerine hile karıştığı yönündeki iddialara ve tüm kanıtlarına rağmen Beyaz Saray sessiz kalmıştır.²⁵⁴ Söz konusu bu durum, Obama'nın Arap İsyanları sürecinde grand stratejisini nasıl uyguladığını iyi şekilde ortaya koymaktadır. Zira, Obama için isyanların başlayacağına yönelik öngörüler dahi bölge politikasında değişikliğe neden olmamıştır. Afganistan ve Irak'tan askerlerini çeken ve maliyetlerini düşüren Obama'nın isyan sürecinde sadece retorik geliştirmesine ve müdahale etmemesine bu pencereden bakıldığında yekpare bir stratejiyi devam ettirdiği göz önüne serilmektedir.

Obama, grand stratejisini başarıyla uygulamasına rağmen Arap İsyanları sürecinde pek çok zorluğa ve eleştiriye maruz kalmıştır. Bu bağlamda, 2011 sonrasında Arap dünyasında yaşananların ABD Başkanı için büyük bir sınav olduğu dikkat çekmektedir. Obama için bu sınavın temelini, ABD çıkarları ve bölgesel politikalar arasındaki dengenin nasıl korunacağı sorusu oluşturmuştur. Yine bu soruyla ilgili olarak ABD'nin değerleri ve menfaatleri arasında nasıl bir seçim yapılacağı da önem arz etmiştir.²⁵⁵ Ayrıca Obama, Bush döneminin savaşlarını bitirmek ile uğraşırken 2011'in başlarında karşı karşıya kaldığı Ortadoğu'daki isyanlar silsilesinde bu soruları oluşturan

sahiptir. Bu bağlamda Başkanlık Direktifleri'nin Başkanlık Emirleri'ne nazaran yasal geçerliliğe kavuşması için ABD hükümetinin günlük gazetesi olan *Federal Kayıt'ta (Federal Register)* yayınlanması gerekmektedir. Ayrıca, Başkanlık Direktifleri'nin kamuoyuna bildiri Başkanlık Emirleri'ne göre daha sınırlı bir şekilde yapılmaktadır. ABD tarihi boyunca başkanlar bu direktifleri farklı isimlerle de ifade etmişlerdir. Örneğin Truman döneminde *Ulusal Güvenlik Konseyi Belgeleri (National Security Council Papers)* olarak ifade edilen bu direktifler, Obama döneminde *Başkanlık Politika Direktifleri (Presidential Policy Directives)* ve *Başkanlık Çalışma Direktifleri (Presidential Study Directives)* adı altında çıkartılmıştır. Bu özellikleriyle Obama dönemindeki *Başkanlık Politika Direktifleri (Presidential Policy Directives)* Başkanlık Kararları'nı yürürlüğe koymak için kullanılmış ve 43 adet çıkartılmıştır. *Başkanlık Çalışma Direktifleri (Presidential Study Directives)* ise yürürlükte olan politikaları gözden geçirmek için kullanılmış ve 11 adet çıkartılmıştır. Söz konusu belgelerin bir kısmı kamuoyu ile paylaşılırken bir kısmı ise gizli tutulmuştur. Bu belgelerin sonuncusu olan *Başkanlık Çalışma Direktifi-11 (PSD-11)* gizli tutulmuş direktifler arasındadır ve temelde ABD'nin Ortadoğu ile Kuzey Afrika politikası hakkında görüşler vermektedir.

Başkanlık Direktifleri (Presidential Directives) hakkında detaylı bilgiye ulaşmak için Harold C. Relyea'nın 2008 yılında yazdığı "Presidential Directives: Background and Overview" adlı kongre araştırma servisi raporuna bakılabilir. Harold C. Relyea'nın "Presidential Directives: Background and Overview" raporu için:

<https://fas.org/sgp/crs/misc/98-611.pdf>

Obama döneminde çıkartılan Başkanlık Direktifleri ve detayları için:

<https://fas.org/irp/offdocs/direct.htm>

²⁵⁴ March Lynch, "Introduction", Marc Lynch, Susan B. Glasser ve Blake Hounshell (Ed.), **Revolution in the Arab World** içinde (167-169), Slate Group, Washington, 2011, s.167.

²⁵⁵ Chollet, ss.104-105.

somut talepleri bizatihi yaşamıştır. Bu anlamda Ortadoğu'dan ABD'ye çağrılar yükselmiş ve düzenin sağlanması ile demokratik yönetimlerin oluşması için katkıda bulunması istenmiştir. Bu gelişmeler karşısında Henriksen'in aktardığına göre eski bir diplomat Obama'nın "Arap Baharının sunduğu imkanlardan yararlanmak için bir strateji" kurmadığını ve bölgede yaşananlar karşısında Beyaz Saray'ın tepkisinin tamamen anlık bir şekilde geliştiğini iddia etmiştir.²⁵⁶ Bu iddiaya rağmen ABD yönetiminin Arap İsyanları sonrasında yeni rejimlerin Washington ile çalışmaya devam etmesini sağladığı düşünülürse anlık bir politikadan çok hesaplı bir stratejiyle hareket ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır.²⁵⁷ Ayrıca Obama yine bu süreçte kamuoyuna karşı temkinli bir retorik de kullanarak ABD çıkarlarının önceliği ile yaşanan olayların belirsizliği arasında bir denge kurmaya uğraş göstermiştir.²⁵⁸ Neticede, Obama'nın grand stratejisine bakıldığında bölgeden gelen taleplere karşı verilen reaksiyonların anlamlı bir bütünlük arz ettiğini söylemek mümkündür. Özellikle, Obama Arap halk devrimleri sürecinde Bush'un askeri yollarla demokrasi getirme maliyetinden ziyade kendiliğinden gelişen bir demokrasi dalgasıyla karşı karşıya kalmış ve stratejisine uygun bir şekilde ABD'ye en az müdahale maliyeti üreterek bu süreçleri desteklemiştir.²⁵⁹ Ancak süreç tersine döndüğüne ise demokrasi idealizminin savunusu söylemde kalmış ve ABD'nin bölge politikalarındaki çıkarları önceliklerini belirlemiştir. Bu anlamda Washington, ABD'nin temel çıkarlarını yeri geldiği zaman bölgede yaşanan demokratik gelişmelerin de üzerine koymuştur. Obama, tüm bu süreçte aktif olarak sahada olmak yerine söylem geliştirmiş ve ABD'ye ekonomik maliyet getirecek askeri bir müdahaleden uzak durmaya çalışmıştır.

Özetle, Obama'nın Afganistan ve Irak'tan çekilme sürecinde Ortadoğu'da yeni gelişmeler patlak vermiş ve Arap halk hareketleri pek çok ülkede yayılmıştır. Bu çerçevede Obama'nın grand stratejisi Arap halk hareketlerini retorikte destekleyen ancak pratikte müdahale etmeyen genel bir görüntü sergilemiştir. Ancak bu durum ABD'nin Arap İsyanları'nın yaşandığı ülkelerle ilişkilerini şekillendirmiştir. Bu çerçevede Beyaz Saray ilk olarak Tunus'ta başta barışçıl bir şekilde yönetimin değişimini desteklemiştir.

²⁵⁶ Henriksen, ss.261-262.

²⁵⁷ Nicholas Kitchen, "After the Arab Spring: Power Shift in the Middle East? The Contradictions of Hegemony the United States and the Arab Spring", **IDEAS Reports**, London School of Economics and Political Science, London, 2012, s.53.

²⁵⁸ Kitchen, s.56.

²⁵⁹ Hasan Basri Yalçın, "Obama Stratejisi ve Ortadoğu", **Akademik Orta Doğu**, Cilt.9, Sayı.2, (2015), s.67

Ardından Mısır'da ise tek istikrarlı kurum olarak orduyu görmüş ve demokrasiden darbeye geçiş yaşanmasına rağmen sessiz kalmıştır. Arap İsyancıları'nın bir diğeri ülkesi olan Libya'da ise ABD ülkede yaşanan bazı olaylar nedeniyle tamamen geride durma yerine hava saldırılarını tercih etmiş ve bunun bir koalisyonla olmasını sağlamıştır. Obama bu süreçte koalisyonun liderliğini de Fransa'ya devrederek en az maliyetle süreci yönetmiştir. Arap İsyancıları'nın en kanlı yüzü olan Suriye'de ise ABD, yine maliyetini düşürmek için terör örgütü PKK/PYD'ye destek vermiş ve BM nezdinde kınama gerçekleştirmiştir. Bu desteğin sonuçları ise yıkıcı olmuş ve ülkedeki iç savaş körüklenmiştir. Bahreyn'e bakıldığında ise krallığın devrilmesi için halkın çağrıları bir müttefik komşu olan Suudi Arabistan'ın askeri müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte Kral Hamad Bin İsa El Halife, ülkedeki tüm muhaliflerin tutuklanması emrini vermiştir. Bahreyn'de büyük bir deniz üssü olan ABD ise halk ayaklanmasını desteklememiştir. Ürdün'de yaşanan olaylar sırasında Obama siyasi reform çağrısı yapmış, ama sağlam şekilde iktidarda kalan müttefiki Ürdün Kralının istifasına yönelik çağrı yapmamıştır. Son olarak Yemen'de, ABD'nin müttefiki olan Yemen başkanı Ali Abdullah Salih acımasızca baskı yapınca Washington desteğini geri çekmiştir. Nitekim Abdullah Salih, halktan gelen istifa talebini kabul ederek görevini yardımcısı Mansur El Hadi'ye devretmiştir. Ancak bu gelişmelere rağmen, ülkede süreç iç savaşa doğru evrilmiştir.²⁶⁰

Tüm bu tablo içerisinde Obama'nın grand stratejisinin Arap İsyancıları sırasında yansımalarına daha yakından ülkeler bazında da bakmak gerekmektedir. Zira, Obama'nın grand stratejisi ABD için Arap İsyancıları karşısında maliyet oluşturmama ve en az müdahale üzerinden tek bir sonuç doğursa da bölge ülkeleri açısından neticeleri farklı olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, Obama'nın bazı ülkelere sadece söylem üzerinden destek vermesi bazılarına ise göstermelik müdahalelerde bulunması Ortadoğu ve Kuzey Afrika halklarının kaderini derinlemesine etkilemiştir.

4.3.1. Tunus

Tunus'ta otoriter rejime karşı gösteriler 17 Aralık 2010'da başlamış ve 14 Ocak 2011'de Zeynel Abidin Bin Ali istifa edip ülkeyi terk edene kadar sürmüştür. Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesinin ardından hem rejimi hem de muhalifleri temsil edecek geçici bir

²⁶⁰ Hook ve Spanier, s.361.

hükümet kurulmuştur. Ancak bu yaşananlar da protestocular için yeterli görülmemiş ve rejime ait tüm üyelerin hükümetten ayrılmasına kadar sokaklar boşaltılmamıştır. Bu gelişmelerin nihayetinde ise ülkede 23 Ekim 2011’de seçimler yapılmış ve el Nahda partisi seçimleri kazanmıştır.²⁶¹ Tunus’ta el Nahda’nın başa geldiği 2011’den sonra ülke yeni anayasanın kabulünden seçim yasasında değişikliğe kadar demokratik bir dönüşüm içerisinde olmuştur. Ancak, söz konusu dönemin tamamen olumlu bir atmosferde devam ettiğini söylemek mümkün değildir. Keza, bu süre zarfında Tunus’ta iki muhalif lider suikasta uğrayarak hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmelerin ardından ülkede 26 Ekim 2014 tarihinde parlamento seçimleri ve aynı yılın 23 Kasım’ında ise ilk tur cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmıştır.²⁶²

Tunus, yaşadığı tüm siyasi çalkantılara rağmen Arap İsyanları süresince bölgede demokratik geçişte -tartışmalı da olsa- önemli bir mesafe kat etmiştir. Bu görüşün bir nedeni olarak Nahda’nın demokrasi mücadelesinde sergilediği barışçıl ve hoşgörülü politikalar gösterilmektedir.²⁶³ Bir diğer neden olarak ise Tunus ordusunun gösteriler sürecinde takındığı tavır işaret edilmektedir. Bu eksende ABD kaynaklı istihbarat analizleri bölgedeki orduların statükonun korunması için müdahaleden çekinmediğini belirtmektedir. Ancak, Arap İsyanları sürecinde bölgedeki ülkelerin ordularının farklı şekilde hareket ettiği dikkat çekmiştir. Tunus ordusu, bu süreçte farklı şekilde hareket etmiş ve bölgedeki statüko yanlısı diğer ordulara nazaran Tunus’ta askerler devrime destek vermiştir.²⁶⁴ Söz konusu desteğin arkasında, Tunus ordusunun Arap İsyanları’nı yaşayan diğer ülkelerin asker sayılarına göre daha düşük nüfusunun olması, daha profesyonel hareket etmesi ve görece politikadan uzak durması bulunmaktadır.²⁶⁵ Tunus ordusunun söz konusu özellikleriyle gösterilere müdahale etmemesi ise protestocuları

²⁶¹ Liebich, s.58.

²⁶² “Tunus’un Siyasi Görünümü”. 2017. <http://www.mfa.gov.tr/tunus-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (03.06.2017)

²⁶³ “Arap Baharı Ülkeleri Bugün Ne Durumda?”. 2016. <http://www.dunyabulteni.net/haber/349201/arak-bahari-ulkeleri-bugun-ne-durumda> (02.06.2017)

²⁶⁴ Zoltan Barany, “Comparing the Arab Revolts: the Role of the Military”, **Journal of Democracy**, Cilt.22, Sayı.4 (Ekim 2011), s.30.

²⁶⁵ Michele Penner Angrist, “Morning in Tunisia: the Frustrations of the Arab World Boil Over”, Gideon Rose (Ed.), **The New Arab Revolt** içinde (75-81), New York: Council on Foreign Relations, 2011, s.79.

cesaretlendirmiş ve Bin Ali iktidarını tamamen kaybedene kadar gösterilerin sürmesini sağlamıştır.²⁶⁶

Tunus'ta yaşanan bu gelişmelerle birlikte ABD cephesi ise kritik bir soruyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu noktada Obama olayların başından itibaren Tunus rejimiyle ilişkilerini sürdürmek ya da göstericilerin demokrasi isteğini desteklemek arasında bir ikilem yaşamıştır.²⁶⁷ Obama bu ikilemi aşmak için ilk olarak göstericilere karşı Bin Ali'ye yakın bir duruş sergilemiştir. Ancak, göstericilerin Bin Ali'yi devirmesinden sonra ABD Başkanı bu duruştan vazgeçerek protestocuları desteklemeye başlamıştır. Söz konusu politika farklılığı esasında Obama'nın grand stratejisinin meydana getirdiği pragmatik bir sonuçtur. Bu süreçte Obama, maliyetsiz ve müdahalesiz bir Tunus politikası geliştirmek için önce mevcut statükoyu desteklemiş ancak işler tersine döndüğünde protestocuların tarafına geçerek demokrasi vurgusu yapmaya başlamıştır. Nitekim, Obama'nın Arap İsyancıları sürecinde kullandığı "söylem geliştirme ancak pratikte müdahale etmeme stratejisi" için Tunus iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Bu tablo çerçevesinde Obama, Tunus'taki olayların başlangıcında Bin Ali rejimine reform yapması için çağrıda bulunmuş ve iki tarafa da barışçıl olunması yönünde mesajlar vermiştir. Benzer şekilde ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton da Tunus'taki gösterilerde ülkesinin taraf olmadığını belirtmiştir. Beyaz Saray'ın Bin Ali'ye yaptığı reform çağrısı protestocuların taleplerini karşılamamakla birlikte ABD yönetiminin otoriter ortağını korumaya çalıştığını göstermiştir.²⁶⁸ Obama yönetiminin bu söylemlerine rağmen ABD Başkanı'nın Tunus'taki süreci anlayamadığı ve olaylara karşı tepki vermekte bir karmaşa yaşadığına dair görüşler de ortaya atılmıştır. Örneğin Shahshahani ve Mullin'e göre ABD'nin Tunus'taki olayların başlangıcında neden somut adımlar atmadığını Obama'nın 25 Mayıs 2011 yılında İngiltere Parlamentosu'nda yaptığı konuşma ortaya koymaktadır. Bu konuşmada Washington'un Tunus'ta protestocuların yönetime karşı olan şikayetlerini tam olarak kavrayamadığı yönünde bir izlenim oluştuğu

²⁶⁶ Veysel Kurt, "Tunus, Mısır, Libya ve Suriye; Orduların "Arap Baharı"na Etkisi", **SETA Analiz**, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2014, s.10.

²⁶⁷ Thomas Carothers, Democracy Policy Under Obama Revitalization or Retreat, **Carnegie Report**, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., 2012, s.29.

²⁶⁸ Marwan Bishara, "US Goals and Strategies Toward the Arab World", **Research Paper**, Arab Center for Research and Policy Studies, Doha, 2013, ss.13-14.

iddia edilmiştir.²⁶⁹ Ancak, bu iddiayı kabul etmek mümkün değildir. Zira ABD Dışişleri Bakanlığı'nın insan hakları konusunda hazırladığı raporlarda* Bin Ali rejimi pek çok kez yozlaşmış ve otoriter olarak nitelendirilmiştir.²⁷⁰ Hatta ABD'nin Tunus Büyükelçisi Robert F. Godec'in ABD Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı gizli yazışmalar Wikileaks tarafından açığa çıkartılmıştır. Bu yazışmalarda da Büyükelçi Godec'in Bin Ali rejiminin insan hakları ihlalleri yaptığı ve iktidarın yozlaşma içerisinde olduğuna dair tespitleri bulunmaktadır.²⁷¹ Tüm bunlar Obama'nın Bin Ali rejiminin durumunu bildiğini ve göstericilerin taleplerini anladığını ortaya koyan kuvvetli ibarelerdir. O halde ABD Başkanı'nın göstericilere yardımcı olma konusunda tedbirli bir tavır sergileyerek protestoların başında Bin Ali'nin yanında bilinçli bir şekilde durduğunu iddia etmek mümkündür.

Bu bilinçli tercihin temel nedeni ise Obama'nın Tunus'ta demokrasiyi desteklemek ya da terörle mücadeleye mevcut otoriter ortaklarıyla devam etmek arasında kalmasıydı. ABD Başkanı bu sorun için kendine özgü bir çözüm geliştirerek hem bölgedeki demokratik gelişmelere destek verdiğini söylemiş hem de kendi ülkesinden Bin Ali'ye karşı yeterli tepkiyi vermediğine dair gelebilecek eleştirilere karşı "ABD'lilerin bölgede çıkarlarımız olduğunu bilmesi gerekir, teröre karşı her zaman mükemmel ortaklar bulamıyoruz" ifadesini dile getirmiştir.²⁷² Böylece, Washington ikili ilişkilerde ABD desteğini -konjonktürün getirdiği dönüşümleri de gözeterek- bir koz olarak görmüştür. Obama bu kozu bir yandan otoriter rejimlerle terörle mücadelenin devamı üzerinden kurduğu politikalarında öte yandan da demokrasi taleplerine destek sürecinde fark olmaksızın çıkarları doğrultusunda kullanmıştır.²⁷³ Ancak ABD'nin terörle mücadele sürecinde otoriter rejimlere verdiği desteğin bu iktidarların gücüne katkı sağladığı

²⁶⁹ Azed Shahshahani ve Corinna Mullin, "The Legacy of US Intervention and the Tunisian Revolution: Promises and Challenges One Year on", **Interface: a Journal for and about Social Movements**, Cilt.4 (1), (Mayıs 2012), s.91.

* ABD Dışişleri Bakanlığı 1961'teki dış yardımlar yasası ve 1974'teki ticaret yasası uyarınca kongreye yıllık olarak sunulmak üzere insan haklarıyla ilgili raporlar hazırlamaktadır. Bu raporlar ABD'nin uluslararası boyutta yardım ettiği tüm ülkeler ile Birleşmiş Milletler üyelerini kapsamaktadır. Raporlar içerik olarak İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası sözleşmelerle kabul görmüş bireysel, siyasi ve çalışma haklarının korunmasını gözlemlemektedir. İlgili raporlara ulaşmak için: <https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/>.

²⁷⁰ Shahshahani ve Mullin, s.71.

²⁷¹ "US Embassy Cables: Tunisia-a US Foreign Policy Conundrum". 2010. <https://www.theguardian.com/world/us-embassy-cables-documents/217138> (02.06.2017)

²⁷² "President to Parliament in London, United Kingdom". 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/25/remarks-president-parliament-london-united-kingdom> (02.06.2017)

²⁷³ Arieff ve Humud, s.1.

görülmektedir. Örneğin 11 Eylül saldırıları sonrasında Washington, Bin Ali rejiminin terörle savaşını desteklediği için Tunus'taki insan hakları ihlallerini görmezden gelmiştir.²⁷⁴ Bu nedenle Bin Ali'nin üzerinde bir baskı oluşmazken söz konusu açmazı Obama, demokratik olmayan rejimlere ilkeli katılım uygulamasıyla sürdürmüştür. Kısacası öncelikli tehdidi terör olarak gören Beyaz Saray, otoriter rejimlere karşı zorlu şartlar meydana gelse de ilişkilerini devam ettirmiş ve bu rejimlerle terörle mücadelede en az maliyeti gözetmek, demokrasinin geliştirilmesinden önce gelmiştir.

Tüm bu nedenler dolayısıyla Obama Tunus iktidarına karşı adım atmakta yavaş davranmıştır. Washington'un bu politikası Tunus'un kendi kaderine terk edildiği düşüncesini oluşturmakla birlikte Obama'nın müdahale öngörmeyen grand stratejisi açısından tutarlı bir sonuç doğurmaktadır. Nitekim Bin Ali'nin ülkedeki statükoyu devam ettirmesi, ABD'nin Tunus ile ilişkilerinin sürmesi ve Obama'nın terörle mücadelesi için her ne kadar baskıcı da olsa bir ortak bulması anlamına gelmektedir.

Tunus'ta göstericilerin başarılı olması ve Bin Ali'nin ülkeden kaçmasından sonra Obama'nın politikasında belirgin bir değişim meydana gelmiştir. Bu çerçevede ABD Başkanı protestoları onaylamış ve Tunus halkının demokratik talepleri Washington tarafından desteklenmeye başlamıştır.²⁷⁵ Dahası, Tunus'ta protestolar sırasında İslamcı hareketler kritik bir anlam taşımaya rağmen göstericilerin pek çoğunu laik, liberal ve orta sınıf kökenli kişiler oluşturmuştur. Bu özelliklere sahip göstericilerin liberal demokrasi ile ekonomik fırsat eşitliği istemeleriyle birlikte ABD değerlerine uygun bir portre meydana gelmiştir.²⁷⁶ Bu portre ise Obama'nın göstericileri desteklemesi için bir avantaj sağlamıştır. Nitekim, Tunus'ta rejimin devrilmesinden sonra söylemlerinde demokrasi vurgusunu belirginleştiren Obama 25 Ocak 2011'de -Bin Ali'nin ülkeden ayrılmasından hemen sonra- ABD Başkanları'nın her yıl düzenli olarak yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında halkın iradesinin diktatörün buyruklarından daha güçlü olduğunu dile getirmiş ve ABD'nin Tunus halkının tüm demokratik taleplerini desteklediğini

²⁷⁴ Shahshahani ve Mullin, s.81.

²⁷⁵ Tasnim Abderrahim, "American Democracy Promotion in Transitioning Tunisia: A Recipient-Centered Approach", **Working Paper**, German-Arab Research Group, Institute of Near and Middle Eastern Studies at the University of Munich (LMU), Munich, 2015, s.3.

²⁷⁶ Gregory Aftandilian, "United States Policy Towards the Arab Spring", **Thought Paper**, Middle East Center for Peace, Development and Culture, Lowell, 2012, s.6.

belirtmiştir.²⁷⁷ Ayrıca, ABD Başkanı 19 Mayıs 2011 yılında yaptığı bir diğer konuşmada Tunus'taki olaylara ilişkin Buazizi'nin onurlu bir eylemde bulunduğunu ve ülkeyi yöneten diktatörden daha güçlü olduğunu söylemiştir. Yine bu konuşmada Obama ABD'nin halkların kendi kaderini tayin hakkını savunduğunu ve bu hakkı geliştirmek için ortaya çıkan fırsatı memnuniyetle karşıladığını sözlerine eklemiştir.²⁷⁸ Ancak Obama'nın Bin Ali'nin ülkeden kaçmasına işaret ederek "Tunus halkının cesareti ve onuru" için ifade ettiği övgüler Tunuslular tarafından çok geç ve yetersiz olarak görülmüştür.²⁷⁹

Bin Ali'nin düşüşü Washington'a otoriter rejimlerin istikrarını sorgulama fırsatı da vermiştir. Bu sorgulama sürecinde Angrist'e göre ABD, bölgede otoriter rejimlerin ardından kaybolan istikrarı geri getirmek için sivil toplum ve siyasi partiler gibi alternatif güçlü politik alanları desteklemelidir.²⁸⁰ Obama bu görüşe uygun şekilde Bin Ali sonrası dönemde ülkedeki demokrasi atmosferinin de etkisiyle sivil toplumu destekleyici eğitim programlarını ve siyasi partilerin gelişimini desteklemek amacıyla bir dizi finans yardım programını hayata geçirmiştir.²⁸¹ Özellikle Tunus'un bölge ülkeleriyle karşılaştırıldığında istikrarlı bir demokrasiye geçiş için en iyi ihtimale sahip ülke olması ABD'nin Tunus'ta sivil toplumun gelişmesine yönelik yatırımlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Keza, Arap İsyanları'nın yaşandığı tüm ülkelerle karşılaştırıldığında Beyaz Saray'ın Tunus'a sivil toplum yardımları konusuna daha fazla önem verdiği dikkat çekmektedir. Ayrıca, ABD için Tunus İslam, milliyetçilik gibi değerleri devlete entegre etme sürecinde ve vatandaşlarına ekonomik anlamda daha iyi imkanlar sunma becerisinde bir ölçü olarak da görülmüştür.²⁸² Bu nedenlerden dolayı Obama, Tunus'ta demokratik geçiş için 2011 yılından 2014 yılına kadar 570 milyon doların üzerinde bir harcama yapmıştır. Ancak Tunus'taki ABD personelinin güvenliğine karşı tehditler ve 2012 yılında ABD'nin ülkedeki büyükelçiliğine yapılan saldırının ardından iki ülke arasındaki ilişkiler zayıflamıştır. Bu gelişmeye rağmen Tunus makamları Beyaz Saray'ın yardımını

²⁷⁷ "President Barack Obama in State of the Union Address". 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/01/25/remarks-president-barack-obama-state-union-address-prepared-delivery> (02.06.2017)

²⁷⁸ "The President on the Middle East and North Africa". 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa> (02.06.2017)

²⁷⁹ Shahshahani ve Mullin, s.71.

²⁸⁰ Angrist, s.80.

²⁸¹ Carothers, s.31.

²⁸² James A. Larocco ve William L. Goodyear, "The Arab Spring: Safeguarding U.S. Interests for the Long-Term", **Prism Security Studies**, Cilt.4, Sayı.2, (Mart 2013), s.15.

memnuniyetle karşılamış ve artırılması için talepte bulunmuştur. Fakat ABD iç politikasındaki kaynak tartışmaları ve geçiş dönemi devletlerine yardım konusundaki fikir ayrılıklarından dolayı bu talep olumsuz sonuçlanmıştır.²⁸³

Tüm bunlara ek olarak Bin Ali'nin muhalefeti yok etme stratejisi de arkasında pek çok kalıntı bırakmış ve yeni bir siyasi düzen inşa edilmesine ilişkin engeller meydana getirmiştir. Bu anlamda Bin Ali rejiminin mirası demokratik umutlara karşı bir tehdit olarak yerini korumuştur. Nihayetinde ABD'nin sivil toplumu destekleyen ve buradan demokratik kurumların ortaya çıkmasını öngören stratejisi başarısız olmuştur. Ayrıca köklü etkileri kalan Bin Ali rejimine karşı sadece sivil toplum ve siyasi partiler aracılığıyla demokrasi desteği ise Tunus için çok az etki yaratmıştır. Bu çerçevede ABD yalnızca demokrasi teşvikinin bir Tunus'un daha ortaya çıkmaması için yeterli olmadığını görmüştür.²⁸⁴ Bununla birlikte ABD için otoriter rejimlerin ardından demokrasinin nasıl destekleneceği ve ikili ilişkilerde hangi amaçlar üzerinden denge kurulacağına dair önemli bir sorun da meydana gelmiştir.²⁸⁵

Sonuç olarak Tunus'ta yaşananlara karşı Obama'nın verdiği tepkiler grand stratejisiyle uyumlu bir profil çizmektedir. Bu anlamda protestoların başında Bin Ali rejimine yakın duran Obama, ABD'ye maliyet üretecek politikalardan kaçınmak istemiştir. ABD Başkanı bu adımıyla terörle mücadelede mevcut ortaklarını korumayı demokrasi taleplerini desteklemeye tercih etmiştir. Bin Ali'nin ülkeden kaçmasıyla birlikte Beyaz Saray değişen konjonktüre ilişkin yeni bir politika ortaya koymuştur. Obama'nın politika değiştirmesi ise Tunus'taki süreç boyunca sadece söylem geliştirmesi ve terörle mücadele dışında hiçbir angajmanın olmaması nedeniyle çok kolay bir biçimde gerçekleşmiştir. Bu süreçte, Washington otoriter ortağından kolayca vazgeçerek göstericilerin safına dönmüştür. Hatta gösterilerin çoğunun ABD'nin liberal değerlerine yakın söylemlerle yapılması, Obama'nın protestolara destek vermesi için bir rahatlık da meydana getirmiştir. Ek olarak, Tunus'ta demokratik geçiş devam ederken Washington sivil toplum ve siyasi partiler üzerinden alternatif bir siyasi güç alanı da meydana

²⁸³ Alexis Arieff ve Carla E. Humud, "Political Transition in Tunisia", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2014, s.1.

²⁸⁴ Steven Heydemann, "What Tunisia Will Mean for Arab Democracy", Marc Lynch, Susan B. Glasser ve Blake Hounshell (Ed.), **Revolution in the Arab World** içinde (63-65), Slate Group, Washington, 2011, s.65.

²⁸⁵ Arieff ve Humud, s.1.

getirmeye çalışmış ancak bu girişim başarılı olmamıştır. Ezcümle, Obama'nın Tunus'taki politikası eski rejimden yeni rejime çıkarlarını nasıl dengede tutacağı üzerinden şekillenmiş ve demokrasiyi desteklemek çoğunlukla söylem düzeyinde kullanılan pragmatik bir araç olarak kullanılmıştır.

4.3.2. Mısır

Ortadoğu'nun politik kalbi olarak nitelendirilen Mısır, Arap İsyanları henüz bölgede ortaya çıkmadan önce politik bir huzursuzluk içerisinde olmuştur. Bu süreçte özellikle de 2008 yılında Mısır'ın Mahalle El Kübra kentinde işçilerin yaptığı eyleme sosyal medya üzerinden destek veren 6 Nisan Hareketi* ismini duyurmuştur.²⁸⁶ İşçilerin bu eylemi ise ülkedeki politik örgütlenmenin potansiyelini iyi bir şekilde gözler önüne sermiştir. Mısır'da dikkat çeken bu siyasi eylemin yanı sıra toplumun ekonomik sıkıntılar yaşadığı da göze çarpmıştır. Bu bağlamda ülkede artan ekonomik istikrarsızlık ve bunun bir sonucu olarak meydana gelen toplumsal eşitsizlik, Mısır'da sosyoekonomik problemlerin kritik bir hale dönüşmesine neden olmuştur.²⁸⁷ Bu sorunlara siyasi baskılar da eklenince Mısır'daki huzursuzluk giderek derinleşmiştir. Hali hazırda ekonomik ve sosyal problemler yaşayan halkın gözünde Mübarek yönetiminin bir hanedanlığa dönüşerek babadan oğula devam edeceği ve ülkedeki sorunların gelecekte de çözülmeyeceği izlenimi meydana gelmiştir.²⁸⁸ Tüm bu tablonun üzerine, 2010 yılının Haziran ayında İskenderiye'de Halit Muhammed Sait, Mısır polisi tarafından şiddetli şekilde dövülerek öldürülmüş ve bu şiddet görüntülerinin sosyal medya ağları üzerinden yayılması Mısır halkını kaynama noktasına ulaştırmıştır. Bu anlamda, Mısırlılar için Halit

* 6 Nisan Hareketi 2008 yılında Mübarek rejimine karşı işçilerin gerçekleştirdiği siyasi eyleme sosyal medya üzerinden destek vermesiyle sesini duyurmuştur. Ancak, sivil toplum alanındaki faaliyetlerinin geçmişi 2004 yılına kadar gitmektedir. Bu çerçevede 6 Nisan Hareketi'nin lideri Ahmed Maher ve arkadaşları 2004 yılında büyük bir kısmı avukatlardan oluşan *Kifaye (Yeter)* hareketine katılmıştır. Kifaye hareketi kısa bir süre içerisinde sivil toplum yapılanmasından siyasi bir oluşuma doğru dönüşerek özgürlük, adalet ve eşitlik gibi ilkeleri savunmak hedefiyle Mübarek karşıtı protestolar düzenlemeye başlamıştır. Mübarek karşıtı işçilerin hareketlenmesi sürecinde 2007 yılında Yahoo grupları ve popüler video kanalı olan Youtube gibi iletişim ağları üzerinden yol almaları ve 2008 yılında yeni yaygınlaşmaya başlayan Facebook ve Twitter'ı etkin şekilde kullanılmaları 6 Nisan hareketine bir sosyal medya tecrübesi kazandırmıştır. Bu yönüyle Kifaye Hareketinden ayrılan Ahmed Maher ve arkadaşları, 6 Nisan 2008'de Mısırlı işçilerin katıldığı ses getiren bir eylemin duyurulmasında rol oynamış ve *6 Nisan Gençlik Hareketi* olarak anılmaya başlamıştır. 6 Nisan Hareketi hakkında ayrıntı bilgi için hareketin lideri Ahmed Maher ile 2012 yılında yapılan röportaja bakılabilir. İlgili röportaj için: <http://www.usasabah.com/Roportajlar/2012/07/25/6-nisan-genclik-hareketi-lideri-ahmed-maher-misirda-devrim-devam-ediyor>.

²⁸⁶ Crowley, s.109.

²⁸⁷ Boening, s.40.

²⁸⁸ Roger Owen, *The Rise And Fall Of Arab Presidents For Life*, First Edition, Massachusetts: Harvard University Press, 2014, ss.145-146.

Muhammed Sait'in öldürülmesi ülkedeki rejimin çöküşü ve meşru otoritesini yitirdiğini sembolize etmiştir.²⁸⁹

Mısır'da yaşanan bu gelişmeler ülkedeki siyasi tansiyonu giderek yükseltmiş ve nihayetinde 25 Ocak 2011 tarihinde Mübarek rejimine karşı protestolar başlamıştır. Bu protestolara karşı Mısır güvenlik güçleri şiddetli bir baskı ortaya koymuştur. 11 Şubat 2011 tarihine gelindiğinde, Mübarek rejimi istifa etmiş ve ülkede anayasa askıya alınmıştır. Yönetim ise bu zaman dilimi içerisinde Mısır ordusuna devredilmiştir. Söz konusu askeri yönetim de ülkede siyasi düzeni sağlamakta yeterli olamamış ve bu atmosferde gerçekleştirilen seçimlerle birlikte Müslüman Kardeşler iktidara gelmiştir. Mısır'da Müslüman Kardeşler'in başa gelmesinin ardından Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve hareketin öncülerinden olan Muhammed Mursi, Cumhurbaşkanı olmuştur. Ancak, ülkedeki seküler kesimin, ordunun ve Mübarek taraftarlarının Müslüman Kardeşler'e karşı olması²⁹⁰ Mısır'ın seçilmiş hükümetinin siyasi alanını daraltmış ve bilhassa Mübarek rejiminin kalıntıları ülkedeki demokratik dönüşüm karşısında zorluklar meydana getirmiştir. Bu zorlukların zirvesini ise 2013 yılının Temmuz ayında Muhammed Mursi hükümetine karşı General Abdül Fettah El Sisi öncülüğünde yapılan darbe oluşturmuştur.²⁹¹ Mısır'da protestoların başladığı tarihten darbeye kadar olan döneme bakıldığında, Mübarek'in iktidarını kaybettiği 11 Şubat 2011 tarihinden itibaren 30 Haziran 2012'ye kadar Mısır'da yönetimi Yüksek Askeri Konsey'in üstlendiği ve yönetimi sivillere bırakma sürecinin neredeyse 17 ay sürdüğü görülmektedir. Sivil bir yapıya dönüşme gayretiyle 2012 yılının Haziran ayında yapılan seçimlerle cumhurbaşkanlığına gelen Muhammed Mursi'nin iktidarı ise bir yıl kadar sürmüş ve Mısır ordusu 3 Temmuz 2013'teki askeri darbe ile Mursi yönetime son vermiştir.²⁹² Söz konusu sürelelere bakıldığında, Mısır ordusunun gösterilerin başından demokratik seçimlere ve darbeye kadar yaşanan gelişmelerde siyasi varlık gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla Mısır'da ordu, siyasi bir güç odağı olarak yer almıştır.

²⁸⁹ Fawaz A. Gerges, **Obama And The Middle East**, (epublication), New York: St. Martin's Press, 2012, s.194.

²⁹⁰ Liebich, s.59.

²⁹¹ Alastair Beach, "The Cairo Coup: Egypt's Leader Mohamed Morsi in Custody After Being Ousted by Army", *Independent*, 03.07.2013, <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/the-cairo-coup-egypts-leader-mohamed-morsi-in-custody-after-being-ousted-by-army-8686282.html> (22.07.2017)

²⁹² Kurt, s.17.

Mısır'da yaşanan bu olaylar sürecinde ABD ise Obama'nın grand stratejisi dahilinde politikalar ortaya koymuştur. Bu çerçevede ilk olarak Obama'nın başkanlığa seçilmesinin ardından Mübarek rejimini desteklediği ve Mısır iktidarının sıkıyönetim uygulamasına, keyfi tutuklamalarına ve sistematik bir şekilde yapılan insan hakları ihlallerine göz yumduğu dikkat çekmektedir.²⁹³ Aynı şekilde, Mübarek'e duyulan güveni ABD Dışişleri Bakanı Clinton da 5 Şubat 2011 tarihinde Münih Konferansında yaptığı konuşmada ortaya koymuştur. Bu konuşmada Clinton, Mübarek rejiminin protestocuların demokratik talepleri karşısında Mısır'da siyasal bir dönüşümü desteklediğini ifade etmiştir.²⁹⁴ Clinton'a benzer şekilde ABD'nin Kahire Büyükelçisi Frank G. Wisner da Mübarek'in Mısır'ın demokrasiye geçişi için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir.²⁹⁵ Obama'nın yönetime gelmesinin ardından Mübarek'in baskılarına sessiz kalması ve Washington yönetiminin Mısır'ın demokratik dönüşümünde yegane aktör olarak Mübarek'i görmesinin arka planında, ABD Başkanı'nın ülkede demokrasiyi teşvik etmekle ilgilenmemesi ve Kahire'deki mevcut statükonun korunmasına odaklanması bulunmaktadır. Bu bağlamda Beyaz Saray'ın Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali rejimine olduğu gibi Mısır'da da Mübarek rejimine karşı olayların başlangıcında aynı tavrı göstermesinin temelinde bu rejimlerle birlikte yürüttüğü terörle mücadele stratejisi önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Mübarek rejiminin terörle mücadelede ABD ile işbirliğini sürdüreceğini taahhüt etmesi, Obama'nın Mübarek'i Ortadoğu'nun bilge devlet adamı olarak nitelendirmesine kadar uzanmıştır. Bu dinamikler nedeniyle de Obama Mübarek'in baskıcı tutumunu ve yolsuzluklarından kaynaklanan çekincelerini ne şart altında olursa olsun kamuoyuyla paylaşmamıştır.²⁹⁶

Obama bir yandan Mübarek ile ilişkilerini iyi bir seviyede tutarken diğer yandan yeniden mevzilenme uygulamasıyla politikalar geliştirmiştir. Nitekim, ABD Başkanı'nın söylemlerinde demokrasi desteğini vurgulamasına rağmen pratikte tam tersi şekilde hareket ederek Bush döneminde belirgin bir şekilde artmış olan Mısır'a demokrasi yardımlarında azaltmaya gittiği dikkat çekmektedir. Dunne'ye göre Obama yönetiminin

²⁹³ Gerges, s.194.

²⁹⁴ "Questions and Answer Session At The Munich Security Conference". 2011.

<https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/02/156045.htm> (15.07.2017)

²⁹⁵ Gerges, s.197.

²⁹⁶ Gerges, s.188.

demokrasi yardımlarını azaltması, Mısır'da demokrasinin geliştiği izlenimini vermekte ve bu bağlamda Mısır rejimiyle ABD arasında iyi ilişkiler kurmada bir araç olarak kullanılmaktadır.²⁹⁷ Bu çerçevede Bush döneminde yıllık 415 milyon dolar seviyesinde seyreden Mısır'a yapılan ekonomik yardımlar Obama döneminde yıllık 200 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Aynı şekilde söz konusu ekonomik yardımların içerisinde bulunan demokrasiyi destekleme finansmanında da bir değişiklik yapılmış ve miktarı 55 milyon dolardan 20 milyon dolara çekilmiştir.²⁹⁸ Böylece, Obama stratejisine uygun bir şekilde ABD'nin sahada aktif bir müdahalesi olmadan Mısır'daki mevcut yönetim ile ilişkilerini iyi bir seviye de tutmuş aynı zamanda da ekonomik olarak kazanç sağlamıştır. Ayrıca Washington bir taraftan demokrasi yardımları adı altında yaptığı harcamaları kısarken diğer taraftan Mısır'a uzun süredir verdiği askeri yardımları* aynı şekilde

²⁹⁷ Michele Dunne, "Egypt: From Stagnation To Revolution", Shahram Akbarzadeh (Ed.), **America's Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's Policies** içinde 71-89 sayfalar, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.82.

²⁹⁸ Dunne, Egypt: From Stagnation To Revolution, s.80.

* ABD, 1948 yılından 2016 yılına kadar Mısır'a toplamda 77,4 milyar dolar yardımda bulunmuştur. Bu yardımlar iki kategori altında gerçekleşerek askeri ve ekonomik yardımlar olarak anılmıştır. Bu yardımlara tarihsel olarak bakıldığında, Mısır'da monarşi yönetiminin son yıllarını ve Arap Cumhuriyeti'nin Nasır dönemini kapsayan zaman zarfı içerisinde ABD'nin Mısır'a toplamda yaklaşık 1 milyar dolar ekonomik yardım sağladığı görülmektedir. Bu yardımların arka planında ise ABD'nin ekonomik ve siyasi beklentileri bulunmaktadır. Bu çerçevede ekonomik olarak Washington'da *Kamu Yasası 480 (Public Law 480)* programı olarak da bilinen *Bariş İçin Besin* programıyla ABD'nin buğday fazlasını Mısır'a ihraç etmesi göze çarpmaktadır. Siyasi olarak ise ABD bu yardımlar sayesinde Nasır'ın İsrail'e karşı daha az düşmanlık besleyeceğini ummuş fakat bu beklentisi gerçekleşmemiştir. ABD'nin Nasır yönetimi ile yaşadığı zorluklar, Beyaz Saray'ın yardımları birçok kez dondurmasına hatta 1967 yılının başında tamamen sonlandırmasına dahi sebep olmuştur. Ayrıca 1967'deki 6 gün savaşlarından 1974'e kadar ABD ve Mısır arasındaki diplomatik ilişkilerin de zayıflaması bu yardımların dondurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Şubat 1974'te ise Washington ile Kahire arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden yapılandırılmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, 1978 yılının Ağustos ayında -Camp David sözleşmesinden önce- iki ülke arasında karşılıklı yardım anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma bir yandan Kahire'ye yapılan ABD yardımlarına resmi bir diplomatik statü kazandırırken, öteki yandan da uzun dönemli yardım ilişkisinin şartlarını ortaya koymuştur. Yaygın bir şekilde sanılanın aksine söz konusu anlaşmanın dışında ne 1978 Camp David sözleşmesi ne de 1979 Mısır-İsrail Bariş anlaşması ABD'ye hiçbir tarafa devamlı ya da belirli bir seviyede yardım yapma zorunluluğu getirmemiştir. Fakat ABD bu anlaşmaların bir tarafı olmamasına rağmen bu barışı desteklemek amacıyla bir yasa (*Public Law 96-35*) çıkartmıştır. Bu yasa çerçevesinde Washington 1979 yılında Mısır'a 1,5 milyar dolar ve İsrail'e ise 2,2 milyar dolar yardımda bulunarak toplamda 3,7 milyar dolar askeri yardımda bulunmuştur. Beyaz Saray bu tarihten itibaren söz konusu yardımıyla bölgesel istikrarı sağlama, uzun dönemli askeri işbirliği kurma ve Mısır-İsrail barış anlaşmasını devam ettirme düşüncesiyle Mısır'a yaptığı yardımları yıllık olarak sürdürmüştür. Bu yardımlar Mısır için, Arap ülkeleri arasındaki izolasyonuna ve Enver Sedat'ın barışa yönelik stratejik kararı için maruz kaldığı olumsuz koşullara karşı hayati bir destek niteliğinde olmuştur. Özellikle Mısır'ın ödemeler dengesindeki sarsıntı nedeniyle ülkenin artan dış borcu 1976'da 7 milyar dolar iken 1980'de 21 milyar dolara çıkmış ABD'nin söz konusu yardımları sayesinde Kahire yönetimi rahatlamıştır. Ek olarak bu yardımlar Mısır'ın ABD ile stratejik ilişkilerini de güçlendirmiş ve bölgesel gerginlik anlarında (Ör: 1982 Lübnan Savaşı) barış anlaşmasının canlı kalması için motivasyon sağlamıştır. 1987 yılına gelindiğinde ise ABD tarafından çıkartılan bir başka yasa (*Public Law 100-202*) ile Mısır'a yapılan askeri yardımlar yıllık 1,3 milyar dolar olarak sabitlemiştir. Belirtmek gerekir ki ABD'nin Ortadoğu'da bulunan İsrail, Ürdün gibi ülkelerin aksine Mısır ile resmi olarak uzun süreli yardım anlaşması veya *Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding)* bulunmamaktadır. Oysa ki ABD yönetimi dış yardımlar kapsamındaki bazı durumlarda, yapacağı yardımın miktarı ve süresini belirledikten sonra kongrenin onayıyla birlikte yardım yapılacak ülkeyle karşılıklı bir Mutabakat Zaptı imzalayabilmektedir. Bu süreçte ABD tarafından Mısır'a yönelik olarak Mutabakat Zaptı imzalanmasına dair gündeme gelen tek gelişme, 2007 yılında Bush yönetimi döneminde yaşanmıştır. Başkan Bush bölgeye yapılan geniş askeri yardımların paketine yönelik olarak Mısır ile ABD arasındaki yardım planını bir Mutabakat Zaptı imzalayarak devam ettirmeyi tartışmaya açmıştır. Ancak hali hazırda ABD'nin Mısır'a yardımlarının bir teamül çerçevesinde sürmesi ve yardım miktarında önemli bir

sürdürerek yine aktif askeri müdahale gerçekleştirmeksizin bölge politikalarını güvence altına almaya çalışmıştır.

Mısır'daki olaylar sürecinde ABD, Mübarek yönetiminin ülkedeki siyasi problemlerinden faydalanmayı bilmiştir. Öyle ki, bu süreçte Mübarek Washington'un Kahire'deki adamı olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda, Mübarek'in görevi süresince Süveyş Kanalı'nı açık tutması, ülkedeki İslamcılarını bastırması ve Mısır ile İsrail arasındaki barışı koruması Beyaz Saray'ın beklentilerini karşılamıştır. Ayrıca, ABD'nin uzun bir süre boyunca Mısır'a mali yardımda bulunmasının iki ülke arasındaki bağları kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür. Söz konusu bu yardımlar bir yandan Mısır'ın gelişimine katkı sağlarken diğer yandan rejimin milliyetçi reflekslerini zayıflatmıştır.²⁹⁹ Daha açık bir ifadeyle, Mısır yönetimi ABD'nin politikalarını özellikle de dış politikasını derinlemesine benimserken, kendi politikalarına yabancılaşarak bir anlamda yanlış görmeye başlamıştır. Bu nedenle Beyaz Saray, Mısır'a yıllardır süren ABD yardımlarının getirdiği rahatlıkla ülkeye yönelik politikalarını daha kolay bir şekilde kabul ettireceğini düşünmüştür.

Obama, söylemlerinde Mısır halkının yanında olduğunu göstermeye çalışırken pratikte Mübarek rejiminin yanında bir duruş sergilemiştir. Bu çerçevede, Obama yönetimi Mısır ordusuna gösterilerin başında protestoculara baskı yapmaması ve ateş açmaması yönünde bir talimat dahi göndermiştir. Washington bu uyarısıyla eğer

değişiklik olmaması nedeniyle bu tartışma sona ermiştir. Neticede Bush ve Obama yönetimlerinin hiçbirinde Mısır ile herhangi bir Mutabakat Zaptı imzalanmamış ancak yardımlar yapılmaya devam etmiştir.

Mısır'da monarşi ve Nasır dönemi ABD'nin yardımları hakkında detaylı bilgi için Amy Hawthorne'ın 2016 yılında kaleme aldığı "Rethinking U.S. Economic Aid to Egypt" raporuna bakılabilir. İlgili rapor için: http://pomed.org/wp-content/uploads/2016/10/Rethinking_US_Economic_Aid_Egypt.pdf.

Robert Satloff ve Patrick Clawson'ın 1998 yılında yazdığı "U.S. Economic Aid to Egypt: Designing a New, Pro-Growth Package" makalesinde ABD yardımlarının Mısır ekonomisine katkısı ve yardım içerikleri hakkında detaylı bilgilere ulaşılabilir. İlgili makale için: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/u.s.-economic-aid-to-egypt-designing-a-new-pro-growth-package>.

ABD'nin 1948-2016 yılları arasında Mısır'a yaptığı yardımlar ve ABD'nin dış yardımları konusunda belirleyici bir anlaşma olan Mutabakat Zaptı hakkında detaylı bilgiye ulaşmak için Jeremy M. Sharp tarafından 2017 yılında kaleme alınan kongre araştırma servisi raporuna bakılabilir. İlgili rapor için: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf>.

Camp David Sözleşmesi hakkında bilgi için: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david>.

Mısır-İsrail barış anlaşmasının içeriği ve detaylarına ulaşmak için:

http://www.mfa.gov.eg/Lists/Treaties%20DB/Attachments/645/Peace%20Treaty_en.pdf.

ABD'nin Mısır-İsrail barışının ardından Mısır'a yaptığı yardımlar, içerikleri ve çıkartılan yasanın (Public Law 96-35) detayları için: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-93/pdf/STATUTE-93-Pg89.pdf>.

1987 yılında çıkartılan yasa (Public Law 100-202) için: <https://history.nih.gov/research/downloads/PL100-202.pdf>.

²⁹⁹ Steven A. Cook, "The U.S.-Egyptian Breakup", Gideon Rose (Ed.), **The New Arab Revolt** içinde 86-91, New York: Council on Foreign Relations, 2011, s.87.

göstericilere ateş açılırsa ABD yasaları gereği yardımları askıya almak durumunda kalacağını göstererek orduyu sıkıştırmış ve Mübarek rejimini istediği yöne çekebileceğini düşünmüştür.³⁰⁰ Bu durum, ABD'nin idealizm ve realizm arasında gidip gelen dış politikası için Mısır'ın çok iyi bir örnek teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda, Obama bir yandan demokrasiyi destekler şekilde görünmüş diğer yandan da Mübarek rejimini kendi politikalarına uygun doğrultuda yönlendirmeye çalışmıştır. Zira Mübarek rejimi otokratiktir ancak aynı zamanda ABD'nin müttefikidir. Ayrıca, Mısır'daki değişim bölgesel yansımalarıyla derinleşme potansiyeli taşımaktadır.³⁰¹

Obama, Tunus'ta olduğu gibi Mısır'da da iktidarın gücünü kaybetmesinden sonra söylem değişikliğine gitmiştir. Özellikle Mübarek'in iktidardan uzaklaştırılmasının ardından Beyaz Saray'ın barışçıl bir demokratik geçişi destekleyen söylemler ortaya koyduğu görülmüştür.³⁰² Bu bağlamda Washington, protestocuların güçlenmesiyle birlikte Mısır lideri Mübarek'in 2011'in başında istifa etmesi gerektiğini söyleyerek ülkede sorunsuz bir geçiş gerçekleştirilmesini hedeflemiş ve sokaklardaki gerginliği gidermeyi planlamıştır. Beyaz Saray, bu yolla ülkedeki protestoların siyasi yansımalarını geride bırakarak ABD'nin Mısır'ın geleceği üzerindeki etkisini devam ettirmeyi ummuştur.³⁰³ ABD Başkanının söylem üzerine kurulu bu tavır değişikliğini Mübarek'in devrilmesinden hemen birkaç saat sonra yaptığı konuşma da iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. Obama bu konuşmasında Mısır halkını överek “Yaşamımızda, tarihin gerçekleşmesine tanık olma ayrıcalığımız olan çok az ana sahip oluyoruz. Bu an işte o anlardan birisi, Mısır halkı konuştu, sesleri duyuldu ve Mısır artık bir daha eskisi gibi olmayacak” demiştir.³⁰⁴

Obama'nın protestocuları destekleyen açıklamalarına rağmen Washington'un görünmeyen yüzünde Mübarek'in 2011 yılının Şubat ayında yönetimden gidişi ile bir deprem etkisi meydana gelmiştir. Özellikle ABD-Mısır ilişkisinin 1978 Camp David ve Mısır-İsrail barış anlaşmasının bir sonucu olarak yıllarca diplomatik işbirliği ve

³⁰⁰ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.152.

³⁰¹ Crowley, s.109.

³⁰² Gerges, ss.191-192.

³⁰³ Chollet, s.106.

³⁰⁴ “Remarks by the President on Egypt”. 2011.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/02/11/remarks-president-egypt> (22.07.2017)

Kahire'ye yıllık 1,3 milyar dolar olarak verilen garantili askeri yardım desteğini de içerdiği düşünüldüğünde bu depremin nedeni daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu dinamikleriyle ABD'nin Ortadoğu siyaseti için önemli bir yer tutan Mısır'da Mübarek'in iktidarını kaybetmesi ülkede pek çok siyasi açmazı birlikte getirmiştir. Bunlardan en önemlisi Mısır'ın bölgede üstlendiği ABD ve müttefiklerinin güvenliğini sağlama rolüdür. Bir diğer önemli siyasi açmaz ise Mısır'ın iç politik gelişmelerinin ABD'nin beklentilerini özellikle daha fazla siyasal ve ekonomik fırsat temelinde nasıl karşılayacağına dair ortaya çıkmaktadır.³⁰⁵

Söz konusu siyasi açmazlar Washington'un istikrarlı saydığı Mübarek rejiminin çöküşünün ardından ABD'nin Mısır'a bakışında kritik bir yer tutmuştur. Obama ise bu açmazları grand stratejisi dahilinde çözmeye gayret göstermiş ve Mısır'da konjonktürün getirdiği yeni dönüşümlere karşı Beyaz Saray'ın Mısır'a bir müdahalede bulunmasından kaçınmaya çalışmıştır. Bu çerçevede ABD Başkanının ülkede demokrasi taleplerini ikinci plana ittiği ve yeni yönetimin Washington'un beklentilerini ne derecede karşılayacağına odaklandığını ifade etmek mümkündür. Söz konusu durumu sivil hükümetin darbeyle devrilmesine rağmen ABD'nin Mısır ordusuna desteğinin sürmesi gözler önüne sermiştir. Gerçekten de Mısır'ın seçilen sivil hükümeti Washington'un dış politika çizgisine uzak bir biçimde hareket etmiş ve özellikle İsrail-Filistin konusunda bir tutum değişikliğine gitmiştir. Üstelik, Mısır'da İslamcıların dış politikada ABD'nin çizdiği eksenin dışına çıkması da ülkeyi adım adım bağımsız politikalar izleyebilen bir aktör haline dönüştürmeye başlamıştır.³⁰⁶ Bu gelişmeler sonucunda Beyaz Saray'ın kaygıları artmış ve Obama yönetimi bu çekincesini gidermek ve özellikle de İsrail'in de güvenliğine katkı sağlamak için seçilmiş hükümetin yerine Mısır ordusunun yanında durarak ülkede demokratik geçişle ilgilenmediğini göstermiştir.³⁰⁷

İslami özellikleriyle öne çıkan Mursi Hükümetinin devrilmesinin ABD için bir rahatlama meydana getirdiğini ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda, askeri yönetim yoluyla Mısır'ın istikrara kavuşacağını düşünen Beyaz Saray ülkede gerçekleşen darbeyi sessizce onaylayarak kınamamıştır. Hatta, Washington yeni Cumhurbaşkanı Sisi'nin dini

³⁰⁵ Chollet, s.130.

³⁰⁶ Gerges, ss.191-192.

³⁰⁷ Gerges, s.206.

temelli siyasi partilerin oluşumunu yasaklamasından memnuniyet duymuştur. Bu yaşananlar ise Mübareksiz Mısır’da dirilen *Mübarekizm* olarak adlandırılmıştır.³⁰⁸

Mısır ordusunun müdahale edip Mursi’yi görevden alarak Sisi’yi iktidara getirmesiyle birlikte Mursi yanlısı protestoculara karşı ordunun şiddet uygulamaya başladığı da görülmüştür.³⁰⁹ Ülkede yaşanan bu gelişmelere karşı ABD ise hem şiddetten uzak durulması çağrısı yapmış hem de Mısır ordusunun yanında durmuştur. Bu politikasıyla Washington’un Mısır’ın güçlü ordusunun öldürme kapasitesiyle sivil göstericileri bir tuttuğu da göze çarpmıştır.³¹⁰ Ayrıca Obama yönetimi, Mısır ordusunun seçilmiş hükümeti devirmesine rağmen ordunun bu eyleminin bir darbe olduğunu dile getirmemiştir. Zira Washington’un böyle bir açıklama yapması, bütün askeri yardımlarını askıya alınması anlamına gelecekti.³¹¹ Dahası, Obama 28 Mayıs 2014’te yaptığı bir konuşmasında “Mısır’la ilişkilerimizin -İsrail’le barış anlaşmasından İslami radikalizmle mücadeleye varıncaya kadar- güvenlik çıkarları ekseninde kurulduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu nedenle yeni hükümetle ilişkimizi kesmeyeceğiz”³¹² sözlerini sarf etmiş, Dışişleri bakanı John Kerry de darbeden hemen sonra ordunun Mısır demokrasisini kurtardığını ifade etmiştir. Tüm bu söylemler, ABD ile Mısır arasındaki güvenlik temelli ilişkinin temel yapıtaşı olarak ordunun görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu desteği gören Mısır ordusu ise siyasal güç kazanarak ülkede yegane politik belirleyici konumunu sürdürmüştür.³¹³

Mısır’da yaşanan darbeye karşı Obama’nın tamamen tepkisiz kaldığını söylemek mümkün değildir. Zira, ABD Başkanı bu darbeye karşı göstermelik ve geçici tepkiler vermiştir. Bu bağlamda, Beyaz Saray demokratik yöntemlerle seçilmiş Mursi hükümetine darbe yapan general Sisi’ye karşılık bazı askeri yaptırımlar -*Bright Star* eğitim programının iptali ve F-16 savaş uçaklarının teslimini ertelemek gibi- gerçekleştirirken ABD’nin sivil yardımlarını ise kesmemiştir.³¹⁴ Ayrıca Washington,

³⁰⁸ Liebich, s.59.

³⁰⁹ Chollet, s.133.

³¹⁰ Gerges, s.210.

³¹¹ Crowley, s.114.

³¹² “Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony”. 2014. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony> (15.07.2017)

³¹³ Kurt, s.17.

³¹⁴ Boening, s.44.

Mısır'da seçilmiş iktidar Muhammed Mursi'nin 3 Temmuz 2013 tarihinde darbeyle indirilmesinin ardından özgür ve adil seçimler yoluyla demokratik yollardan seçilmiş, kapsayıcı sivil hükümete doğru güvenilir bir ilerleme olana kadar, Mısır'a yönelik büyük çaptaki askeri sistemlerin teslimatını ve hükümete yönelik nakdi yardımı durduracağını açıklamıştır. Washington ek olarak bir yandan Mısır'a verilen 1,3 milyar dolarlık askeri yardımı askıya aldığını ifade ederken, diğer yandan yardımların durdurulmasının aslında iki ülke ilişkileri için çok küçük bir yer tuttuğunu söyleyerek Kahire'nin yeni yönetimiyle çalışma kararlılığını vurgulamıştır. Obama'nın tüm bu tepkileri ve söylemleri ise geçici olmuştur. Keza, ABD Başkanı bu söylemlerine rağmen pratikte orduyla ilişkilerinde dengeyi gözetmek adına Sisi darbesinden bir süre sonra aşamalı olarak askeri yardımların Mısır'a ulaştırılacağını ifade etmiştir. Bu anlamda Beyaz Saray, bir yandan insan hakları ve demokrasi ihlallerine karşı Mısır'a uyarılarda bulunurken diğer yandan Mısır-İsrail barış anlaşmasına sadık kalınması ve terörle mücadelede ABD ile işbirliğinin sürmesi nedeniyle bu yardımları tamamen ortadan kaldırmamıştır.³¹⁵ Ayrıca, Obama için Mısır'da istikrarın korunması hem bölgedeki krizlerin derinleşmemesi hem de Mısır ile İsrail arasındaki barış anlaşmasının korunması açısından önem arz etmektedir. Obama, bu süreçte Mısır ordusunun kendisini koruma iç güdüsüne güvenerek ülkede gelişebilecek siyasi çatlakları bu yolla giderebileceğini düşünmüştür.³¹⁶

Obama, 2015 yılına gelindiğinde Sisi darbesinin ardından Mısır'a gönderilmesi engellenen ek bazı askeri teçhizatın ülkeye gönderilmesine izin vermiştir. Bu ikircikli tutumun nedeni Mısır-İsrail barış anlaşmasının devamı ve terörle mücadelede ortaklığın sürmesi gibi görülse de Obama'nın yakın danışmalarından Chollet'e göre bu durumun temel nedeni ABD'nin Kahire'de sahip olduğu gücün giderek azalmasıydı. Bu çerçevede, Obama Mısır ordusunun protestoculara gösterdiği sertliğe bir tepki olarak gönderilmeyen bazı askeri yardımların ülkede ordunun tavrını değiştirmedeğini görmüş ve bunun sadece ABD'nin ülkedeki pozisyonunu olumsuz şekilde etkilediğini düşünmüştür.³¹⁷ Ancak her iki görüşün de aynı noktada birleştiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, Obama'nın Kahire'deki azalan gücünü telafi etmediği takdirde Mısır-İsrail barışının sürmesi ve

³¹⁵ ABD'nin Mısır Politikası "çıkartılara" dayalı, 2015, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/abdnin-misir-politikasi-cikartilara-dayali-178607.html> (15.07.2017)

³¹⁶ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.151.

³¹⁷ Chollet, s.135.

terörle mücadelede ortak hareket edebileceği bir müttefik bulma ihtimali zora girecektir. Ayrıca Obama, bölge politikalarını Mısır ordusu üzerinden kontrol etme arzusunda olmuştur. Fakat Obama'nın Mısır ordusuna bu denli güvenmesine rağmen ordu kendi ajandası dahilinde hareket etmiş ve ülkede demokratik geçiş yerine kendi çıkarlarını öne koyarak kendisini anayasanın üstünde bir konuma yerleştirmiştir.³¹⁸ Buna rağmen Obama için Mısır'da demokratik dönüşümün yerine ülkede tek istikrarlı kurum olarak gördüğü ordunun yanında durması, ABD'nin Ortadoğu'daki konumu için önemli bir yer tutmuştur. Zira liberalizme, laikliğe ve Siyonizm'e karşı olan ve demokratik yollarla seçilmiş bir İslamcı hükümetten³¹⁹ ziyade ordu ABD için daha tercih edilir bir ortaklıktı.

Obama'nın grand stratejisinin Mısır'da yeterli olmadığına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Bu çerçevede hem ABD Başkanı hem de strateji ekibinin Mübarek'in karşı karşıya kaldığı protestolara yönelik bir senaryosunun olmadığı iddia edilmiştir. Bu tartışmaya ek olarak Obama'nın Mısır politikasının yetersiz kaldığı ve bundan nihai çıkarı sağlayan grubun ise Müslüman Kardeşler olduğu ileri sürülmüştür. Özellikle, Müslüman Kardeşler'in başarısı ve İslam'a yakın duruşunun ABD'de bir çekince meydana getirdiğini ifade etmek mümkündür. Örneğin Ferguson, Müslüman Kardeşler'in Mısır'da hoşgörü ve insanlık onurunu tesis etmek için yeterli olmadığı savını ortaya atmıştır. Ayrıca yine Ferguson'a göre grand strateji, mevcut politikalar arasında bir seçim zorluğu meydana getirmektedir. Bu anlamda Obama, dış politikasında hangi bölgeye öncelik vereceği ve bunun nedenini nasıl belirleyeceği konusunda eksiklikler yaşamaktadır. Ferguson her ne kadar Obama'nın ben "G. W. Bush değilim" retoriğini sıklıkla kullansa da grand stratejisinde bunu uygulayamadığı ve başarısız tercihlerde bulunduğunu söylemiştir.³²⁰ Fakat, Ferguson'un ileri sürdüğü iki savda da yanıldığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede Ferguson, seçilmiş hükümetlerin her ne nitelikte olursa olsun anayasal güvenceyle korunması gerektiğini gözden kaçırmıştır. Ayrıca, Bush'un savaş yoluyla demokrasi getirme stratejisiyle Obama'nın tamamen tersi yönde uyguladığı müdahalesiz ve düşük maliyet öngören grand stratejisini de aynı kefedede değerlendirmiştir.

³¹⁸ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.186.

³¹⁹ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.187.

³²⁰ Niall Ferguson, "Obama's Egypt And Foreign Policy Failures", *Newsweek*, 2.13.2011, <http://www.newsweek.com/obamas-egypt-and-foreign-policy-failures-68731> (09.07.2017)

Sonuç olarak, Mısır'da yaşanan Arap devrimine karşı ABD'nin tepkisi Obama'nın grand stratejisi dahilinde yine pragmatik bir siyaset üzerinden gelişmiştir. Özellikle, protestoların başında tıpkı Tunus'taki gibi otoriter müttefikine sadık kalan Obama, olaylar protestocuların lehine döndüğünde söylem değiştirerek Mısır halkının yanında olduğunu ifade etmiştir. Ancak, Mısır'da protestocuların karşı karşıya kaldığı dinamikler Tunus'tan daha farklı nüveleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda, ABD için Mısır ordusu siyasi otoritenin önünde gelmekte ve ülkede istikrarın anahtarı olarak görülmektedir. Bu nedenle, Mısır'da siyasi konjonktürün belirleyicisi ordu olmuş ABD ise orduyla ilişkileri üzerinden Mısır'a yönelik politikalarını şekillendirmiştir. Nitekim Mısır'da Mübarek sonrasında demokratik seçimler yapılmasına rağmen ordu yönetime el koymuş, bu darbeye karşı Obama yönetimi ise sessiz kalmıştır. Tüm bu yaşananların Obama'nın grand stratejisiyle uyumlu bir şekilde geliştiğini söylemek mümkündür. Zira Obama, Mısır ile ilişkilerini ABD'ye müdahale ve maliyet üretmeden devam ettirmek üzerine kurmuştur. Bu süreçte, ABD Başkanı önce ülkede istikrarlı gördüğü Mübarek rejimini ardından konjonktürün etkisiyle siyasi alan kazanan protestocuları desteklemiştir. Ancak, protestoların sonucunda Müslüman Kardeşlerin siyasi güç kazanması ABD'yi rahatsız etmiş ve ülkede ordunun bir darbeye meşru idareyi ele geçirmesi karşısında Beyaz Saray sessiz kalmıştır. Kısacası, Mısır'da Obama'nın demokrasi temelli Kahire konuşması fiilen geçersiz bir hale gelmiştir.³²¹

4.3.3. Libya

Tunus ve Mısır'dan sonra Arap İsyanları 15 Şubat 2011'de Libya'nın ikinci büyük kenti Bingazi'de Kaddafi rejimine karşı başlayan ayaklanma ile Libya'ya sıçramıştır. Bu gösterilere yönelik olarak Kaddafi rejimi şiddetli bir baskı ortaya koymuş ve protestolar ülke içerisinde yayılmıştır.³²² Özellikle, Bin Ali ve Mübarek rejimlerinin tecrübelerini gören Kaddafi'nin söz konusu iktidarlarla aynı sonu paylaşmamak adına protestolara karşı şiddeti giderek artırdığı dikkat çekmiş³²³ ve Libya'daki olaylar kısa bir zaman içerisinde iç savaşa dönüşmüştür. Bu haliyle uluslararası kamuoyunun yakın takibine alınan Libya'daki iç savaş, Birleşmiş Milletler'in ana gündem maddesi haline

³²¹ Crowley, s.116.

³²² Jean B. J. Vilmer, "Ten Myths About the 2011 Intervention in Libya", *The Washington Quarterly*, Vol.39, No.2, (Summer 2016), s.25.

³²³ Savage, s.635.

gelmiş ve BM tarafından ilk tepki olarak Kaddafi ve diğer tüm sorumluların Uluslararası Ceza Mahkemesine sevk edileceği belirtilmiştir. Fakat, BM'nin bu girişimi ülkede yaşanan şiddeti gidermek için yeterli olmamıştır. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi, Libya'da uçuşa yasak bölge oluşturulması ve Kaddafi'ye yönelik hava saldırıları üzerinden askeri operasyon yapılması kararını almıştır.* Libya'ya düzenlenen hava saldırılarının etkisiyle birlikte 21 Ağustos 2011'de Trablus kenti protestocuların kurduğu Ulusal Geçiş Konseyi'nin kontrolü altına geçmiş ve Libya'da siyasi ibre Kaddafi karşıtları lehine dönmüştür. 20 Ekim 2011 tarihine gelindiğinde ise Ulusal Geçiş Konseyi birlikleri Kaddafi'yi doğum yeri olan Sirte kentinde yakalamış ve linç etmiştir.³²⁴ Kaddafi'nin öldürülmesinin ardından ülkede kutlamalar yapılmaya başlamış ve Ulusal Geçiş Konseyi Başkanı Mahmut Cibril Libya halkının uzun zamandır bu anı beklediğini dile getirmiştir.³²⁵ Ancak, Libya'daki söz konusu iyimser tabloya rağmen Kaddafi'nin devrilmesinin ardından ülkede sorunlar çözülmemiş ve siyasi alanda belirsizlik meydana gelmiştir.**

* 26 Şubat 2011 tarihinde BM tarafından Libya'daki olaylara yönelik 1970 sayılı karar verilmiştir. Söz konusu bu karar ile BM Güvenlik Konseyi, sivil vatandaşlara karşı yapılan kapsamlı saldırıları insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul etmiş ve tüm sorumluların Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne gönderileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, BM Libya'ya insani amaçlar taşıyan askeri mühimmatlar dışında hiçbir askeri sevkiyatın yapılmamasına karar vermiş ve bu ekseninde hava, kara ve deniz yoluyla ülkeye gönderilen kargoları kontrol altına almıştır. BM bu yaptırımlarının yanı sıra Kaddafi ve ailesi başta olmak üzere 16 kişilik bir liste oluşturarak bu isimlere seyahat yasağı getirmiş ve Kaddafi ile oğullarının mal varlıklarını dondurmıştır. Fakat, bu yaptırımlara rağmen Libya'da protestolar yatışmamış ve ülkedeki sorun 18 Mart 2011'de yeniden BM Güvenlik Konseyi'ne taşınmıştır. BM'deki görüşmeler neticesinde, Libya hava sahasında uçuşa yasak bölge oluşturulmasına ve ülkeye askeri operasyon gerçekleştirilmesine olanak sağlayan 1973 sayılı karar kabul edilmiştir. Belirtmek gerekir ki bazı görüşlere göre bu karar askeri operasyona dayanak sağlamamaktadır. Yine de bu kararın ardından 19 Mart 2011'de oluşturulan askeri koalisyon ile *Şafak Yolculuğu Operasyonu (Operation Odyssey Dawn)* adı altında hava saldırıları başlamıştır. 30 Mart 2011 tarihine gelindiğinde ise NATO Libya'ya yönelik operasyonların kontrolünü tamamen devralmış ve bu tarihten itibaren operasyonlar *Birleşik Koruma Operasyonu (Operation Unified Protector)* adıyla anılmaya başlamıştır. BM'nin Libya'daki karar süreci, yaptırımları ve tarihsel kronoloji için Nebahat Tanrıverdi'nin "Kaddafi Sonrası Libya ve Demokratikleşme Sorunu" adıyla 2011 yılında Ortadoğu Analiz dergisinde yayınladığı makaleye bakılabilir. Ayrıca;

BMGK'nın 1970 sayılı kararı için: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%201970.pdf>.

BMGK'nın 1973 sayılı kararı için: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%201973.pdf>.

"Şafak Yolculuğu Operasyonu" (Operation Odyssey Dawn) hakkında detaylı bilgi için Jeremiah Gertler'in yazdığı kongre araştırma servisi raporuna bakılabilir. İlgili rapor için: <https://fas.org/sgp/crs/natsec/R41725.pdf>.

NATO'nun Libya'daki "Birleşik Koruma Operasyonu" (Operation Unified Protector) için: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm.

³²⁴ Nebahat Tanrıverdi, "Kaddafi Sonrası Libya ve Demokratikleşme Sorunu", **Ortadoğu Analiz**, Cilt.3, Sayı.35, (Kasım 2011), ss.42-43.

³²⁵ Kareem Fahim, Anthony Shadid ve Rick Gladstone, "Violent End to an Era as Qaddafi Dies in Libya", **The New York Times**, http://www.nytimes.com/2011/10/21/world/africa/qaddafi-is-killed-as-libyan-forces-take-surt.html?_r=1&ref=libya.20.10.2011, (24.07.2017)

** Kaddafi'nin devrilmesine rağmen Libya'da istikrar sağlanamamıştır. Bu durumun temel sebebi Boeing'e göre Libya'nın sosyoekonomik yapısından kaynaklanmaktadır. Boeing, 2013 yılının sonbaharına gelindiğinde Kaddafi'yi deviren göstericilerin grevlerinin ve protestolarının devam etmesi nedeniyle ülkede özellikle petrol ve gaz üretiminde

Libya’da olayların başından beri düşmeyen siyasi tansiyon nihayetinde farklı iktidar odaklarının birbirleriyle mücadelesi halinde devam etmiştir. Bu süreçte, Libya’da iki farklı siyasi cephe* ülke içerisinde otoriteyi ele geçirmek amacıyla mücadeleye tutuşmuştur. Libya’da yaşanan bu siyasi gerginliği düşürmek için BM devreye girmiş ve Cenevre’de toplantı düzenlemiştir. BM çatısı altında neredeyse 14 ay süren görüşmelerin ardından Fas’ın Suheyraat kentinde taraflar arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ülkede bir başkanlık konseyi oluşturulmasına karar kılınmış ve Libya Devlet Başkanı olarak 30 Mart 2016 tarihine kadar görev yapmış olan Tobruk Parlamentosu eski üyelerinden Fayeze Sarraj seçilmiştir.³²⁶

Libya’da yaşanan olaylar süresince ABD’nin kararları ise ülkedeki iç savaşın kaderini belirlemiştir. Bu süreçte, ABD ilk olarak 1 Mart 2011’de Libya’da uçuşa yasak bölgenin oluşturulmasını BM üzerinden uluslararası kamuoyuna teklif etmiştir. Neticede, BM’deki görüş ayrılıklarına rağmen, -Çin ve Rusya’nın çekimser oy kullanmasıyla- uçuşa yasak bölge kararı onaylanmıştır.³²⁷ Obama için BM’nin Libya’daki olayların başlangıcında müdahale taraftarı olmaması ise bir sorun teşkil etmemiştir. Zira Beyaz Saray, uçuşa yasak bölge uygulamasının Libya’daki problemi tamamen çözmeyeceğinin farkındaydı. Bu anlamda, Kaddafi’nin protestoları bastırmak için kara gücünü kullanması ve esasen hava kuvvetlerinin ülke içerisinde neredeyse saldırı yapmaması Beyaz Saray’ın bu tercihi neden yeterli görmediğini göz önüne sermiştir. Nitekim Washington’un kaygıları haklı çıkmış ve uçuşa yasak bölge ilanının Libya’daki olaylara karşı bir tavır olmasına rağmen ülkedeki huzuru sağlamakta tek başına yeterli olmadığı görülmüştür.³²⁸ Bu dinamikler çerçevesinde Obama yönetimi, uçuşa yasak bölgeyi Libya’da ilk adım

bir gerileme meydana geldiğini ifade etmiş ve Libya’nın ana geçim kaynakları olan petrol ile gaz üretimindeki bu gerilemenin ülkede gerilimi tırmandırdığını belirtmiştir. Ayrıca Boeing, Libya’da parçalı ve kabilelere dayanan toplumun, petrol ve gaz üretim sahalarını ele geçirmek için birbirleri arasında mücadeleye tutuştuğunu ileri sürerek çatışmaların devam ettiğini dile getirmiştir. Söz konusu iddia için Astrid B. Boening’in The Arab Spring adıyla 2014 yılında Springer International Publishing’den yayınlanan kitabına bakılabilir.

* 25 Haziran 2014 tarihinde gerçekleşen seçimlere rağmen Libya’da siyasi çekişme devam etmiştir. Bu durumun temel nedenleri arasında Hafter’in yanında yer alan ve Libya’nın Tobruk kentinde kurulan hükümete karşı eski meclisin simgesi niteliğinde olan Libya Milli Genel Kongresi’nin Tobruk Hükümeti’ne şüpheyle yaklaşması bulunmaktadır. Neticede, Libya’daki iki farklı siyasi iradenin -Tobruk Hükümeti ve Libya Milli Genel Kongresi- ortak noktayı bulamaması nedeniyle tansiyon düşmemiştir. Kaddafi sonrasında Libya’da yaşananlar için: Arap Baharı’nın 5. Yılı, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/site-page/arap-baharinin-5-yili>, Libya müdahalesinin ardından yaşanan gelişmeler, müdahalenin hataları ve 2016 yılındaki görünümü için Jean B. J. Vilmer’in The Washington Quarterly’de 2016 yılında yayınlanan “Ten Myths About the 2011 Intervention in Libya” adlı makaleye bakılabilir.

³²⁶ Vilmer, s.23.

³²⁷ Savage, ss.635-636.

³²⁸ Chollet, s.112.

olarak görmüş ve bu anlamda Washington'ın dünya kamuoyuna Kaddafi rejimine karşı haklı sebepler sunarak baskı yapması gerekmiştir.³²⁹ Öyle ki, bu baskı sürecinde Beyaz Saray, taraflara haklı bir karar verdiklerini göstermek amacıyla dünya kamuoyunun sivilleri “koruma sorumluluğu” ilkesine sıklıkla dikkat çekmiştir.³³⁰

ABD'nin uluslararası kamuoyu ve BM gibi dinamikler üzerinden şekillendirdiği Libya politikasının temelinde, Obama'nın grand stratejisi bulunmaktadır. Bu çerçevede, ABD Başkanı Libya'da tek başına hareket etmek yerine toplu bir müdahale üzerinden plan kurmuş ve maliyeti bölüştürmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, askeri müdahaleye pek sıcak bakmayan BM'yi “koruma sorumluluğu” ilkesi gibi uluslararası değerler üzerinden istediği noktaya çekmeye çalışmıştır. Dolayısıyla ABD Başkanı, Libya'daki iç savaşın başlangıcında ülkeye karşı gerçekleştirilecek uluslararası bir askeri müdahale seçeneğine sıcak bakmıştır. Dışişleri Bakanı Clinton da sivilleri korumak ve ülkede devam eden katliamları durdurmak üzere Libya'ya müdahale opsiyonuna yakın durmuştur.³³¹ Tüm bu parametreler, ABD'nin Tunus ve Mısır'dan farklı olarak Libya'da müdahale seçeneğini uygulayacağını göstermiştir. Bu parametrelere ek olarak Kaddafi'nin sert politikaları ve devam eden iç savaş da Beyaz Saray'ı adım adım egemen bir devlete karşı savaş açmaya doğru yönlendirmiştir. Keza, Libya'daki iktidarın ulusal egemenliğini ve meşruiyetini kaybettiği³³² iddiası ABD için askeri müdahale aracı olmuştur. Bu noktada, Tunus ve Mısır'ın da benzer bir şekilde ülke üzerinde kontrolünü kaybeden liderlere şahit olduğunu ancak ABD'nin müdahale etmediğini belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda Obama'nın Tunus ve Mısır'dan sonra yayılan Arap İsyanları'na karşı artık sadece söylem geliştirmenin yeterli olmayacağını gördüğünü ve bir tepki vermek durumunda kaldığını iddia etmek mümkündür. ABD Başkanı bu tepkiyi ise uluslararası toplum üzerinden geliştirmiş ve grand stratejisi doğrultusunda ABD'ye en az maliyet üretecek şekilde ortaya koymuştur.

Obama gibi Dışişleri Bakanı Clinton da Libya'da sonu tahmin edilemeyen bir krize karşı tek başına mücadeleye girmenin, ABD'nin menfaatleriyle örtüşmeyeceğini

³²⁹ Robert E. Hunter, “What Intervention Looks Like”, Gideon Rose (Ed.), **The New Arab Revolt** içinde 258-263, New York: Council on Foreign Relations, 2011, s.262.

³³⁰ Henriksen, s.266.

³³¹ Henriksen, s.265.

³³² Hamid Dabashi, **The Arab Spring**, (epublication), London; Zed Books, 2012, s.206.

düşünmüştür.³³³ Ancak, Clinton'un bu görüşlerine karşın Obama'nın yakın çevresi ABD Dışişleri Bakanıyla tamamen aynı fikirde olmamıştır. Bu süreçte müdahaleye karşı olan görüşlerin ana argümanını Libya'da bir çatışmaya girmenin ABD'nin çıkarları arasında olmadığı, ayrıca ülkedeki çatışmaları daha da zorlu bir hale getireceği savı oluşturmuştur. Bu tartışmaların sonucunda Beyaz Saray, Libya liderinin iktidardan çekilmesi ve protestolara ses vermesi talebini direkt olarak ortaya koymuş ve çatışmaların devam etmesi durumunda ABD'nin tavrının sertleşeceğini belirtmiştir.³³⁴

Libya'daki olaylar Trablus'ta bir kargaşaya doğru ilerlerken Beyaz Saray, Libya Büyükelçiliğini kapatmış ve ülkede yaşayan Amerikan vatandaşlarını tahliye etmiştir.³³⁵ Bu bağlamda, Obama 3 Mart 2011'de Muammer Kaddafi'nin meşruiyetini kaybettiğini söylemiş ve görevi bırakması için çağrı yapmıştır.³³⁶ Bu çağrının ardından, BM'nin Libya'ya müdahale kararı gelmiş ve Obama 18 Mart 2011 tarihinde yaptığı konuşmasında Kaddafi'nin onlarca yıldır süren bir baskı rejimi kurduğunu, bu süreçte teröre destek vererek bölgesel istikrarsızlığı da körüklediğini dile getirmiştir. Bingazi'yi kastederek 700.000 kişilik bir şehrin baskı altında olduğunu söyleyen ABD Başkanı, Kaddafi'nin burada yaşayan masum insanlara merhamet göstermediğini buna karşılık ABD'nin de Kaddafi rejimine karşı merhamet göstermeyeceğini ifade etmiştir.³³⁷ Bu söylemlere rağmen Washington, Libya'daki askeri müdahale sürecinde durumun ABD'nin öncelikli ulusal güvenlik çıkarlarını direkt bir şekilde etkilememesi ve kapsamlı bir planlamaya dayanmadan askeri müdahalenin gerçekleşmesi nedenleriyle yine de bir tedirginlik içerisinde olmuştur.³³⁸

Obama, Libya müdahalesini yeniden mevzilenme uygulamasıyla tasarlamıştır. Bu bağlamda ilk olarak, ABD yönetiminin Kaddafi'ye karşı giderek sert söylemler ortaya koyması ve büyükelçiliğini kapatmak dahil olmak üzere diplomatik ilişkilerini tamamen

³³³ Hillary Rodham Clinton, **Zor Seçimler**, 1. Baskı, İstanbul; Pegasus Yayınları, 2016, s.360.

³³⁴ Henriksen, ss.265-266.

³³⁵ Crowley, s.124.

³³⁶ "The President on Libya: "The Violence Must Stop; Muammer Gaddafi Has Lost the Legitimacy to Lead and He Must Leave". 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/03/03/president-libya-violence-must-stop-muammer-gaddafi-has-lost-legitimacy-lead-and-he-m> (29.07.2017)

³³⁷ "Remarks by the President on the Situation in Libya". 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/18/remarks-president-situation-libya> (29.07.2017)

³³⁸ Andrew M. Exum ve Zachary M. Hosford, "Forging a Libya Strategy", **Center For a New American Security Policy Brief**, Washington D.C., 2011, s.2.

koparması önemli bir dönemeç olmuştur. Ancak, ABD Başkanı'nın grand stratejisi diplomasi üzerinden kurduğu ilişkilerle değil Washington için en az maliyetin meydana gelmesi üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu çerçevede, Obama Libya'ya maliyetsiz bir müdahale öngörmüş ve ülkeye karşı oluşturulan koalisyon ile müdahale maliyetini bölüştürmüştür. ABD Başkanı, Libya'daki müdahaleyi Avrupa'nın güvenlik kaygılarının fazla olması ve koalisyon içi dengeleri gözetmek üzere *arkadan yönetme (leading from behind)*³³⁹ politikasıyla takip etmiştir. Bu anlamda, Libya müdahalesi nihayete erece kadar sürecin tamamen ABD'nin kontrolü altında devam ettiğini ileri sürmek mümkündür. Zira Obama, ABD görevlilerini sadece operasyonları yönetme ve şekillendirme üzerinden operasyona dahil etmiştir. Ayrıca Beyaz Saray, "ABD'nin Libya'da askeri birlik konuşlandırmayacağını" açıkça dile getirmiş ve NATO operasyonun ABD kontrolünde devam etmesini sağlayarak Libya'nın askeri gücünü azaltmayı hedeflediğini belirtmiştir.³⁴⁰ Bu tablonun neticesinde, Obama'nın grand stratejisinin ABD'nin Libya'dan beklentileri karşıladığını ileri sürmek mümkündür. Üstelik, Washington Libya'daki müdahale sırasında sadece insansız hava araçlarını kullanarak karasal bir müdahale maliyetinin de önüne geçmiştir.³⁴¹ Tüm bunlara ek olarak Obama Libya'daki müdahale sürecinde grand stratejisini uygulayabilmek için ABD içi dengeleri de tamamen gözetmemiştir. ABD Başkanı, özellikle Libya'ya yönelik uçuşa yasak bölge ve askeri müdahale seçeneklerine karar verdikten sonra ABD Kongresi'nin onayını almak için uğraş göstermemiştir. Öyle ki, bu süreçte Temsilciler Meclisi Libya'daki krizin büyümesine rağmen Beyaz Saray'ı zora sokmaya çalışmıştır. Bu durum karşısında Obama, ABD Kongresi'nin askeri müdahale için zamanlamada sorun oluşturacağını ortaya atmış ve ABD'li birkaç önemli meclis üyesi de bu durumu kabul etmiştir.³⁴² Böylece ABD Başkanı, Libya müdahalesini istediği şekilde planlayarak harekete geçmiştir.

Libya'da Kaddafi'nin indirilmesinin ardından ABD'li yetkililer zafer kazanıldığını ilan etmiştir. Bu süreçte, NATO'nun Libya müdahalesinin haklı sebeplerle

³³⁹ Ryan Lizza, "The Consequentialist How the Arab Spring Remade Obama's Foreign Policy"

³⁴⁰ Henriksen, s.266.

³⁴¹ John Sargis, "The Obama Doctrine, The Transnational Elite And The NATO Attack On Libya", **The International Journal Of Inclusive Democracy**, Cilt.7, Sayı.1, (Kış-İlkbahar 2011), s.2.

³⁴² Crowley, s.127.

başarılı bir sonuca ulaştığı iddia edilmiştir. Obama ise “Libya operasyonlarında tek bir ABD’li kara gücü unsuru göndermeden zafer kazandık” ifadelerini kullanmıştır. Ancak, Obama’nın bu sözlerine rağmen Libya müdahalesine bakıldığında problemlerin yaşandığı da dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, Kaddafi’den sonra Libya terörizm ve ülke içi artan şiddetle yüzleşmek zorunda kalmıştır.³⁴³ Bu durumun en önemli yansımasını ise 12 Eylül 2012 tarihinde yaşanan olay meydana getirmiştir. Bu tarihte, Kaddafi’nin gidişinin ardından ülkeye ABD Büyükelçisi olarak gönderilen Christopher Stevens ve üç konsolosluk çalışanı bir silahlı grubun saldırısına uğrayarak öldürülmüştür.³⁴⁴ Bu olay neticesinde, Libya’daki krizin Washington için yoğun çatışma riski taşıdığı görülmüş ve ülkede istikrarın sağlanması için ciddi bir finans kaynağına ihtiyaç duyulduğu göze çarpmıştır.³⁴⁵

ABD’nin Kaddafi sonrasında Libya’da dış politika önceliklerini yeniden gözden geçirmesi gerekmiştir. Bu bağlamda, ABD’nin terörist saldırılara karşı bir önlem alması ve özellikle Libya’nın bir terör yatağı haline gelmemesi için uğraş göstermesi zorunlu bir hal almıştır. Ayrıca, Beyaz Saray’ın Libya’daki yeni yönetimle hangi düzeyde nasıl bir ilişki geliştireceği de önem arz etmiştir. Dahası, Kaddafi sonrasında Libya’da meydana gelen merkezi otorite boşluğunun nasıl doldurulacağı kritik bir açmaz olarak ortaya çıkmıştır. Libya’daki bu istikrarsız duruma rağmen ABD ve NATO, kara kuvvetlerini ülkeye çıkarmamıştır. Obama yönetimi, bu açmazları gidermek için Libya’nın iç kapasitesini artırmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı, ülkeye yapılan hava bombardımanlarından üç yıl sonra Libya’da 8000 asker yetiştirme planını ortaya koymuştur.³⁴⁶ Neticede, NATO’nun hava saldırıları Kaddafi rejiminin gücünü azaltmış ve devrilmesine katkıda bulunmuştur. Tüm bu yaşananların tamamlanması ise çok kısa bir zaman zarfında gerçekleşmiştir. Ek olarak, hiçbir ABD’li asker hayatını kaybetmemiş ve Pentagon’un tahminleri doğrultusunda ABD katkısının maliyeti sadece 1,1 milyar dolar olmuştur.³⁴⁷

³⁴³ Alan Kuperman, “Obama’s Libya Debacle”, **Foreign Affairs**, Mart/Nisan 2015, s.1.

³⁴⁴ Libya’da ABD Büyükelçisi öldürüldü, 2012, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/libyada-abd-buyukelcisi-olduruldu> (29.07.2017)

³⁴⁵ Exum ve Hosford, s.1.

³⁴⁶ Henriksen, ss.269-270.

³⁴⁷ Indyk, Lieberthal ve O’hanlon, ss.174-175.

ABD içerisinde, Libya'nın hayati bir öneme sahip olmadığı bu anlamda Washington'un önceliklerini belirlemesi gerektiğine yönelik tartışmalar da meydana gelmiştir. Chollet'e göre, ABD bu süreçte hem rakiplerini hem de çıkarlarını dengeleyici bir adım atmak zorunda olmuştur. Nitekim, Libya'nın öncelikli olmadığı ve ABD'nin odağının tamamen burada olmasının önem arz etmediğini ortaya koyanlara karşı, ABD'nin her yerde hakim olması gerektiğini iddia eden müdahale yanlıları arasında bir orta yol çabası olarak Libya operasyonları gerçekleşmiştir. Bu tartışmalarla birlikte, 2016 yılına gelindiğinde Obama'nın Libya'daki kaygısı ne ABD liderliği ne de kapsayıcı bir politik çerçeve olmuştur. Bunun yerine ABD Başkanı, Libya'nın teröristlerin yatağı haline gelmesine odaklanmıştır. Nihayetinde, Obama Libya'nın tamamen bir karmaşa sarmalı olduğunu ve askeri müdahale seçeneğinin ülkede beklenen barışı getirmediğini görmüştür.³⁴⁸ Üstelik, Libya'nın siyasi olarak çökmesi, askeri müdahale seçeneğine kuşkuyla bakanlara bir argüman sağlamış ve bölgede gerçekleştirecek askeri faaliyetlerin geleceği açısından Libya bir ders olarak gösterilmiştir.³⁴⁹ Ancak ABD Başkanı için bu sorunlar, Libya müdahalesinin düşük maliyetiyle karşılaştırıldığında çok da önemli görülmemiştir. Zira Obama için, Libya'ya barış getirmekten ziyade ABD'ye maliyet üretmemek daha büyük önem teşkil etmiştir. Ezcümle, ABD Başkanının yeniden yeniden mevzilenme uygulaması maliyetlerini kısmış fakat Libya'daki karmaşayı derinleştirmiş ve ülkedeki iç savaşı da bitirmemiştir.

Sonuç itibarıyla Obama, Libya müdahalesi için üç noktanın altını çizmiştir: Bunlardan ilki, Libya'daki felaketi önlemek için tüm insanlığa düşen ahlaki sorumluluk bilincidir. İkincisi, ABD ve müttefikleri için oluşan güvenlik riskidir. Üçüncü ve sonuncu ise ABD'nin hegemonyasını koruma zorunluluğudur.³⁵⁰ Libya'da yaşananlar Tunus ve Mısır deneyimlerinde sonra ABD için farklı çerçevede gelişmiştir. Obama'nın grand stratejisi doğrultusunda bölge politikaları için en az maliyet öngörüsünde olan Washington, Libya'da yaşananlar karşısında bu politikasının sınırlarını zorlamıştır. Bu bağlamda Beyaz Saray, Libya'daki krizi müdahale ederek çözmeye gayret göstermiş ve

³⁴⁸ Chollet, s.115.

³⁴⁹ Marc Lynch, "Obama And The Middle East Rightsizing The U.S. Role", **Foreign Affairs**, Cilt.94, Sayı.5, (Eylül/Ekim 2015), s.24.

³⁵⁰ Jorien van de Mortel, "Framing U.S. Policy on Libya and Syria A Comparative Analysis on the Frames of Two Similar Conflicts", **Research Seminar III-A for TCS**, 3 Şubat 2014, s.9.

koalisyon güçlerine öncülük eden politikası üzerinden en az maliyetli bir sonuç elde etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Washington, uluslararası bir koalisyon ile Libya'ya hava saldırıları düzenlemiş ve müdahale maliyetini bölüştürmüştür. Obama'nın bu stratejisiyle altını çizdiği üç noktayı büyük oranda gerçekleştirdiğini savunmak mümkündür. Bu doğrultuda ABD Başkanı, ilk olarak koalisyon ile yapılan Libya müdahalesi sonucunda uluslararası kamuoyunda baskıcı yönetime karşı harekete geçtiği algısını oluşturmuştur. Ardından, Washington ve müttefiklerinin güvenlik riski sorunu, - Libya'nın Avrupa'ya olan coğrafi yakınlığı nedeniyle, ülkedeki istikrarsızlığın mülteci akını, terör olayları gibi sorunlar üzerinden kıtaya sığrama ihtimali- yine söz konusu koalisyonun operasyonlarıyla çözülmeye çalışılmış ve Kaddafi'nin devrilmesiyle kısmen de olsa başarı elde edilmiştir. Son olarak, Obama'nın stratejisi ABD'nin "çıkar"larını koruma ve hegemonyasını sürdürmede, Libya'nın Kaddafi sonrası bölünmesi ve istikrarsız bir yapıda devam ederek terör örgütleri için alan meydana getirmesi sebebiyle tam anlamıyla başarı sağlamamıştır. Ancak, ABD'nin maliyetlerini düşürmek açısından beklenen sonucu vermiştir.

4.3.4. Suriye

Suriye'deki protestolar 15 Mart 2011 tarihinde ülkenin güneyinde yer alan Dera'a kentinde patlak vermiştir.³⁵¹ Protestolar karşısında Esed, halkı tarafından çok sevilen bir lider olduğunu iddia ederek bu gösterilerin kendisi aleyhinde dış kuvvetler tarafından tasarlandığını söylemiştir.³⁵² Esed bu iddiasına rağmen 24 Mart 2011 tarihinde bir dizi siyasi reform gerçekleştireceğini duyurmuştur. Ancak Şam rejimi, bu reform söylemine karşın baskıcı yönetim anlayışından vazgeçmemiş ve protestoculara yönelik sert askeri önlemler almıştır.³⁵³ Bu haliyle protestolar kısa sürede tüm ülkeye yayılmış ve Esed'in askeri baskısıyla birlikte³⁵⁴ ülke iç savaşa* sürüklenmiştir. Bu süreçte özellikle

³⁵¹ *Suriye'deki Savaş Üçüncü Yılına Girdi*, 2013, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=251629> (19.08.2017)

³⁵² Mark L. Haas ve David W. Lesch (Ed.), *The Arab Spring*, Philadelphia: Westview Press, 2017, s.94.

³⁵³ Haas ve Lesch, s.98.

³⁵⁴ Boening, ss.48-49.

* Suriye'deki gerginlik tırmanırken 2011 yılının Temmuz ayında protestocuların büyük bir çoğunluğu Özgür Suriye Ordusu adı altında birleşmiş ve Esed'e karşı mücadele vermeye başlamıştır. Bu süreçte Birleşmiş Milletler ve Arap Ligi ülkedeki şiddetin durması için ateşkes teklif etmiş ancak bir sonuç alınamamıştır. 2012 yılının Haziran ayına gelindiğinde ise BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan Suriye'deki tarafların bir araya gelerek müzakereler gerçekleştirmesini öngörmüş ve Cenevre'de bir toplantı düzenlenmesine öncülük etmiştir. Bu toplantı neticesinde "Cenevre Tebliği" yapılmış ve bu doğrultuda Suriye'de ateşkesin ilan edilmesi, ülkeye insani yardımların yapılması ve Esed rejiminin yerine kademeli bir şekilde gerçekleştirilecek siyasi bir dönüşüm öngörülmüştür. Ancak, bu tebliğe

Suriye'nin kendine özgü toplumsal yapısı, iç savaşın gidişatını çok yönlü bir şekilde etkilemiştir. Öyle ki, ülkede bulunan farklı etnik ve inanç grupları çatışmalar süresince ayrı pozisyonlar almış ve bu nedenle Suriye'de içinden çıkılmaz bir durum meydana gelmiştir. Üstelik, ülkedeki iç savaş süresince milyonlarca kişi hayatını kaybetmiş ve büyük bir mülteci krizi meydana gelmiştir.³⁵⁵

Suriye'de yaşanan olaylar karşısında ABD'nin politikaları ise Obama'nın grand stratejisinin tipik bir örneğini meydana getirmiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı, Suriye için müdahalesiz bir kriz yönetim stratejisi ortaya koymuştur. Obama'nın bu politikasına rağmen ABD'nin Doğu Akdeniz bölgesinde önemli çıkarlarının bulunduğu ve Suriye'nin bu bölgede kilit bir ülke konumunda olduğu göze çarpmaktadır.³⁵⁶ Bu çerçevede Suriye'de yaşananlar karşısında Beyaz Saray yönetimi, çıkarlarını korumak amacıyla pek çok kez askeri güç kullanma konusunda meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Mearsheimer, Obama'nın Suriye'deki sorunu çözmeden ABD'nin Ortadoğu'daki hayati önem taşıyan çıkarlarını korumakta güçlük çekeceğini ileri sürmüştür.³⁵⁷ Dolayısıyla Obama yönetimi, bir yandan en az maliyet öngören stratejisi dahilinde hareket etmeye uğraşırken diğer yandan Suriye'deki çıkarlarını korumaya çalışmıştır.

karşı Suriye rejimi Esed'in istifa etmesinin mümkün olmadığını ifade ederek kademeli siyasi geçiş ilkesini ret etmiştir. Ayrıca dikkat çekici olarak, Suriye'de iç savaş devam ederken ülkeyi yıllardır otoriter bir şekilde yöneten Esed ailesi iyi bir şekilde korunmaya devam etmiş ve bu nedenle muhalifler Şam rejimini devirmede başarılı olamamışlardır. Bu olaylar neticesinde, Suriye'de sular durulmamış ve 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam'ın bir banliyösünde Esed kimyasal silah kullanarak 1400'ün üzerinde sivilin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Suriye'deki iç savaş bu haliyle devam ederken 2013 ve 2014 yıllarında ne Esed rejimi ne de rejim karşıtları çatışmalarda bir üstünlük elde edememiştir. Bu süreçten yararlanan terör örgütleri ise kendilerine Suriye topraklarında alan kazanmıştır. Bu bağlamda DEAŞ, Doğu Suriye'ye girmiş ve devletsiz kalan topraklarla birlikte ülkenin önemli kentlerinden Rakka'yı ele geçirmiştir. 30 Eylül 2015 tarihine gelindiğinde ise Rusya, Suriye'ye müdahale etmiş ve siyasi ibre Esed lehine dönmeye başlamıştır. Özellikle Rus hava saldırılarının yardımıyla birlikte Esed rejimi, Kuzey Suriye'deki muhalif güçler karşısında önemli kazançlar elde etmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Suriye'deki iç savaş, bir vekalet savaşı haline dönüşmüş ve herhangi bir aktörün iç savaş içerisinde alacağı kazanç otomatik olarak diğer aktörün yenilgisi anlamına gelmiştir. Bu yönüyle sıfır toplamı bir oyun haline gelen Suriye mücadelesi ülkenin geleceği için bir belirsizlik meydana getirmiştir. Suriye'deki iç savaş ve kronolojisi için "The Syrian Civil War: A Cheat Sheet" isimli çalışmaya bakılabilir. İlgili çalışmanın linki: <https://web.stanford.edu/~imalone/Teaching/ps1/SyriaCivilWarCheatSheet.pdf>. Ayrıca, Suriye'deki iç savaşın başlangıcı ve muhaliflerin durumu için Michael Bröning'in "The Sturdy House that Assad Built: Why Damascus Is Not Cairo" adıyla kaleme aldığı The New Arab Revolt adlı kitaptaki bölüme bakılabilir. 2016 yılında Suriye'de yaşanan olaylar ve kronolojik sıralaması için Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Yıllığı 2016 isimli kitapta Çağatay Özdemir'in kaleme aldığı Suriye 2016 bölümü incelenebilir. Suriye'de vekalet savaşı ve sıfır toplamı oyun iddiası için Muriel Asseburg ve Heiko Wimmen tarafından yazılan "Civil War in Syria" adlı German Institute for International and Security Affairs raporuna bakılabilir.

³⁵⁵ Liebich, ss.60-61.

³⁵⁶ David S. Sorenson, "Dilemmas for US Strategy US Options in Syria" **Parameters**, Cilt.43, Sayı.3, (Sonbahar 2013), s.5.

³⁵⁷ John J. Mearsheimer, "America Unhinged", **The National Interest**, Sayı.129, (Şubat 2014), s.9.

Mısır ve Libya’da yaşananların tecrübesiyle birlikte ABD’nin Şam’a karşı aktif bir politika izlemediği de dikkat çekmiştir. Bu çerçevede Esed sonrası Suriye’deki siyasi durumun tahmin edilememesi nedeniyle Beyaz Saray, ülkedeki olaylara müdahil olmamaya gayret göstermiştir.³⁵⁸ Bu durum Obama’nın grand stratejisinin Suriye’de aynı şekilde uygulanmaya devam ettiğini göstermektedir. Keza, Libya’daki müdahalenin ardından her ne kadar Kaddafi’nin gitmesiyle bir başarı elde edilse de, öldürülen ABD Büyükelçisi ve ülkenin aldığı son hal, terörizmin yükselmesine ve istikrarsız bir yönetime neden olmuştur. Washington’un Suriye’de de aynı tabloyla karşılaşmamak için müdahale taraftarı olmadığını iddia etmek mümkündür. Fakat, Obama’nın müdahale karşıtı bu duruşuna rağmen Suriye krizinin son geldiği nokta ve yaşanan büyük insani kriz ile terör örgütü DEAŞ’ın farklı coğrafyalarda gerçekleştirdiği saldırılar bu duruşun tartışmaya açılmasına neden olmuştur.³⁵⁹ Bu bağlamda ABD Başkanı, Suriye’deki iç savaşa karşı kararlı bir duruş sergilemediğinden dolayı eleştirilmiş ve hatta DEAŞ’ın ortaya çıkış sebebi olarak Beyaz Saray’ın bölgedeki pasif politikaları işaret edilmiştir.³⁶⁰ Bu eleştirilerin sonucunda ABD’nin Suriye’de terörizmle savaşması için askeri birlikler göndermesi görüşü Washington’da tartışılır hale gelmiş, ancak yeniden savaşa giren ABD imajının iç kamuoyunda ciddi problemler yaratacağı iddia edilmiştir.³⁶¹

Tüm bu gelişmeler süresince, Obama’nın Suriye’deki krize ilişkin ortaya koyduğu politika ise en az müdahale üzerinden şekillenmiştir. Ancak ülkede devam eden iç savaşın süresi düşünüldüğünde, krizin başlangıcından 2016 yılının sonuna kadar ABD Başkanı’nın Suriye politikasına karşı farklı açmazların ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin Obama, Suriye iç savaşında terör örgütü PKK/PYD’ye destek vermiştir. ABD Başkanı Rusya kadar Suriye’ye müdahil olmamış, ancak teröre verdiği destek nedeniyle ülkede ciddi problemler yaratmıştır. Bu yaşananlarla birlikte, Obama’nın Suriye’de en az müdahale öngören grand stratejisinin sınırlarını ihlal etmeden yıllar içerisinde farklı söylemler ve politikalar oluşturduğu göze çarpmaktadır.

³⁵⁸ Hasan Basri Yalçın, “ABD’nin Suriye Stratejisi”, Hasan Basri Yalçın ve Burhanettin Duran (Ed.), **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejisi** içinde (25-53), İstanbul: Turkuaz Haberleşme v (Buğra Kanat)e Yayıncılık, 2016, s.26.

³⁵⁹ Daniel Byman, “Six Bad Options for Syria” **The Washington Quarterly**, Cilt.38, Sayı.4, (Kış 2016), s.176.

³⁶⁰ Christine Straßmaier, “Turning the Tide? Developments in the Fifth Year of the Syrian Civil War”, **AIES Fokus**, Austrian Institute for European and Security Policy, Hainburg, 2016, s.3.

³⁶¹ Byman, s.175.

ABD Başkanı ilk olarak 19 Mayıs 2011 tarihinde yaptığı konuşmasında Suriye halkının demokratik bir dönüşüm için cesaret gösterdiğini ve Esed'in ya bu demokratik talepleri karşılayacağını ya da yönetimden çekilmek zorunda kalacağını belirtmiştir.³⁶² Obama'nın bu söylemiyle birlikte ABD'nin bölgesel müttefikleri Washington'dan bir adım beklemiştir. Özellikle Suriye'deki olayların başlangıcında, Beyaz Saray'ın Libya'da olduğu gibi doğrudan müdahalede bulunması beklenmiş, fakat bunun olmayacağı zaman içerisinde anlaşılmıştır. ABD'nin doğrudan müdahale etmeyeceği anlaşıldığında da bu sefer uçuşa yasak bölge tartışmaları ve ülkedeki muhalifleri eğitime tabi tutma gibi fikirler ortaya atılmıştır. Washington ise tüm bu görüşleri müzakere etmeyi benimsemiş ve müttefiklerine karşı zaman kazanarak müzakereyi politik bir enstrüman olarak kullanmıştır.³⁶³

Obama'nın Esed'e yaptığı çağrının ardından ABD Dışişleri Bakanı Clinton ve Fransa Devlet Başkanı Hollande da herhangi bir önkoşul sunmaksızın Esed'in iktidardan çekilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. 30 Haziran 2012 tarihinde ise gerçekleşen Cenevre görüşmeleriyle birlikte özellikle Washington ve Paris'in destekleriyle Suriye'de ateşkesin sağlanması, Esed rejiminin iktidarı bırakması ve bir geçiş hükümetinin kurulması öngörülmüştür.³⁶⁴ Ancak Obama açısından Cenevre toplantıları, Suriye'deki iç savaşın çözümlenmesi amacıyla kurgulanmamıştır. ABD, bu toplantıları zaman geçirmenin bir aracı olarak görmüş ve Esed sonrası Beyaz Saray'ın uygun bulmayacağı bir yönetimin oluşma ihtimalinin önüne geçilmek istenmiştir. Bu doğrultuda ABD, krizin tüm aktörlerini kontrol etmiş ve çözüm üretmeden süreci idare edebilmiştir.³⁶⁵

2012 yılında Esed rejiminin muhaliflere karşı kitle imha silahları kullandığı haberiyle birlikte Washington sesini yükseltmiştir. Bu dönemde ABD Başkanı, Esed rejimine karşı açık bir tavır takındığını ve kimyasal silah kullanımının ABD'nin kırmızı çizgisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Obama, Suriye'deki durumu hassasiyetle takip edeceklerini ve Esed'in bu tutumunun tüm hesaplamaları değiştireceğini ifade etmiştir.³⁶⁶

³⁶² "The President on the Middle East and North Africa". 2011.

³⁶³ Yalçın, "ABD'nin Suriye Stratejisi", s.39.

³⁶⁴ The Syrian Civil War: A Cheat Sheet, 2016,

<https://web.stanford.edu/~imalone/Teaching/ps1/SyriaCivilWarCheatSheet.pdf> (20.08.2017).

³⁶⁵ Yalçın, "ABD'nin Suriye Stratejisi", s.41.

³⁶⁶ "Remarks by the President to the White House Press Corps". 2012. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps> (20.08.2017)

Bu gelişmeyle birlikte Şam rejimine askeri bir karşılık verilme ihtimali Washington'da kuvvetlenmiştir. Ayrıca Beyaz Saray, 2012 yılının Şubat ayında Şam Büyükelçiliğini de kapatmıştır. ABD tarafında bu gelişmeler yaşanırken, Suriye'de silahlı gruplar ülkenin kırsalında otoriteyi ele geçirmişlerdir.³⁶⁷

2012 yılında Suriye'de yaşananlar ve Beyaz Saray'ın artan ses tonuna rağmen Irak savaşından kalma kötü tecrübeler, Libya'da meydana gelen karmaşıklık ve ABD Büyükelçisinin öldürülmesi gibi olayların etkisiyle Washington'da askeri müdahale seçeneğine karşı bir soğukluk meydana gelmiştir. Söz konusu bu durum, Obama'nın başkanlığı sürecinde yüzleştiği en büyük sorun haline gelmiştir.³⁶⁸ Obama bu sorunla yüzleşirken, ABD için askeri olarak iki seçenek öne çıkmıştır. Bu seçenekler, Suriye'de uçuşa yasak bölge ve ülke sınırı boyunca meydana getirilecek bir güvenli bölge oluşturma fikridir. Bu zaman dilimi boyunca bu iki seçenekten biri uygulanacak gibi gözükse de, ABD'nin güvenlik kaygıları nedeniyle bu seçeneklerden hiçbiri hayata geçirilmemiştir. Daha açık bir ifadeyle uçuşa yasak bölge fikri Esed'in hava gücünün tam anlamıyla belirlenememesi nedeniyle muğlak kalırken, güvenli bölge fikri ise ABD'nin bu bölgeyi koruma altına aldığı için kendisi için güvenlik riskleri taşıması nedeniyle sıcak gelmemiştir.³⁶⁹

21 Ağustos 2013 tarihine gelindiğinde ise Beyaz Saray, Esed rejimi tarafından muhaliflere karşı kimyasal silah kullanıldığını ve 1429 sivilin hayatını kaybettiğini ifade etmiştir.³⁷⁰ Esed'in 2012 yılında da kimyasal silah kullandığı bilinmektedir. Fakat, 2013 yılında tekrarlanan kimyasal silah saldırısının büyüklüğü daha yıkıcı bir etki meydana getirmiştir.³⁷¹ Bu çerçevede Obama, 31 Ağustos 2013 tarihinde ABD'nin Suriye rejiminin hedeflerine karşı askeri bir operasyon başlatacağını söylemiş* ve bu saldırı için kongrenin

³⁶⁷ Carla E. Humud, Christopher M. Blanchard ve Mary Beth D. Nikitin, "Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2017, s.5.

³⁶⁸ Kılıç Buğra Kanat, **A Tale of Four Augusts Obama's Syria Policy**, Revised And Enlarged Second Edition, İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2016, s.128.

³⁶⁹ Chollet, ss.142-143.

³⁷⁰ "Government Assessment of the Syrian Government's Use of Chemical Weapons on August 21, 2013". 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/30/government-assessment-syrian-government-s-use-chemical-weapons-august-21> (20.08.2017)

³⁷¹ Kanat, s.141.

* ABD Başkanı'nın bu açıklamasından önce Pentagon'dan General Martin Dempsey 19 Temmuz 2013 tarihinde Senato'ya gönderdiği bir mektupta ABD'nin Suriye iç savaşına karşı alternatiflerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1) Muhaliflere lojistik destek sağlamak. Bu çerçevede istihbarat aktararak eğitim vermek ve tavsiyelerde bulunmak.
- 2) Muhalefete yardımcı olmak amacıyla ağır bombardıman uçakları ve füzeler ile stratejik rejim hedeflerinin vurulması.

onayını beklediğini ifade etmiştir.³⁷² Nitekim ABD Başkanı, Suriye’de 2013 yılının Ağustos ayında gerçekleşen kimyasal silah kullanımına karşı askeri müdahaleye bir adım daha yaklaşmıştır.

Beyaz Saray’ın bu adımlarına karşı, ABD tarafından yapılacak büyük bir askeri müdahalenin Suriye’deki iç savaşı tamamen sonlandıramayacağını ifade eden görüşler de ortaya atılmıştır. Örneğin David Sorenson, ABD’nin askeri bir müdahalesi olsa dahi Esed rejiminin tamamen yok olmayacağını ve iç savaşın süreceğini savunmuştur. Sorenson bunun nedeni olarak, iç savaşın ülkenin tamamına sirayet etmesini ve farklı amaçları olan gruplar arasında devam etmesini göstermiştir.³⁷³ Sorenson gibi Mearsheimer’da Suriye’ye yapılacak müdahalenin risklerine vurgu yapmıştır. Ancak Mearsheimer, Sorenson’dan farklı olarak Esed’in varlığına değil ülkedeki terör sorunu üzerine odaklanmıştır. Bu bağlamda Mearsheimer’a göre, Suriye’deki terör sorununa yönelik ABD’nin müdahalede bulunması, kendi içinde birtakım sorunlar taşımaktadır. Zira, Suriye’ye askeri güçle müdahale etmenin meşru alt yapısını terörizmin meydana getirmeyeceğini ifade eden Mearsheimer, Suriye gibi ülkelere müdahale etmenin sorunları çözmeyeceğini aksine terörizmi artıracığını savunmuştur.³⁷⁴

Bu görüşlere rağmen Beyaz Saray ve Pentagon’da yapılan görüşmelerde Esed rejimini devirmek için askeri güç kullanma seçeneği iyiden iyiye tartışılmıştır.³⁷⁵ Bu tartışmalarda Suriye’ye müdahale taraftarlarının ana argümanlarından birini bölgesel güç dengesini ABD lehine değiştirme ve koruma ihtimali oluşturmuştur. Bu bağlamda, Suriye’de Esed’in devrilmesinin ABD’nin İran üzerinden oluşan güvenlik kaygısını azaltacağı ileri sürülmüştür. Özellikle Esed’in İran ile olan ilişkisi ve dolayısıyla Hizbullah’a olan yakınlığı da düşünüldüğünde rejimin iktidarını kaybetmesiyle birlikte bu ilişki üzerinden İran’a bir darbe vurulabileceği düşünülmüştür. Öyle ki, Obama’nın ulusal güvenlik danışmanı Tom Donilon da “Esed’in sonucuyla birlikte İran’ın bölgedeki

3) Suriye’de uçuşa yasak bölgenin ilan edilmesi. Bu yöntem ile ABD’nin askeri maliyetlerinin düşürülmesi.

4) Suriye’de güvenli bölge ilan edilmesi. Böylece, muhalefete yardım sağlanması ve sivillerin korunması.

5) Ülkedeki kimyasal silahların kontrol edilmesi. ABD ve müttefiklerinin bu silahları bulması ve yok etmesi.

General Martin Dempsey’in mektubu için: <https://archive.larouchepac.com/node/27973>.

³⁷² “Statement by the President on Syria”. 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria> (20.08.2017)

³⁷³ Sorenson, s.6.

³⁷⁴ Mearsheimer, “America Unhinged”, s.16.

³⁷⁵ Chollet, s.141.

en büyük yenilgisini yaşayacağını ve Tahran'a karşı dengeleri değiştirecek bir darbe indirileceğini" belirtmiştir.³⁷⁶ Ortaya atılan bu görüşlerle birlikte, Esed'den sonra ne olacağı sorusu karşısında çözüm sunulamamış ve süreç yine de belirsizliğini korumuştur. Obama ise bu durum karşısında temkinli olunması gerektiğini ifade etmiştir.³⁷⁷ ABD Başkanı'nın söz konusu ifadesi, müdahale yanlılarının argümanlarına soğuk baktığını göstermektedir. Ancak, Sorenson ile Mearsheimer'in iddiaları Obama'nın grand stratejisi bağlamında anlam arz etmektedir. Bu çerçevede, Suriye'de müdahaleden kaçınma ve maliyet üretmemeyi birincil öncelik olarak gören ABD Başkanı, bir müdahale kararı verilse dahi Esed sonrasında tıpkı Libya örneğinde olduğu gibi terörle mücadele etme zorunluluğunun ortaya çıkacağını düşünmüştür. Bu nedenle, Suriye'deki rejim ABD tarafından devrilirse maliyetlerinin devam edeceğine emin olan Obama, Suriye'ye bir müdahale gerçekleştirmek yerine Washington'a maliyet üretmeksizin süreci uzaktan yönetmeyi tercih etmiştir.

Ayrıca, 2013 yılının sonuna doğru Esed'in sivil halka karşı kimyasal silah kullanması karşısında Washington'un içerisinde bulunduğu hareketsizliğin ABD'nin bölgede ciddi bir güç kaybı yaşamasına neden olduğu iddia edilmiştir. Bu bağlamda Washington'un özellikle Suriye'deki güç paylaşımında pozisyon kaybettiği savı ileri sürülmüştür. Öyle ki İran'ın Esed'e güvenlik ve lojistik ihtiyaçlar çerçevesinde yardım yaparak alan kazandığı, Rusya'nın ise BM üzerinden veto yetkisini kullanarak Suriye'deki ağırlığını artırdığı ifade edilmiştir. Tüm bu tablonun ise ülkede DEAŞ gibi terör örgütlerinin güçlenmesi için pozitif bir etki meydana getirdiği belirtilmiştir.³⁷⁸ Obama ise bu görüşe karşı olarak ülkesine bir maliyet üretmemeye ve krizi en az müdahale ile yönetmeye devam etmiştir. Bu süreç içerisinde ABD Başkanı, Suriye'de bir müdahaleden kaçınarak ve bölgesel aktörlerin birbirleriyle olan mücadelesine de karışmayarak bu aktörlerin zayıflamasını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Hatta bu stratejisi doğrultusunda, Rusya ve İran'a dahi alan açmaktan çekinmemiştir.³⁷⁹

³⁷⁶ Mearsheimer, "America Unhinged", s.14.

³⁷⁷ Chollet, s.141.

³⁷⁸ The Syrian Civil War: A Cheat Sheet, ss.3-4.

³⁷⁹ Yalçın, "ABD'nin Suriye Stratejisi", s.51.

Bu yönüyle ABD'nin bölgede güç kaybettiği değil bu aktörlerin mücadelesini kendi çıkarları doğrultusunda kullandığı fikri kuvvetlenmektedir.

2014 yılına gelindiğinde ise ABD Suriye'de seçtiği belirli gruplara askeri destek sağlamak amacıyla kongreden yetki almış* ve *Doğal Kararlılık Harekatı (Operation Inherent Resolve)* adı altında hava operasyonlarını başlatmıştır. Bu operasyonlarda ana hedef DEAŞ olmuştur.³⁸⁰ Bu ekseninde Suriye'deki çatışmaların zaman içerisinde ABD için yeni dinamikler meydana getirdiği görülmüştür. Özellikle DEAŞ terör örgütünün ülke içerisindeki yükselişi ve Esed güçlerinin giderek zayıflaması gibi etkenler bu dinamikler arasında önemli bir yer tutmuştur. Obama yönetimi, 2014 yılının ortasında Suriye'deki duruma ilişkin adım atarak terörizmle mücadele amacıyla Suriyelilerin yetiştirilmesi ve silahlandırılmasına yönelik karar almıştır. Bu süreçte yine rejimle muhalifler arasındaki müzakerelerin sürdürülmesine yönelik vurgular da yapılmıştır. Bu tablo çerçevesinde Beyaz Saray, DEAŞ'a karşı operasyonlarını başlatmıştır.³⁸¹ Bu zaman zarfında CIA muhaliflerin yetiştirilmesi amacıyla destek sağlamıştır. Söz konusu politika teknik olarak gizli tutulsa da CIA, Esed'e karşı savaşan muhalifleri eğitmeye devam etmiş ve bu programa dahil olan muhaliflerin sayıları birkaç bine ulaşmıştır.³⁸² Ancak Pentagon'dan General Martin Dempsey, Suriye'de muhalefetin kimliğini tam olarak tespit etmeksizin silah yardımı yapmanın yıkıcı sonuçları olacağını belirtmiştir. Gerçekten de General

* Beyaz Saray tarafından 2016 yılının Aralık ayında yayınlanan *ABD'nin Askeri Güç Kullanımı ve İlgili Ulusal Güvenlik Operasyonlarına Rehberlik Eden Yasal ve Politik Çerçeveler (Report on the Legal and Policy Frameworks Guiding the United States' Use of Military Force and Related National Security Operations)* başlıklı raporda Obama döneminde gerçekleştirilen sınır ötesi askeri kuvvet kullanımlarının ve operasyonların hukuki meşruluğu kanıtlanmak istenmiştir. Bu rapor içerisinde operasyonların yoğunlaştığı ülkeler ayrı başlıklar halinde ele alınmış ve söz konusu ülkelerde yürütülen operasyonların ilk olarak iç hukuktaki ve son olarak da uluslararası hukuktaki dayanak noktaları belirtilmiştir. Raporun Suriye kısmında ise yerel güçlerin desteklendiği ve bu örgütlere finansman yardımı, lojistik destek ve özellikle mühimmat sağlandığı belirtilmiştir. Ek olarak özel kuvvetlere bağlı askerlerin de Suriye'ye sevk edilerek yürütülen operasyonlara destek verdiği ortaya konmuştur. Nihayetinde Suriye'de yürütülen operasyonların iç hukuktaki dayanak noktasını 11 Eylül saldırıları sonucu yürürlüğe konan 2001 ve 2002 yıllarına ait *Askeri Kuvvet Kullanma Yetkisi* oluşturmuştur. Uluslararası hukuktaki dayanak noktası ise BM Antlaşmasının 51. Maddesi'ne atıf yapılarak *Meşru Müdafaa* hakkının kullanılması ve Suriye ordusunun DEAŞ tehdidini önlemeye karşı yetersizliği olarak gösterilmiştir. İlgili rapora ulaşmak için: <https://fas.org/man/eprint/frameworks.pdf>.

³⁸⁰ Humud, Blanchard ve Nikitin, s.6. Ayrıca, *Doğal Kararlılık Harekatı (Operation Inherent Resolve)* hakkında detaylı bilgiye ulaşmak için ABD Savunma Bakanlığı'nın verileri incelenebilir.

İlgili veriler için: <https://www.defense.gov/OIR/> adresinden yararlanılabilir.

³⁸¹ Humud, Blanchard ve Nikitin, s.16.

³⁸² Henriksen, s.278.

Dempsey haklı çıkmış ve Suriye muhalefetine verilen istihbarat, para ve teçhizat el Kaide ve diğer terörist grupların eline geçmiştir.³⁸³

Bu gelişmelerle birlikte Obama 2014 yılında Suriye savaşına neden aktif bir müdahalede bulunmadığına dair verdiği bir röportajda, “Ortadoğu’da yeni bir savaşa girmekten kaçınmak istiyorum” demiştir. ABD Başkanı bunun yerine CIA’nın Suriye’yi iyi bir şekilde analiz ederek gerekli silah desteğini sağlamasını istediğini aktarmıştır. Aynı röportajda ABD Başkanı, Suriye’de otoriter rejimin karşısında zayıf ve zor durumda olan bir muhalefet olduğunu sözlerine eklemiş ve her iki tarafın da mezhepsel bir çatışma içine girme ihtimaline değinmiştir. Bu tablo çerçevesinde ABD Başkanı, Suriye için en az riske girmeyi yeğlemiş ve doğrudan askeri müdahaleden kaçınma yolunu tercih etmiştir.³⁸⁴ Keza Obama’nın 2014 yılındaki politikası da tıpkı önceki yıllarda olduğu gibi grand stratejisine uyumlu bir biçimde devam etmiştir. Bu bağlamda Obama, Suriye’ye müdahale etmeden ve maliyetsiz bir biçimde krizi çözmek için tüm yolları kullanmaya çalışmıştır. 2014 yılında muhaliflerin eğitilmesi ve krizin uzaktan kontrol edilerek Suriye’nin insan kaynaklarıyla çözülmeye çalışılması bu durumu göz önüne sermiştir.

2015 yılında ise ABD, yerel güçlerin eğitilmesi ve askeri olarak desteklenmesi çerçevesinde eğitimlere başlamıştır. Bu çerçevede DEAŞ ile mücadele edebilecek ve muhalefet alanlarını koruyabilecek bir yerel güç oluşturma gayesi güdülmüştür.³⁸⁵ Obama yönetimi bu dönem içerisinde Suriye’deki rejim karşıtı güçler için direkt askeri bir yardım öngörmüş ve 2015 yılının sonuna kadar 5000 kişinin eğitilmesini hedeflemiştir. Obama, özellikle DEAŞ’a karşı bu programın önemine vurgu yapmıştır. Ancak söz konusu program daha sonra ABD’nin Suriye politikası için açmazlar meydana getirmiştir. Bu anlamda koalisyon güçlerinin bir yandan DEAŞ’a karşı savaşırken diğer yandan eğitilen askerlerin Suriye iç savaşına odaklanamaması problem teşkil etmiştir. Üstelik ABD’nin bölgede YPG’ye desteği³⁸⁶ ve YPG’nin PKK’ya bağlı bir terör örgütü olması,³⁸⁷

³⁸³ V. P. Haran, “Roots of the Syrian Crisis”, **IPCS Special Report**, Institute of Peace and Conflict Studies, New Delhi, 2016, s.10.

³⁸⁴ Max Fisher, “Obama Explains His Thinking on Syria and It Is Deeply Conservative”, *The Washington Post*, 21 Ocak 2014, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/01/21/obama-explains-his-thinking-on-syria-and-it-is-deeply-conservative/?utm_term=.6e4c09b82156 (21.08.2017)

³⁸⁵ Humud, Blanchard ve Nikitin, s.6.

³⁸⁶ Kanat, ss.184-185.

³⁸⁷ Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, **PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG**, Ankara, 2017, s.2.

Washington'un geleneksel müttefikleri Türkiye ile arasında büyük bir sorun meydana getirmiştir.

Nihayetinde Suriye iç savaşında farklı gruplara verilen yapılandırılmamış destek ve yardımlar ülkedeki çatışmaları tırmandırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte 2015 yılı içerisinde Suriye'de ciddi bir askeri dayanak olmaksızın eğitimlerin devam etmesi uygun görülmemekle bu program durdurulmuştur.³⁸⁸ Bu minvalde ABD Dışişleri Bakanı John Kerry 2015'in son günlerinde ABD ve müttefiklerinin Suriye'de rejimi değiştirmek arayışında olmadığını bunun yerine ülkenin içinde bulunduğu karmaşanın çözülmesine odaklandığını ifade etmiştir.³⁸⁹

Bu dönemde ABD'nin Esed'e karşı aldığı pozisyona ilişkin olarak Obama'nın bir stratejisi olmadığı da iddia edilmiştir. Ancak Obama'nın Esed'e karşı bir strateji dahilinde hareket ettiğini iddia etmek mümkündür. Chollet'e göre, Obama'nın Suriye stratejisini en iyi tanımlayan cümle "krizi yönetmektir". Bu bağlamda Obama, Suriye'deki olayların başında Esed'in gitmesi gerektiğini söylerken, 2015 yılının sonuna kadar bu ifadeyi kamuoyu önünde tekrarlamamıştır. Yine Chollet'e göre ABD, Esed'in kalmasını istemiştir. Bu yönüyle Esed ülkedeki otoriteyi bir arada tutacak ve kendisinden sonra gelecek lider için geçiş süreci güvenli bir şekilde tamamlanmış olacaktır.³⁹⁰ Obama'nın grand stratejisine baktığımızda da bu politika daha iyi anlaşılabilir. Zira ABD Başkanı Esed'e müdahale etmeden Suriye'de siyasi geçişi sağlayarak maliyeti düşürmeyi hedeflemiştir. Ayrıca ülkenin Şam'dan idare edilmeye devam etmesi, Suriye'de merkezin gücünü artırarak terörizmin azalması ihtimalini taşımaktadır.

2016 yılına gelindiğinde ise ABD, Suriye'deki şiddeti azaltmak için Rusya ile diplomatik ilişkilerini kuvvetlendirmeye çalışmıştır. İki ülke Suriye'deki rejim ve muhalifler arasındaki anlaşmazlıkları gidermek amacıyla aracı olmuş ancak başarı sağlayamamışlardır.³⁹¹ Ayrıca yine bu yıl içerisinde ABD ve Rusya, Suriye'de ateşkes ilan edilmesi için anlaşmaya varmıştır. Bu ateşkes çerçevesinde DEAŞ ile mücadelede

³⁸⁸ Straßmaier, s.2.

³⁸⁹ Andrew E. Kramer, "John Kerry Visits Moscow to Prepare for Talks on Syria", *The New York Times*, 15 Aralık 2015, <https://www.nytimes.com/2015/12/16/world/europe/john-kerry-visits-moscow-to-prepare-for-talks-on-syria.html?mcubz=1> (21.08.2017)

³⁹⁰ Chollet, s.140.

³⁹¹ Humud, Blanchard ve Nikitin, s.7.

ortak bir tavrın konulması için bir plan oluşturulmuştur.³⁹² Özellikle ABD'nin Suriye'deki dengeyi korumak adına ateşkesi desteklediğini ifade etmek mümkündür. Zira Washington için Halep gibi önemli bir kentte taraflardan biri lehine değişimin yaşanmaması önem arz etmektedir.³⁹³ Daha farklı bir ifadeyle Obama, Suriye krizini bu karmaşık tablo içerisinde yönetirken taraflardan birinin güç kazanması ABD Başkanı'nın stratejisinde bir değişim gerektirecektir. Bu yönüyle taraflardan birinin güç kazanmadan ABD'nin istediği rotada iç savaşın devam etmesi Beyaz Saray'ın beklentilerini karşılayacaktır.

Suriye iç savaşında 2016 yılı içerisinde yaşanan önemli bir gelişme de Esed'in fosfor bombalarıyla muhalifleri vurması³⁹⁴ ve Halep'in rejim güçleri tarafından ele geçirilmesidir.³⁹⁵ Obama ise Suriye iç savaşındaki bu gelişmeler yerine DEAŞ'a odaklanmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda 2016 yılının sonuna doğru Obama haftalık ulusa sesleniş konuşmasında Suriye'deki iç savaş bitirecek tek faktörün DEAŞ terörünü sona erdirmek olduğunu söylemiştir. Söz konusu dönem içerisinde meydana gelen ateşkese de değinen ABD Başkanı bu sürecin kritik bir dönemeç olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁶ Bu anlamda ABD 2016 yılı içerisinde doğrudan bir askeri müdahaleden bahsetmemiş ve Washington öncülüğündeki koalisyon güçleri aracılığıyla DEAŞ hedefleri üzerine hava saldırılarını devam ettirmiştir.³⁹⁷

Tüm bu yaşananlarla birlikte Suriye iç savaşında 2011 yılından 2016 yılının sonuna kadar 4,8 milyon Suriyeli ülkesini terk ederek mülteci olarak başka ülkelere sığınmıştır. Ayrıca 6,3 milyon kadar Suriyeli ise ülke içerisinde yerlerinden edilmiş ve 13,5 milyon Suriyeli insani yardıma muhtaç duruma düşmüştür. ABD ise 2016 yılının sonuna kadar Suriye'deki iç savaşa 6 milyar dolardan fazla insani yardımda bulunmuştur. Bu yardımlara ek olarak Beyaz Saray tarafından seçilen Suriye'deki gruplara 500 milyon

³⁹² ABD ve Rusya'dan Suriye'de çatışmasızlık anlaşması, 2016. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37327403> (21.08.2017)

³⁹³ Yalçın, "ABD'nin Suriye Stratejisi", s.51.

³⁹⁴ Syria/Russia: Incendiary Weapons Burn in Aleppo, Idlib, 2016, <https://www.hrw.org/news/2016/08/16/syria/russia-incendiary-weapons-burn-aleppo-idlib> (21.08.2017)

³⁹⁵ Holly Yan ve Emanuella Grinberg, "Syrian regime says it has taken full control of Aleppo", CNN, 23 Aralık 2016, <http://edition.cnn.com/2016/12/22/middleeast/syrian-regime-takes-full-control-of-aleppo/index.html> (21.08.2017)

³⁹⁶ "Weekly Address: Degrading and Destroying ISIL". 2016. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/02/27/weekly-address-degrading-and-destroying-isil> (21.08.2017)

³⁹⁷ Operation Inherent Resolve Targeted Operations to Defeat ISIS, 2016, <https://www.defense.gov/OIR/Airstrikes/?Page=16> (21.08.2017)

dolarlık askeri yardım da yapılmıştır.³⁹⁸ Washington'un bu adımlarına rağmen altıncı yılına giren Suriye'deki çatışmalarla birlikte ülkede yükselen terörist gruplar ve özellikle DEAŞ'ın varlığı ABD politikalarına yönelik tartışmaları alevlendirmiştir. Üstelik Rusya'nın Suriye yönetimi adına gerçekleştirdiği askeri müdahaleler ve ülkedeki sivil topluma yönelik yetersiz yardımlar bu tartışmaları farklı yönlerden etkilemektedir.³⁹⁹ Bu tabloya ek olarak, Suriye'deki iç savaşı sona erdirmek için BM'nin askeri operasyon seçeneğinin Rusya'nın tavrı ve veto mekanizması nedeniyle işlevsiz kalması⁴⁰⁰ nedeniyle ülkedeki süreç belirsizliğini korumuştur.

Neticede, Obama'nın grand stratejisinin Suriye iç savaşını daha karmaşık bir hale getirdiğini iddia etmek mümkündür. Ancak ABD Başkanı bu stratejisiyle birlikte Amerikalıları yeni bir savaşa sürüklememiş ve ülkesine en az maliyet getirmeye çalışmıştır. Obama, her ne kadar maliyetlerden kaçınmaya çalışsa da PKK/PYD terörüne verdiği destek nedeniyle geleneksel müttefiki Türkiye ile ilişkilerini bozmuştur. Ayrıca bu kaçınma sürecinde, çözümsüz bir Suriye tablosu meydana gelmiş ve iç savaş şiddetini giderek artırmıştır. En nihayetinde ise Suriye bir terör yuvası haline gelmiş ve DEAŞ ile PKK/PYD gibi terör örgütlerinin burada alan kazanması, Obama'nın grand stratejisinin Suriye'deki sonucu olmuştur.

³⁹⁸ Humud, Blanchard ve Nikitin, s.1.

³⁹⁹ Humud, Blanchard ve Nikitin, s.1.

⁴⁰⁰ The Syrian Civil War: A Cheat Sheet, s.5.

4.3.5. Bahreyn

Bahreyn'deki iktidar karşıtı protestolar* 14 Şubat 2011 tarihinde⁴⁰¹ ülkedeki Şii çoğunluğun Sünni Kral Hamad Bin İsa El Halife'den ekonomik ve siyasi eşitlik istemesiyle başlamıştır. Ülkede gösterilerin başlamasından sonra 17 Şubat 2011 tarihinde Bahreyn Kraliyet güçleri Şii mahallelerine gece baskınları düzenlemiş ve *Kanlı Perşembe* olarak anılan bir karşı koymayla harekete geçmiştir. Bu baskınlarla birlikte protestolar daha da büyümüş ve şiddetli bir hal almıştır. 14 Mart 2011'de ise Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ortaklaşa bir operasyon gerçekleştirerek Bahreyn'deki protestolara müdahale etmiştir. İki ülke bu operasyon aracılığıyla Bahreyn'deki huzursuzluğa karşı Kral Hamad'ı koruyarak monarşinin sürmesini sağlamıştır. Ancak bu girişim ülkedeki politik huzuru tamamen tesis edememiş ve Bahreyn halkının gösterileri düşük seviyede de olsa sürmüştür.⁴⁰²

Bahreyn'de yaşanan olaylar süresince ABD'nin tepkisi ise Obama'nın grand stratejisi çerçevesinde gelişmiş ve ülkeyi çok yönlü bir şekilde etkilemiştir. Bahreyn, ABD yönetimi için stratejik bir anlam taşımaktadır. Bunun başında Bahreyn'in Suudi Arabistan petrolünün ulaşımı için jeopolitik olarak kritik bir noktada olması gelmektedir.

* Bahreyn vatandaşlarının refahını korumak için zengin kaynaklara sahip bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Ülkede olmayan veya tükenen kaynaklar (petrol gibi) içinse Suudi Arabistan desteğiyle bir çözüm bulunmuştur. Bu tabloya rağmen söz konusu zenginlik, yoksul olan ve çoğunlukla Şii nüfusun bulunduğu bölgelere inmemiştir. Dolayısıyla 2011 yılındaki gösterilerin fitilini ateşleyen önemli unsurlardan birisi, halkın yaşadığı ekonomik sorunlar olmuştur. Bir diğer sorun ise siyasi nedenlerle meydana gelmiştir. Bahreyn'deki siyasi yapının en temelinde, seçilmiş bir alt meclis ve atanmış bir üst meclis bulunmaktadır. Fakat bu yapı demokratik bir şekilde işlememektedir. Örneğin 2007 yılında "Kralın Adamları" olarak anılan bir grup, alt mecliste çoğunluğu bulunan Şii'lerin oylama haklarının kaldırılmasını talep etmiştir. Keza benzer bir olay 2010 seçimlerinde de yaşanmış ve Şii'ler bu durumu protesto etmiştir. Bu gelişmelerle birlikte söz konusu talep ret edilmiş ancak ilerleyen zamanda Kral, alt meclisin yapısını göz önüne almadan kabineyi istediği şekilde üst meclisten meydana getirmiştir. Bu siyasi tabloya ek olarak ülkede kadın haklarının neredeyse var olmaması ve siyasi mahkum sayısının giderek artması ise sorunları derinleştirmiştir. Nihayetinde bu faktörler Bahreyn'deki Şii'leri huzursuz etmiş ve Arap İsyancıları'yla birlikte harekete geçmelerinde önemli bir yer tutmuştur. Ancak Bahreyn'de yaşananları sadece sekteryen bir gerginlik çizgisinde değerlendirmek mümkün değildir. Zira Bahreyn muhalefeti protestoları mezhepsel bir gerginlik olarak değerlendirenlere tepki göstermiştir. Bu anlamda protestocular uzun süredir baskı altında olduklarını ve adalet aradıklarını belirtmişlerdir. Yine de pek çok medya kanalı bu durumu Şii-Sünni çatışması olarak yansıtmaya gayret göstermiş ve halkın ekonomik ve siyasi beklentilerini görmezden gelmiştir. Bahreyn'in siyasi yapısı ve ülkede yaşanan huzursuzluğun arka planı için Roger Owen'ın yazdığı "The Rise and Fall of Arab Presidents for Life" isimli 2014 tarihinde Harvard University Press'ten çıkan kitaba bakılabilir. Bahreyn'deki gösterilerin sadece Şii ve Sünni çatışması olmadığı esasında ekonomik ve demokratik hak talepleriyle geliştiği iddiası için Kristin Smith Diwan'ın "Bahrain's Shia Question What the United States Gets Wrong About Sectarianism" adıyla 2011 yılında kaleme aldığı The New Arab Revolt isimli Council on Foreign Relations'dan çıkan kitap incelenebilir. Ayrıca Bahreyn muhalefetinin gösterileri sadece mezhepsel bir çatışma olarak değerlendirenlere tepkisi için "Arap Baharı'nın Unutulan Ülkesi: Bahreyn" adıyla Dünya Bülteni internet sitesinde yayınlanan habere bakılabilir. İlgili haber linki: <http://www.dunyabulteni.net/haber/199586/arap-baharinin-unutulan-ulkesi-bahreyn>.

⁴⁰¹ Bahreyn'de "Ayrımcılık" Protestosu, 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-ayrimcilik-protestosu> (02.09.2017)

⁴⁰² Liebich, s.62.

Özellikle Arap İsyancı süresince artan petrol fiyatlarıyla Bahreyn'in coğrafi konumu birlikte düşünüldüğünde, söz konusu önem göz önüne serilmektedir.⁴⁰³ Ayrıca Bahreyn'in başkenti Manama'nın bir banliyösü olan Cufayir'de ABD'nin Beşinci Filosu yer almaktadır. Bu filo içerisinde binlerce kara askeri, 30 adet ağır savaş gemisi ve 30.000 kadar deniz kuvvetleri mensubu bulunmaktadır. Beşinci Filo Arap denizi, Kızıldeniz, Hint Okyanusu'nun Batı kısmı ve Basra Körfezini devriye gezerek deniz yollarının ABD için açık kalmasını sağlamak ve İran'ın bölgesel etkisinin artma ihtimali karşısında bir kontrol mekanizması görevi görmektedir. Dahası Bahreyn Pentagon'a bağlı *Deniz Kuvvetleri Merkez Komutanlığına (NAVCENT)* da ev sahipliği yapmakta ve Şeyh İsa Hava Üssü vasıtasıyla Washington'a önemli bir askeri manevra alanı sağlamaktadır.⁴⁰⁴

Bahreyn'in bu stratejik önemi ABD'nin ülkede yaşanan olayları yakinen takip etmesine ve kimi zaman da açmazlar yaşamasına neden olmuştur. Öyle ki Bahreyn'deki olayların Kral'ın otoritesini tehlikeye düşürmesi ve yeni bir rejim doğurma ihtimali taşıması Beyaz Saray'ı tedirgin etmiştir. Bu yönüyle Bahreyn'de özellikle monarşi sonrasında kurulacak rejimin ABD'nin askeri güçlerini geri çekmesini isteyebileceği dillendirilmiştir.⁴⁰⁵ Dolayısıyla Washington yönetimi Irak'taki askerlerini geri çekerken Bahreyn'deki iktidarın değişerek yeni dinamikler meydana getirmesini istememiş ve statükodan taraf olmuştur. ABD'nin bu tercihi İran'ın bölgedeki ağırlığının artma ihtimaline karşı bir zafiyet oluşturmama isteğinin bulunduğunu iddia etmek mümkündür. Bu yönüyle bakıldığında Obama için Körfez ülkelerindeki askeri üsler her zamankinden daha önemli hale gelmiştir.⁴⁰⁶

Obama, Bahreyn'in stratejik önemi nedeniyle ülkedeki olaylara karşı dengeli bir politika izlemeye gayret etmiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı Bahreyn'deki olayların başından itibaren söylem düzeyinde tepkiler vermiş ancak harekete geçmemiştir. Nitekim Obama, Bahreyn'deki gösterilerin başında, Kral Hamad'ı arayarak değişime kulak

⁴⁰³ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, ss.159-160.

⁴⁰⁴ Alexander Cooley and Daniel H. Nexon, "Bahrain's Base Politics the Arab Spring and America's Military Bases", Gideon Rose (Ed.), **The New Arab Revolt** içinde (221-229), New York: Council on Foreign Relations, 2011, s.222.

⁴⁰⁵ Cooley ve Nexon, s.224.

⁴⁰⁶ Lars Erslev Andersen, "Bahrain and the Global Balance of Power After the Arab Spring", **DIIS Working Paper**, Danish Institute for International Studies, Copenhagen, 2012, ss.11-12.

vermesi yönünde çağrı yapmıştır.⁴⁰⁷ Washington yine bu çerçevede Bahreyn yönetimini protestoculara karşı güç kullanmamaya ve hapisteki muhalefet liderini serbest bırakmaya davet etmiştir. Ancak bu söylemlerine rağmen Obama, Kral Hamad'ı hiçbir zaman istifaya çağırmamıştır.⁴⁰⁸

Obama'nın Suudi Arabistan'ın Bahreyn'e gerçekleştirdiği müdahaleye sessiz kalması ise kendi içerisinde önemli faktörleri barındırmaktadır. Bu bağlamda Obama'nın Körfez'deki statükoyu sürdürmek için bölge ülkeleriyle ilişkilerinde temkinli bir tavır takındığı görülmüştür. ABD, özellikle Bahreyn'deki siyasal gelişmeler karşısında Suudi Arabistan ile bir gerginlik yaşamamaya özen göstermiştir.⁴⁰⁹ Söz konusu özenin perde arkasında ise Suudi Arabistan'ın geniş petrol kaynaklarının Washington için kritik bir önem taşıması bulunmaktadır. Dolayısıyla ABD'nin Suudi Arabistan ile bir anlaşmazlık yaşaması çıkarlarına aykırı gelmiştir.⁴¹⁰ ABD'li yetkililer Riyad'ın müdahale konusunda sadece bilgi verdiğini ancak Washington'a danışmadığını söylemekle yetinmişlerdir.⁴¹¹ ABD bu tavrıyla müdahale maliyetini Suudi Arabistan'a çıkarmış ve Bahreyn'de istediği otoritenin sürmesini sağlamıştır. Bu yaşananlar ise Obama'nın grand stratejisinin iyi bir örneğini meydana getirmiştir.

Washington Bahreyn'deki olaylar sırasında Kral Hamad'a olan desteğini birçok alanda sürdürmeye gayret göstermiştir. Bu süreçte ABD Savunma Bakanı Gates 2011 yılının Mart ayı ortasında Bahreyn rejimine Washington'un desteğini gösteren bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Beyaz Saray ayrıca, Suriye ve Libya'da olduğu gibi yaptırım kararları da almamıştır. Bahreyn muhalefeti ise Obama'yı bu tavrından dolayı ülkelerindeki diktatörü desteklediği ve demokrasiye karşı iki yüzlülükle yaklaştığı söylemleriyle eleştirmiştir.⁴¹² Bu suçlamalara karşın ABD Başkanı, 21 Eylül 2011 tarihinde yaptığı konuşmasında Bahreyn'de iktidarın reforma ve hesap verilebilirliğe yönelik adımlar

⁴⁰⁷ "Readout of President Obama's Call with the King of Bahrain". 2011. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/04/30/readout-president-obama-s-call-king-bahrain> (02.09.2017)

⁴⁰⁸ Kenneth Katzman, "Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2017, s.12.

⁴⁰⁹ Colin H. Kahl and Marc Lynch, "U.S. Strategy After the Arab Uprisings: Toward Progressive Engagement", **The Washington Quarterly**, Vol.36, No.2, (İlkbahar 2013), s.49.

⁴¹⁰ Andersen, s.11.

⁴¹¹ Cooley ve Nexon, ss.223-224.

⁴¹² Dov Friedman, "The 2012 Presidential Election and American Foreign Policy in the Middle East", **SETA Policy Brief**, Foundation for Political, Economic and Social Research, Ankara, 2012, s.16.

attığını söyleyerek memnuniyetini dile getirmiştir. Obama bu konuşmasında Bahreyn'in yakın bir müttefiki olduğunu söylemiş ve ülkede göstericilerin taleplerinin barışçıl bir şekilde gerçekleşmesi adına diyalogu sürdüreceğini ifade etmiştir. Obama bu ifadelerinin yanı sıra, ülkedeki protestoların mezhepsel bir gerginliğe dönüşmemesi ve toplumsal bütünlüğün korunmasına yönelik vurgular yapmıştır.⁴¹³ Ayrıca Obama, Bahreyn'deki muhalefetin şiddetli eleştirilerine rağmen 2011 yılında Kral Hamad yönetimine 53 milyon dolar değerinde askeri mühimmat satışı gerçekleştirmiştir. Bu satışın ardından Washington'da Kongre inceleme başlatmış ve bir grup Senatör askeri mühimmatların teslim edilmesine karşı çıkmıştır. Bu gelişmeler ABD Başkanını zora sokarak söz konusu satışı aylarca ertelemesine neden olmuştur.* Ancak ABD Dışişleri Bakanlığı 2012 yılının Ocak ayı sonunda silah satışları için ayrı bir işlem başlatılacağını** ve Kongre araştırması

⁴¹³ "Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly". 2011.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/09/21/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly> (02.09.2017)

* Kral Hamad'ın isteğiyle Bahreyn Bağımsız Soruşturma Komisyonu kurulmuş ve ülkedeki ayaklanmaları bastırırken meydana gelen insan hakları ihlalleri araştırılmıştır. ABD baskısıyla birlikte Bahreyn yönetimi komisyonun kararlarına uyacağını belirtmiş ve Kral Hamad bu rapor ekseninde insan hakları ihlallerinin arkasında olduğu tespit edilen yetkilileri görevde alacağını ifade etmiştir. Ayrıca Bahreyn ile ABD arasında yapılan 53 milyon dolarlık silah anlaşması Washington otoriteleri tarafından önce komisyon raporunun görülmek istenmesi nedeniyle askıya dahi alınmıştır. Nihayetinde rapor açıklanmış ve Bahreyn güvenlik güçlerinin olayları bastırmada aşırı güç kullandığı ve bazı göstericilere işkence yaptığı ortaya koyulmuştur. Söz konusu tespitler Kral tarafından da kabul edilmiş ve Bahreyn otoritesinin hataları kabul eden bu tutumunun ülkedeki sorunları çözmek için olumlu bir etki oluşturulacağı iddia edilmiştir. Nitekim Kral Hamad Bağımsız Araştırma Komisyonu raporunu tavsiyelerine uygun şekilde; Bahreyn yerel kolluk gücü için toplumun tüm gruplarını kapsayacak biçimde 500 yeni personel almasını sağlayacağını, yeni anayasa değişiklikleriyle parlamentoya bakanları soruşturma ve atanmış hükümeti onaylama yetkisi verileceğini ve Şii'lere ait olan ancak yıkılan 12 caminin yeniden inşa edileceğini söylemiştir. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen ülkedeki gerginlik yatışmamıştır. Kral Hamad'ın insan hakları ihlallerine karşı verdiği tepki ve ABD ile silah anlaşmasında Bağımsız Soruşturma Komisyonu Raporu'nun yeri için "Bahreyn'de Hanedan Üyesi Görevden Alındı" adlı al-Jazeera internet haber sayfasına bakılabilir. İlgili haberin linki: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-hanedan-uyesi-gorevden-alindi>. Bağımsız Araştırma Komisyonu Raporu için: <http://www.bici.org.bh/BICIREportEN.pdf>. Bağımsız Araştırma Komisyonu Raporu sonrası Kral Hamad'ın adımları ve ülkede yatışmayan siyasi atmosferin nedenleri için Ahmet Öztürk'ün Bahreyn 2012 adıyla Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Yılığ 2012 kitabında kaleme aldığı bölüme bakılabilir.

** ABD Savunma ve Güvenlik İşbirliği Ajansı, ABD Savunma Bakanlığı ile Bahreyn hükümeti arasında 14 Eylül 2011 tarihinde 53 milyon dolar değerinde olduğu tahmin edilen askeri mühimmat satış sözleşmesi yapıldığını Kongre'ye bildirmiştir. Bu satış dahilinde zırhlı arazi araçları, TOW füzeleri ve askeri lojistik ekipmanları gibi mühimmatların Bahreyn'e verilmesi planlanmıştır. Ancak Kongre Bahreyn'deki insan hakları endişeleri nedeniyle bu satışa karşı çıkmıştır. Bahreyn'e yapılacak silah satışlarına özellikle Senatör Ron Wyden ve Jim McGovern, Senato Dış İlişkiler Ortadoğu ve Kuzey Afrika Alt Komite Başkanı Robert Casey, Senato Çoğunluk Lideri Richard Durbin ve Senatörler Robert Menendez, Benjamin Cardin ile Marco Rubio karşı çıkmıştır. Kongre'nin bu muhalefeti karşısında Obama yönetimi silahların satışına dair yeni bir yol bulmuştur. Bu bağlamda öncelikle ABD Dışişleri Bakanlığı Bahreyn'e yapılan askeri teçhizat satışlarının ayrıntılarını açıklamayarak Kongre'ye satış içeriğiyle ilgili yapması gereken bilgilendirmeleri ulaştırmamıştır. Fakat ABD Dışişleri Bakanlığı üzerindeki siyasi baskıyı azaltmak amacıyla yine de birkaç Kongre ofisine konuyla ilgili yüzeysel bir şekilde bilgi vermiş, daha fazla enformasyon ve resmi bildirimler için kamusal bir açıklamayı gerektirecek bir durum görmediklerini savunarak detaylara dair açıklama yapmamıştır. Bu süreçte ise Obama yönetimi Kongre'ye ve halka yeni silah satışları hakkında yapacağı resmi bilgilendirmeden kaçınmak için konuyu yasal bir boşluk kullanarak çözmüştür. Bu bağlamda ABD'nin yaptığı yurtdışı askeri mühimmat satışı eğer ki 1 milyon doların altında bir meblağ olarak gösterilirse, Beyaz Saray resmi bir bildirim yapmaksızın istediği yere herhangi bir askeri mühimmatı kolaylıkla satabilmektedir. Nitekim Obama yönetimi Bahreyn'e askeri teçhizat satışı 1 milyon doları aşmayacak şekilde çoklu paketler olarak düzenlemiştir. Bu yöntem ile Beyaz Saray Bahreyn'e silah satışı sürecinde Kongre'nin itiraz yolunun önüne geçmiş ve kamusal açıklama ihtiyacını da ortadan kaldırmıştır.

ile silah satışı hakkında detaylı bilgilendirme yapılması gibi düzenlemelerin ortadan kaldırılacağını belirtmiştir.⁴¹⁴ ABD yönetimi bu kararıyla açıkça Bahreyn'in güvenliğini sağlaması için gerekenlerin temin edileceğini ortaya koymuştur.* Obama'nın Bahreyn'e silah satışı ve iç politikadaki muhalefeti görmezden gelmesi grand stratejisiyle uyumlu gözükmektedir. Zira, ABD'nin Bahreyn'e yaptığı askeri yardımlar mevcut rejimi kuvvetlendirerek ülkede siyasi bir belirsizliğin meydana gelmesi önünde engel teşkil etmiştir. Böylece, Bahreyn'de kendini koruyabilen bir yönetim oluşma ihtimali artmış ve Obama için olası bir müdahale maliyeti ise azalmıştır.

Bahreyn'deki yönetim ayaklanmaların İran'ın eliyle kurgulandığını iddia ederek muhalefetin demokratik talepleri yerine bölgesel bir problem olduğu izlenimini oluşturmaya çalışmıştır.⁴¹⁵ Buna karşın 2011 yılının Nisan ayında ABD'nin Ulusal Güvenlik Danışmanı Denis McDonough, Washington'un Bahreyn'e karşı tutumunu tutarlı olarak ifade ederek ülkedeki gerginliğe müdahale etmeleri için zorlayıcı bir sebebin olmadığını iddia etmiştir. Keza McDonough, Bahreyn'de yaşananlara yönelik ABD'nin demokratik idealleri yerine çıkarlarının etkili olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁶ ABD Dışişleri Bakanı Clinton da ABD ve İslam Dünyası Forumunda yaptığı konuşmada McDonough ile hemfikir olduğunu belirtmiş, ancak demokratik değerlerin de önemine dikkat çekmiştir. Clinton bu konuşmada, Bahreyn'deki merkezi çıkarlar ve demokratik değerler üzerine bir meydan okumadan bahsetmiştir. Bu anlamda monarşi yönetiminin

Bahreyn'e 53 milyon dolarlık silah satışı hakkında ABD Savunma ve Güvenlik İşbirliği Ajansı'nın bildiriyle ilgili daha fazla bilgi edinmek için: Defense Security Cooperation Agency'i tarafından yayınlanmış olan "Bahrain-M1152A1B2 HMMWVs and TOW-2A and TOW-2B Missiles" başlıklı açıklamaya bakılabilir. İlgili açıklamaya ulaşmak için: http://www.dsca.mil/sites/default/files/mas/bahrain_10-71_0.pdf. ABD'nin Bahreyn'e yaptığı askeri yardımı detaylı bir şekilde incelemek için Kenneth Katzman'ın "Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy" adıyla 2017 yılında kaleme aldığı Kongre Araştırma Servisi raporuna bakılabilir. Obama yönetimi tarafından silah satışları için kullanılan yasal boşluk ve askeri satışlardaki stratejiler hakkında daha fazla bilgi için; Josh Rogin tarafından "Obama Administration Using Loophole to Quietly Sell Arms Package to Bahrain" adıyla Foreign Policy internet sitesinde 27 Ocak 2012 tarihinde yayınlanan makaleye bakılabilir. İlgili makale için: foreignpolicy.com/2012/01/27/obama-administration-using-loophole-to-quietly-sell-arms-package-to-bahrain/.

⁴¹⁴ Friedman, s.17.

* Colin H. Kahl ve Marc Lynch'e göre ABD Ortadoğu'daki askeri gücünü korumalı ve kabiliyetlerini geliştirmelidir. Bu bağlamda Pentagon bölgesel hava ve balistik füze savunma sistemlerini muhafaza etmeli ve yine bölgedeki donanmasıyla terörle mücadele faaliyetlerine devam etmelidir. Ancak Kahl ve Lynch'e göre Washington bunu Ortadoğu'da en düşük düzeyde askeri güç kullanarak yapmalı ve buna karşılık bölgesel ortaklarının askeri etki gücünü yükseltmelidir. Bu bağlamda Washington bölgedeki ülkelerle işbirliğini teşvik etmeli ve söz konusu ülkelerinin savunma güçleri ABD desteği ile artırılmalıdır. İlgili iddia için Colin H. Kahl ve Marc Lynch'in "U.S. Strategy after the Arab Uprisings: Toward Progressive Engagement" adıyla The Washington Quarterly'de 2013 yılında yayınlanan yazıya bakılabilir.

⁴¹⁵ Hussein Ibish, "The Bahrain Uprising: Towards Confrontation or Accommodation?", **A Henry Jackson Society Strategic Briefing**, The Henry Jackson Society, Project for Democratic Geopolitics, London, 2011, s.8.

⁴¹⁶ Friedman, ss.16-17.

devamını savunmuş ve ülkedeki şiddeti kınamalarına rağmen müttefik olduklarını belirtmiştir.⁴¹⁷ Bu açıklamalar Obama'nın Bahreyn'deki her iki tarafın beklentilerini iyi bir şekilde kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini göstermiştir. Özellikle Bahreyn'de Arap İsyanları başladıktan sonra Beyaz Saray'ın stratejik çıkarları ile idealist değerleri arasındaki çatışma net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Washington için insan hakları, siyasi reformlar ve demokrasi teşviki gibi değerler yerine stratejik kazançlar önce gelmiştir. Tüm bu süreçte Bahreyn'de muhalefetin ağır şekilde bastırılmasına göz yumulmuş ve ülkedeki karmaşa artmıştır.⁴¹⁸ Bahreyn'de yaşanan bu gelişmelerin ardından ABD ile Bahreyn arasındaki yakın ilişkinin devam ettiği görülmüştür. Bu süreçte 2012 yılının Mayıs ayında Prens Salman ABD'yi ziyaret etmiş ve Washington yönetimiyle bir araya gelmiştir. Ardından, 2013 yılında ABD'nin Savunma Bakanı Chuck Hagel, Bahreyn'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 2015 yılına gelindiğinde ise ABD Dışişleri Bakanı Kerry Mısır'da düzenlenen bir ekonomik konferans sırasında Kral Hamad ile bir araya gelmiştir.⁴¹⁹

ABD'nin Bahreyn politikası belirli eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Bunların başında ülkedeki artan şiddetin ortaya çıkardığı insani kriz gelmektedir. Bu durum özellikle İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Ortadoğu Demokrasi Projesi gibi insan hakları üzerine çalışan grupların, Beyaz Saray'ın Bahreyn politikasına karşı sert bir şekilde karşı çıkmasına neden olmuştur.⁴²⁰ Washington'a ikinci olarak yöneltilen eleştiri ise bölgedeki mezhepsel gerginliğin terör örgütlerinin işine yaradığı görüşüdür. Daha açık bir ifadeyle DEAŞ'ın mezhepsel gerilimden beslendiği ve ülkedeki Şiiiler ile Sünniler arasındaki gerilimin bölgedeki aşırılık yanlısı gruplar için olumlu etki yaptığından bahsedilmiştir. Beyaz Saray'a yöneltilen diğer bir eleştiri ise Bahreyn'deki otoriter rejimi destekleyen Washington'un ABD'nin idealist değerleriyle çelişerek Rusya gibi rakiplerine benzediği savı olmuştur. Bu nedenle Beyaz Saray'a olan halk desteğinin azaldığı söylenmiştir.

⁴¹⁷ *Gala Dinner Celebrating the U.S.-Islamic World Forum Share*, 2011.
<https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/04/160642.htm> (02.09.2017)

⁴¹⁸ Andersen, s.12.

⁴¹⁹ Katzman, s.13.

⁴²⁰ Katzman, s.13.

Nihayetinde meydana gelen bu zorluklarla birlikte ABD'nin Bahreyn'e istikrar getirme ve reform yapma konusunda yeni bir stratejiye ihtiyaç duyduğu iddia edilmiştir.⁴²¹

Tüm bu meydan okumalara karşı ABD'nin Bahreyn ile olan yakın ilişkisini Toby Matthiesen Rusya'nın Suriye ile olan bağlarına benzetmiştir. Bu anlamda her iki küresel gücün de statükonun değişmesinden korktuğu rejimlerle bağları bulunmaktadır. Zira Rusya, Suriye'de deniz üslerine sahipken aynı şekilde ABD'nin de Bahreyn'de deniz üssü bulunmaktadır. Bu üsler nedeniyle ABD'nin Bahreyn'deki pozisyonu Rusya'nın Suriye'deki pozisyonu gibi vazgeçilemez bir niteliktedir.⁴²² Matthiesen'in bu görüşü çerçevesinde Obama'nın Bahreyn'deki insani krize göz yumması ve ekonomik çıkarlarını öncelemesi rasyonel görülmektedir. Ayrıca Bahreyn DEAŞ ile savaşan ülkeler koalisyonuna dahil olmuştur. Washington, Bahreyn'in sunduğu bu desteği memnuniyetle karşılamış ve bölgedeki mezhepsel gerginliğin düşürülmesi için önemli görmüştür.⁴²³ Daha açık bir ifadeyle DEAŞ'ın Sünni militanları bünyesine çekmeye çalışmasına karşılık, İran Bahreyn'deki Şii'leri desteklemektedir. Dolayısıyla ABD, Bahreyn'in Sünni yönetiminin DEAŞ'a karşı olmasıyla İran'ın da Şii'lere olan desteğinin erozyona uğrayacağını ve bölgedeki mezhebi gerginliğin azalacağını ummuştur.

Sonuç olarak ABD'nin Bahreyn'deki olaylar süresince verdiği tepki Obama'nın grand stratejisinin bir başka örneğini meydana getirmiştir. Özellikle Bahreyn halkının demokrasi taleplerine karşı Washington'un sessiz kalması ve baskıcı rejimin yanında olması, ABD'nin Körfez'deki çıkarları adına demokrasi ve insan hakları gibi idealist değerlerini önemsemediğini ortaya koymuştur. Üstelik Obama, Bahreyn'de herhangi bir saha müdahalesi gerçekleştirmeden ülkedeki askeri varlığını sürdürmüş ve monarşi yönetiminin devrilmesiyle birlikte bölge politikasında bir değişim yaşama ihtimalinin önüne geçmiştir. Ayrıca Körfez'de yükselen bir gücün oluşması, bölgesel aktörlerin birbirleriyle mücadeleye tutuşmasıyla engellenmiştir. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'ın

⁴²¹ Human Rights First, **How to Bring Stability to Bahrain Blueprint For U.S. Government Policy**, New York, 2015, s.1.

⁴²² Toby Matthiesen, "Battling Over the Legacy of Bahrain's Pearl Roundabout", **POMEPS Briefings**, Institute for Middle East Studies at the George Washington University, Washington D.C., 2012, s.34.

⁴²³ Human Rights First, **How to Bring Stability to Bahrain Blueprint For U.S. Government Policy**, s.2.

Bahreyn’de alan kazanması ABD’ye müdahale maliyeti oluşturmamış hatta çıkarlarını korumuştur.

4.3.6. Ürdün

Ürdün’deki Arap İsyanları süreci diğer bölge ülkelerine nazaran farklı bir seyirde ilerlemiştir.⁴²⁴ Bu bağlamda ülkedeki protestolar 14 Ocak 2011 tarihinde otoriteyi elinde bulunduran Kral Abdullah yerine Başbakan Semir Rufai’yi hedef alarak başlamıştır.* Öyle ki protestocular Başbakan Rufai’nin istifasını istemiş ve Kral Abdullah bu taleplere kulak vererek Rufai yönetimini görevden almıştır. Ürdün Kral’ı görevden aldığı yönetimin yerine istihbarat direktörlüğü yapmış olan eski General Maruf Bakhit’i getirmiştir.⁴²⁵ Fakat bu gelişmelere rağmen ülkedeki siyasi tansiyon düşmemiş ve Ürdün muhalefeti sosyoekonomik iyileştirmeler beklemiştir. Protestocuların sosyoekonomik sorunlara odaklanması ve söz konusu sorunların kaynağı olarak Başbakanlık makamını görmesi⁴²⁶ ise Ürdün Kral’ı Abdullah’ı güvenceye almıştır. Neticede Arap Dünyasının çoğunda büyük etkiler yapan devrim hareketleri, Ürdün’de şiddet olaylarına varmayan

⁴²⁴ Nuri Yeşilyurt, “Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities”, **Perceptions**, Vol.XIX, No.4 (Winter 2014), s.171.

* Ürdün’ün özellikle son 20 yıldır yaşadığı siyasi problemler ve ülkede yüksek seviyede süren yolsuzluklar neticesinde parlamento zayıf ve güvenilemeyen bir organ haline dönüşmüştür. Dolayısıyla Ürdün halkı siyasi bir reform beklentisi içerisinde olmuş, ancak bu beklentileri uzun bir zaman boyunca gerçekleşmemiştir. Ortadoğu’da meydana gelen Arap İsyanları ise Ürdünlülerin beklentilerini karşılamaları adına büyük bir fırsat niteliği taşımış ve muhalefetin harekete geçmesinde önemli bir yer tutmuştur. Mamafih Ürdün’de henüz protestolar başlamadan birkaç gün önce 10 Ocak 2011 tarihinde hükümet 160 milyon dolarlık hızlı bir yardım paketini yürürlüğe koymuş fakat yine de gösterilerin önüne geçememiştir. Bu süreçte Ürdün’deki protestoları iki grup; *Jayeen Hareketi* ve Müslüman Kardeşler’in siyasi kolu olan *Demokratik Hareket Cephesi* organize etmiştir. Ürdün’de ilk olarak 14 Ocak 2011 tarihinde öğretmen, memur ve işçi gibi halkın farklı kesimlerini temsil eden bir grup tarafından yükselen gıda ve petrol fiyatları, gelir dağılımındaki adaletsizlik, artan tutuklamalar ve de yolsuzlukları protesto etmek amacıyla gösteri düzenlenmiştir. 28 Ocak 2011 tarihine gelindiğinde ise 5000 kadar Ürdün vatandaşı başkent Amman’ın şehir merkezinde iktidar karşıtı harekette yeniden bir araya gelmiştir. Ancak Ürdün’ün 6 milyonluk nüfusuna nazaran söz konusu gösterilerin az bir katılımı gerçekleşmesinin, bir devrim niteliği taşımaktan ziyade zayıf bir muhalefet hareketi olduğu ileri sürülmüştür. Keza gösterilere katılanlar ülkenin yöneticisi Kral Abdullah’ın indirilmesine değil hayat şartlarının iyileştirilmesine ve yolsuzluk gibi sorunların çözülmesine odaklanmıştır. Kral Abdullah ise bu gösterilere karşılık çareyi siyasi reformlar yapmakta bulmuştur. Fakat bu reformlar halkın beklentilerini tam anlamıyla karşılamamış ve gösteriler zaman zaman sürmüştür. Nihayetinde Ürdün’deki gösteriler devam etse de hiçbir zaman Kral Abdullah’a karşı baskılı bir yoğunluk niteliği kazanamamıştır. Ürdün’de son 20 yıldır yaşanan siyasi problemler için Hassan A. Barari ve Christina A. Satkowski tarafından “The Arab Spring: The Case of Jordan” adıyla 2012 yılında Ortadoğu Etütleri dergisinde yayınlanan makale incelenebilir. Ürdün’de yaşanan protestolar ve arka planı için İsmail Numan Telci tarafından 2013 yılında “Ürdün’ün Gel(e)meyen Baharı: Arap Uyanışı ve Ürdün” başlığıyla Ortadoğu Analiz dergisinde yayınlanan yazıya bakılabilir. Ürdün’deki protestolara katılanların sayıca az olması ve Kral aleyhine değil Başbakan’ı hedef alması hakkında iddialar için Mark L. Haas ve David W. Lesch tarafından 2017 yılında The Arab Spring adıyla yayınlanan kitap incelenebilir.

⁴²⁵ Haas ve Lesch, ss.138-139.

⁴²⁶ İsmail Numan Telci, “Ürdün’ün Gel(e)meyen Baharı: Arap Uyanışı ve Ürdün”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt.5, Sayı.50 (Şubat 2013), s.63.

pasif gösteriler olarak kalmış ve Kraliyet rejimini devirmek yerine ülkedeki sorunları çözmeye yönelmiştir.⁴²⁷

Arap İsyanları'nın Ürdün'e sıçramasıyla birlikte ABD'nin en önemli müttefiklerinden birisi daha tehdit altına girmiştir. Özellikle Ürdün'ün ABD ile on yıllara dayanan bir ortaklığa sahip olması ve Amman'ın İran, Suriye ve İsrail-Filistin sorunlarında kritik rolünün bulunması, Washington için önemli bir müttefik olmasını sağlamıştır.⁴²⁸ Ürdün'ün iç dinamikleri de ABD ile ilişkilerinin gelişmesine etkiye bulunmuştur. Bu bağlamda Kraliyetin ekonomik kaynaklarının kısıtlı olması,* müttefikler bulmasını zorunlu kılmıştır. Amman yönetimi için bu ortak Beyaz Saray olmuş ve ülke ihtiyaçlarını karşılama anlamında yönetim dışı bağımlı hale gelmiştir. Kısacası ABD, Ürdün'ü bölgedeki güç dengesini korumak adına bir tampon ülke olarak görmüş ve bu durum İsrail, Suriye, Irak ve Suudi Arabistan arasına sıkışan coğrafi konumunda Amman rejimi için hayati önem taşımıştır.⁴²⁹ Ürdün'ün bu stratejik önemi nedeniyle ülkede meydana gelen protestolar Obama'nın yeni bir meydan okumayla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.⁴³⁰

⁴²⁷ Hassan A. Barari ve Christina A. Satkowski, "The Arab Spring: The Case of Jordan", **Ortadoğu Etütleri**, Vol.3, No.2 (Ocak 2012), s.41.

⁴²⁸ Bruce Riedel, "Jordan's Arab Spring", *Brookings*, 15 Kasım 2012, <https://www.brookings.edu/opinions/jordans-arab-spring/> (19.09.2017)

* Ürdün enerji ihtiyacının yaklaşık yüzde seksenlik bir kısmını Mısır'dan gelen doğalgaz ile karşılamaktadır. Ancak Mübarek'in Mısır'da iktidarı kaybetmesinin etkisiyle İsrail'e de doğalgaz taşıyan bu boruların sık sık saldırıya uğradığı ve Ürdün'e enerji akışında kesintiler meydana geldiği görülmüştür. Bu durum ülkedeki elektrik fiyatlarında artışa neden olurken Kraliyet yönetimi devlet desteğiyle fiyat artışının önüne geçmeye çalışmıştır. Amman'ın bu politikası ise kamu borcunun artmasına neden olarak mali yönden ülkeyi zor bir duruma sürüklemiştir. Kral Abdullah bu çerçevede kamu finansmanı kesmek ya da enerji fiyatlarının yükselmesine göz yummak arasında kalmıştır. Bu seçim süreci ise kendi içerisinde riskleri barındırmıştır. Özellikle kamu finansmanını kesmek elektrik fiyatlarını artıracığından halkın tepkisiyle karşılaşmak anlamına gelirken, destekleri sürdürmek ise iktidara mali zorluklar getirme ihtimali taşımıştır. Clinton'a göre bu ikilemin çözümü Ortadoğu'daki ilişkilerde saklıdır ve bu ilişkilerde iki ülke önem taşımaktadır. Bunlardan ilki ABD'nin harap olmuş petrol ve doğalgaz endüstrisini yeniden inşa ettiği Irak'tır. Diğeri ise Ürdün için Filistin nedeniyle tartışma yaratma ihtimali taşıyan İsrail'dir. Ürdün ile İsrail 1994'te imzalanan anlaşma ile barış halinde olmuşlardır. Ancak büyük bir oranını Filistinlilerin oluşturduğu Ürdün, İsrail'e karşı tepkiyle bakmaktadır. Clinton bu tepki karşısında Kral Abdullah'ın İsrail ile bir anlaşma yaparak daha şiddetli bir protesto dalgasıyla karşı karşıya kalmayı göze alıp alamayacağını sorgulamış ve nihayetinde 2012 yılında Kral'ı öğle yemeği sırasında İsrail ile görüşmeye teşvik ettiğini ifade etmiştir. ABD'nin desteğiyle Ürdün hem Irak hem de İsrail ile müzakereye başlamıştır. Neticede 2013'te imzalanan anlaşma ile Irak'tan petrol ve doğalgaz alınmaya karar verilmiştir. İsrail ile bir yıl süren görüşmeler neticesinde ise 2014'te yapılan anlaşmayla -Doğu Akdeniz'den çıkartılan doğalgaz aracılığıyla- enerji sağlanacağı duyurulmuştur. Kral Abdullah Müslüman Kardeşlerin şiddetli eleştirilerine maruz kalsa da bir yandan enerji sorununu çözmüş diğer yandan ise ABD'nin telkiniyle Tel Aviv'le yakınlaşmıştır.

Clinton'un hatıratları için 2016 yılında yayınlanan *Zor Seçimler* adlı kitaba bakılabilir.

⁴²⁹ Jeremy M. Sharp, "Jordan: Background and U.S. Relations", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2017, s.9.

⁴³⁰ Riedel, "Jordan's Arab Spring"

Washington, Ürdün'deki olayların başında protestoculara karşı temkinli bir tavır takınmış ve Kral Abdullah'a olan desteğini sürdürmüştür.⁴³¹ Bu destek dahilinde ABD ile Ürdün arasında sıklaşan bir diplomasi trafiği göze çarpmıştır. Bu süreçte Kral Abdullah 2011 yılının Mayıs ayında Washington'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve ziyaret sırasında Obama ile sıcak bir görüntü sergilemiştir. Keza ABD Başkanı, Kral Abdullah'a yakın davranmış ve Ürdün muhalefetine siyasi reform taleplerini ikinci plana atmıştır. Yine bu görüşmede Obama, Kral'ın önderliğinde Ürdün'ün müreffeh, modern ve başarılı bir Arap devlet modeli geliştireceğini dile getirmiştir.⁴³² Ürdün'deki siyasi huzursuzluk sürerken iki ülke arasındaki görüşmeler devam etmiş ve dikkat çekici bir şekilde 17 Ocak 2012 tarihinde Kral Abdullah'ın bir başka ABD ziyareti sırasında "Arap Baharını ülkemizde yaza çevireceğiz" açıklaması gelmiştir. Bu zaman zarfında liderler seviyesinde görüşmelerin yanı sıra bakanlık seviyesinde de görüşmeler sürmüştür. Nitekim 2012 yılının Ağustos ayında ABD savunma Bakanı Ürdün'e bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Suriye'deki gelişmeleri işaret ederek Beyaz Saray ile Kraliyet arasında stratejik bir ortaklık bulunduğunu söylemiştir. Kısacası iki ülke arasında kuvvetli bir iletişim kanalı kurulmuş ve sadece 2012 yılı boyunca Kral Abdullah'ın ABD'yi üç kez ziyaret ettiği görülmüştür.⁴³³

Obama yönetimi, Ürdün'deki olaylara yönelik siyasi reform yapılması yönünde telkinde bulunmaya devam etmiştir. Bu süreçte ABD'li diplomatlar Kral Abdullah ile sık bir şekilde görüşerek siyasi reform yapmanın gösterileri bastırmak için en iyi yol olduğunu belirtmişlerdir. Washington, bu söylemlerinin yanı sıra Kral Abdullah'a olan ekonomik ve askeri yardımlarını da sürdürmüştür.⁴³⁴ Yine 2012 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Mark Toner, Kral'ın ülkede yapacağı reformlardan Washington'un duyacağı memnuniyeti dile getirmiştir. Toner, Kral Abdullah'ın Ürdün'ün güvenliğini sağladığını, siyasi istikrarını artırdığını ve ekonomik refahını tesis ettiğini sözlerine

⁴³¹ Telci, s.68.

⁴³² "Remarks by President Obama and His Majesty King Abdullah II of Jordan After Bilateral Meeting", 2011.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/17/remarks-president-obama-and-his-majesty-king-abdullah-ii-jordan-after-bi> (19.09.2017)

⁴³³ Zafer Akbaş, "Ürdün 2012", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2012** içinde (255-277), İstanbul: Açılım Kitap, s.262.

⁴³⁴ Samuel Helfont ve Tally Helfont, "Jordan: Between the Arab Spring and the Gulf Cooperation Council", **Orbis**, Vol.56, No.1 (Winter 2012), ss.84-85.

eklemiştir.⁴³⁵ Bu tablo çerçevesinde ABD'nin Ürdün rejimini istikrarlı ve değerli bir ortak olarak görerek kaybetmek istemediğini söylemek mümkündür. Nitekim Beyaz Saray Arap İsyanları'nın Ürdün yönetimi için tehdit oluşturmaması adına ülkede kademeli bir şekilde yapılacak politik reformlar öngörmüş⁴³⁶ ve muhalefetin iktidarla yakınlaşmasını hedeflemiştir. Bu yönüyle Washington, Ürdün'deki protestolara karşılık Kral Abdullah'ın gerçekleştirdiği siyasi reformları desteklemiştir.⁴³⁷

Samuel ve Tally Helfont'a göre ABD, bölgede gerçekleşen politik reformları desteklemeli ve liberal olmayan antidemokratik rejimlere karşı dikkatli olmalıdır. Zira bu rejimler öngörülebilir politikalar ortaya koymamaktadır. Bu nedenle uzun vadeli müttefikler olarak kabul edilmemelidir. Bu iddia dahilinde ABD'nin Kral Abdullah'a olan reform desteğinin önemine dikkat çekilmiştir. Yazarlar Ürdün monarşisinin bölgede reforma ve istikrara yönelik çalışan tek güç olabileceğinden bahsederek, Washington'un Ürdün'ün dönüşümüne verdiği desteği sürdürmesine ve Kraliyeti stratejik bir ortak olarak görmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Nitekim Samuel ve Tally Helfont, Arap İsyanları'nı reformlarla atlatacak güçlü ve istikrarlı bir Ürdün monarşisinin, hem Batı ve Körfez ülkeleriyle ittifak yürütmede fırsatlar elde edebileceğini hem de vazgeçilemez bir müttefik haline dönüşebileceğini söylemiştir.⁴³⁸ Ancak bu görüşün tam aksine Tarık Ramazan'a göre, Batı'nın Arap Dünyası için gördüğü demokratikleşme süreci hiçbir zaman sona ermemiştir. Bu yönüyle ABD ve diğer Batılı aktörler için bölgesel istikrar ve ekonomik çıkarların güvenceye alınması demokratikleşmeden önce gelmiştir. Ramazan'a göre, Ürdün gibi Ortadoğu ülkeleri uzun bir zaman boyunca demokratikleşme yerine ABD'nin jeopolitik beklentileri ve ekonomik çıkarları için öncelik taşımıştır.⁴³⁹ Keza Ramazan'ın öngördüğü gibi, Obama'nın grand stratejisi de Ürdün'ün iç politikada ne kadar demokratik bir hal aldığıyla ilgilenmemekte ve kendi çıkarlarına odaklanmaktadır. Bu bağlamda Beyaz Saray için Ürdün'de ABD müdahalesi olmadan yaşanacak bir geçiş

⁴³⁵ "Mark C. Toner Deputy Spokesperson Daily Press Briefing Washington, DC November 15, 2012", 2012. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2012/11/200598.htm> (19.09.2017)

⁴³⁶ Helfont ve Helfont, s.85.

⁴³⁷ Abdulgani Bozkurt, "Arap Baharı Sürecinde Ürdün-ABD İlişkilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", **Yeni Türkiye**, Ortadoğu Özel Sayısı (Ocak-Haziran 2016), s.695.

⁴³⁸ Helfont ve Helfont, s.95.

⁴³⁹ Tariq Ramadan, **Islam and the Arab Awakening**, New York: Oxford University Press, 2012, s.53.

birincil önceliklidir. Bu geçişte ise mevcut statüko korunmalı ve Kral Abdullah'a karşı oluşacak bir tehdidin önüne geçilmelidir.

Obama yönetimi, Ürdün'deki olayların başlamasından sonraki iki yıl boyunca ülkedeki reform sürecini destekleyen açıklamalar yapmış ve 2013 senesine gelindiğinde söylemlerindeki bu tutarlılık devam etmiştir. Nitekim ABD Başkanı 2013 yılının Mayıs ayında Kral Abdullah ile Amman'da bir araya gelmiştir. Bu ziyaret sırasında Dışişleri Bakanları seviyesinde de bir müzakere yapılmış ve Ürdün Dışişleri Bakanı Nasır Cude ile ABD'li meslektaşı John Kerry arasında görüşme gerçekleşmiştir.⁴⁴⁰ Kerry bu görüşmede dikkat çekici bir şekilde tarafların köklü bağlara sahip olduğunu ifade etmiş ve Kral Abdullah'ın yaptığı reformları bir başarı öyküsü olarak nitelemiştir.⁴⁴¹ Benzer şekilde bir önceki ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton da yıllar sonra kaleme aldığı hatıratlarına Kral Abdullah'ın Arap İsyanları'ndan başarıyla kurtulduğunu söyleyerek Ürdün'ün 2013'te güvenilir bir parlamento seçimi yaptığını ve yolsuzluğun üzerine gitmeyi başardığını not etmiştir.⁴⁴² Nihayetinde Washington'un Kral Abdullah'a olan övgüsü ve desteği Obama yönetiminin son dönemine kadar aynı şekilde sürmüştür. Ürdün Kralıyla iktidarının son yılında gerçekleştirdiği görüşmede ABD Başkanı, Amman'a sürekli olarak sağladığı ekonomik ve askeri yardımlardan dolayı gurur duyduğunu söylemiştir. Ayrıca Obama, Ürdün'ün dünya ve Ortadoğu için önem taşıdığını bu yönüyle Washington'un her zaman Amman'ın yanında olacağını sözlerine eklemiştir.⁴⁴³

Sonuç olarak Obama'nın Ürdün'de yaşanan prestolara ilişkin tepkisi, grand stratejisinin bir başka yansımasını oluşturmuştur. Bu süreçte Ürdün'ün jeopolitik önemi Washington için kritik bir yer tutmuş ve bölgede önemli bir müttefik olarak görülmesini sağlamıştır. Bu stratejik önemiyle ele alınan Ürdün'deki olaylar Beyaz Saray için hassas bir eksen meydana getirmiş ve iki ülke arasında artan bir diplomasi trafiği göze çarpmıştır. Bu görüşmeler sürecinde ABD Başkanı için demokratik reform söylemleri öne çıkmış ve Ürdün'e müdahale maliyetini düşürecek her adım rasyonel gelmiştir.

⁴⁴⁰ Bozkurt, s.696.

⁴⁴¹ "Remarks With Jordanian Foreign Minister Nasser Judeh After Their Meeting", 2013. <https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2013/05/209795.htm> (19.09.2017)

⁴⁴² Clinton, s.344.

⁴⁴³ "Remarks by President Obama and His Majesty King Abdullah of Jordan After Bilateral Meeting", 2016. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/02/24/remarks-president-obama-and-his-majesty-king-abdullah-jordan-after> (19.09.2017)

Nitekim ABD için Kral Abdullah'ın statükosunu sürdürmesi, geleceği belirsiz bir Amman yönetimine tercih edilmiştir. Ayrıca Ürdün'deki olaylar bir kez daha Washington için demokrasi talepleri ya da reform gibi değerlerin söylem düzeyinde anlam taşıdığı ve ABD'nin çıkarlarının bu değerlerin üzerinde olduğunu göstermiştir. Ezcümle Obama'nın grand stratejisi Ürdün özelinde başarıyla uygulanarak Washington'daki beklentileri karşılamıştır.

4.3.7. Yemen

Yemen'deki protestolar* 27 Ocak 2011'de başkent Sanaa'da ekonomik ve siyasi reform talepleriyle başlamış,⁴⁴⁴ Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih görevinden istifa edene dek sürmüştür. Nitekim gösterilerin etkisiyle Abdullah Salih Körfez İşbirliği Konseyi'nin ortaya koyduğu geçiş planını** imzalamış ve 23 Kasım 2011 tarihinde istifa etmiştir. Akabinde 2012 yılının Şubat ayında seçimler gerçekleştirilmiş ve Abdullah Salih'in

* Ali Abdullah Salih 1978 yılındaki darbeyle Kuzey Yemen'in yönetimini ele geçirmiş ve 1990 yılında gerçekleşen Kuzey-Güney birleşmesinden sonra yeni Yemen'in Devlet Başkanı olmuştur. Abdullah Salih ülkede merkezi otoriteyi tesis etmeye çalışmış ancak Yemen'in sosyolojik yapısı nedeniyle zorluklarla karşılaşmıştır. Nitekim, ülkede aşiretlere dayalı bir yapı bulunmakta ve kuzeyde Şii, güneyde ise Sünni ağırlıkta bir nüfus göze çarpmaktadır. Ayrıca Yemen, dünyanın en fakir ülkelerinden biri olarak gösterilmiş ve işsizlik ile yüksek enflasyon nedeniyle halk zor şartlar altında yaşamaya mahkum olmuştur. Yemen yönetimi milyarlarca doları bulan petrol gelirini halkına yansıtamamakta ve Yemenlilerin yüzde 40'ının geliri iki doların altında seyretmektedir. Ali Abdullah Salih'ten sonra başa gelen Hadi hükümeti de Yemen'in bu zor durumuyla yüzleşmiştir. Yemen'de söz konusu sorunları çözmek için *Ulusal Diyalog Konferansı* düzenlenmiş ancak bu girişimden de olumlu bir sonuç alınamamıştır. 2015 yılının Ocak ayına gelindiğinde ise Kuzey Yemen'deki Husi'ler ve beraberindeki kabileler Başkent Sanaa'yı kuşatmış ve Hadi hükümetini devirmiştir. Bu süreçte Hadi yönetimi Aden'e taşınmıştır. ABD ise bu yaşananlar karşısında Batı Yemen'de Hadi yönetiminin yeniden başa gelmesi için gayret göstermiş ancak Husi'lere karşı başarılı olamamıştır. Yemen bu sorunlarla yüzleşirken bir de terörizm sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki, ülkedeki otorite bunalımı Yemen'in istikrarsız bir hale gelmesine neden olmuş ve el Kaide ile DEAŞ gibi terör örgütleri bu durumu lehlerinde kullanmışlardır. Yemen'in yakın tarihçesi ve Ali Abdullah Salih'in yönetimi ele geçirmesi hakkında Tayyar Arı tarafından 2015'te "Yemen'de Arap Baharından Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi?" adıyla yayınlanan Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) raporuna bakılabilir. ABD'nin bölgeye müdahalesi ve çatışmaların yansımalarını değerlendirmek için Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman editörlüğünde 2010'da yayınlanmış *Dünya Çatışmaları* kitabının birinci cildi incelenebilir. Yemen'in yaşadığı ekonomik sorunlar ve Ali Abdullah Salih'in portesi için al-jazeera internet haber sitesinde yayınlanan "Portre: Ali Abdullah Salih" adlı yazıya bakılabilir. İlgili yazı için: <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-ali-abdullah-salih>. Yemen'in sosyolojik yapısı ve siyasi problemlere etkisi için Don Liebich'in kaleme aldığı ve 2016 yılında yayınlanan *Fault Lines* kitabına bakılabilir. Son olarak, Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesi ve devrim sürecinde aktörlerin rolü için Veysel Kurt tarafından "Devrimden Askeri Müdahaleye Yemen" adıyla 2015'te yayınlanan SETA Analizi incelenebilir.

⁴⁴⁴ *Yemen Uprising of 2011-12*, 2016, <https://www.britannica.com/event/Yemen-Uprising-of-2011-2012#Article-History> (24.09.2017)

** Körfez ülkelerinin sunduğu plan dahilinde Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih'in bir ay içerisinde görevinden ayrılması öngörülmüştür. Bu süreçte Salih'in ve ailesinin hiçbir cezai soruşturmaya dahil edilmeyeceği garanti edilmiş ve ülkede lider dönüşümü için üç aylık bir geçiş tanınmıştır. Ayrıca, Abdullah Salih'in görevini yardımcısına devretmesine ve Devlet Başkanlığı seçimlerine hazırlık amacıyla bir ulusal birlik hükümetinin kurulmasına karar verilmiştir. Kurulan geçici hükümet üyelerinin yüzde 50 kadarı iktidar partisi, yüzde 40'ı muhalefet ve yüzde 10'unun bağımsızlardan meydana gelmesi planlanmıştır. Körfez ülkelerinin sunduğu geçiş planının detaylarına ulaşmak için: https://osesgy.unmissions.org/sites/default/files/gcc_initiative_yemen_english.pdf, http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/YE_111205_Agreement%20on%20the%20implementation%20mechanism%20for%20the%20transition.pdf.

başkan yardımcısı Mansur El Hadi Devlet Başkanı seçilmiştir.⁴⁴⁵ Yemen’de Arap İsyancıları bir değişim meydana getirmiş olsa da ülkedeki siyasi çekişmeler nihayete ermemiştir. Bu durumun bir yansıması olarak 2015 yılının Ocak ayında Husi güçleri Başkent Sanaa’yı kuşatmış ve Hadi yönetimine son vermiştir. Bu süreçte merkezi otoritenin bir türlü sağlanamadığı Yemen, iç savaşa sürüklenmiş ve yerel güçlerin çatışması, terör örgütlerinin ülkede alan kazanması gibi olaylara sahne olmuştur.⁴⁴⁶

Obama yönetimi ise Sanaa’da başlayan gösterileri yakinen takip etmiştir. Bu çerçevede ABD, 2011 yılında Ali Abdullah Salih’in devrilmesinde önemli yer tutan Körfez İşbirliği Teşkilatı önderliğindeki güç transferi anlaşmasında aktif yer almıştır.⁴⁴⁷ Obama’nın 2011’deki protestolarla birlikte Yemen’in siyasi dönüşüm sürecine dahil olduğu ve ülkedeki politik gelişmeleri etkilediği görülmüştür.⁴⁴⁸ Ancak ABD Başkanı bir yandan ülkedeki siyasi dönüşüme yardım ederken diğer yandan Pentagon ve CIA aracılığıyla Yemen yönetimine olan desteğini terörle mücadele üzerinden sürdürmüştür. Beyaz Saray bu süreçte terörle mücadele için Yemen’e askeri tavsiyelerde bulunmuş ve yardım etmiştir.⁴⁴⁹ Nitekim Obama döneminde ABD ile Yemen arasındaki ilişkinin temellerini; ülkedeki siyasi istikrarsızlık, terörizme dayalı güvenlik problemleri ve bölge ülkelerinin etkileri meydana getirmiştir. Özellikle Yemen’deki el Kaide varlığı hali hazırda olan siyasi sorunları derinleştirmiş ve karmaşık bir tablo oluşturmuştur. Bu faktörlere 2010 ile 2011 yıllarında Suudi Arabistan’ın Yemen’e askeri müdahalesi de eklenmiş ve gerginlik bölgesel olarak tırmanmıştır.⁴⁵⁰ Bu gerginliğe rağmen ABD, Suudi Arabistan’ın Yemen’de artan etkisine ses çıkarmamıştır. Öyle ki, Yemen gibi Ortadoğu ülkelerinde ABD’nin *arkadan yönetme (leading from behind)* stratejisi anlam taşımıştır. Daha açık bir ifadeyle Suudi Arabistan ile Körfez ülkelerinin Yemen’deki süreci yönetmesine Washington karşı çıkmamıştır.⁴⁵¹ Bu eksende ABD Başkanı’nın grand stratejisi açısından bir yandan Yemen’deki dönüşümü desteklemek diğer yandan Sanaa

⁴⁴⁵ Jeremy M. Sharp, “Yemen: Background and U.S. Relations”, **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2014, s.1.

⁴⁴⁶ Liebich, s.59.

⁴⁴⁷ Allison Good, “Middle East Experts Urge Changes to Obama’s Yemen Policies”, *Foreign Policy*, 27 Haziran 2012, <http://foreignpolicy.com/2012/06/27/middle-east-experts-urge-changes-to-obamas-yemen-policies/> (26.09.2017)

⁴⁴⁸ The Yemen Peace Project, **America’s Role in Yemen 2017 and Beyond**, 2017, Washington, s.4.

⁴⁴⁹ Anthony H. Cordesman, Robert M. Shelala II, and Omar Mohamed, “Yemen and U.S. Security”, **Burke Chair in Strategy Report**, Center for Strategic and International Studies, Washington, 2013, s.8.

⁴⁵⁰ Cordesman, Shelala II ve Mohamed, s.8.

⁴⁵¹ Indyk, Lieberthal ve O’hanlon, s.114.

rejimine yardımlar yapmak rasyoneldir. Zira Obama, askeri müdahale seçeneğinden ziyade Yemen'deki nüfuzunu artırmak istemiş ve ülkedeki merkezi otoriteyi sağlamaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Obama'nın grand stratejisinin bir yansıması olan arkadan yönetme politikası tercih edilmiştir. Bu stratejinin müdahale maliyetini bölüştürmesi ise ABD Başkanının beklentilerini karşılamıştır.

Obama yönetimi Yemen'deki dönüşüm sürecine yakinen ilgi göstermiştir. Bu anlamda 2012 yılında hükümet yetkilileri ile Kongre üyeleri Sanaa'da iş adamları ve STK temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Yine 2012 yılında ABD Kalkınma Ajansı direktörü Rajiv Shah Yemen'e gitmiş ve ajansın ilgili yıl için ülkeye 52 milyon dolarlık ek yardım yapacağını duyurmuştur.⁴⁵² Bu gelişmelerle birlikte Obama, Yemen'de siyasi geçişi bozmaya çalışan partilere karşı yaptırımlar öngören bir Başkanlık Emri (Executive Order) dahi imzalamıştır. Bu emirle Washington, ülkedeki siyasi dönüşümü olumsuz yönde etkileyecek aktörlere karşı duracağını ifade etmiş ve Yemenlilerin demokratik taleplerini desteklemiştir.⁴⁵³ Kısacası ABD için Abdullah Salih'ten sonra Yemen'in kendi ayakları üzerinde durması önem taşımıştır. Zira ülkedeki grupların birbirleriyle olan mücadelesi düşünüldüğünde, ABD Başkanının Yemen'de merkezi idareyi güçlendirerek ülkesinin çıkarlarını korumaya ve otorite boşluğundan yararlanan terör gruplarını durdurmaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Washington Yemen'i artan terörizm nedeniyle Afganistan'a benzetmiştir.⁴⁵⁴ Nitekim ABD ile Yemen arasında terörizm konusunda tam bir mutabakat olmaksızın bir süreç yaşanmıştır. Beyaz Saray özellikle eski Devlet Başkanı Abdullah Salih'in terörizme karşı olan tedbirsizliği ve el Kaide mücadelesinde ABD'ye yeterli yardımı sağlamaması nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Ancak Hadi'nin seçilmesiyle birlikte ABD, el Kaide ve Yemen'deki diğer terör örgütlerine karşı Yemen yönetimiyle daha sıcak bir ilişki geliştirmiştir.⁴⁵⁵ Üstelik Washington ülkedeki farklı grupların bir araya gelmesi için

⁴⁵² Good, "Middle East Experts Urge Changes to Obama's Yemen Policies"

⁴⁵³ "Statement by the Press Secretary on Today's Executive Order on Yemen's Peace, Security, and Stability", 2012. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/05/16/statement-press-secretary-today-s-executive-order-yemen-s-peace-security> (26.09.2017)

⁴⁵⁴ M. Efe Çaman, Kenan Dağcı ve M. Ali Akyurt, "Yemen "Yeni Afganistan" Mı?", Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Ed.), **Dünya Çatışmaları** 1. Cilt içinde (336-352), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, Geliştirilmiş 3. Baskı, 2010, s.338.

⁴⁵⁵ Jeremy M. Sharp, "Yemen: Background and U.S. Relations", s.8.

Abdullah Salih'ten sonra kurulan *Ulusal Diyalog Konferansı'nı** hem organizasyon sürecinde hem de teknik yardım konularında desteklemiştir.⁴⁵⁶ Hadi yönetimi terörle mücadele ve ABD'nin Yemen'deki askeri varlığı gibi konularda Abdullah Salih'e göre çok daha yakın bir yaklaşım sergilemiştir. Hatta 2012 yılının başında El Anad Hava Üssü'nde Pentagon'a ait uçakların bulunmasına dahi izin vermiştir. Ancak Ulusal Diyalog Kongresi ABD'nin askeri varlığına soğuk bir şekilde yaklaşmıştır.⁴⁵⁷ Üstelik 2012 yılında 200 kadar Yemenli genç ABD Büyükelçiliğine saldırı düzenlemiştir. Obama ise küçük bir deniz piyade grubunu elçiliği koruma amaçlı ülkeye göndermiştir.⁴⁵⁸

Yemen'deki kısıtlı askeri varlığına rağmen Obama, yeniden mevzilenme uygulamasıyla en düşük seviyede müdahale öngörmüştür. Nitekim ABD Başkanı Yemen'deki terörizm sorununu özellikle el Kaide ve DEAŞ ile mücadele için Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) üzerinden bir program başlatarak çözmeye çalışmıştır.⁴⁵⁹ Bu program ile müdahale maliyetini düşüren Obama hem terörizmle savaşmış hem de asker kaybını en düşük seviyeye indirmiştir. Fakat ABD'nin SİHA politikasına karşı şiddetli eleştiriler meydana gelmiştir. Bu bağlamda 27 kadar dış politika, güvenlik ve Ortadoğu uzmanı ABD Başkanı Obama'ya mektup göndererek SİHA programının ABD'nin uzun vadeli ulusal güvenlik çıkarlarını tehlikeye attığından bahsetmiştir. Nitekim el Kaide gibi terör örgütleriyle mücadele için sadece SİHA'lar üzerinden mukavemet gösterilmesi yeterli görülmemiştir.⁴⁶⁰ Bu eleştiriler karşısında Obama ise geri adım atmamış ve grand stratejisi üzerinden belirlediği SİHA politikasını sürdürmüştür.

* 2013 yılının Mart ayında BM Yemen Özel Temsilcisi gözetimde *Ulusal Diyalog Konferansı* düzenlenmiştir. Bu konferansa Yemen yönetimi, ayrılıkçı özellikleriyle öne çıkan Güney Hareketi ve Husi'ler katılmıştır. Konferansın sonunda Yemen'in güvenliği, ayrılıkçı hareketlerin geleceği ve muhalefetin taleplerine yönelik bir çerçeve ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Devlet Başkanı Hadi'nin Yemen'deki geçiş sürecini nihayete erdirmesi için görevine bir yıl daha ek süre tanınmıştır. Ayrıca Yemen'de silahlı kuvvetler personeli dışında ateşli silahların taşınması yasaklanmıştır. Son olarak Yemen'in altı federal bölgeye ayrılması planlanmıştır. Bu bölgeler ülkenin kuzeyinde yer alan Saba, Janad, Azal ve Tahama ile güneyinde yer alan Aden ve Hadra bölgeleridir. Ulusal Diyalog Konferansındaki anlaşmaya rağmen Husi'ler Hadi'nin sözlerinin tutmadığı iddia ederek anlaşmadan çekilmiştir. Ulusal Diyalog Konferansı hakkında daha fazla bilgi için: Ali Semin tarafından “Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi” adıyla 2015 yılında kaleme alınan BİLGESAM raporuna bakılabilir. Ayrıca Ulusal Diyalog Konferansı sürecinde BM'nin rolü ve konferansın kronolojisi için “National Dialogue Conference” adıyla Office of the Special Envoy of the Secretary-General For Yemen internet sayfasında 2015 tarihinde yayınlanan bilgi notu incelenebilir. İlgili açıklama için: <https://osesgy.unmissions.org/national-dialogue-conference>.

⁴⁵⁶ The Yemen Peace Project, *America's Role in Yemen 2017 and Beyond*, s.4.

⁴⁵⁷ Ginny Hill and Baraa Shiban, “Yemen: a Battle for the Future”, *Remote Control Report*, Oxford Research Group, London, 2016, s.13.

⁴⁵⁸ Cordesman, Shelala II ve Mohamed, s.8.

⁴⁵⁹ Liebich, s.71.

⁴⁶⁰ Good, “Middle East Experts Urge Changes to Obama's Yemen Policies”

Yemen'deki Arap İsyancıları sürecinde ABD'nin belirli periyotlarla ülkedeki seçilmiş yönetimi desteklediği görülmüştür. Bu çerçevede Husi'lerin Yemen'de güç kazanmasıyla birlikte ABD Dışişleri Bakanlığında tarafların geçiş sürecine ortak katılım sağlaması gerektiğine yönelik açıklamalar gelmiştir. Ayrıca Beyaz Saray Hadi yönetimine verdiği desteğin sürdüğünü ve el Kaide'ye karşı Yemen yönetiminin yanında olduğunu belirtmiştir.⁴⁶¹ Bu durumun arka planında Suudi Arabistan'ın Yemen'deki pozisyonu ve İran'ın Husi'ler üzerinden ülkedeki nüfuzu bulunmaktadır. ABD ise Suudi Arabistan'ı Yemen politikası üzerinden kendi tarafında tutmaya çalışmış ve aynı zamanda İran ile devam eden nükleer müzakereleri sürdürmüştür.⁴⁶² Ancak ABD'nin bu süreçteki adımları ve özellikle Yemen'de yaşananlara dair Suudi Arabistan'a askeri yönden destek vermesi eleştirileri beraberinde getirmiştir. Örneğin Micah Zenko, Obama'nın Hadi'yi korumak amacıyla sağladığı desteği işaret ederek demokratik yollarla seçilen Mursi'ye bu yakınlığın gösterilmediğini ifade etmiştir.⁴⁶³ Söz konusu gelişmeye Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisi üzerinden bakıldığında Yemen ve Mısır'ın farklılıkları daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. ABD, Mısır'da tek istikrarlı gördüğü orduyu desteklemiş ve çıkarlarını bu şekilde sağlama almıştır. Dahası Mısır'da merkezi otorite sağlam kalmış ve Washington ülkenin bölünme riskiyle karşı karşıya kalmamıştır. Yemen'de ise bu göstergelerin tam tersi bir durum söz konusudur. Bu bağlamda Yemen ordusu Beyaz Saray açısından aynı niteliği taşımamaktadır. Ayrıca Yemen'de ülke bölünmeye doğru yol almıştır. Dolayısıyla ABD Başkanı, ülkede merkezi otoritenin sağlanmasını kritik bir adım olarak görmüştür.

Obama yönetimi, Yemen konusunda temkinli olmaya gayret göstermiştir. Washington, özellikle Birleşmiş Milletler ve Körfez İşbirliği Konseyi'ni Yemen'in geçiş süreci için uluslararası diyalogun sürmesi adına teşvik etmiştir. 2014 yılının Ocak ayına gelindiğinde Yemen Ulusal Diyalog platformu resmi olarak tamamlanmıştır.⁴⁶⁴ Hatta 2014 yılının Şubat ayında ABD, BM Güvenlik Konseyi'nin Yemen'in siyasi dönüşümüne

⁴⁶¹ "Ongoing Aggression Against the Government of Yemen", 2014.
<https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/09/232233.htm> (26.09.2017)

⁴⁶² Hill ve Shiban, s.18.

⁴⁶³ Micah Zenko, "Make No Mistake-the United States Is at War in Yemen", *Foreign Policy*, 30 Mart 2015,
<http://foreignpolicy.com/2015/03/30/make-no-mistake-the-united-states-is-at-war-in-yemen-saudi-arabia-iran/>
(26.09.2017)

⁴⁶⁴ Jeremy M. Sharp, "Yemen: Background and U.S. Relations", s.8.

müdahale eden veya başka şekillerde ülkenin istikrarını bozmaya çalışan bağımsız aktörler için yaptırımlar düzenleyen 2140 sayılı kararın* alınmasını bile sağlamıştır.⁴⁶⁵ Bu sürecin ardından ABD Dışişleri Bakanlığı bir bildiri yayınlayarak Yemen'in önemli bir ilerleme kaydetmesine rağmen demokratik dönüşümünü henüz tamamlayamadığını söylemiştir. Nitekim Beyaz Saray ülkede yapılacak olan anayasal reform ve seçimlerde Ulusal Diyalog platformunun önerilerini destekleyeceğini belirtmiştir.⁴⁶⁶

2015 yılına gelindiğinde ise Obama verdiği bir röportajda Yemen'deki durumu kronik bir zayıflık olarak nitelemiş ve özellikle İran'ın bu durumu istismar ederek istikrarsızlık ürettiğini sözlerine eklemiştir. İran'ın bu süreçte denizasıri istihbaratının ve finans desteğinin önemine dikkat çeken ABD Başkanı, Tahran'ın Husi'ler üzerinden Yemen'de alan kazandığını belirtmiştir.⁴⁶⁷ Husi'lerin yönetimi ele geçirmesinden sonra ABD Dışişleri Bakanlığı özellikle John Kerry ve Büyükelçi Matthew Tueller önderliğinde Yemen'de savaşıan grupların BM çatısı altında müzakere gerçekleştirmesi için gayret göstermiştir. ABD Başkanının 2015 yılının Şubat ayında Yemen'deki Büyükelçiliğini kapatma kararı alması diplomatik süreci zora soksa da ABD'de bu çabaların yerinde olduğuna dair görüşler sunulmuştur.⁴⁶⁸

Obama yönetimi yine 2015 yılında Körfez İşbirliği Konseyi'nin Yemen'e yönelik yapacağı askeri hareketlere lojistik ve istihbarat desteği verileceğini ifade etmiştir. Bu ifadeden sonra Washington'un Yemen'de aktif bir savaşı girip girmeyeceği tartışılmaya başlamıştır. Hatta ABD'nin hava operasyonlarındaki aktif durumu ve Suudi

* BM Güvenlik Konseyi'nin 2140 sayılı kararı doğrultusunda Yemen'de geçiş sürecini engelleyen ve ülkenin huzuru ile güvenliğine dair risk oluşturanlara yaptırım uygulanacağı belirtilmiştir. Nitekim bu karar doğrultusunda Yemen'in eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih ile iki Husi liderine Yemen'deki geçiş sürecine zarar verdikleri gerekçesiyle yaptırım uygulama kararı alınmıştır. Bu yaptırımlar doğrultusunda Ali Abdullah Salih ve Husi liderleri Abdullah Yahya El Hakim ile Abd El Halik El Husi'ye seyahat yasağı getirilmiş, mal varlıkları da dondurulmuştur. BM'nin aldığı 2140 sayılı karar için Security Council Adopts Resolution 2140 (2014), Welcoming Yemen's Peaceful Transition Towards New Constitution, General Elections başlığıyla aktarılan BM bilgi notuna bakılabilir: <https://www.un.org/press/en/2014/sc11296.doc.htm>.

2140 Sayılı karar doğrultusunda alınan yaptırım kararları ve örnekleri için BM'den Yemen eski Devlet Başkanı Salih'e Yaptırım Kararı başlığıyla muhabir Mustafa Keleş tarafından 2014'de kaleme alınan Anadolu Ajansı haberi incelenebilir. İlgili haber için:

<http://aa.com.tr/tr/dunya/bmden-yemen-eski-devlet-baskani-salihe-yaptirim-karari/103593>.

⁴⁶⁵ The Yemen Peace Project, **America's Role in Yemen 2017 and Beyond**, s.6.

⁴⁶⁶ "Conclusion of National Dialogue in Yemen" 2014. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/01/220620.htm> (26.09.2017)

⁴⁶⁷ Jeffrey Goldberg, "'Look ... It's My Name on This': Obama Defends the Iran Nuclear Deal", *The Atlantic*, 21 Mayıs 2015, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/05/obama-interview-iran-isis-israel/393782/> (26.09.2017)

⁴⁶⁸ The Yemen Peace Project, **America's Role in Yemen 2017 and Beyond**, s.5.

savaş jetlerine yakıt ikmali yapması gibi yardımlar işaret edilerek Washington'un hali hazırda sahada olduğu söylenmiştir.⁴⁶⁹ Bu süreçte Suudi Arabistan'ın müdahalesi ve Yemen'deki son durumuna ilişkin iki ana görüşün olduğu göze çarpmaktadır. İlk görüş Suudi Arabistan'ın Yemen'e müdahalesi ile ABD'nin belli başlı kazanımları olduğu üzerinedir. Bu kazanımlar sırasıyla; Suudi Arabistan'ın güvenliğini sağlayarak Riyad ile ortaklığı sürdürmek, el Kaide'nin alanını daraltmak, Yemenli sivilleri korumak, Körfez ülkelerinin İran ile yapılan müzakerelere dair çekincelerini azaltmak, İran'ın Körfez'deki genişlemesini durdurmak ve Yemen'e komşu diğer ülkelerin çıkarlarını korumaktır.⁴⁷⁰ Dahası Yemen özellikle petrol arzı açısından bölgedeki güç dengesini doğrudan etkileme kapasitesine sahip bir ülke olarak dikkat çekmiştir. Özellikle Yemen yönetimi ABD için bölgedeki petrol arzının büyük kısmını elinde bulunduran Suudi Arabistan ile ilişkilerde önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla bölgedeki petrol arzı açısından Riyad yönetiminin tavrı Washington'u doğrudan etkilemektedir.⁴⁷¹

İkinci görüş ise bu kazanım iddialarına karşı Yemen'in içinde bulunduğu siyasi bunalım ve merkezi otoritenin sağlanamaması gibi olumsuz faktörler üzerine olmuştur. Bu çerçevede Yemen'in bölgesel istikrarsızlığa neden olduğu ifade edilerek ABD Başkanı'na eleştiriler yönlendirilmiştir. Özellikle bugün itibariyle ülkenin kaosa sürüklenmesi üzerinden Obama'nın Yemen politikasının başarısız olduğu söylenmiştir.⁴⁷² Nihayetinde Obama'nın grand stratejisi öncelikle Yemen sonrasında ise Körfez açısından ABD çıkarlarını öncelemekte ve en düşük seviyede müdahale öngörmektedir. Bu yönüyle eleştirilerin Obama'nın kazanımları karşısında zayıf olduğunu iddia etmek mümkündür. Keza ABD Başkanı için Yemen'deki öncelik tüm söylemlerine rağmen demokratik dönüşüm değildir. Beyaz Saray için öncelik ABD çıkarları doğrultusunda hareket edebilecek bir rejimin Yemen'de tesis edilmesi ve ülkedeki otorite boşluğunun terör örgütleri tarafından doldurulmasının engellenmesidir. Ayrıca, İran ve Suudi Arabistan arasındaki gerginliğin yine ABD lehinde çözüme kavuşturulması için bir yandan Suudi Arabistan'a yardımlar yapılmış diğer yandan İran destekli Husi'lerin etkisinin kırılması

⁴⁶⁹ Micah Zenko, "Make No Mistake-the United States is at War in Yemen"

⁴⁷⁰ Micah Zenko, "Make No Mistake-the United States Is at War in Yemen"

⁴⁷¹ Veysel Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen", **SETA Analiz**, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2015, s.19.

⁴⁷² Sophia Dingli, "Obama's Arabian Debacle? Examining Obama's Policy in Yemen Amidst the Rubble"

International Studies Association Annual Convention, At Atlanta GA; Nisan 2016, s.1.

adına merkezi otoriteyi temsil eden ve Washington'a yakın olan Hadi yönetimi desteklenmiştir. Bu desteğin Obama döneminin son yılında da sürdüğü görülmüştür. Öyle ki Washington, Yemen'deki siyasi müzakere ortamını desteklediğini ve Yemenlilerin yanında olduğunu 2016 yılının Aralık ayında yeniden belirtmiştir.⁴⁷³

Sonuç itibariyle Yemen'deki gelişmeler karşısında Obama'nın grand stratejisi dahilinde hareket ettiği görülmüştür. Bu bağlamda Başkent Sanaa'daki gösterilerin başlamasından sonra Ali Abdullah Salih yönetiminin devrilerek Hadi'nin başa gelmesine Washington bizzat yardımcı olmuştur. Bu adımı ABD Başkanı yeniden mevzilenmeye uygun şekilde Körfez İşbirliği Konseyi'nin ortaya koyduğu güç transformasyonu anlaşmasını destekleyerek dolaylı olarak yapmıştır. Ardından Obama'nın kimi zaman ülkedeki siyasi dönüşümü desteklediği kimi zaman da terörle mücadele üzerinden Yemen yönetimine yardımlar yaptığı görülmüştür. Bu durum Beyaz Saray açısından merkezi otoritenin tesis edilmesi ve Arap İsyancıları'nın etkisiyle ülkede bir otorite boşluğunun meydana gelmemesi açısından önem taşımıştır. Nitekim Washington, Yemen'de terörizme karşı SİHA programını devreye koymuş ve düşük maliyetli şekilde ülkedeki terör unsurlarını yok etmeye çalışmıştır. Ancak bu programa da eleştiriler gelmiş ve uzun vadede Yemen'in istikrarını sağlamada yeterli olmayacağı dillendirilmiştir. Obama'nın grand stratejisi ise uzun vadede Yemen'in demokratik dönüşümü yerine ülkesinin çıkarlarına odaklanmış ve düşük maliyetli SİHA programını devam ettirmiştir. Ayrıca ABD'nin Yemen'deki pozisyonunu bölgesel aktörler de etkilemiştir. İran ve Suudi Arabistan arasında hassas bir konumda kalan ABD, İran destekli Husi'lerin etkisinin kırılması için iç politikada merkezi hükümetin yanında olmuştur. Washington, Suudi Arabistan'a ise Yemen'e yaptığı müdahalelerde hava unsurlarıyla destek gibi araçlarla yardım etmiştir. 2015'te Husi'lerin yönetimi devralması karşısında Beyaz Saray yine diyalog çağrısı yapmış ve aktif bir müdahaleden kaçınmıştır. Bu süreç ise Yemen'de karmaşık bir tablo meydana getirmiş ve son tahlilde Obama grand stratejisine uygun şekilde müdahale maliyetinin önüne geçerek süreci yönetmiştir.

⁴⁷³ "Daily Press Briefing", 2016. <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2016/12/265846.htm> (26.09.2017)

4.4. İran Nükleer Görüşmeleri

Obama'nın grand stratejisi İran özelinde kritik bir anlam ifade etmiştir. Özellikle Tahran'ın Ortadoğu politikası ve nükleer programı bunun başlıca nedenlerini oluşturmuştur. Obama 2009 yılında ABD Başkanı seçildikten sonra İran'la yaşanan problemlerin diplomatik yollarla çözüleceğini söylemiştir. Bu bağlamda Beyaz Saray'ın yeni yönetimi Bush döneminin İran'a yönelik tek taraflı ve askeri güce dayalı politikasını eleştirmiş ve bunun yerine diplomatik, ekonomik ve siyasi enstrümanların kullanılacağını belirtmiştir.⁴⁷⁴ ABD Başkanı'nın bu söylemleri ise grand stratejisinin İran'a yönelik iyi bir yansımasını meydana getirmiştir. Zira Obama İran'da maliyet doğuracak her türlü adımdan uzak duracağını ortaya koymuş ve müzakereye yönelik girişimlerde bulunarak alternatif müdahale araçlarını kullanacağını göstermiştir.

Obama, Bush yönetiminden kalma İran politikalarına karşı olmuştur. Öyle ki, İran'ın Ortadoğu'daki konumu ve bölgeyi etkileme gücü gibi önemli faktörler göz önünde bulundurularak ikili ilişkiler yeniden düzenlenmeye başlamıştır. Bu yönüyle Obama'nın İran politikasının ABD için belirgin bir değişim getirdiği dikkat çekmiştir. Washington'un diplomasiyi öne çıkaran anlayışı ise Bush dönemindeki sert tehditlere göre çok daha ılımlı bir tablo sergilemiştir. Ezcümle Obama ABD'nin İran'a yönelik geçmiş baskılarından ders çıkarmaya çalışmış ve Tahran rejimi ile yakın bir ilişki kurmaya gayret etmiştir.⁴⁷⁵ ABD Başkanı bu süreçte 2009 yılı Nevruz kutlamalarına ilişkin yaptığı konuşmada iki ülkenin ortak çıkarlarına vurgu yaparak Washington'un Tahran'daki rejimi değiştirmeye yönelik adımlar atmayacağını dile getirmiştir. Obama yine bu konuşmada, Washington ve Tahran arasındaki ilişkinin ortak çıkarlar gözetilerek devam edeceğini ve İran'ın sorumluluklarını üstlenerek uluslararası toplumdaki yerini aldığını sözlerine eklemiştir.⁴⁷⁶ ABD'nin İran'a yönelik ılımlı yaklaşımı 2009 yılı başlarında aynı seyirde devam etmiştir. Bu süreçte ABD Başkanı 2009 yılının Nisan ayında Prag'da yaptığı konuşmada İran'ın barışçıl nükleer enerji çalışmalarını

⁴⁷⁴ Julian Borger, "Barack Obama: Administration Willing to Talk to Iran Without Preconditions", *The Guardian*, 21 Ocak 2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/jan/21/barack-obama-iran-negotiations> (05.10.2017)

⁴⁷⁵ Shahram Akbarzadeh, "Iran: From Engagement to Containment", Shahram Akbarzadeh (Ed.), **America's Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's Policies** içinde 161-177 sayfalar, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.161.

⁴⁷⁶ The President's Message to the Iranian People, 35 sn. 3 dak. Washington: The Obama White House, 2009 Ayrıca Beyaz Saray'ın Resmi Youtube sayfası ve ilgili konuşma için: https://www.youtube.com/watch?v=HY_utC-hrjI

desteklediğini söylemiş, ancak balistik füze çalışmalarının ABD için tehdit olduğundan bahsetmiştir. Nitekim nükleer silahların azaltılmasına yönelik vurgular yapan Obama, nükleer silah yapımında kullanılan malzemelere ulaşımın zorlaştırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁴⁷⁷ Bu konuşmayla Obama bir yandan nükleer çalışmalar için müzakereyi devam ettireceğini ortaya koyarken diğer yandan balistik füze gibi tehditlere karşı bir duruş sergileyeceğini göstermiştir. Beyaz Saray'ın ılımlı tavrı İran'ın 2009 seçimlerine de yansımıştır. Özellikle bu seçimlerle yeniden cumhurbaşkanı olan Ahmedinecad'a karşı ülke içerisindeki muhalefetten tepki gelmiş ve Tahran bu gelişmeler karşısında sert önlemler almıştır. Beyaz Saray ise Ahmedinecad'ın muhalefete karşı aldığı sert önlemlere rağmen itidalini korumuştur.⁴⁷⁸ Bu anlamda Obama bir yandan İran hükümetinin halka yaptığı baskıyı durdurmasını istemiş, diğer yandan İran'ın egemenliğine saygı duyduğunu ifade etmiştir. Kısacası 2009 yılının başındaki gelişmelere bakıldığında Washington'un Tahran ile müzakereye sıcak yaklaştığı ve Bush döneminin politikalarını ortadan kaldırmak istediği göze çarpmıştır. Keza Obama'nın grand stratejisi bağlamında İran'da müzakereye yönelik diplomatik girişimler, askeri müdahaleye göre maliyetsiz seçenek olarak tercih edilmiştir.

Obama, Bush yönetiminin P5+1 sürecindeki İran ile görüşmeme tavrını bir hata olarak değerlendirmiştir. Keza Dışişleri Bakanı Clinton da 2009 yılının Temmuz ayında bir önceki yönetimin İran politikasında beklediği başarıyı elde edemediğini belirtmiştir. Nitekim İran'daki seçimlerinden sonra müzakereyi öngören ABD, Tahran'la arasındaki soğukluğu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Özellikle Tahran Üniversitesi'ndeki araştırma reaktörünün tıbbi amaçlarla yakıtı ihtiyaç duyması ikili ilişkilerdeki yakınlaşma için fırsat niteliği taşımıştır. Bu anlamda ABD Başkanı reaktörün ihtiyaç duyduğu izotop yakıtı sağlaması karşılığında İran stoklarından 1200 kg düşük seviyede zenginleştirilmiş uranyum verilmesini istemiştir.⁴⁷⁹ Ayrıca Obama kişisel bir mesajla İran'a ulaşan ilk ABD Başkanı olarak dikkat çekmiş ve bu girişim İran'ı bile şaşırtmıştır. Ancak bu olumlu tablo 2009 yılında Washington'daki görüş ayrılıkları nedeniyle etkisini kaybetmeye başlamış

⁴⁷⁷ *Remarks By President Barack Obama In Prague As Delivered*, 2009. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered> (05.10.2017)

⁴⁷⁸ *Statement from the President on Iran*, 2009. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-president-iran> (05.10.2017)

⁴⁷⁹ Crowley, s.99.

ve Obama'nın İran'a yönelik müzakere politikası hedef haline gelmiştir.⁴⁸⁰ Buna karşılık Obama'nın Tahran'ın nükleer enerji programına* karşı ılımlı tavrı giderek kaybolmuştur. 2009 yılının sonuna doğru ise İran, nükleer programıyla ilgili olarak Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na yaptığı raporlama ve inceleme süreçlerinde isteksiz davranmış ve ABD'nin tepkisi belirgin bir şekilde artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Beyaz Saray'ın İran'a karşı yaptırımlar koyacağına da habercisi olmuştur.⁴⁸¹ Obama yönetimi, 2009 yılının sonuna doğru İran'a karşı tavrını tamamen değiştirmiştir. Bu dönemde ABD Başkanı yaptırımların uygulanması amacıyla harekete geçmiş ve geniş bir yelpazede

⁴⁸⁰ Akbarzadeh, ss.161-162.

* İran'ın nükleer reaktör inşa etme girişimi uzun bir geçmişe sahiptir ve başlangıcı 1953 yılında ABD Başkanı Dwight Eisenhower tarafından duyurulan *Barış İçin Atom* konuşmasına kadar gitmektedir. Bu konuşmanın akabinde ABD, İran gibi müttefiklerini nükleer reaktör elde etmeleri için teşvik etmeye başlamıştır. Bu süreçte İran, ABD'nin SSCB'yi gözetlemesine ve Basra Körfezi'ni Moskova aleyhinde kullanmasına izin vermiştir. Bu desteğe karşılık ABD ise İran'ın bölgesel bir güç haline gelmesi adına ekonomik ve askeri yardım sağlamıştır. ABD'nin desteği sonucunda İran 1968 yılına gelindiğinde 5 megavatlık bir araştırma reaktörünü Tahran Üniversitesi'nde inşa etmiştir. 1970 yılında ise Tahran yönetimi Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasını imzalamış ve 1973 yılında Atom Enerjisi Kurumu'nu açmıştır. 1975 yılında ise Tahran yönetimi, ABD'nin önde gelen üniversitelerinden MIT ile anlaşarak İran'lı fizikçilerin eğitim almasına yönelik protokol imzalamış ve Washington'dan sekiz adet reaktör almayı öngörmüştür. Bu plan doğrultusunda İran, ABD ile nükleer enerji işbirliği anlaşması yapmıştır. Ancak 1979 yılında İran'da gerçekleşen devrimle birlikte Washington ile Tahran arasındaki ilişkilerin gerilediği gözlenmiştir. Bu süreçte özellikle nükleer santraller konusu uluslararası bir problem haline almıştır. Belirtmek gerekir ki, İran yönetimi Devrimin hemen ardından dini yönden nükleer çalışmaları doğru bulmamış ve bir de ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlayınca bu programı iptal etmiştir. Fakat Irak ile yaşadığı savaş sonucunda artan enerji ihtiyacı ve Batılı ülkelerin Irak'a sağladığı destek nedenleriyle nükleer santral konusu ülkede yeniden gündeme gelmiştir. İran bu dönemde pek çok ülkeyle nükleer reaktör konusunda görüşmeler gerçekleştirmiş, ancak ABD'nin yoğun engeliyle karşılaşmıştır. Özellikle Rusya'ya karşı baskı yapan ABD, Rusya'nın İran'a nükleer reaktör konusunda yardım etmesini istememiştir. Yine de 1995 yılında Ruslar İran'a nükleer reaktör konusunda yardım için işbirliği anlaşması imzalamıştır. Anlaşma İran'da nükleer reaktör inşa etme ve barışçıl hedeflerle kullanma gibi şartlara sahip olmuştur. Bu dönemde Washington'un yoğun diplomatik baskısına maruz kalan Moskova, İran'a yönelik olan yardımları azaltmıştır. 2002 yılına gelindiğinde ise İran'daki muhalefet grupları ülkede nükleer yakıt tesisinin kurulduğuna ilişkin ayrıntılar ortaya koymuş ve uluslararası kamuoyunda İran'ın nükleer silah geliştirdiğine yönelik korku meydana gelmiştir. 2003 yılında İran yönetimi düşük seviyede uranyum zenginleştirildiğini açıklamıştır. Üzerindeki diplomatik baskıyla İran, üretim yapılan tesisinin Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun teftişine açılacağını söylemiş ve 2003 yılında nükleer programını askıya aldığı duyurmuştur. 2004 yılında İran, Fransa, Almanya ve İngiltere'den oluşan AB-3 grubunun girişimleriyle Paris mutabakatını imzalamış ve uranyum zenginleştirme sürecinin UAEK tarafından detaylı şekilde incelenmesine garanti vermiştir. 2005 yılında ise İran cumhurbaşkanlığı seçimlerini Mahmud Ahmedinecad kazanmış ve nükleer programı destekleyeceğinin sinyallerini vermiştir. Keza yine 2005 yılında Ahmedinecad BM'deki bir konuşması sırasında ülkesinin nükleer teknoloji geliştirmesinin doğal bir hak olduğunu söylemiştir. Ayrıca yine bu yıl Paris mutabakatını askıya aldığı belirten Ahmedinecad, uranyum zenginleştirmeye yeniden başlamıştır. 2006 yılına gelindiğinde ise ABD, İran'a yönelik askeri güç kullanma seçeneğini tartışmaya başlamış ve Washington'un talebi doğrultusunda konunun BMGK'ya getirilmesine karar kılınmıştır. Bu gelişmelerin ardından ABD İran'ın nükleer programını durdurması karşılığında kapsamlı müzakerelerin başlayabileceğini söylemiştir. Nitekim 2008 yılında Cenevre'de *P5+1 (beş daimi ülke artı Almanya)* ülkeleriyle İran arasında detaylı müzakereler başlamıştır. Ancak bu görüşmeler nihayete varmamış ve uzlaşma sağlanamamıştır.

İran'ın Nükleer Programı için Ertan Efeğil'in İran Nükleer Krizi: Farklı Algılamalar Üzerine Kurulmuş Uluslararası Güvenlik Sorunu başlığıyla Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman'ın editörlüğünü yaptığı Dünya Çatışmaları kitabının birinci cildinde yayınladığı bölüme bakılabilir. Ayrıca İran'ın nükleer programı hakkında detaylı kronoloji için Kelsey Davenport tarafından 2017 yılında güncellenen ve Arms Control Association araştırma merkezinin internet sitesinde yayınlanan Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran adlı yazı incelenebilir. İlgili yazı için: <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>. Ek olarak İran'ın nükleer programının kronolojisi için Kate Lynos tarafından 2015 tarihinde The Guardian gazetesinin internet sayfasında kaleme alınan Iran Nuclear Talks: Timeline başlıklı yazıya bakılabilir.

İlgili yazı için: <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/iran-nuclear-talks-timeline>.

⁴⁸¹ Akbarzadeh, s.162.

İran'a baskı yapılması için yeni ortaklar aramıştır. Artan gerilim karşısında özellikle Türkiye ve Brezilya'nın arabuluculuk girişimleriyle tansiyon düşürülmeye çalışılmıştır. Bu girişim ise sonuç vermiş ve İran, Obama'nın Tahran'daki araştırma reaktörü için yaptığı yardım teklifini kabul etmiştir. Fakat bu girişimlere rağmen, ABD açısından yeni parametreler meydana gelmiştir. Bu anlamda 2010 yılının ortalarından itibaren ABD'nin İran'a yaptırımlar konusunda Rusya ve Çin ile anlaşması sürecin seyrini değiştirmiştir.⁴⁸² Nihayetinde ABD'nin Rusya ve Çin'i ikna etmesiyle birlikte BMGK, 9 Haziran 2010 tarihinde İran'a yönelik ağır yaptırımlar içeren 1929 sayılı kararı almıştır. Bu karar İran müzakereleri nedeniyle ABD iç politikasında zorluklar yaşayan Obama'yı rahatlatırken aynı zamanda da müzakerelere şiddetli şekilde karşı çıkan İsrail Lobisi'nin başarısı olarak gösterilmiştir.⁴⁸³ BMGK'nın 1929 sayılı kararı, Obama'nın grand stratejisi açısından önemli yer tutmuştur. Bu bağlamda Washington, İran'a yönelik baskıları tek taraflı olarak sürdürerek maliyetin tamamını yüklenmemiştir. Dolayısıyla Beyaz Saray, yeniden mevzilenme stratejisine uygun şekilde Tahran'a karşı yaptırımları BM gibi uluslararası bir kuruluş üzerinden gerçekleştirerek maliyetlerini düşürmüştü ve ABD'nin yükünü hafifletmiştir.

Bu gelişmelerle birlikte ABD Dışişleri tarafından 2010 yılında açıklanan ve bir önceki yılı değerlendiren terörizm raporunda İran, terör destekleyicisi bir ülke olarak gösterilmiştir. Bu gergin atmosferde 2011 yılına gelindiğinde ise İstanbul'da P5+1 görüşmelerinin devam edilmesine karar verilmiştir. Ancak 21-22 Ocak 2011 tarihinde yapılan görüşmelerde taraflar uzlaşmaya varamamıştır.⁴⁸⁴

İran'ın nükleer programıyla ilgili bu gelişmeler yaşanırken 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle birlikte Şii nüfusun yoğun olduğu ülkede İran etkisinin artacağı tartışmaya açılmıştır. Zira Beyaz Saray'ın çekilme politikasını olumlu karşılayan Tahran'ın, Irak'taki siyasi kargaşa göz önüne alındığında ülkedeki etkisini genişletme ihtimali artmıştır.⁴⁸⁵ Özellikle Arap İsyanları Ortadoğu'daki göstergeleri değiştirirken,

⁴⁸² Crowley, s.99.

⁴⁸³ Kemal İnat, "ABD-İran İlişkilerinin Ortadoğu ve Türkiye'ye Etkileri", **SETA Perspektif**, İstanbul, 2014, s.5.

⁴⁸⁴ Esra Pakin Albayrakoğlu, "ABD-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkilerinde İran Faktörü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt.8, Sayı.31 (Güz 2011), s.101.

⁴⁸⁵ Hook ve Spanier, ss.341-342.

İran'ın genişletmeye çalıştığı hakimiyet alanı ise ABD çıkarlarına ters düşmüştür.⁴⁸⁶ Obama ise İran'a yönelik yaptırımlarını nükleer görüşmeler üzerinden sürdürerek Tahran'ın hem Irak'taki değişen dengelerden hem de Arap İsyanları'nın bölgede meydana getirdiği yeni gelişmelerden yararlanmasının önüne geçmiştir. Obama'nın bu girişimi yeniden mevzilenme stratejisine uygun şekilde İran'a askeri müdahale gerçekleştirmeksizin çıkarlarını koruma amacı taşımıştır.

2011'de İran nükleer çalışmalarını sürdürmüş ve UAEK'nın Tahran'ın nükleer silah elde edebileceğine dair tespitleri dikkat çekmiştir. Bu gelişmenin akabinde ABD iç politikasında Obama'ya karşı baskının arttığı görülmüştür. Artan baskıların etkisiyle Beyaz Saray, İran'a karşı yeni yaptırımları yürürlüğe koymuştur. Böylece, 2012 yılının başında Washington tarafından Tahran'ın petrol ihracatına çok yönlü darbe vurulmuş ve İran Merkez Bankasıyla işlem yapan yabancı bankalara cezai sorumluluk yükleyen bir yasa çıkartılmıştır. Bu yaptırımların etkisiyle İran ekonomik olarak zora girmiş ve petrol gelirleri yarı yarıya azalmıştır.⁴⁸⁷ Kısacası ABD bu dönemde dünya finans piyasasındaki etkin konumunu kullanarak Tahran'ı köşeye sıkıştırmış ve BM'ye nazaran çok daha sert yaptırım kararları almıştır.⁴⁸⁸

Obama 2011'den sonra üç yıl boyunca İran'ın nükleer programının engellenmesi için girişimlerini sürdürmüş* ve bu baskı sonucunda Tahran'ın çalışmaları gerilemiştir.

⁴⁸⁶ Selin Bölme, "UAEA'nın Kanıtları Neyi Kanıtıyor?" *Sabah Gazetesi*, 12 Kasım 2011, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/bolme/2011/11/12/uaeain-kanitlari-neyi-kanitliyor> (05.10.2017)

⁴⁸⁷ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.211.

⁴⁸⁸ İnat, s.5.

* ABD'nin İran'a yönelik tek taraflı yaptırımları 1979'daki İslam Devrimi'nden Obama döneminin sonuna kadar aralıklarla artış göstermiştir. Bu çerçevede dikkat çekici şekilde 1995 yılından 2015'e değin genişleyen bir yaptırım yelpazesi meydana gelmiştir. Nitekim Obama yönetimi Bush dönemindeki yaptırımlardan daha yoğun bir baskı ortaya koymuştur. Örneğin sadece ABD'li bankalar ve yurtdışındaki ortakları, İran'la yaptıkları işlemlerle ilgili yaptırımlara uymadıkları gerekçesiyle 14 milyar dolardan fazla para cezası almıştır. Ezcümle, bu süre zarfı içerisinde Obama pek çok yaptırım yasasına onay vermiştir. Bu yasalar ve içeriklerine bakıldığında ilk göze çarpan gelişme 2010 yılında Kongre'de ezici bir çoğunlukla kabul edilen *Comprehensive Iran Sanctions, Accountability, and Divestment Act (CISADA)* yasasıdır. Bu yasa ile ABD dışındaki firmalar tarafından İran'a gönderilen rafine edilmiş petrol ürünlerinin arzı engellenmiştir. Söz konusu dönemde İran benzin ihtiyacının yüzde 30'luk kısmını ithal ederken bu talebine karşılık büyük petrol şirketlerinin ilgili yasayı işaret göstererek satış yapmaması Tahran'ı zora sokmuştur. Ardından 2012 yılında çıkartılan *The Iran Threat Reduction and Syria Human Rights Act* ile İran petrolünün nakliye ve sigorta işlemleri hedeflenmiştir. Yine aynı yıl çıkartılan *National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2012* adlı yasa ile İran'a yaptırımlar devam etmiştir. Özellikle ilgili yasanın 1245. Bölümü İran Merkez Bankasıyla iş geliştiren yabancı bankalara kapsamlı ambargolar öngörmüştür. 2013 yılında ise *The Iran Freedom and Counter-Proliferation Act* yasasıyla İran'a yönelik yaptırımların İran'la ticaret yapan firmalara kadar uzanması sağlanmıştır. Bu bağlamda İran ile petrol, otomobil endüstrisi, kıymetli maden, nakliye hizmeti ve finans sektörü gibi alanlarda ticaret yapan firmalara cezai sorumluluk yüklenmiştir. Ayrıca ABD Başkanı, tüm bu yasaları desteklemek ve içeriklerini geliştirmek için Başkanlık Emirleri de çıkarmıştır. Örneğin Obama 2013 yılında *13645 sayılı Başkanlık Emri'ni* çıkartmış ve İran'a yönelik finansal yaptırımlara ek içerikler getirmiştir. ABD'nin Jimmy Carter döneminden Barack Obama dönemine

ABD Başkanı aynı zamanda İran'a karşı uluslararası toplumu bir arada tutmak için başarılı bir diplomasi izlemiştir.⁴⁸⁹ Nitekim bu süreçte Beyaz Saray'ın yaptırımlara son vermesi ve Ahmedinecad'la müzakere yapması yönünde fikirler sunulmuştur. ABD ile İran arasında 2012'den 2013 yılına kadar (tam tarih bilinmemekle birlikte), Umman'da gizli görüşmeler yapılmış ancak ilerleme kaydedilememiştir.⁴⁹⁰ ABD ise Ortadoğu'da artan tansiyon nedeniyle İran'ın nükleer programından vazgeçmesini elzem görmüştür. Özellikle İsrail'in İran'a karşı harekete geçme ihtimalinin giderek artması ve Suudi Arabistan'ın kendi nükleer programını başlatma arzusu gibi sebepler Beyaz Saray'ı tedirgin etmiştir.⁴⁹¹ Bu tedirginlik ABD Savunma Bakanı Robert Gates'in açıklamalarına yansımıştır. Gates, İran'ın nükleer programını Avrupa, Rusya, Çin, İsrail ve Körfez devletleri arasındaki ilişkileri doğrudan kara deliğe çeken bir güvenlik problemi olarak tanımlamıştır. Tüm bu gelişmelerle birlikte Washington'un İran nükleer programı konusunda nihai bir çözüm üretmesi gerekmiştir. Bu bağlamda Obama baskı ve müzakereyi aynı anda sürdürmeyi tasarlamıştır.⁴⁹² 2013 yılında Hasan Ruhani'nin İran'da Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle birlikte ABD ile İran arasında geçici bir anlaşma yapılmış ve nükleer müzakerelerde ilerleme kaydedilmiştir. Her ne kadar Ruhani'nin diplomasi yanlısı bir lider olarak müzakerelerin önünü açtığı düşünülse de, İran'ın tavır değişikliğinin arka planında ABD'nin ekonomik yaptırımları önemli bir yer tutmuştur. Ancak, Beyaz Saray'ın aynı zaman dilimi içerisinde Tahran'a yaptırımları sertleştirmesi ve Cumhuriyetçilerin yeni yasa tasarılarını gündeme getirmesi müzakerelerin nihayete ermediğini göstermiştir.⁴⁹³ Böylece, Washington ile Tahran arasındaki müzakereler tüm zorluklara rağmen 2015 yılının ortasına kadar sürmüştür.

değin İran'a yönelik çıkardığı yaptırım yasaları ve içerikleri için Patrick Clawson tarafından 2015 yılında U.S. Sanctions başlığıyla United States Institute of Peace internet sayfasında yayınlanan makaleye bakılabilir.

İlgili makale için: <http://iranprimer.usip.org/resource/us-sanctions>. Obama'nın çıkardığı 13645 sayılı Başkanlık Emri için ABD Ulusal Arşivleri internet sayfasına bakılabilir.

İlgili karar için: <https://www.archives.gov/federal-register/executive-orders/2013.html>.

Ayrıca Obama'nın İran'a yönelik çıkarttığı diğer Başkanlık Emirleri için ABD Ulusal Arşivleri incelenebilir.

İlgili bilgilere ulaşmak için: <https://www.archives.gov/federal-register/executive-orders/obama-subjects.html>.

⁴⁸⁹ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.215.

⁴⁹⁰ Robert Einhorn ve Richard Nephew, "The Iran Nuclear Deal: Prelude to Proliferation in the Middle East?", **Foreign Policy at Brookings-Arms Control and Non-Proliferation Series**, Washington D.C., 2016, ss.2-3.

⁴⁹¹ Crowley, s.99.

⁴⁹² Chollet, s.189.

⁴⁹³ İnat, ss.2-3.

14 Temmuz 2015 tarihine gelindiğinde ABD ile İran arasında Tahran'a yönelik ağır ekonomik yaptırımların kaldırılması* ve karşılığında nükleer faaliyetlerin azaltılarak durdurulmasını öngören *Ortak Kapsamlı Eylem Planı (Joint Comprehensive Plan of Action)* imzalanmıştır.⁴⁹⁴ Bu anlaşmayla Obama döneminin sonuna doğru nükleer silah müzakereleri nihayete ermiş ve ABD Başkanı grand stratejisi doğrultusunda askeri bir önlem almaksızın İran'ın nükleer programının sona ermesini sağlamıştır.

İran nükleer programının sona ermesine rağmen Obama'ya pek çok eleştiri yöneltmiştir. Bu eleştirilerin başında İsrail Lobisi'nin İran karşıtlığı bulunmaktadır. Nitekim Obama'nın İran ile yaptığı nükleer anlaşma iç politikada ABD Başkanı'na karşı ateşli bir muhalefet meydana getirmiştir. Bu bağlamda bazı Cumhuriyetçi ve Demokrat

* BMGK'ın İran nükleer faaliyetlerine ilişkin yaptırımları 2006 yılında başlatmıştır. Bu süreçte 2006 yılından Obama döneminin sonuna kadar toplamda yedi karar ve bu kararlardan bazılarını desteklemek amaçlı 4 ek karar alınmıştır. Bu kararlardan ilki 2006 yılındaki 1696 sayılı İran'ın uranyum zenginleştirme amaçlı faaliyetlerini durdurmaya yönelik karardır. İkincisi yine 2006 yılında çıkarılmış olan 1737 sayılı karardır. Bu karar içerik olarak İran'ın bir önceki kararda belirtilen şekilde hareket etmemesi durumunda ülkedeki nükleer faaliyetlerle bağlantılı olan özel ve tüzel kişilerin mal varlıklarının dondurulmasını öngörmektedir. 2007 yılında çıkan 1747 sayılı üçüncü karar ise bir önceki kararda belirtilen nükleer faaliyetlerle ilişkili özel ve tüzel kişilerin mal varlıklarını donduran listeyi genişletmiştir. Ayrıca bu karar ile BMGK'nın 5 daimi üyesi artı Avrupa Birliği Yüksek Komiserliği desteğiyle Almanya'nın İran ile müzakerelere başlaması kabul edilmiştir. 2008 yılında alınan 1803 sayılı dördüncü kararla yasaklı özel ve tüzel kişilerin listesi genişletilmiş ve bu listedeki isimlere seyahat yasağı getirilmiştir. Ek olarak İran'a nükleer enerji ile balistik füze yapımında kullanılacak malzemelerin satışı yasaklanmıştır. 2008 yılındaki 1835 sayılı beşinci karar ile bu karardan önce alınan dört kararın aynı şekilde uygulanmaya devam etmesi uygun görülmüştür. 2010 yılında alınan 1929 sayılı altıncı karar ile İran'a yönelik geniş kapsamlı bir silah ambargosu uygulanmaya başlamıştır. Tahran'ın balistik füze yapımına yönelik tüm faaliyetlerine engel getiren bu adım, BM kararlarını ihlal eden girişimleri yakinen takip altına almıştır. BMGK'nın aldığı kararlar arasında en sert olanı 1929 sayılı karardır. Keza bu kararla mal varlıkları dondurulacaklar listesine İran Devrim Muhafızları Ordusu ile İran İslam Cumhuriyeti Gemicilik hatları dahi eklenmiştir. Bu süreçte BMGK 2011'den 2014'e aldığı 1984, 2049, 2105 ve 2159 sayılı kararlar ile İran'a karşı yaptırımları izleyen komitenin görev süresini birer yıl olmak üzere uzatmıştır. Nihayetinde ise BMGK 2015 yılında aldığı 2231 sayılı karar ile P5+1 ülkelerinin müzakereleriyle 14 Temmuz 2015'te nihayete erdirdiği nükleer anlaşmayı onaylamıştır. Bu bağlamda İran'a yönelik yaptırımların -Tahran rejiminin sorumluluklarını yerine getirmesi şartıyla- kademeli olarak kaldırılması planlanmıştır. Öyle ki tüm bu yaptırımlar 16 Ocak 2016 tarihinde kaldırılmış ancak yine de İran'a 8 yıl boyunca füze teknolojileri, 5 yıl da konvansiyonel ağır silah satışlarının yapılması kısıtlanmıştır. Bu süre zarfında sadece BMGK'dan izin çıkması durumunda İran'a balistik füze teknolojisi ve konvansiyonel silah verilebilmesi öngörülmüştür. Neticede İran'ın talepleri yerine getirmesi ve nükleer programının barışçıl olduğunun UAEK tarafından onaylanmasıyla birlikte yaptırımların 10 yıl sonunda tamamen kaldırılması uygun görülmüştür. İran'a karşı yaptırımların detaylı kronolojisini incelemek için Kelsey Davenport tarafından 2017 yılında güncellenen ve Arms Control Association internet sayfasında yayınlanan UN Security Council Resolutions on Iran adlı çalışmaya bakılabilir.

İlgili çalışma için: <https://www.armscontrol.org/factsheets/Security-Council-Resolutions-on-Iran#res1835>.

Ayrıca 2006'dan beri alınan kararların tam metinlerine ulaşmak için BMGK'nın internet sayfası incelenebilir. İlgili sayfa için: <https://www.un.org/sc/suborg/en/taxonomy/term/20>.

BMGK'nın aldığı yaptırım kararları ve içerikleri için Bilgehan Alagöz tarafından Büyükelçilik Baskınından Müzakere Masasına İran-ABD İlişkileri başlığıyla 2014 yılında kaleme alınan ve al-jazeera internet haber sitesinde yer alan makale incelenebilir.

İlgili makale için: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/buyukelcilik-baskinindan-muzakere-masasına-iran-abd-iliskileri>.
Son olarak BM'nin 2015 yılında aldığı kararın değerlendirmesi için Mustafa Keleş tarafından BM'nin İran Yaptırımları 10 Yıl İçinde Kalkacak başlığıyla Anadolu Ajansı'nda yayınlanan yazıya bakılabilir.

İlgili yazı için: <http://aa.com.tr/tr/dunya/bm-in-iran-yaptirimlari-10-yil-icinde-kalkacak/507040>.

⁴⁹⁴ Henriksen, ss.291-292.

rakiplerinin yanı sıra Washington'daki İsrail lobisi de anlaşmaya karşı çıkmıştır. Bu süreçte uluslararası bazda İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun Obama'ya karşı sert söylemleri dikkat çemiştir.⁴⁹⁵ Nitekim İran müzakereleri sırasında İsrail lobisinin tavrı ABD'de önemli bir yer tutmuştur. Özellikle görüşmeler sırasında İsrail lobisinin* Obama'ya müzakere karşıtı baskısı nedeniyle Washington ile Tel Aviv arasında soğukluk yaşanmıştır.⁴⁹⁶ Neticede Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisi İran'a yapılacak askeri müdahalenin önüne geçilmesini temel hedef olarak görmüştür. İsrail ise ABD stratejisinin tam aksi bir duruş sergilemiştir. Buna karşılık olarak Beyaz Saray maliyetlerin düşmesine odaklanmış, müttefikinin beklentilerini ise görmezden gelmiştir.

Obama'nın İran politikasına yöneltilen bir diğer eleştiri ise Ortadoğu'daki silahlanmayı artırdığı yönündedir.⁴⁹⁷ Öyle ki ABD Başkanı'nın yeniden mevzilenme stratejisiyle Ortadoğu'daki askerlerini geri çekmesi, bölgede güvenlik kaygılarını artırmış ve silahlanmayı körüklemiştir. Bu bağlamda Obama'nın silahsızlanmaya yönelik vurgularına rağmen grand stratejisi bunun tersini meydana getirmiştir. Bölgede artan silahlanma yarışının zirvesini ise İran'ın nükleer programı ve balistik füze çalışmaları oluşturmuştur. Bu anlamda İran'ın nükleer silah üretmesi durumunda Ortadoğu'da oyun değiştirici bir aktör haline geleceği ve ABD'nin bölgedeki ortaklarını tehdit ederek yeni bir nükleer silahlanma yarışı başlatacağına dair çekince ortaya çıkmıştır.⁴⁹⁸ Mamafih Obama'nın grand stratejisi her ne kadar ABD için askeri bir müdahale maliyeti üretmese de Ortadoğu'daki silahlanmayı artırarak daha karışık bir tablo oluşturmuştur. Bu tablo karşısında Beyaz Saray, Ortadoğu'daki müttefiklerine sorumluluk yükleyerek çıkarlarını koruyacağını düşünmüştür. Bu çerçevede bizzat Washington tarafından İran'ın nükleer

⁴⁹⁵ Henriksen, s.292.

* Obama ve İsrail Lobisi arasındaki gerilimin ana hatlarına bakıldığında önemli bir kırılma noktası olarak İsrail'in 2012'deki ara seçimlerde Başkan Obama'ya karşı Cumhuriyetçi aday Mitt Romney'i desteklemesi görülmektedir. Obama ise buna karşılık seçim sonrasında Savunma Bakanlığı'na İsrail lobilerine karşı mesafeli bir duruş sergileyen Chuck Hagel'i getirmiştir. Bu bağlamda Washington'un Tel Aviv'le soğuk bir ilişki kuracağı ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Obama döneminde İsrail lobisinin etkisi sorgulanmaya başlamıştır. Mamafih Amerika'nın Afganistan ve Irak'tan çekilmesi, Suriye'de İran yanlısı Esed rejimine doğrudan müdahale etmemesi ve İran'a karşı ekonomik ambargoyu kademeli olarak gevşetmesi İsrail tarafından kaygı verici gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. İsrail Lobisi ve ABD Dış Politikasındaki etkisi için Çağatay Özdemir tarafından 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Yıllığı'nda İsrail Lobisi'nin Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Yeri başlığıyla kaleme alınan makale incelenebilir.

⁴⁹⁶ Robert W. Merry, "Obama and Netanyahu Go to War", *The National Interest*, 19 Kasım 2013, <http://nationalinterest.org/commentary/obama-netanyahu-go-war-9420> (05.10.2017)

⁴⁹⁷ Dueck, "The Obama Doctrine", s.60.

⁴⁹⁸ Chollet, s.189.

çalışmalarının bölgedeki diğer ülkeler için risk taşıdığına işaret edilmiş ve artan bir savaş potansiyeline dikkat çekilmiştir. Bu adımıyla ABD Başkanı bölgede çıkabilecek bir çatışma durumunda müttefiklerine önceden sorumluluk yüklemiştir.⁴⁹⁹ Obama'nın bu politikalarıyla silahlanmayı problem olarak görmediğini söylemek mümkündür. Zira ABD Başkanının çekincelerini, lehinde olacak bir silahlanma yarışı ve müttefiklerinin çıkarlarını koruyacağı düşüncesi ortadan kaldırmıştır. Beyaz Saray için silahlanma sürecindeki tek sorun İran'ın nükleer programı olmuştur. Bu programın müzakere ile çözülmesi ise Obama yönetimini rahatlatmıştır.

Obama'ya yapılan bir diğer eleştiri ise iç politikadaki hukuki sorunlar üzerinden gelmiştir. Bu eleştiriler Senato üzerinden inşa edilmiş ve Tahran'la yaşanan sürecin tam anlamıyla yasal olmadığı iddia edilmiştir. Bu bağlamda ABD anayasasına göre müzakere edilen uluslararası sözleşmelerin Senato'nun onayına sunulması ve üçte ikilik bir çoğunluk ile kabul edilmesi gerekmektedir. İran nükleer anlaşması ise Senato onayına sunulmamıştır. Beyaz Saray bu durumu alternatif bir yol bularak çözmüştür. Bu çerçevede Washington yönetimi İran nükleer mutabakatına yönelik *sözleşme (treaty)* kavramı yerine *anlaşma (agreements)* kavramını kullanmış ve Senato onayından kurtulmuştur. Ancak ABD Başkanı'na eleştiriler yasal argümanlar üzerinden sürmüştür. Bu bağlamda Senatör Tom Cotton İran hükümetine mektup yazarak İran'ın tek başına Obama ile yaptığı herhangi bir anlaşmaya güvenmemesi gerektiği konusunda uyarıda bulunmuştur. Nihayetinde İran nükleer anlaşması teknik olarak iç politikada hukuki bir tartışma yaratmış ancak varlığı inkar edilememiştir.⁵⁰⁰ Obama ise grand stratejisinin bir sonucu olarak tıpkı Arap İsyanları sürecinde olduğu gibi İran'a yönelik politikalarını eleştirenleri görmezden gelmiştir. Zira ABD Başkanı Ortadoğu'dan askerlerini geri çekerken, müdahalesiz bir şekilde İran'ın tehdit kapasitesini ne kadar azaltırsa o kadar başarılı olacağını düşünmüştür.

Sonuç itibarıyla Obama grand stratejisini İran'da başarıyla uygulamış ve bir askeri müdahale maliyeti oluşturmaksızın Tahran yönetiminin nükleer silah üretmesinin önüne geçmiştir. Bu süreçte diplomatik ve ekonomik müdahale araçlarını kullanan ABD

⁴⁹⁹ Trita Parsi, *Losing an Enemy*, (epublication), New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2017, s.379.

⁵⁰⁰ Savage, s.682.

Başkanı, uluslararası kamuoyunun desteğini alarak tek başına yapacağı bir baskıdan da kurtulmuştur. ABD'nin Irak'tan askerlerini çekmesi ve İran'ın bu durumu kendine fırsat bilmesi ise Beyaz Saray için problem olarak görülmemiştir. Keza Obama'nın grand stratejisi açısından birbirleriyle mücadele eden bölgesel güçler kendi aralarından bir hegemon çıkartamayacakları için ABD çıkarları açısından tehdit oluşturmamıştır. Bu yönüyle bölgede artan silahlanma yarışı ve bunun bir sonucu olarak istikrarsızlığın yükselmesi ihtimalleri bile Washington için kaygı meydana getirmemiştir. Zira Obama yeniden mevzilenme stratejisiyle ABD çıkarlarını herhangi bir maliyetten korumayı öngörerek Ortadoğu'da artacak karmaşayı ikinci plana itmiştir. Beyaz Saray bu öngörüsü dahilinde bölgedeki çıkarlarını müttefikleri üzerinden kontrol etmeyi uygun bulmuştur. Ancak Obama'nın İran müzakereleri klasik müttefiki İsrail ile arasını açmış ve özellikle İsrail Lobisi'nin Washington'daki girişimleri Beyaz Saray'ı iç politikada zor durumda bırakmıştır. Fakat ABD Başkanı için İran'ın tehdit kapasitesinin düşürülmesi karşısında İsrail'in beklentileri de ikinci planda kalmıştır. Her ne kadar İsrail, ABD'ye çok yönlü baskı yapsa da bu süreçte Obama'nın fikrini değiştirememiştir. Beyaz Saray İran nükleer anlaşmasına dair yasal çerçeve üzerinden de muhalefete maruz kalmıştır. Bu tartışmalara karşı Obama ise kendine has bir çözüm bulmuş ve İran nükleer anlaşmasına yönelik hukuki kavram tartışmasını aşarak problemleri ortadan kaldırmıştır. Tüm bu gelişmelerle birlikte İran nükleer anlaşması Washington ve Tahran arasındaki tansiyonu tamamen düşürmemiştir. Nitekim İran'ın Ortadoğu'da nüfuzunu artırması ihtimali ve ABD'nin çıkarlarına ters düşecek gelişmelerin meydana gelme riski nedenleriyle gerilim sürmüştür.⁵⁰¹

4.5. İsrail-Filistin Çatışması

Obama'nın grand stratejisi İsrail-Filistin çatışmasına çok yönlü yansımıştır. Bu bağlamda ABD Başkanı her ne kadar söylem düzeyinde sorunun çözümüne odaklanmış olsa da Ortadoğu'daki diğer örneklerde olduğu gibi pratikte farklı bir tutum sergilemiştir. Böylece Obama'nın İsrail-Filistin çatışmasına yönelik sözleriyle davranışları arasında büyük farklılıklar meydana gelmiştir.⁵⁰² Bu süreçte Obama İsrail-Filistin çatışmasına dair Bush döneminin Ortadoğu'daki güç kullanımını artıran politikası yerine müzakere

⁵⁰¹ Parsi, s.373.

⁵⁰² Gerges, s.141.

tafaftarı olmuştur.⁵⁰³ Nitekim ABD Başkanı Beyaz Saray'a geldiği ilk gün ilk telefon görüşmesini Mahmut Abbas ile yapmış ve ikinci gününde İsrail-Filistin görüşmeleri için Ortadoğu özel temsilcisini* görevlendirmiştir.⁵⁰⁴ Üstelik Obama, 2009 yılındaki Kahire konuşması sırasında Filistin halkının çektiği zorlukları işaret ederek İsrail'in işgaline göz yumulamayacağını belirtmiştir.⁵⁰⁵

Obama'nın bu tavrının arka planında, 2008 yılında İsrail'in Filistin'e yaptığı sert baskı etkili olmuştur. Keza ABD'nin yeni başkanıyla birlikte İsrail-Filistin çatışmasının çözülmesi yönünde beklentiler artmıştır.⁵⁰⁶ Bu dönemde Dışışleri Bakanı Clinton'un da Tel Aviv'in Filistin'e yerleşim politikasını değiştirmesi gerektiğine dair yaptığı çağrı dikkat çekmiştir. Söz konusu gelişmeler İsrail tarafında kaygıyla karşılanmış ve Tel Aviv'in Filistin'deki yerleşim planına karşı sessizliğini koruyan Bush yönetiminden sonra tam tersi yönde açıklamalar yapan Obama yönetimi nedeniyle, ABD ile İsrail arasındaki ilişkilerin gergin bir seviyede süreceği ortaya çıkmıştır.⁵⁰⁷ Bu olumsuz tablo 2010 yılının Mart ayında ABD Başkan yardımcısı Joe Biden'ın ziyareti sırasında net bir şekilde kendisini göstermiştir. Öyle ki İsrail, Biden ziyareti sırasında 1600 yeni konutun Filistin bölgesinde inşa edileceğini açıklamıştır. Bu açıklama karşısında ABD'nin diyalog öngören girişimleri zora girmiş ve özellikle Washington ile Tel Aviv arasındaki gerginlik tırmanmıştır.⁵⁰⁸ Beyaz Saray her ne kadar Netanyahu'nun geri adım atması için girişimde bulunsa da ilerleme kaydedilememiştir. Bu gelişmeler karşısında Filistin tarafı da Obama'nın diyalog öngören çağrısına karşı şüpheyle yaklaşmıştır. Örneğin 2010 yılının

⁵⁰³ Beverley Milton-Edwards, "Israel and the Palestinian Authority: Resigning to Status Quo", Shahram Akbarzadeh (Ed.), *America's Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's Policies* içinde 89-105 sayfalar, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.101.

* Obama 22 Ocak 2009 tarihinde eski senatör George Mitchell'i Ortadoğu özel temsilcisi olarak atamıştır. Mitchell'in kariyeri bölgedeki çatışmaların sonlandırılması açısından önem arz etmiştir. Zira 1998 yılında Kuzey İrlanda'da barış sürecinin temelini oluşturan Mitchell, *Belfast anlaşmasının* mimarlarından birisi olarak göze çarpmıştır. Ayrıca Mitchell Filistin'in İkinci İntifadası sırasında 2001'deki uzlaşma komitesine başarılı bir şekilde başkanlık yapmıştır. Bu özellikleri nedeniyle Mitchell'in özel temsilciler görevine getirilmesi Obama yönetiminin İsrail-Filistin çatışmasına çözüm geliştireceğine dair olumlu bir algı uyandırmıştır. Obama döneminde İsrail-Filistin arasındaki görüşmelerin seyri ve George Mitchell'in özel temsilci olarak atanması hakkında Beverly Milton-Edwards tarafından *America's Challenges in the Greater Middle East* kitabında *Israel and the Palestinian Authority: Resigning to Status Quo* başlığıyla yayınlanan bölüme bakılabilir.

⁵⁰⁴ Betül Yürük, "Obama'nın İsrail-Filistin Karnesi", *Anadolu Ajansı*, 2 Aralık 2016, <http://aa.com.tr/tr/dunya/obamanin-israil-filistin-karnesi-/697689> (15.10.2017)

⁵⁰⁵ "President Obama's Speech in Cairo: A New Beginning"

⁵⁰⁶ Gerges, s.141.

⁵⁰⁷ Milton-Edwards, ss.94-95.

⁵⁰⁸ Indyk, Lieberthal ve O'hanlon, s.132.

Nisan ayında Filistin’de yapılan bir ankette Obama’nın İsrail yerleşim planına karşı barış getireceğini düşünenlerin oranı yüzde 9,9 gibi düşük bir rakamda kalmıştır.⁵⁰⁹

ABD ve İsrail arasındaki gerilim tırmanırken 2010 yılında Gazze ablukasını kırmaya çalışan Türkiye yardım gemisi Mavi Marmara, İsrail güçleri tarafından saldırıya uğramış ve 9 Türk vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu olay ABD’nin Ortadoğu’daki iki önemli müttefiki Türkiye ve İsrail arasında krize dönüşmüş ve Obama çok yönlü olarak baskı altında kalmıştır. ABD Başkanı, Netanyahu ile yaşadığı gerginliği de göz önünde bulundurarak problemi BM üzerinden çözmeye çalışmıştır.⁵¹⁰ Bu gelişme Obama’nın grand stratejisi açısından ayrı bir önem taşımıştır. Zira ABD Başkanı iki müttefiki arasındaki sorunu BM üzerinden aşmaya çalışarak maliyeti üzerine almamıştır. Dahası Beyaz Saray tarafsız görünmeye çalışmış ve her iki tarafı da kendi çıkarlarını korumak için dengede tutmaya gayret göstermiştir.

2010 yılının sonuna doğru Netanyahu’nun İran’a karşı askeri bir hamle yapacağı tartışmaya açılmıştır.⁵¹¹ İsrail için bu adım Batının İran’a karşı harekete geçirilmesi adına önem arz etmiştir. Obama ise İsrail-Filistin gerginliği ve Mavi Marmara problemi gibi olayların üzerine yeni bir açmazla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim ABD Başkanı grand stratejisi doğrultusunda İsrail’in İran’a karşı bir müdahalede bulunmasına taraftar olmamıştır. Obama için Tel Aviv’in Tahran’a müdahale etmesiyle birlikte bölgede çıkabilecek ağır bir savaş ihtimali Washington’un çıkarlarıyla örtüşmemiştir.

Obama’nın görevdeki ilk yılı sona ererken İsrail-Filistin çatışmasının çözümüne yönelik girişimlerinin giderek yok olduğu görülmüştür. Bu çerçevede ABD Başkanı’nın Filistin tavrı değişmeye başlamış ve 2010 yılında İsrail-Filistin arasında barış görüşmeleri gerçekleşmesine rağmen sonuç alınamamıştır.⁵¹² Bu zaman içerisinde Obama’nın iki ülke arasındaki çatışmaya yönelik başarıları, Tel Aviv’in Batı Şeria’daki yerleşimini* geçici

⁵⁰⁹ Milton-Edwards, s.96.

⁵¹⁰ Indyk, Lieberthal ve O’hanlon, s.136.

⁵¹¹ Parsi, s.152.

⁵¹² Milton-Edwards, s.97.

* Filistin’de 1992’den 2000 yılına kadar Yahudi yerleşimci nüfusunun iki katına çıktığı görülmüştür. 2000’li yıllara gelindiğinde de İsrail’in yerleşim politikası devam etmiş ve işgal altındaki bölgelerde ek konutlar, yol projeleri gerçekleştirilerek Filistin toprakları daraltılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından İsrail yönetimi Gazze şeridini yerleşim politikasından çıkartarak Batı Şeria’ya karşı yoğun bir baskı yapmıştır. 2006 yılında ise İsrail Başbakanı Ehud Olmert, Batı Şeria’daki Yahudi yerleşim yerlerinin taşınması ve Kudüs çevresindeki yerleşim yerlerinin kuvvetlendirilmesi planını devreye sokmuştur. Bu gelişmeden sonra yeni yerleşimcilerin büyük kısmı 1967 sınırlarıyla

olarak askıya alacağına dair verdiği taahhütler ve iki ülke arasındaki diyalogun sürmesi olmuştur. Obama, bu gelişmeler dışında İsrail-Filistin gerilimini sona erdirememiştir. Beyaz Saray'ın diplomatik girişimlerini etkisizleştiren en önemli aktörlerden birisi ise İsrail Başbakanı Netanyahu olmuştur. Bu anlamda Tel Aviv yönetimi, Obama'nın diplomatik girişimlerini zayıflatacak şekilde İsrail'in güvenlik ve toprak statüsüyle ilgili politikalarının müzakereye açık olmadığını ifade etmiştir.⁵¹³

2011 yılında ise Netanyahu'nun ABD'yi ziyareti sırasında Washington ve Tel Aviv arasındaki gerilimin azalacağına dair beklenti meydana gelmiştir. Ancak Obama bu ziyaretten hemen önce yaptığı konuşmada, İsrail-Filistin çatışmasındaki çözümün "1967 öncesi sınırlar kabul edilerek kurulacak iki devletli yapıda" saklı olduğunu belirtmiştir. Bu sınırları doğru bulmayan Netanyahu, görüşme süresince soğuk bir tavır takınmış ve ikili ilişkiler ağır bir hasar görmüştür. Akabinde Netanyahu Washington'da Kongre'nin iki kanadına yönelik bir konuşma yapmış ve Obama'nın önerdiği sınırları korunması mümkün olmayan hudutlar olarak nitelemiştir. İsrail Başbakanı'nın büyük alkış alan bu konuşması ise Beyaz Saray'ın dış politikadaki etkisinin Kongre üzerinden baskılanmaya çalışıldığına dair görüşlere neden olmuştur. Nitekim bu baskıların neticesi olarak 2011 yılının Eylül ayında gerçekleşen BM Genel Kurulunda ABD, Filistin'in tam üyelik başvurusuna karşı çıkmıştır.⁵¹⁴ Dahası ABD, BMGK'da İsrail'in Filistin topraklarındaki işgal ettiği yerleri yasa dışı olarak gösteren teklifi veto etmiştir.⁵¹⁵ Netanyahu ziyaretinin ardından gelen bu adımlar Washington ve Tel Aviv ilişkilerinin düzeltilmesine indirgense de Obama'nın bu kararlarını etkileyen en önemli gelişme Ortadoğu'da başlayan Arap İsyancıları olmuştur. Bölgede yaşanan değişim dalgası nedeniyle Beyaz Saray Filistin'in

temsil edilen bölgeye yerleştirilerek İsrail nüfusunun yükselmesine neden olmuştur. 2007 ve 2008 yıllarında da devam eden yerleşim politikası, bu sınırlar içerisinde kalan Yahudi nüfusunu artırmaya devam etmiştir. Her ne kadar 2008'in sonuna doğru Avrupa Birliği tarafından bir rapor hazırlanarak İsrail'in yerleşim politikası ve yıkılan evler gibi gelişmeler uluslararası hukuka aykırı görülse de Tel Aviv'in görüşlerini değiştirememiştir. İsrail'in yerleşim politikası için Ali Balcı tarafından Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu başlığıyla 2010 yılında kaleme alınan ve Ortadoğu Analiz dergisinde yer alan makale incelenebilir. Ayrıca BMGK'nın İsrail-Filistin konulu kararlarına ulaşmak amacıyla UNSCR Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions adlı internet sitesi incelenebilir. İlgili site için: <http://unscr.com/en>. İsrail-Filistin çatışmasında yaşanan önemli siyasi gelişmeler için John Andrews tarafından The World in Conflict adıyla 2015 yılında Profile Books tarafından yayınlanan kitaba bakılabilir.

⁵¹³ Gerges, s.144.

⁵¹⁴ Kılıç Buğra Kanat, "Netanyahu'nun Ziyareti Gölgesinde ABD-İsrail İlişkileri", **SETA Perspektif**, İstanbul, 2015, ss.3-4.

⁵¹⁵ *Kronoloji: İsrail'in İşgal Altındaki Topraklarda Yerleşim Faaliyetleri*, 2014,

<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-israilin-igal-altindaki-topraklarda-yerlesim-faaliyetleri> (15.10.2017)

beklentilerini karşılamamış ve barış süreci ikinci planda kalmıştır.⁵¹⁶ 2011'deki gelişmeler Obama'nın grand stratejisi dahilinde İsrail'in önceliklerinden ziyade ABD'nin bölgedeki beklentilerini birinci sıraya aldığını göstermiştir. Zira bu yıl içerisinde ABD ile İsrail arasındaki soğukluk devam etmesine rağmen, uluslararası kamuoyunda Obama'nın etkisiyle Tel Aviv'in lehinde kararlar alınmıştır. Washington, bu girişimleriyle bölgedeki değişim dalgasını gözeterek olası bir askeri müdahale maliyetinin önüne geçmiştir. Bu çerçevede ABD ve İsrail arasındaki müttefiklik ilişkisinin devam etmesi öngörülmüştür.

2012 ve sonraki dönemde iki ülke arasındaki gerilimin sürdüğü göze çarpmıştır. Özellikle 2012'de İsrail'in rahatsızlığı ABD'nin İran nükleer müzakereleri nedeniyle artmaya başlamıştır. Bu dönemde Tel Aviv'in Tahran'a askeri bir hareket düzenleyeceği yeniden dillendirilirken, ABD iç politikasında İsrail'in müdahalesini destekleyen bir muhalefet grubu dikkat çekmiştir. Obama ise bu dönemde diplomasi yanlısı tavrını sürdürerek bölgenin bir savaş coğrafyası haline gelmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Keza İran'ın İsrail'e karşılık vermesi ABD'nin İsrail'i korumak zorunda olması anlamına gelmiştir.⁵¹⁷ Bu gelişmelerle birlikte 2013 yılına gelindiğinde ABD Dışişleri Bakanı John Kerry tarafından İsrail-Filistin görüşmeleri yeniden canlandırılmıştır. Kerry iki ülke arasındaki anlaşmazlığın giderilmesi ve 1967 sınırlarına dayanan bir mutabakatın sağlanması için çaba göstermiştir.⁵¹⁸ Ancak Washington ve Tel Aviv arasındaki son dört senede yaşanan gerilimler Kerry'nin girişimlerine yansımıştır. Bir sonuç alınamayan bu girişimlerle birlikte ABD ve İsrail arasındaki gerilim yükselerek devam etmiştir. Bu durumun bir göstergesi olarak Kerry, İsrail'in yerleşim politikasını açık bir şekilde eleştirmiş ve İsrail kamuoyunun bu konuya ilişkin pozisyon alamamasını yadırgadığını belirtmiştir. 2014 yılına gelindiğinde ise ABD Dışişleri Bakanı Kerry'nin başlattığı Barış görüşmelerine rağmen İran ile süren müzakereler sebebiyle ikili ilişkilerdeki problemler devam etmiştir. Özellikle 2014 yılının Mart ayında Obama ve Netanyahu arasındaki görüşme yine soğuk bir şekilde geçmiş ve barış görüşmesini nihayete erdirmek isteyen ABD'nin beklentileri karşılanmamıştır.⁵¹⁹

⁵¹⁶ Gerges, ss.155-156.

⁵¹⁷ Kanat, "Netanyahu'nun Ziyareti Gölgesinde ABD-İsrail İlişkileri", s.4.

⁵¹⁸ Boeing, s.37.

⁵¹⁹ Kanat, "Netanyahu'nun Ziyareti Gölgesinde ABD-İsrail İlişkileri", ss.5-6.

ABD ve İsrail arasındaki soğuk ilişkiye rağmen Obama, 2014 yılında İsrail'in Gazze'ye yönelik ağır bir saldırı başlatması ve büyük yıkım gerçekleştirmesi karşısında Tel Aviv'i desteklemiştir. Bu bağlamda ABD Başkanı İsrail'in Gazze'ye yönelik silahlı saldırılarını "kendini savunma hakkı" olarak tanımlamıştır.⁵²⁰ Ayrıca Washington'un, İsrail'in *Demir Kubbe** olarak adlandırılan hava savunma sistemleri için yardımlarını artırdığı görülmüştür.⁵²¹ Beyaz Saray'ın bu girişimleri yine İran nükleer müzakerelerinden dolayı rahatsızlık duyan İsrail'in yatıştırılması amacını taşımıştır. Zira Obama, İran ile görüşmelerin nihayete varması durumunda müttefiki İsrail'i kaybetmek istememiş ve Tel Aviv'i rahatlatan adımlar atmak istemiştir.

2015 yılı içerisinde Washington ile Tel Aviv arasındaki gerginlik yine İran nükleer anlaşması çerçevesinde sürmüştür. Özellikle Netanyahu'nun bu anlaşmaya karşı çıkmasına rağmen Obama, İsrail'in güvenliğinin sağlanacağını belirterek müttefikini rahatlatmaya çalışmıştır. Bunun bir yansıması olarak Obama bir yıl sonra İsrail'e 10 yıl boyunca 38 milyar dolarlık yardım yapılmasını taahhüt eden bir mutabakat zaptını imzalamıştır.⁵²² Ancak Obama görev süresinin son günlerine doğru BMGK'da -1979'dan bugüne kadar ilk defa- İsrail'in Batı Şeria'da yerleşim politikasını engelleyen bir yasa tasarısına çekimser oy kullanarak kabul edilmesini sağlamıştır.⁵²³ ABD Başkanı bu tavırla son döneminde de İsrail'e dengeli bir şekilde yaklaşıma çalışmıştır. Zira Obama yardım planıyla İran anlaşması karşısında tepki gösteren müttefiki Tel Aviv'i yanında tutmaya uğraşmıştır. Filistin meselesi üzerinden oluşan baskıları ise BM'deki kararlarla toplu bir sorumluluğa indirgemeye çalışmış ve grand stratejisine uygun hareket etmiştir.

⁵²⁰ Selçuk Acar, "Obama'nın Zayıf BM Karnesi", *Anadolu Ajansı*, 28 Aralık 2016, <http://anadolujansi.com/tr/dunya/obamanin-zayif-bm-karnesi/715499?amp=1> (15.10.2017)

* ABD ve İsrail hava savunma sistemleri konusunda işbirliği içinde olmuştur. Bu bağlamda ABD 2011'den Obama yönetiminin son aylarına kadar İsrail'in, kısa menzilli roketleri durdurma kapasitesine sahip hava savunma sistemi olan *Demir Kubbe (Iron Dome)* programı için 1,3 milyar dolar yardım sağlamıştır. Ayrıca Washington, 2006-2016 yılları arasında İsrail'in farklı füze programlarına yaklaşık olarak 3,7 milyar dolarlık fon aktarmıştır. *Demir Kubbe* projesinin detayları için America's Partner Israel başlığıyla 2016 yılında The American Israel Public Affairs Committee (AIPAC) tarafından yayınlanan rapora bakılabilir. İlgili rapor için: <https://www.aipac.org/-/media/publications/comms/americas-partner/missile-defense-cooperation.pdf>.

⁵²¹ Jeremy Pressman, "Obama and the Israeli-Palestinian Conflict", *E-International Relations*, 14 Temmuz 2016, <http://www.e-ir.info/2016/07/14/obama-and-the-israeli-palestinian-conflict/> (15.10.2017)

⁵²² Jim Zanotti, "Israel: Background and U.S. Relations", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2016, s.1.

⁵²³ *BM: İsrail Güvenlik Konseyi Kararına Uymuyor*, 2017, <http://www.dw.com/tr/bm-israil-g%C3%BCvenlik-konseyi-karar%C4%B1na-uyuyor/a-38119489> (15.10.2017)

Obama dönemi boyunca İsrail-Filistin arasındaki gerilim sürmüştür ve anlaşma umutları suya düşmüştür. Nitekim Obama'nın Kahire konuşması büyük bir beklenti yaratmasına rağmen hedefine varamamış ve ABD'nin yeterince girişimde bulunmadığına dair eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur.⁵²⁴ Bu yönüyle Beyaz Saray pek çok kez Ortadoğu'da sağlanacak barışın ABD'nin çıkarları için kritik bir önem taşıdığını söylemiş ve İsrail-Filistin çatışmasını çözmek için siyasi olarak çaba sarf etmiştir.⁵²⁵ Ancak Obama yine de hem müttefiki İsrail'in güvenliğini tesis edecek hem de Filistinlilerin haklarını yerine getirecek bir anlaşmayı sağlayamamıştır.

Sonuç itibarıyla Obama ve Netanyahu arasındaki ilişki, herhangi bir ABD Başkanı ve İsrail Başbakanı arasında olabilecek en kötü seyire sahip olmuştur. Ancak bu duruma rağmen iki ülke arasındaki işbirliği devam etmiştir. Özellikle iki lider, İsrail-Filistin barış süreci ve İran nükleer müzakereleri konularında sürtüşme yaşasa da ittifaklarını korumuşlardır.⁵²⁶ Obama ise grand stratejisini İsrail-Filistin çatışmasına aktif müdahale etmeyerek ve olası maliyetleri BM'ye devrederek uygulamıştır. Böylece, ABD Başkanı, İsrail'in ABD siyaseti için ürettiği maliyetleri ve iki ülke arasındaki gerilimi BM üzerinden karşılamaya çalışmıştır. Bu durum, Beyaz Saray'ın kimi zaman İsrail'den uzaklaşmasına kimi zaman da Filistin'e mesafeli olmasına neden olsa da askeri müdahale gibi maliyetlerin önüne geçmiştir. Üstelik Obama, Tel Aviv'in tüm baskılarına rağmen İran nükleer anlaşmasını da nihayete erdirmiştir.

4.6. Terörle Mücadele

Obama'nın grand stratejisi, terörle mücadele konusunda Bush döneminde uygulanan yöntemlere karşı yeni bir yaklaşım getirmeyi öngörmüştür. Bu doğrultuda Beyaz Saray, 2009 yılından sonra terör unsurlarına yönelik operasyonlar ve müttefiklerle istihbarat paylaşımının artırılması gibi girişimlerde bulunmuştur.⁵²⁷ Böylece Obama, teröre karşı Bush yönetiminin tercih ettiği geniş çaplı askeri operasyonlar yerine dar kapsamlı hareketleri benimsemiştir. Daha açık bir ifadeyle ABD Başkanı için büyük çapta bir orduyla yapılan operasyonlar uygun görülmemiş, terör hedeflerinin hava

⁵²⁴ Crowley, s.104.

⁵²⁵ Gerges, s.141.

⁵²⁶ Pressman, "Obama and the Israeli-Palestinian Conflict"

⁵²⁷ Jessica Stern, "Obama and Terrorism Like It or Not, War Goes On", *Foreign Affairs*, Cilt.94, Sayı.5, (Eylül/Ekim 2015), s.62.

saldırıları gibi araçlarla doğrudan yok edilmesi tercih edilmiştir.⁵²⁸ Bu bağlamda Obama'nın terörle mücadelesinde üç temel yaklaşım önem arz etmiştir. Birinci yaklaşım SİHA'lar vasıtasıyla terör hedeflerinin ortadan kaldırılması üzerine olmuştur. Ancak SİHA'lara yönelik ciddi eleştiriler yapılmış ve özellikle istihbaratın kısıtlı olduğu durumlarda pilotların anlık kararlar vererek sivil kayıplara yol açtığı iddia edilmiştir.⁵²⁹ Bu eleştirilere karşın Obama döneminde Bush yönetimine kıyasla SİHA kullanımında artış yaşanmıştır. Keza Washington için SİHA'lar terör örgütü liderlerinin, militanlarının ve saklanma yerlerinin ortadan kaldırılması adına etkili bir silah olarak görülmüştür.⁵³⁰ İkinci yaklaşım ise terörle mücadele sürecinde yerel güçlere destek verilmesi hakkındadır. Bu yaklaşımda meydana gelen problem ise yardım yapılacak yerel güçlerin kimliklerinin ve amaçlarının belirlenmesinde yaşanan zorluklar olmuştur. Ancak Obama, grand stratejisi bağlamında yerel güçlerin kimliklerinden ziyade ABD'nin çıkarlarına ne derece yardımcı olduklarına bakmıştır. Son yaklaşım ise yoğun bir şekilde yapılan elektronik gözetimle* ilgilidir. Nitekim dijital iletişim araçları gelişen teknolojiyle birlikte kişisel verilere kolay erişim gibi sorunlar çıkarmıştır. Dolayısıyla terör örgütlerinin

⁵²⁸ Hal Brands, "Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy", *The Washington Quarterly*, Vol.39, No.4, (Winter 2017), s.105.

⁵²⁹ Stern, ss.65-66.

⁵³⁰ Yalçın, "Obama Stratejisi ve Ortadoğu", ss.59-60.

* Obama yönetimiyle birlikte Bush döneminde çıkartılan *Patriot Act* Yasasının çok değişmediği görülmüştür. Nitekim ABD Başkanı bu yasayı seçim kampanyası süresince savunmuş ve Beyaz Saray'a geçtikten sonra 2015 yılına kadar uzatmıştır. ABD'nin özel iletişim ağlarını takip ettiği program ise *PRISM* adıyla anılmıştır. *PRISM*, *Ulusal Güvenlik Ajansı* (NSA) tarafından, 2008 yılındaki *Foreign Intelligence Surveillance Act* adlı Yasa'nın 702. Maddesine dayanarak tasarlanmış ve popüler internet siteleri aracılığıyla kişilerin özel bilgilerine ulaşmayı hedeflemiştir. Bu programın hayal ürünü olduğuna dair tartışmalar ortaya çıkmış olsa da Ulusal İstihbarat Direktörü James Clapper 2013 yılında *PRISM*'in varlığını itiraf etmiştir. Ayrıca Edward Snowden tarafından sızdırılan gizli bilgilerde, *PRISM*'in Microsoft, Yahoo, Google, Facebook ve diğer ünlü internet sitelerinin sunucularından doğrudan bilgi alabildiği söylenmiştir. Snowden'in iddiaları bunlarla sınırlı kalmamış ve Obama'nın sadece ABD'lileri değil sayıları 35'i bulan diğer ülke liderlerini de dinlediği iddia edilmiştir. Beyaz Saray bu iddiaları ret etmiş ancak istihbarat faaliyetleri hakkında tamamen açıklama yapmamıştır. 2015'te ise Obama, *Freedom Act* adlı Yasa için girişimde bulunmuş ve ABD'lilerin telefon kayıtlarını toplu olarak saklama yetkisi Kongre kararıyla istihbarat kurumlarından alınarak telefon şirketlerine vermiştir.

Obama döneminde *Patriot Act* Yasasının büyük değişikliğe uğramadığı görüşü için Emma Roller'in 2013'te *This Is What Section 215 of the Patriot Act Does* adıyla *Slate* internet sitesinde yayınlanan yazıya bakılabilir. İlgili yazı için: http://www.slate.com/blogs/weigel/2013/06/07/nsa_prism_scandal_what_patriot_act_section_215_does.html.

PRISM'in detayları ve iletişim ağlarının takibini ortaya koyan yazı için Timothy B. Lee tarafından 2013 yılında *The Washington Post* gazetesinde "Here's Everything We Know About PRISM to Date" adıyla yayınlanan makaleye bakılabilir. İlgili makale ulaşmak için: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/06/12/heres-everything-we-know-about-prism-to-date/?utm_term=.a612cd408e65.

2008 yılındaki *Foreign Intelligence Surveillance Act* için ABD Kongresinin internet sitesi inceleyebilir. İlgili yasaya ulaşmak için: <https://www.congress.gov/110/plaws/publ261/PLAW-110publ261.pdf>.

Obama'nın diğer ülkelerin liderlerini dinlediğine dair iddialar için James Ball tarafından "NSA Monitored Calls of 35 World Leaders After US Official Handed Over Contacts" adıyla *The Guardian* internet haber sitesinde yayınlanan makale incelenebilir. İlgili makaleye ulaşmak için: <https://www.theguardian.com/world/2013/oct/24/nsa-surveillance-world-leaders-calls>.

2015 yılındaki *Freedom Act* Yasası için ABD Kongresinin internet sitesi incelenebilir.

İlgili yasa için: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/2048/text>.

ABD’ye ait gizli bilgileri internet yoluyla ele geçirmesi ihtimaline karşı önlem almak gerekmiştir.⁵³¹ Bu yaklaşım da bünyesinde problemler barındırmıştır. Zira Washington’un iletişim araçlarını yoğun şekilde denetime alması, özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiğine dair kuşku meydana getirmiştir. Üstelik Obama terörle mücadelede Bush yönetiminden farklı bir bakış açısı sunacağını ifade etmesine rağmen, iletişim araçları üzerindeki izleme ve dinleme takibine devam ederek bir önceki yönetime benzer duruş sergilemiştir.

Bu varsayımlar ise Obama’nın yeniden mevzilenme stratejisinin süzgecinden geçmiş ve esasen asgari düzeyde maliyet getirme hedefi taşımıştır. Nitekim 2010 yılında yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’ne bakıldığında söz konusu durumu görmek mümkündür. Bu belgede Obama ekonomik beklentileri önceleyerek, uluslararası askeri müdahaleler adına ekonomik harcamalar yapmanın gereksiz olduğunu vurgulamıştır.⁵³² Yine bu belgede ABD ekonomisinin içinde bulunduğu zorluklara rağmen Afganistan ve Irak’taki savaşların sona erdirilmesi ve el Kaide gibi terörist gruplarla mücadeleye devam edilmesi gerektiğine yönelik ifadeler bulunmuştur.⁵³³ Bu bağlamda 2010 yılındaki Ulusal Güvenlik Belgesi, ABD’nin güvenlik beklentisini ekonomik güvenliğin sağlanmasıyla eş değer görmüştür. Dolayısıyla Beyaz Saray teröre karşı maliyet getiren sorumluluklarını azaltarak, özellikle bölgesel aktörlerin daha aktif rol almasını hedeflemiştir.⁵³⁴ Ayrıca bu belgede terörle mücadele sürecinde İslam veya herhangi bir dine karşı savaş açılmadığı, bunun yerine ABD ve müttefiklerine zarar veren oluşumların engellenmek istendiği belirtilmiştir.⁵³⁵ ABD Başkanı özellikle el Kaide operasyonlarıyla “terörle mücadele” kavramsallaştırılmasını “şiddet içeren aşırılığa karşı” olarak tanımlamıştır.⁵³⁶ Bu anlamda Beyaz Saray terörle mücadele politikalarının sadece el Kaide’ye ve İslam’a referans veren aşırı uç gruplara yönelik olarak algılanmasını istememiştir.

Obama’nın grand stratejisinden izler taşıyan bir başka terörle mücadele belgesi ise 2012 yılında yayınlanmıştır. ABD Savunma Bakanlığı tarafından Savunma Stratejik Rehberi adıyla yayınlanan bu belgede, Beyaz Saray’ın Afganistan ve Irak’tan askerlerini

⁵³¹ Stern, ss.65-66.

⁵³² Hasan Basri Yalçın, **Ulusal Güvenlik Stratejisi**, 1.Baskı, İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2017, ss.70.

⁵³³ *National Security Strategy*, 2010, s.7.

⁵³⁴ Yalçın, Ulusal Güvenlik Stratejisi, s.78.

⁵³⁵ *National Security Strategy*, 2010, ss.19-20.

⁵³⁶ John Andrews, **The World In Conflict**, London: Profile Books, 2015, s.216.

çekmesine rağmen terörle mücadeleyi sürdürerek daha geniş bir coğrafyaya yayacağına dair vurgu yapılmıştır. Yine bu belgede Washington'un terör unsurlarını doğrudan yok etme hedefini sürdüreceği belirtilmiştir. 2012 yılındaki Savunma Stratejik Rehberi'nde el Kaide mücadelesine devam edileceği ifade edilirken, ABD tarafından terör örgütü sayılan Hizbullah gibi yapılara karşı da tetikte olunacağı eklenmiştir.⁵³⁷ Son olarak bu belgede ABD'nin Afganistan ve Irak savunma güçlerine rehberlik edeceğinin altı çizilmiştir.⁵³⁸ Kısacası Obama, Ortadoğu'dan askerlerini çekerken bu ülkelerdeki savunma güçleriyle terörle mücadeleyi sürdürmeyi düşünmüştür. ABD'nin maliyetlerini düşürecek bu adım terör problemine karşı müteffiklere ve yerel güçlere daha çok sorumluluk yüklemiştir. Ancak, ABD Başkanı çıkarlarını korumak amacıyla yerel güçler kategorisine terör örgütlerini de almış ve kendi eliyle terörü desteklemiştir. Bunun iyi örneğini, Suriye'de PKK/PYD'ye verilen destek oluşturmuştur.

Obama, 2013 yılının Mayıs ayında National Defense Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada terörle mücadelede daha az askeri personel kullanılarak daha çok teknolojik araçların tercih edileceğini söylemiştir. Bu konuşmada sıkı bir gözlem ihtiyacına dikkat çeken ABD Başkanı, SİHA'ların istihbarat toplama özelliği doğrultusunda kullanımına özen gösterileceğini belirtmiştir.⁵³⁹ Obama, 2013 yılında yeniden mevzilenmeyi sürdürmüş ve terörle mücadelede düşük maliyetli girişimleri kullanmaya devam etmiştir. Nitekim Obama Başkanlığı süresince Ortadoğu'daki iç savaşların çıkardığı istikrarsızlık, mezhebi gerginlikler, otoritesini kaybetmiş yönetimler ve aşırılık yanlısı dini grupların getirdiği problemlerle yüzleşmiştir. Bu süreçte en kritik gelişme ise Irak-Suriye hattında yaşanmıştır. Öyle ki Beyaz Saray'ın Irak'tan çekilmesinin etkisiyle ortaya çıkan DEAŞ terörü bölgedeki en büyük problem haline almıştır.⁵⁴⁰ Ancak Obama DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve özellikle 2014'teki yükselişi, Irak ve Suriye'de yaşanan istikrarsızlık gibi gelişmelere rağmen geri çekilme stratejisini sürdürmüştür. ABD Başkanı bu gelişmelere karşın terör unsurlarına karşı hava saldırılarının devamı ve yerel güçlerin desteklenmesi gibi araçlarla

⁵³⁷ *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, 2012.

http://archive.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf (08.11.2017), s.4.

⁵³⁸ *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, 2012, s.6.

⁵³⁹ "Remarks by the President at the National Defense University", 2013. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/05/23/remarks-president-national-defense-university> (08.11.2017)

⁵⁴⁰ Stern, s.62.

sorunları çözeceğini düşünmüştür.⁵⁴¹ Beyaz Saray bu adımlarıyla grand stratejisinden taviz vermeyerek askeri maliyetlerini azaltmıştır. Fakat Ortadoğu'daki terör tehlikesine karşı başarılı olamamıştır.

2015'e gelindiğinde ise Obama'nın terörle mücadele politikasında önemli bir yer tutan yeni Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi yayınlanmıştır. Söz konusu belge Obama'nın Afganistan ve Irak'taki asker sayılarını düşürerek harcamaları kısıtından bahsetmiş, buna karşılık artan mali kaynakların terörle mücadelede kullanılabileceğini ifade etmiştir. Ancak yine de belgede teröre karşı ortak mücadele vurgusu göze çarpmış ve müttefiklerle birlikte hareket etmenin vazgeçilmez önemi üzerinde durulmuştur.⁵⁴² Keza 2015 yılındaki belge Ortadoğu'daki terörist ağların yok edilmesine ve ABD müttefiklerine karşı yapılan saldırıların önlenmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Özellikle Ortadoğu'da Beyrut'tan Bağdat'a kadar mezhepsel bir gerginliğin yayıldığı ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin ortaya çıktığını ifade eden belge, müttefiklerin savunma kapasitelerini artırmasına ayrı bir önem atfetmiştir.⁵⁴³ Bu belge de ABD Başkanı'nın yeniden mevzilenme stratejisinin etkilerini taşımıştır. Özellikle terörle mücadele sürecinde müttefiklerin rolüne yapılan sık vurgular ve savunma kapasitelerinin yükseltilmesine yönelik ifadeler, Beyaz Saray'ın sınırlı müdahaleyle bölgede güvenliği sağlamaya çalıştığına dair izlenimleri kuvvetlendirmiştir.

Obama son yılında teröre yönelik yaklaşımını özetler şekilde dünyanın diğer ucundaki sorunlar için askeri çözümler geliştirmenin "akılsızca" bir yöntem olduğunu söylemiştir. Bu süreçte Washington, müttefiklerinin üzerine düşen sorumluluklara dikkat çekerek, yerel güçlerin savunma kapasitelerini artırmaya dair girişimlerini sürdürmüştür. ABD Başkanı bu yöntemle bölgede kalıcı güvenliğin tesis edilebileceğini savunmuştur.⁵⁴⁴ Ayrıca Obama, teröre karşı özel kuvvetlere dayalı operasyonlar ve SİHA'lar gibi düşük düzeyde askeri müdahaleyle mukavemete devam etmiştir.⁵⁴⁵ Tüm bu girişimlerin yanı sıra Obama terörle mücadele sürecinde aşırılık yanlısı kişilerin şiddet eğiliminin azaltılması, örgütlere katılımlarının engellenmesi ve etkili bir sivil toplum girişiminin sürmesi gibi

⁵⁴¹ Brands, "Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy", s.106.

⁵⁴² *National Security Strategy*, 2015. <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf> (08.11.2017), s.7.

⁵⁴³ *National Security Strategy*, 2015, s.26.

⁵⁴⁴ Remarks by the President on the Administration's Approach to Counterterrorism, 2016.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/12/06/remarks-president-administrations-approach-counterterrorism> (08.11.2017)

⁵⁴⁵ Brands, "Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy", s.106.

önleyici politikaları da uygulamaya çalışmıştır. Bu politikalar askeri güç kullanımına nazaran daha az risk taşımış ancak uzun vadeli çözümler olarak kalmıştır.⁵⁴⁶ Söz konusu adımlar her ne kadar ABD'ye maliyet çıkarmamış olsa da terörün yok edilmesinde yeterli olmamıştır. Zira terör örgütleri kapsamlı askeri operasyonlara maruz kalmadıklarından dolayı güçlerini yükseltmiş ve propaganda metodlarıyla insan kaynaklarını artırmışlardır. Ezcümle ABD Başkanı, teröre karşı sert söylemleri ve girişimlerine rağmen pratikte grand stratejisinin yansımasıyla pragmatik bir tutum sergilemiş ve terörü yok etmeye yönelik yeterli bir politika ortaya koyamamıştır.

Obama'nın terörle mücadele politikalarında önemli yer tuttuğunu iddia ettiği örgütler ise DEAŞ, el Kaide, Hizbullah, Hamas ve el Nusra olmuştur. ABD Başkanı, terör örgütleri listesine PKK/PYD'yi dahil etmemiştir. Bu tutum, Beyaz Saray'ın terörü çıkarları için kullandığını göstermiştir. Bu çerçevede ABD Başkanı ilk olarak DEAŞ'a karşı mücadeleyi hafife almıştır. Söz konusu durum akıllara DEAŞ ve ABD arasındaki ilişkinin boyutlarıyla ilgili soru işaretleri getirmiştir. Keza, örgüt Ortadoğu'da kritik bir güç kazanmaya başlayarak Irak-Suriye hattında geniş bir coğrafyayı ele geçirmiştir. Bu gelişmeler karşısında Beyaz Saray tavrını değiştirmeye çalışmış ancak bu değişim yeterli olmamıştır. Nitekim örgüt sınırları aşarak küresel sorun haline dönüşmüş ve pek çok ülkenin güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır. Washington PKK/PYD'ye karşı ise geliştirdiği ikircikli tutum nedeniyle eleştirilmiştir. Obama özellikle Suriye iç savaşının son dönemlerinde terör örgütü PYD'ye yerel güçlerin desteklenmesi politikası dahilinde askeri yardım sağlamıştır. Beyaz Saray'ın bu politikası ise Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden Türkiye ile sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Zira PKK'yı terör örgütü olarak tanımlayan Washington, bu örgütün Suriye kolu PYD'ye aynı şekilde yaklaşmamış ve müttefiki Ankara'yı kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Üstelik Suriye iç savaşında DEAŞ'a karşı PYD'yi kullanan ABD, bir terör örgütünü bir başka terör örgütüyle yok etmeye çalışmıştır. Obama'nın el Kaide mücadelesi de önemli gelişmeler meydana getirmiştir. Bu süreçte ABD'nin Usama Bin Ladin'i yakalamasına rağmen örgütün faaliyetlerine devam etmesi, Beyaz Saray'ın terör politikalarını sorgulamaya açmıştır. Ayrıca el Kaide'nin bölgedeki yapıları istikrarsızlık üretmeyi

⁵⁴⁶ Stern, s.63.

sürdürmüş ve Ortadoğu için başlıca sorunlardan birisi olmuştur. Son olarak, ABD'nin terör listesinde bulunan ancak bölgedeki ülkeler tarafından terör örgütü olarak görülmeyen Hizbullah, Hamas ve el Nusra (bölgedeki ülkeler için bu tanımın dışında kalmaktadır)'ya karşı yaklaşımları nedeniyle Obama'nın çıkmazlar yaşadığı görülmüştür.

4.6.1. DEAŞ

DEAŞ'ın ortaya çıkışı* ve yükselişi ABD'nin öngöremediği** bir gelişme olarak dikkat çekmiştir. Bu süreçte örgüt gücünü hızla artırmış ve 2014'ün ortasına gelindiğinde Irak-Suriye hattında merkezi bir konum kazanmıştır. DEAŞ bu merkezi konumuyla Irak'ın dörtte biri ve Suriye'nin üçte birinde söz sahibi olmuştur. Üstelik örgüt artan

* DEAŞ Irak'ta ortaya çıkan ancak Suriye iç savaşının getirdiği kargaşayla büyüme gösteren bir terör örgütüdür. DEAŞ özellikle küresel çapta gerçekleştirdiği terör eylemleriyle ismini duyurmuş ve bünyesindeki yabancı savaşçılarla tehlike arz etmiştir. Örgütün kökenlerine bakıldığında pek çok farklı parametrenin varlığı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda DEAŞ'ın fikri temellerini 1999 yılında Afganistan'da Ebu Musab ez-Zerkavi öncülüğünde kurulan Tevhid ve Cihat örgütü meydana getirmiştir. Bu örgüt 2001 yılında Irak'a geçerek bölgede etkili hale gelmiştir. 2004 yılına gelindiğinde ise Zerkavi, el-Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'e bağlılık yemini ederek örgütün ismini *İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide* olarak değiştirmiştir. Bu süreçte Irak el-Kaide'si olarak da anılan örgüt, özellikle Usame Bin Ladin'in desteğiyle gücünü artırmıştır. 2006 yılında ise Zerkavi'nin ölümüyle örgütün lideri değişmiş ve el-Muhacir yönetime gelmiştir. Ancak bu değişim uzun soluklu olmamıştır. Muhacir'in akabinde yönetime Ebu Ömer el-Bağdadi geçmiş ve aynı yıl içerisinde örgütün adı yeniden değişerek *Irak İslam Devleti* olmuştur. Bu zaman zarfında uluslararası gelişmelerden etkilenen örgüt, ABD'nin 2007 yılında gerçekleştirdiği operasyonlarla güç kaybı yaşamıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise Ebu Ömer el-Bağdadi'nin öldürülmesiyle birlikte örgüt içinde yeniden lider dönüşümü yaşanmış ve Ebu Bekir el-Bağdadi yönetimi devralmıştır. 2011'de ise ABD'nin Ortadoğu'dan çekilmesini fırsat gören örgüt, güç alanını genişletmiştir. 2013'e gelindiğinde Bağdadi, *Irak ve Şam İslam Devleti'ni* kurduğunu duyurmuştur. Bu süreçte el-Kaide'yle sorunlar yaşayan Bağdadi, tamamen müstakil olduklarını belirtmiş ve 2014 yılında "hilafet" ilan etmiştir. Örgütün el-Kaide'den ayrılması ise sürpriz olmamıştır. Zira bu ayrılık Zerkavi ve Bin Ladin arasındaki fikir ayrılığının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Ezcümle Irak ve Şam İslam devleti ya da Arapça isminin baş harfleriyle DEAŞ, Ortadoğu'da ortaya çıkan etkileri itibarıyla tüm dünyanın yakinen izlediği bir terör örgütü olmuştur. DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve küresel etkileri için Çağatay Özdemir tarafından Türkiye'nin ABD ve Avrupa Birliğiyle ilişkilerinde DEAŞ Etkisi adıyla Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)'dan yayınlanan Türk Dış Politikası Yıllığı 2015 adlı kitaptaki bölüme bakılabilir. Ayrıca DEAŞ hakkında detaylı bilgi ve örgütün el-Kaide'den ayrılma süreci için Michael Weiss ve Hassan Hassan tarafından kaleme alınan İşid Terör Ordusunun İç Yüzü adıyla 2016 yılında Kırmızı yayınlarından basılan kitap incelenebilir.

** ABD, DEAŞ'ın ortaya çıkışını ve yükselişini öngörememiştir. Bu bağlamda ilk olarak DEAŞ sınırları belirli bir coğrafyada kalmamış, küresel çapta tehdit arz etmiştir. ABD'nin askeri doktrinleri ise daha önce benzeri görülmemiş bu terör örgütü karşısında çözüm bulmakta zorlanmışlardır. İkinci olarak DEAŞ, diğer terör örgütlerine nazaran etkili bir teşkilatlanmaya sahip olmuştur. Örgütün bu özelliklerinin arka planında ise militanlarının profili ve lojistik imkanları önemli bir yer tutmuştur. Nitekim devrik lider Saddam Hüseyin'in ordusundan kalma subaylar ve askerler örgüt içinde önemli pozisyonları üstlenilerek profesyonel bir insan gücü oluşturmuştur. Ayrıca DEAŞ, Irak ve Suriye ordularının askeri mühimmatlarını ele geçirerek lojistik kapasitesini artırmıştır. Ek olarak örgüt, yüksek derecede finansal kaynağa sahip olmuştur. Öyle ki DEAŞ, bölgedeki petrol rezervleri ve bankaları işgal ederek gelir kaynaklarını çeşitlendirmiştir. Üstelik örgüt militanları, Irak ile Suriye'de bulunan köklü şehirlerde gasp yoluyla yüklü miktarlarda nakit elde etmiştir. Üçüncü olarak DEAŞ'ın Irak-Suriye hattında sınırlara sahip olmaksızın hareket edebilme kabiliyeti, geniş kitlelere ulaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle her iki ülkedeki büyük şehirlerde etkisini artıran örgüt, "halifelik" iddiasında bulunarak taraftar toplamıştır. Washington ise bu gelişmeleri hafife almış ve neredeyse tamamen görmezden gelmiştir. Kam'a göre, Washington'un DEAŞ'ı bu denli hafife almasının son nedenini, ABD tarafından 2003 yılından sonra modernize edilen Irak ordusuna güvenmesi meydana getirmiştir. Ancak bu güven beklenmedik sonuçlar doğurmuş ve 2014 yılında Irak güvenlik güçleri, ülkenin ikinci büyük kenti Musul düşerken yeterli mukavemeti gösterememiştir. Tüm bu sebepler nedeniyle ABD, DEAŞ'ın hedefleri, kabiliyetleri ve hızlı ilerlemesi konularında hatalı değerlendirmeler yapmıştır. DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve kapasitesi hakkında hatalı değerlendirmeler için Ephraim Kam tarafından *The Islamic State Surprise: The Intelligence Perspective* başlığıyla 2015 yılında *Strategic Assessment* dergisinin cilt 18, sayı 3 numaralı baskısına bakılabilir.

gücünün yansması olarak sınırlarının olmadığı ülkelere dahi sızmayı başarmış ve küresel bir tehdit haline gelmiştir.⁵⁴⁷ Her ne kadar ABD örgütün ortaya çıkışını öngörememiş olsa da Beyaz Saray'ın Ortadoğu politikası, DEAŞ'ın varoluş sürecini doğrudan etkilemiştir. Bu bağlamda Obama'nın Irak'tan çekilmesiyle birlikte ülkede artan istikrarsızlık, DEAŞ'ın ortaya çıkmasının nedenlerinden birini oluşturmuştur. Nitekim ABD güçlerinin ayrılmasından sonra Irak'ta otoritenin sağlanamadığı bölgeleri DEAŞ ele geçirmiştir. Irak'taki bu tabloya Suriye iç savaşının getirdiği kargaşa da eklenmiş ve örgüt bölgedeki otorite boşluğunu lehine kullanmıştır.⁵⁴⁸ Öyle ki DEAŞ, Suriye'de 2013 yılının son çeyreğinde Halep'in kuzeyi, Rakka, Haseke'nin güneyi ve Deyr el Zor gibi bölgeleri kapsayan alanda büyük ölçüde hakimiyet sağlamıştır.⁵⁴⁹ 2014 yılında ise Irak'ta Felluce kentini kontrol altına almıştır. DEAŞ militanlarının Irak'taki ilerlemesi ise Felluce ile sınırlı kalmamış, ülkenin önemli kentlerinden Musul dahi örgütün kontrolüne geçmiştir.⁵⁵⁰

2014 yılının başında Obama, DEAŞ'ı doğru şekilde değerlendiremediğini ve örgütün gelişme kapasitesi karşısında yetersiz istihbarata sahip olduğunu itiraf etmiştir.⁵⁵¹ Dahası Obama, DEAŞ'ı hafife almış ve yine 2014 yılının başında verdiği bir röportajda örgütü amatör bir grup olarak nitelmiştir.⁵⁵² Nitekim ABD Başkanı, Ulusal İstihbarat Direktörü James Clapper tarafından verilen enformasyon doğrultusunda Irak ordusuna güvenmiş ve DEAŞ'ı durdurabileceğini düşünmüştür.⁵⁵³ Ancak Irak ordusunun örgüte karşı başarısız olmasıyla birlikte ABD'nin görüşleri değişmeye başlamıştır. Özellikle örgütün Irak ve Suriye'de kritik bölgeleri ele geçirmesi karşısında, Washington müdahale etmeme hedefini sürdürmeye çalışsa da önlem almak zorunda kalmıştır.⁵⁵⁴ Nihayetinde Obama 10 Eylül 2014 tarihinde DEAŞ ile mücadele stratejisini açıklamıştır. ABD Başkanı stratejisini dört ana başlıkta toplamıştır. Bu başlıklar DEAŞ hedeflerine hava saldırıları yapılması, örgütle mücadele eden yerel güçlere destek verilmesi, DEAŞ'ın

⁵⁴⁷ Ephraim Kam, "The Islamic State Surprise: The Intelligence Perspective", **Strategic Assessment**, Vol.18, No.3 (Ekim 2015), s.21.

⁵⁴⁸ Yalçın, "Obama Stratejisi ve Ortadoğu", s.71.

⁵⁴⁹ Ferhat Pirinççi, Oytun Orhan ve Bilgay Duman, ABD'nin IŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları, **ORSAM Rapor**, Ankara, 2014, s.16.

⁵⁵⁰ Marannis ve Diğerleri, s.99.

⁵⁵¹ Kam, s.23.

⁵⁵² David Remnick, "Going the Distance", *The New Yorker*, 27.01.2014,

<https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick> (25.10.2017)

⁵⁵³ Kam, s.23.

⁵⁵⁴ Yalçın, "Obama Stratejisi ve Ortadoğu", s.72.

eylemlerinin önceden belirlenmesi ve engellenmesi adına ABD'nin terörle mücadele kapasitesinin tam gücüyle kullanılması ve DEAŞ nedeniyle oluşan insani krize yönelik yardımların devamını içermiştir. Obama bu stratejiyi açıkladığı konuşmasında özellikle el Kaide'yle olan mücadelesinin altını çizmiştir. Bu anlamda ABD Başkanı el Kaide'yle mücadelesine rağmen Afganistan ve Irak'taki ABD askerlerini geri çektiğini belirtmiş, geçmişte uygulanan terörle mücadele stratejilerine nazaran maliyetleri azaltarak el Kaide'ye karşı başarı sağladığını ortaya koymuştur.⁵⁵⁵ Beyaz Saray bu vurguyla DEAŞ'a karşı yeniden mevzilenme stratejisini sürdürerek askeri bir maliyet getirmeksizin çözüm bulacağını göstermiştir.

Chollet'e göre Obama'nın DEAŞ'la mücadele stratejisi üç ana varsayıma sahip olmuştur. Bu çerçevede ABD Başkanı ilk olarak DEAŞ'a karşı mücadeleyi tek başına yürütmek istememiştir. Dolayısıyla Avrupa ve Ortadoğu'daki ülkelerin mücadeleye katkı vermesini beklemiştir. İkinci olarak Obama'nın DEAŞ stratejisinin uzun vadeli bir çözüme sahip olduğu iddia edilmiştir. Bu yönüyle, uluslararası ortak iradenin baskısıyla örgütün çatışma kapasitesinin azaltılması planlanmıştır. Son olarak, DEAŞ'ın belirli sınırlar içinde hareket etmemesi ve küresel çapta eylemler yapması nedeniyle örgüte karşı askeri strateji geliştirmek zorluk oluşturmuştur. Buna karşılık ABD Başkanı, sadece hava saldırıları üzerinden örgütün yok edilmeyeceğini görmüş ve bölgedeki yerel güçlerle işbirliği planını devreye koymuştur.⁵⁵⁶ Chollet'in ortaya koyduğu bu üç varsayım esasen Obama'nın grand stratejisinin DEAŞ'a karşı yansımaları meydan getirmektedir. Zira ABD Başkanı asgari düzeyde maliyet için mücadeleyi tek başına yürütmek istememiştir. Bu bağlamda bir koalisyon kurarak müdahale maliyetinin bölünmesini planlamıştır. Üstelik Obama yeniden mevzilenme stratejisiyle, ABD'nin yerine savaşacak ortaklar bulma arayışını yerel güçler üzerinden sürdürmüştür. Washington, DEAŞ'a karşı hem SİHA'ların gerçekleştirdiği düşük maliyetli hava saldırılarını devam ettirmeyi hem de yerel güçleri silahlandırarak ABD'nin askeri maliyetlerini en düşük seviyeye indirmeyi hedeflemiştir.

⁵⁵⁵ *Statement by the President on ISIL*, 2014. <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1> (25.10.2017)

⁵⁵⁶ Chollet, ss.160-161.

2014'ün sonlarına doğru koalisyon güçleri Irak ve Suriye'de hava saldırılarına başlamıştır. ABD ise 2014 ve 2015'te koalisyon operasyonlarına katkı vererek iki ülkedeki hedeflere yönelik 8000'den fazla hava saldırısı gerçekleştirmiştir.⁵⁵⁷ Beyaz Saray hava saldırılarının yanı sıra DEAŞ'la mücadele öngörülerini arasında bulunan yerel güçleri destekleme planını da uygulamaya koymuştur.⁵⁵⁸ Bu bağlamda 2014 yılında ABD Kongresi Obama'ya Suriye muhalefetinin belirli üyelerini eğitmek ve mukavemet kapasitelerini artırmak için yetki ve fon* sağlamıştır.⁵⁵⁹ Pentagon, söz konusu planla 2015 yılının Haziran ayından itibaren sayıları birkaç yüzü bulan askeri eğitim personelini Suriye'de Eğitim-Donat Programı bağlamında konuşlandırılmayı tasarlamıştır. Ayrıca ABD, yerel güçleri destekleme ya da diğer adıyla Eğitim-Donat Programı'yla 2015 yılında yaklaşık olarak 3000 Suriyeli'yi eğitime tabi tutmayı, 2016 yılında ise bu sayıyı 5400'ü çıkarmayı öngörmüştür.⁵⁶⁰

Obama'nın Eğitim-Donat Programı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özellikle ABD'nin yaptığı yardımların yanlış ellere düşme ihtimali bu tartışmaların omurgasını teşkil etmiştir. Keza bölgedeki grupların kimliklerinin ve amaçlarının tespit edilmesinde yaşanan zorluklar söz konusu durumu gözler önüne sermiştir. Üstelik bu programla hedeflenen etkiye ulaşılamamış ve sadece 60 kadar eğitilmiş savaşçının yetiştirilebildiği görülmüştür.⁵⁶¹ Neticede Eğitim-Donat Programı'na karşı sesler yükselmiş ve nihayetinde 2015'in sonuna doğru Obama programı durdurmuştur. ABD Başkanı bu çerçevede yeni bir program hayata geçireceğini ifade etmiştir. Ancak Eğitim-Donat başarısızlığının ardından yeni programa karşı da şüpheler oluşmuştur. Özellikle yeni programla birlikte bölgedeki Kürt kökenli grupların eğitileceği, Arap kökenli grupların ise dışlanacağına dair iddialar ortaya atılmıştır. Bu gelişmeler ise Washington'un önemli müttefiklerinden

⁵⁵⁷ Cameron Glenn, "Timeline: Rise and Spread of the Islamic State", *The Wilson Center*, 05.07.2016, <https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-rise-and-spread-the-islamic-state> (25.10.2017)

⁵⁵⁸ Christopher M. Blanchard ve Carla E. Humud, "The Islamic State and U.S. Policy", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2017, s.4.

* 2015 yılında çıkan *National Defense Authorization Act* ve aynı yıl yürürlüğe giren *Further Continuing Appropriations Act* ile ABD tarafından Suriye'deki güçlerin terörle mücadelesi için 500 milyon dolarlık bir yardım öngörülmüştür. Bu yardım terörle mücadelede ortaklık fonu olarak adlandırılmıştır. ABD'nin Eğitim-Donat Programı hakkında detaylı bilgi ve yardım kararları için Christopher M. Blanchard ve Amy Belasco tarafından Train and Equip Program for Syria: Authorities, Funding, and Issues for Congress adıyla 2015'de yayınlanan Kongre araştırma servisi raporuna bakılabilir.

⁵⁵⁹ Christopher M. Blanchard ve Amy Belasco, "Train and Equip Program for Syria: Authorities, Funding, and Issues for Congress", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2015, s.1.

⁵⁶⁰ Blanchard ve Belasco, s.4.

⁵⁶¹ Henriksen, s.275.

Ankara'yı rahatsız etmiştir. Her ne kadar Beyaz Saray tarafından sadece Kürt grupların değil Arap kökenli savaşçıların da desteklenmeye devam edileceği söylene de bu çekince yerini korumuştur.⁵⁶² ABD ve Türkiye arasında krize dönüşecek bu durum, Obama'nın grand stratejisinin bir başka sonucudur. Bu yönüyle Ankara'nın tüm rahatsızlıklarına rağmen Obama, askeri maliyetlerini düşürmek adına terör örgütü PYD'ye destek vermiştir. Böylece ABD Başkanı, DEAŞ'ı başka bir terör örgütü olan PYD ile yok etmeyi düşünmüştür.

Obama'nın DEAŞ ile mücadele stratejisine rağmen, örgütün gücünü artırmaya devam ettiği dikkat çekmiştir. Bu süreçte örgüt sekiz farklı ülkeye yayılmış, bir şebeke haline gelmiş ve dünyanın dört bir yanında* saldırılar yapmıştır.⁵⁶³ DEAŞ saldırılarının böylesine artış göstermesiyle birlikte ABD, örgütle mücadele konusunda kararlı bir duruş sergilemek istemiştir.⁵⁶⁴ Bu duruş karşılık bulmuş ve DEAŞ, 2015'in ortalarından itibaren koalisyon güçlerinin baskısıyla toprak kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçte örgüt Irak'taki topraklarının yüzde 60'ını, Suriye'deki topraklarının ise yüzde 30'unu kaybetmiştir.⁵⁶⁵ Ancak DEAŞ, Irak-Suriye hattının dışında da hareket ederek küresel bir strateji izlemiştir. Dolayısıyla DEAŞ'ın gücünü kırmak ve örgütü tamamen ortadan kaldırmak zorlaşmıştır. Özellikle DEAŞ'ın farklı coğrafyalarda aynı anda hareket edebilme kabiliyeti, ABD liderliğindeki koalisyon güçlerine dezavantaj oluşturmuştur. Neticede koalisyon güçleri örgütle mücadele için Irak ve Suriye'ye odaklanırken, örgüt ise Libya, Mısır, Afganistan gibi ülkelerde varlığını artırmıştır.⁵⁶⁶

Bu tablo çerçevesinde ABD'nin örgüte karşı stratejisinin değişmesi gerektiğine dair görüşler ortaya atılmıştır. Özellikle DEAŞ'ın farklı ülkelerdeki yapılanmalarına karşı küresel ölçekte aynı anda karşı koyma zorunluluğuna dikkat çekilmiştir. Söz konusu karşı

⁵⁶² Michael D. Shear, Helene Cooper ve Eric Schmitt, "Obama Administration Ends Effort to Train Syrians to Combat ISIS" *The New York Times*, 09.10.2015, <https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/pentagon-program-islamic-state-syria.html> (25.10.2017)

* Bu zaman dilimi içerisinde DEAŞ; ABD, Türkiye, Fransa, Mısır, Libya, Yemen gibi ülkelerde intihar eylemleri ve bombalı saldırılar düzenlemiştir. Örgütün yaptığı terör saldırılarının 2014-2015 arasındaki detaylı kronolojisi için Tara John tarafından hazırlanan ve Timeline: The Rise of ISIS başlığıyla Time dergisi internet sitesinde yayınlanan bilgiler incelenebilir. İlgili kronolojiye ulaşmak için: <http://time.com/4030714/isis-timeline-islamic-state/>.

⁵⁶³ Glenn, "Timeline: Rise and Spread of the Islamic State"

⁵⁶⁴ Blanchard ve Humud, s.2.

⁵⁶⁵ Blanchard ve Humud, s.1.

⁵⁶⁶ Harleen Gambhir, "Isis's Global Strategy: A Wargame", **Middle East Security Report**, Institute for the Study of War, Washington, 2015, s.28.

koymanın gerçekleşmesi için ABD'nin müttefikleriyle ilişkilerini sıcak tutmasının yerinde olacağı iddia edilmiştir.⁵⁶⁷ Obama ise grand stratejisi bağlamında küresel bir karşı koymayı kendi maliyetlerini bölüştürmek olarak görmüştür. Bu nedenle yeterli bir adım atmayan Beyaz Saray, askeri maliyetlerini düşürme hedefi nedeniyle DEAŞ'ın küresel bir sorun haline gelmesine rağmen topyekün mücadeleye öncülük edememiştir. Bu nedenle Obama'ya karşı çok sert eleştirilerin yöneltildiği görülmüştür. Nitekim 2016 yılındaki ABD Başkanlık seçimlerinde adaylardan Donald Trump, Obama'yı DEAŞ'ı kurmakla, Hillary Clinton'u ise ona yardım etmekle suçlamıştır.⁵⁶⁸

Sonuç itibariyle ABD, DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve giderek güçlenmesi karşısında önlem almak zorunda kalmıştır. Bu süreçte Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisiyle örgüte yönelik asgari maliyet taşıyacak bir karşı koyma planlanmıştır. Nitekim DEAŞ hedeflerine hava saldırıları ve yerel güçler vasıtasıyla mukavemeti öngören bu stratejiyle örgütün Irak ve Suriye'deki mevzilerini yok etmek, ekonomik kaynaklarını azaltmak ve yabancı savaşçı desteğinin önünü kesmek gibi hedeflere ulaşılacak istenmiştir. Böylece Washington, DEAŞ'ın bu iki ülke arasında kolaylıkla faaliyet göstermemesi için önemler almayı birincil öncelik haline getirmiştir.⁵⁶⁹ Ancak bu adımlar beraberinde bazı sorunlar doğurmuştur. Keza Obama örgüte karşı uluslararası koalisyonla müdahale maliyetini bölüştürmek isterken yeterli bir mücadele vermemiştir. Dahası Beyaz Saray, bölgedeki en önemli müttefiklerinden Türkiye ile terör örgütü PYD'ye verdiği destek nedeniyle kriz yaşamıştır. Bu yönüyle DEAŞ'ı başka bir terör örgütü olan PYD'yle ortadan kaldırmaya çalışan ABD Başkanı, bölgedeki kargaşayı körüklemiş ve müttefiki Türkiye'yi kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu tablonun üzerine DEAŞ'ın sadece Irak ve Suriye'de değil küresel çapta farklı ülkelerde baş göstermesinin ardından Washington'ın örgüte yönelik stratejisi yetersiz kalmıştır. Fakat Obama'ya göre gerginliğin belirli seviyede tutulduğu ve güç dengesinin bozulmadığı durumlarda müdahale maliyeti çıkmamaktadır.⁵⁷⁰ Bu yönüyle Beyaz Saray, DEAŞ nedeniyle ortaya çıkan bütün kargaşaya rağmen tüm gücüyle karşı koyma gerçekleştirmemiştir. Üstelik ABD'nin

⁵⁶⁷ Gambhir, ss.28-29.

⁵⁶⁸ Nick Corasaniti, "Donald Trump Calls Obama 'Founder of ISIS' and Says It Honors Him", *The New York Times*, 10.08.2016, <https://www.nytimes.com/2016/08/11/us/politics/trump-rally.html> (25.10.2017)

⁵⁶⁹ Blanchard ve Humud, s.2.

⁵⁷⁰ Yalçın, "Obama Stratejisi ve Ortadoğu", s.72.

askeri müdahale maliyetini azaltan Obama, DEAŞ'ın güç kazanmasına ve küresel çapta yayılmasına rağmen örgütü tamamen ortadan kaldıracak bir girişimde bulunmamıştır.

4.6.2. PKK/PYD

Obama terörle mücadele sürecinde yerel güçler üzerinden çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Bu durumun açık örneğini ise DEAŞ'a karşı PKK'nın Suriye kolu PYD'ye* verilen destek oluşturmuştur. Nitekim Suriye'deki iç savaşın çok aktörlü bir mücadeleye dönüşmesi ve ABD'nin PKK/PYD** yardımı nedeniyle Ortadoğu'daki gerilim giderek derinleşmiştir. Bu süreçte Esed yönetimi ve muhalifler arasındaki çatışmalardan ziyade DEAŞ'a yönelik güç kazanma çabasında olan PYD dikkat çekmiştir. Böylece DEAŞ'a karşı koalisyon güçlerinin mücadelesinde Washington'un politikaları nedeniyle açmazlar meydana gelmiştir. Bu açmazların arka planında ise 2012'de PYD'nin Kuzey Suriye'de belirli alanları ele geçirmesi bulunmuştur.⁵⁷¹ Keza örgüt bölgedeki coğrafi kazanımlarıyla öne çıkmış ve Suriye iç savaşının meydana getirdiği kargaşadan yararlanmıştır. Zaman içerisinde gücünü giderek artıran PYD, DEAŞ'ın 2014 yılında bölgedeki en büyük tehdit haline gelmesini de fırsata çevirmiştir. Öyle ki DEAŞ'ın gücünü yükseltmesi karşısında

* ABD'nin 1991 yılındaki Irak müdahalesiyle birlikte BM'de alınan 36. paralelin kuzeyinin Bağdat yönetimine yasaklanması kararı, PKK'nın lehinde sonuçlar doğurmuştur. Nitekim bölgedeki otorite boşluğunu kendi yararına kullanan örgüt gücünü giderek artırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde, Suriye'de Hafız Esed'in ölümünün ardından oğlu Beşer Esed yönetimi devralmıştır. Bu zaman diliminde ise Türkiye ve Suriye arasında normalleşme yaşanmış ve söz konusu yakınlaşmaya tepki geliştiren PKK, 2003 yılında örgütün Suriye kolu *Demokratik Birlik Partisini (PYD)* kurmuştur. PYD uzun yıllar boyunca Suriye'de ikamet eden PKK militanlarını bünyesinde barındırmıştır. Ancy 2010 yılının sonuna doğru Esed rejiminin baskısıyla örgütün birçok üyesi Kuzey Irak'a kaçmıştır. Bu gelişmelere karşın Suriye'de olayların başladığı 2011'den sonra örgüt mensuplarının tekrar ülkeye döndüğü görülmüştür. Kısacası PYD, Suriye'de özerklik planıyla dikkat çekmiş ve ülkedeki çatışmaların getirdiği kargaşadan yararlanmıştır. Günümüz itibarıyla örgütün liderliğini ise Salih Müslim Muhammed ve Ayye Abdullah üstlenmiştir.

PKK'nın kuruluşundan son döneme kadar uzanan kronolojisi için; PKK Nasıl Kuruldu ve Güçlendi? Başlığıyla al-Jazeera internet haber sitesinde 2013 yılında yayınlanan dosya konusuna bakılabilir.

İlgili dosya için: <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/pkk-nasil-kuruldu-ve-guclendi>.

PYD'nin kuruluşu ve Suriye'deki girişimleri için Carnegie Middle East Center tarafından The Kurdish Democratic Union Party adıyla 2012 yılında yayınlanan rapor incelenebilir.

İlgili rapora ulaşmak için: <http://carnegie-mec.org/diwan/48526?lang=en>.

PKK ve PYD arasındaki bağ ve PYD'nin son dönemdeki politikaları için Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) tarafından Suriye'de Kürt Hareketleri başlığıyla 2012 yılında yayınlanan rapora bakılabilir.

İlgili rapor için: http://www.orsam.org.tr/eski/tr/uploads/Yazilar/Dosyalar/201286_127%20yeniraporson.pdf.

** ABD ulusal çıkarlarını korumak ve terörle mücadelede etkili sonuç alabilmek amacıyla 1970'lerin sonundan itibaren her sene terör örgütleri listesi yayınlanmaktadır. Söz konusu listedeki örgütlerle ilişkili kurum ile kişilere bir dizi yasak ve cezai yaptırım öngören Washington, bu yükümlülüklerin takibini gerçekleştirmektedir. ABD, terör örgütleri listesine 1997 yılında PKK'yı dahil etmiştir. Bu bağlamda uzun süredir Washington'un terör listesine görünen PKK'ya çeşitli yaptırımlar uygulanmış, 2011'de örgütün yönetim kadrosundaki bazı isimler uyuşturucu kaçakçısı olarak gösterilmiştir. ABD'nin kabul ettiği terör örgütleri listesi için: <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>.

PKK'nın terör listesine alınması ve yaptırımlar konusu için Nihat Ali Özcan tarafından PYD Terörist Mi? Özgürlük Savaşçısı mı? ismiyle 2015'te al-jazeera internet haber sitesinde yayınlanan makale incelenebilir.

İlgili haber için: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/pyd-terorist-mi-ozgurluk-savascisi-mi>.

⁵⁷¹ Ofra Bengio, "The Kurd's Proxy Trap", *The American Interest*, 20.10.2016, <https://www.the-american-interest.com/2016/10/20/the-kurds-proxy-trap/> (18.11.2017)

Beyaz Saray, yerel unsurlara yardım programına devam etmiş ve belirli gruplara destek sağlamıştır. Bu grupların içinde *Demokratik Birlik Partisi (PYD)* ve silahlı kanadı *Halkları Savunma Birliği (YPG)* de bulunmuştur. Ancak PYD, 1984 yılından itibaren Türkiye'nin mücadele halinde olduğu ve ABD'nin 1997 yılından beri terör örgütü olarak gördüğü PKK'nın Suriye yapılanmasıdır.⁵⁷² Üstelik PYD, Marksist ideolojiye sahip bir örgüt olarak dikkat çekmiş, bu yönüyle Batı'nın değerlerine aykırı profil çizmiştir.⁵⁷³

Obama'nın PYD'ye verdiği desteği etkileyen en önemli gelişme ise Eğitim-Donat Programının başarısızlığa uğraması olmuştur. Bu bağlamda yeni bir program tasarlayan ABD Başkanı, PYD'ye yardım sağlamıştır. Böylece Beyaz Saray, Suriye'ye herhangi bir askeri girişimde bulunmaksızın çıkarlarını korumayı düşünmüştür.⁵⁷⁴ Obama'nın PYD'ye sağladığı desteği ise grand stratejisinin bir sonucu olarak göstermek mümkündür. Zira ABD, terörle mücadelede askeri maliyetlerini düşürmeyi hedeflemiş ve örgütü bu amacı doğrultusunda kullanmıştır. PYD'nin bir terör örgütü olması, bölgedeki önemli müttefiki Türkiye'yi rahatsız etmesi ve Marksizmi kabul etmesi ise Obama için önem taşımamıştır.

DEAŞ'ın 2014'te Suriye'nin *Ayn El Arap (Kobani)* şehrini kuşatması karşısında ABD, PYD'ye yardım etmeye başlamıştır. Türkiye sınırına yakın bir konumda bulunan Ayn El Arap'taki kuşatma ve örgüte verilen destek ise Ankara'yı rahatsız etmiştir. Ancak Obama, Türkiye'nin çekincelerini gidermek için, bölgedeki gerginliği düşürmek adına örgüte destek verdiğini belirtmiştir. Bu bağlamda ABD nazarında DEAŞ'la mücadele sürecinde PYD önemli yer tutmuş,⁵⁷⁵ Türkiye'nin kaygıları ise ikinci planda kalmıştır.

Obama, DEAŞ'a karşı PYD'ye verdiği desteği aralıksız şekilde sürdürmüş ve müttefiki Ankara'nın bu desteğe katkı sağlaması için baskı dahi yapmıştır. Türkiye ise ABD'nin DEAŞ'la mücadelesinde İncirlik Üssü'nden yararlanmasına izin vermiş lakin PYD konusunda kırmızı çizgi çekmiştir. Bu gelişmeler karşısında iki ülke arasındaki bağlar giderek gerginleşmiş ve Beyaz Saray, Türkiye'nin güvenlik kaygılarına kayıtsız

⁵⁷² Barak Barfi, "Ascent of the PYD and the SDF", **Research Notes**, Washington, 2016, s.2.

⁵⁷³ Bengio, "The Kurd's Proxy Trap"

⁵⁷⁴ Steve Kroft, "Steve Kroft Questions President Obama on Topics Including Russia's Incursion in Syria, ISIS and the 2016 Presidential Race", *CBS News*, 11.10.2015, <https://www.cbsnews.com/news/president-obama-60-minutes-syria-isis-2016-presidential-race/> (18.11.2017)

⁵⁷⁵ Kadir Üstün, "US Alliance With Syrian PYD Alienates Turkey", *Al Jazeera*, 02.06.2016, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/06/alliance-syrian-pyd-alienates-turkey-160601095726203.html> (18.11.2017)

kalmıştır.⁵⁷⁶ Ancak Obama'nın asistanı ve ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'in güvenlik danışmanı Colin Kahl'ın iddiasına göre bu gerginliği Ankara'nın tercihleri meydana getirmiştir. Kahl, 2014 yılında ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'in Türkiye ziyareti sırasında Beyaz Saray'ın DEAŞ'a karşı Türkiye ile birlikte bir kara operasyonu yapmak istediğini fakat Ankara'nın buna sıcak bakmadığını söylemiştir. Bu nedenle ona göre Washington DEAŞ'la mücadelede PYD'ye yakınlaşmıştır.⁵⁷⁷ Lakin Kahl'ın iddiası Suriye'deki iç dinamikleri görmezden gelmiştir. Zira, Türkiye için Suriye'deki istikrarsızlığın kaynağı Esed rejimi olmuş ve ülkedeki muhaliflere destek sağlanarak bölgede güvenliğin tesis edilmesi tercih edilmiştir. Böylece DEAŞ'ın varlık sebebi olan otorite boşluğunun yok edilmesi düşünülmüştür. Türkiye'nin bu beklentisi ise Obama için maliyetli bir seçenek olmuş, bunun yerine terör örgütlerinin birbiriyle savaşması uygun görülmüştür.

Ankara'nın tercihine yanaşmayan ABD Başkanı, yeniden mevzilenme stratejisi dahilinde PYD'yi desteklemeye devam etmiştir. Her iki ülkenin PKK'yı terör örgütü olarak görmesine ve Türkiye'nin PKK-PYD bağına yönelik birçok kanıtı ABD'ye sunmasına karşın mesafe kat edilememiştir. Üstelik ABD, 2014 yılında Ayn el Arap'taki çatışmaların ardından PYD'ye sağladığı yardımları artırmış ve iki ülke arasındaki gerilim üst mertebeye taşınmıştır. Bu zaman zarfında Türkiye ses tonunu yükseltmiş ve PYD'nin Suriye'de demografik mühendislik yaptığını ortaya koymuştur. Öyle ki Ankara, örgütün Fırat'ın batısına geçme girişimlerine karşı bir duruş sergileyeceğini ifade etmiştir.⁵⁷⁸ ABD ise Türkiye'nin sert duruşuna ve örgütün hedeflerine saldırı düzenleme ihtimaline karşı PYD bölgesinde koruyucu set olarak konuşlanmıştır.⁵⁷⁹ ABD'nin koruması altına sığınan PYD ise bölgedeki diğer örgütlere karşı kuvvet kazanmış ve Suriye'deki alanını giderek genişletmiştir. 2015 yılında özellikle ABD'nin yoğun hava saldırılarıyla sağladığı destek neticesinde PYD, 17.000 kilometre karelik alana sahip olmuştur. Fakat örgüt ele geçirdiği bölgede halk desteğine sahip olamamış ve ilerlemesi zora girmiştir. Washington için halk kabulünün olmaması ise anlam taşımamış, örgüte verilen destek hava saldırıları ve askeri

⁵⁷⁶ Kılıç Buğra Kanat, "Türkiye-ABD İlişkileri ve Yeni ABD Yönetimi", **SETA Analiz**, Washington, 2017, s.19.

⁵⁷⁷ Colin Kahl, "The United States and Turkey Are on a Collision Course in Syria", *Foreign Policy*, 12.05.2017, <http://foreignpolicy.com/2017/05/12/the-united-states-and-turkey-are-on-a-collision-course-in-syria-trump/> (18.11.2017)

⁵⁷⁸ Kanat, "Türkiye-ABD İlişkileri ve Yeni ABD Yönetimi", ss.18-19.

⁵⁷⁹ Kahl, "The United States and Turkey Are on a Collision Course in Syria"

yardımlarla sürmüştür.⁵⁸⁰ Hatta Beyaz Saray, 2015 yılının Ekim ayında PYD militanlarını eğitmek amacıyla 50 kişiden oluşan bir Özel Kuvvetler ekibini Suriye'ye göndermiştir.⁵⁸¹ Nitekim ABD, PKK/PYD'ye verdiği destekle Kuzey Suriye'de terör koridoru oluşturarak örgütün Akdeniz'e ulaşmasını hedeflemiştir. Bu hedefin arkasında birçok dinamiğin bulunduğunu ileri sürmek mümkündür. Söz konusu dinamiklerin başında, ABD Başkanının Akdeniz üzerinden PKK/PYD'ye destek vererek askeri maliyetlerini düşürmesi ve Suriye'de terör örgütünün kuracağı yasa dışı bir otoriteyle işbirliğini sürdürerek bölgedeki güç dengesine müdahale etmesi gelmektedir. Buna karşın Türkiye ise terörle mücadelesinden taviz vermemiş hem PKK/PYD'ye karşı hem de DEAŞ'a karşı operasyonlarını sürdürmüştür.

Washington liderliğindeki koalisyon kuvvetleri Ankara'nın PKK'ya yönelik operasyonları nedeniyle DEAŞ'a karşı mücadelede zorluklar çekildiğini belirtmiştir. Bu anlamda koalisyon güçleri her ne kadar PYD'nin PKK'yla yakın bağları bulunduğunu söylese de, DEAŞ'a karşı mücadeledeki önemine ağırlık vermiştir.⁵⁸² Özellikle 2015'ten sonra PKK'nın Türkiye'de artan saldırılarıyla birlikte Ankara, ABD'ye, PYD desteğine son vermesi yönünde yeniden çağrıda bulunmuştur. Bu süreçte birçok defa PKK-PYD arasındaki bağa dikkat çeken Türkiye, ABD'nin silah yardımlarını durdurmasını talep etmiştir.⁵⁸³ Obama yönetimi ise bu iddialara karşı PKK ile PYD'nin DEAŞ'la mücadele sürecinde birbirleriyle bağlantı kurduğunu ancak ABD'nin PYD'yi doğrudan muhatap alırken PKK'yı görüşmelere davet etmediğini vurgulamıştır. Dahası Washington PKK ile PYD'nin komuta yapılarının ayrı olduğunu ve farklı amaçları taşıdığını iddia etmiştir.⁵⁸⁴ Obama'nın grand stratejisi koalisyonu şekillendirmiş, ABD'nin çıkarlarını koruyan bir yapı olmasını sağlamıştır. Bu bağlamda ittifak, Beyaz Saray'ın çıkarlarına aykırı girişimlere karşı olmuş ve Türkiye'nin terör örgütü PKK'ya karşı mücadelesini bile eleştirmiştir. Ek olarak Obama, Ankara'nın PYD'ye karşı yoğun baskısını azaltmak için

⁵⁸⁰ Barfi, s.2.

⁵⁸¹ Kahl, "The United States and Turkey Are on a Collision Course in Syria"

⁵⁸² U.S. Department of Defense, **Operation Inherent Resolve**, Washington, 2016, s.42.

⁵⁸³ Müge Kınacıoğlu ve Aylin G. Gürzel Aka, "Turkish Perceptions of Turkey-US Relations During Obama's Presidency: Dialectics of Expectations/Partnership and Disappointments/Estrangement", Matthias Maass (Ed.), **The World Views of the Obama Era** içinde (141-171), Cham: Palgrave Macmillan, 2017, s.159.

⁵⁸⁴ Matt Bradley ve Joe Parkinson, "America's Marxist Allies Against ISIS", *The Wall Street Journal*, 24.07.2015, <https://www.wsj.com/articles/americas-marxist-allies-against-isis-1437747949> (18.11.2017)

iki örgüt arasında ayırım yapmıştır. Ancak Türkiye, PYD’yi kırmızı çizgi olarak görmeye devam etmiş ve iki ülke arasındaki gerilim sürmüştür.

PYD, Suriye’deki hırslarından vazgeçmemiş, ülkenin kuzeyinde hakimiyet sağlamayı hedeflemiştir. Ayrıca ABD’nin PYD’ye verdiği destek ve hava saldırıları üzerinden yaptığı yardım, DEAŞ’la mücadelede belirli sonuçlar verse de örgütün özerklik isteğine yardımcı olmuştur.⁵⁸⁵ Bu gelişmelere karşılık Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı operasyonunu başlatmış ve Özgür Suriye Ordusuyla birlikte Fırat nehrinin batısındaki terör unsurlarını temizlemeye girişmiştir.⁵⁸⁶ Her ne kadar Washington verdiği destekle PYD’nin özerklik isteğine yardım etse de Ankara Fırat Kalkanı operasyonu ile DEAŞ’ın gücünü sınırlamış, PYD’nin ilerlemesini durdurmuş ve özerklik hedefini engellemiştir.⁵⁸⁷ Ankara, sahadaki bu adıma rağmen ABD ve NATO güçlerinden yeterli yardımı görmemiştir.⁵⁸⁸ Hatta ABD Başkanı, Ankara’nın terör örgütü PKK/PYD’ye karşı yaptığı operasyonlarla örgütü zayıflatmasından kaygı duymuştur. Zira, Obama’nın yeniden mevzilenme stratejisi en düşük maliyet öngörmekte ve askeri olarak yatırım yaptığı terör örgütünün yok edilmesi çıkarlarıyla ters düşmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Fırat Kalkanı operasyonu, Colin Kahl’ın Türkiye’nin DEAŞ’a karadan müdahale etmemesi nedeniyle PYD’ye destek verdiklerini savunan iddiasını da çürütmüştür. Öyle ki, Ankara’nın DEAŞ’a karşı topyekün gerçekleştirdiği askeri operasyonuna rağmen Washington, PYD’ye yaptığı yardımlardan vazgeçmemiştir.

Sonuç itibariyle Obama’nın grand stratejisi askeri maliyetleri en düşük seviyede tutmak adına terör örgütü PYD’ye desteği rasyonel görmüştür. Her ne kadar ABD uzun süredir PKK’yı terörist bir grup olarak nitelmiş ve yaptırımlar uygulamış olsa da örgütün Suriye kolu PYD, DEAŞ ile mücadelede araç olarak kullanılmıştır. ABD’nin geçmişte insan kaçırma, cinayet, uyuşturucu kaçaklığı gibi ağır suçlar atfettiği PKK’ya karşı⁵⁸⁹ bu denli tavır değişikliğine gitmesi, bölgedeki müttefiki Türkiye’nin eleştirilerine neden olmuştur. Ankara, PKK/PYD’nin bölgede özerklik hedefine sahip olduğunu ve terör

⁵⁸⁵ Barfi, s.10.

⁵⁸⁶ Çağatay Özdemir, “Suriye 2016”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılığ 2016** içinde (241-267), Ankara: Kadim Yayınları, 2017, s.248.

⁵⁸⁷ Özdemir, “Suriye 2016”, s.252.

⁵⁸⁸ Bengio, “The Kurd’s Proxy Trap”

⁵⁸⁹ Bradley ve Parkinson, “America’s Marxist Allies Against ISIS”

örgütü olarak ülkesinde eylemler gerçekleştirdiğini birçok kez ABD otoritelerine kanıtlarıyla sunmuştur. Ancak Beyaz Saray, bu kanıtları görmezden gelmiş ve PKK ile PYD'nin ayrı yapılar olduğunu savunmuştur. Dahası ABD, örgüte verdiği desteğin nedenini 2014 yılında Türkiye'yle birlikte DEAŞ'a karadan operasyon yapamamasına bağlamıştır. Bu iddia Ankara'nın Suriye'deki otorite probleminin ana kaynağı Esed yönetimini sona erdirerek terör örgütlerini ortadan kaldırma düşüncesi ve 2016 yılında DEAŞ'a yönelik gerçekleştirilen Fırat Kalkanı operasyonu ile çürümüştür. Zira Türkiye'nin sahada askeri operasyon yapmasına rağmen Beyaz Saray'ın örgüte desteği sürmüştür. Üstelik PYD'yi koruyan ABD, örgütün kontrol ettiği bölgeye askeri unsurlarını yerleştirerek Ankara'yla karşı karşıya gelmiştir. Bu çerçevede Suriye'deki iç savaşın karışık bir hale dönüşmesine neden olan Washington, ülkedeki otorite problemine bizzat etki etmiştir. Tüm bu yaşananlara rağmen Türkiye ise DEAŞ'a karşı mücadelede İncirlik Üssü'nün kullanımına izin vermiş ve terör hedeflerinin yok edilmesine yardım sağlamıştır. Ankara'nın bu girişimine karşın Beyaz Saray'ın bakış açısıyla hareket eden koalisyon güçleri ise PKK'ya yapılan operasyonların DEAŞ'a yönelik mücadelede sorun teşkil ettiğini iddia etmiştir. Her yönüyle Türkiye'nin beklentilerini sınırlamaya uğraşan Beyaz Saray, yaptığı baskıyla PYD'yi kabul ettirmeye çalışmıştır. Ancak bu baskılar sonuç vermemiş ve Washington-Ankara arasındaki ilişkiler büyük bir darbe almıştır. Ezcümle Obama için bölgedeki çıkarlarını koruyacak ve askeri maliyet getirmeyecek herhangi bir terör örgütü veya yerel unsuru desteklemek birincil öncelik olmuştur. Türkiye'nin beklentileri ise Obama dönemi boyunca karşılanmamış ve PKK/PYD bölgedeki varlığını Washington'un desteğiyle sürdürmüştür.

4.6.3. AYEK

ABD'nin el Kaide* mücadelesi Bush yönetiminden Obama'ya miras kalmıştır. Nitekim Obama'nın Başkanlığa seçilmesinin ardından acil gündem, Usame Bin Ladin'in

* El Kaide'yi meydana getiren süreç Soğuk Savaş dönemine kadar uzanmakta ve 1977 yılında Jimmy Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brezinski tarafından tasarlanan "mücahitlerin" komünizme karşı savaşması planına dayanmaktadır. *Yeşil Kuşak Projesi* olarak da anılan bu planla, İslamcı gruplara destek verilerek Sovyetlerin, Afganistan ve Ortadoğu'da yayılması önlenmek istenmiştir. Söz konusu gruplar arasında radikal niteliğe sahip örgütler bulunmuş ve bu gelişmeler el Kaide'nin ortaya çıkma sürecinde kilit rol oynamıştır. 1988 yılına gelindiğinde ise Usame Bin Ladin ve örgütün teorik temellerini belirleyen Abdullah Azzam, el Kaide'yi kurmuştur. Örgüt kuruluş döneminde düşman tanımlamasına yönelik bir karmaşa yaşamıştır. Ancak yine de el Kaide'nin geleceğe yönelik ilk hedefi, Filistin'in kurtarılması olmuştur. 1989 yılına gelindiğinde ise Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekilmiş ve el Kaide'nin düşmanı ortadan kalkmıştır. Bu süreçte örgüt liderleri, bölgedeki ABD varlığına karşı olmaya başlamıştır. Özellikle 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle Bin Ladin'in ABD'ye muhalefeti pekişmiştir. Suudi Arabistan'a

yakalanması ve el Kaide unsurlarının temizlenmesi olmuştur. Bu süreçte Beyaz Saray, Afganistan’da yaptığı operasyonla Bin Ladin’i ele geçirmiş ancak el Kaide’yi tamamen yok edememiştir. Ortadoğu’daki farklı ülkelere yayılan örgüt, eylemlerini sürdürmüştür. El Kaide’nin en önemli kolu *Arap Yarımadasındaki El Kaide (AYEK)** adıyla ortaya çıkmıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında Obama ise grand stratejisi çerçevesinde AYEK’le mücadeleye girişmiştir. Söz konusu mücadele sürecinde kritik ülke, AYEK’in merkez üssü haline dönüşen Yemen olmuştur.⁵⁹⁰ Ancak ABD Başkanı, örgütün Yemen’de yayılmasına ve istikrarsızlık kaynağı olmasına rağmen geniş kapsamlı askeri müdahaleden kaçınmış ve Yemen yönetimiyle işbirliğini tercih etmiştir.⁵⁹¹

2009’da AYEK, Detroit’e giden uçağa bombalı saldırı girişiminde bulunmuş ve başarısız olmuştur. Bu saldırı girişimi karşısında Yemen yönetimi AYEK mensubu 29

giden Bin Ladin, Riyad yetkililerini bölgedeki çatışmalara karşı ABD’yi desteklememeye davet etmiştir. Ayrıca Bin Ladin, Irak’ı Kuveyt’ten çıkartmak için bir “mücahit” ordusu kurulması gerektiğini savunmuştur. Ancak bu öneriler Riyad tarafından kabul görmemiş ve ABD güçleri 1991-2003 yılları arasında Irak’taki operasyonları yürütmek adına Suudi Arabistan’da kalmıştır. Bin Ladin ise 1991’den sonra Suudi Arabistan’da bulunan ABD güçlerini işaret ederek, İslam topraklarının işgalciler tarafından kullanıldığını ve Suudi Kraliyet ailesinin bu işgali kolaylaştırdığını söylemiştir. Nitekim Bin Ladin, İslami rejimleri iktidara getirmek için bölgede seküler yapıların tasfiyesi ve ABD’nin desteğini yitirmesini planlamıştır. Böylece el Kaide, Müslüman coğrafyada faaliyet gösteren radikal İslamcı grupların ve bölgedeki hükümetlere muhalif olan kesimlerin birleşme noktası haline gelmiştir. 1990’lı yıllar boyunca Bin Ladin, el Kaide’nin gücünü artırmış ve 11 Eylül 2001’deki saldırılarla küresel bir tehdit haline dönüştürmüştür. Öyle ki ABD otoritelerine göre el Kaide 70’ten fazla ülkeye yayılmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, ABD’nin el Kaide ile ilişkisine dair farklı iddialar da bulunmaktadır. Bunların en dikkat çeken, Washington’ın örgüt üzerinde (kuruluşundan beri) ciddi bir etkisinin bulunduğu, bu nedenle de ABD’nin örgütü çıkarları doğrultusunda yönlendirebileceği iddiasıdır. El Kaide’nin kuruluşu için Encyclopedia Britannica’da “Al-Qaeda” başlığıyla yayınlanan bölüm incelenebilir. İlgili bölüme ulaşmak için: <https://www.britannica.com/topic/al-Qaeda>. ABD’nin Jimmy Carter Döneminde başlayan yardımları hakkında Daniel Lewis tarafından 2017 yılında “Zbigniew Brzezinski, National Security Adviser to Jimmy Carter, Dies at 89” başlığıyla The New York Times internet haber sitesinde yayınlanan makale incelenebilir. İlgili makaleye ulaşmak için: <https://www.nytimes.com/2017/05/26/us/zbigniew-brzezinski-dead-national-security-adviser-to-carter.html>. El Kaide’nin ortaya çıkış süreci hakkında detaylı bilgi için Hasan Ebu Haniye tarafından “El Kaide ve Yeniden Ortaya Çıkışı” adıyla 2013 yılında al-Jazeera internet haber sitesinde yayınlanan makale incelenebilir. İlgili makale için: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/el-kaide-ve-yeniden-ortaya-cikisi>. Bin Ladin’in el Kaide stratejisi ve ABD karşıtlığı için John Rollins tarafından “Al Qaeda and Affiliates: Historical Perspective, Global Presence, and Implications for U.S. Policy” başlığıyla 2011 yılında Kongre Araştırma Servisi tarafından yayınlanan rapor incelenebilir.

* *Arap Yarımadasındaki el Kaide (AYEK)*, 2009’un Ocak ayında Suudi Arabistan ve Yemen’deki el Kaide unsurlarıyla birleşerek ortaya çıkmıştır. El Kaide’yle bağlantılı bu grupların birleşme süreci, 2000’li yılların başında Riyad rejiminin örgüte yönelik gerçekleştirdiği operasyonların etkisiyle başlamıştır. Söz konusu dönemde Suudi Arabistan tarafından yenilgiye uğratılan el Kaide militanları, Yemen’e geçerek teşkilatlanmıştır. Özellikle Yemenlilerin yönetimine karşı duyduğu öfkeden yararlanan örgüt, ülkede büyük bir başarı elde etmiştir. AYEK, Bin Ladin’in ölümünün ardından görüşlerinde değişikliğe uğramamış ve radikal şekilde eylemlerini sürdürmüştür. Arap Yarımadasındaki el Kaide’nin 2009’daki kuruluşu için W. Andrew Terrill tarafından “The Struggle for Yemen and the Challenge of Al-Qaeda in the Arabian Peninsula” adıyla Strategic Studies Institute tarafından 2013 yılında yayınlanan rapora bakılabilir. ABD ve Yemen’in Arap Yarımadasındaki el Kaide’ye yönelik operasyonları ve örgütün Yemen’deki yükselişi için Samuel Lindo, Michael Schoder ve Tyler Jones tarafından “Al Qaeda in the Arabian Peninsula” adıyla 2011 yılında Center for Strategic and International Studies tarafından yayınlanan rapor incelenebilir.

⁵⁹⁰ Jeremy M. Sharp, “Yemen: Background and U.S. Relations”, **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2015, s.1.

⁵⁹¹ W. Andrew Terrill, “The Struggle For Yemen And The Challenge Of Al-Qaeda In The Arabian Peninsula”, **Special Reports**, Strategic Studies Institute, Carlisle PA, 2013, ss.53-54.

kişiyi tutuklamıştır.⁵⁹² Obama'nın tepkisi ise daha sert olmuş ve AYEK'in lideri olarak düşünülen Enver el Evlaki'nin* öldürülmesi emrini vermiştir. Bu bağlamda ABD askeri güçleri Güney Yemen'de Evlaki'nin bulunduğu örgüt kampına SİHA saldırısı düzenlemiş fakat Evlaki bu saldırıdan kurtulmayı başarmıştır.⁵⁹³ 2010 yılına gelindiğinde ise Beyaz Saray, AYEK'i uluslararası bir terörist organizasyon olarak tanımlamış,⁵⁹⁴ ve Yemen'deki personelini tehdit ettiğini belirtmiştir.⁵⁹⁵ Washington bu dönem süresince Evlaki'yi takip etmeye devam etmiş ve örgüte yönelik istihbarat toplamaya çalışmıştır. Nitekim bu takip sonuç vermiş ve 2011 yılında Obama, ABD'nin Virjinya eyaletinde bulunan *Fort Myer* askeri üssünde yaptığı konuşmada, Evlaki'nin öldürüldüğünü duyurmuştur. ABD Başkanı bu konuşmasında, Evlaki'nin öldürülmesini örgüte indirilmiş ağır bir darbe olarak tanımlamış ve AYEK'in tehlikeli bir terörist grup olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁹⁶

Evlaki'nin ölümü bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmiştir. Zira Evlaki, ABD'nin gerçekleştirdiği SİHA saldırılarıyla öldürülmüş ve bu saldırıların Yemen'deki sivil halka zarar verdiği iddia edilmiştir. Obama ise SİHA'ların Yemen'de sivil kayıplara sebebiyet verdiğinin farkında olmuş, *Fort Myer'de* yaptığı konuşmada Evlaki'nin nasıl öldürüldüğüne dair ayrıntı vermemiştir.⁵⁹⁷ Ancak ülkedeki sivil kayıplara rağmen ABD Başkanı, bu araçların kullanımını sürdürmüş ve Evlaki'nin öldürülmesi gibi başarılarla SİHA'lara yönelik eleştirileri engellemeyi düşünmüştür. Bu eleştiriler sürecinde Yemen

⁵⁹² Terrill, ss.53-54.

* 1971 yılında ABD'nin New Mexico eyaletinde dünyaya gelen Enver el Evlaki, Colorado State Üniversitesinde Tarım Ekonomisi üzerine eğitim almıştır. 1994 yılında Denver İslam Cemaatinde imamlık yapan Evlaki, Colorado, California ve Virginia eyaletlerinde bu görevini sürdürmüştür. 11 Eylül saldırılarını düzenleyen militanların ikisinin California'da Evlaki'nin ABD'ye karşı şiddeti savunan konuşmalarına katıldığı ortaya çıkmıştır. Nitekim 2004 yılında Evlaki, ABD Hazine Bakanlığı ve BM tarafından "özel görevli küresel terörist" olarak gösterilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Beyaz Saray tarafından AYEK'in lideri olduğu ve 2009 yılında Detroit'e giden uçağa bombalı saldırı eyleminin arkasında bulunduğu düşünülmüştür. Obama, 2009'daki bu girişimin ardından CIA'in Evlaki'yi öldürmesi kararını vermiştir. Ancak bu iddiaların tamamını ABD merkezli kaynaklar aktarmış ve Evlaki'nin bu süreçteki rolüne dair tam bir kanıt ortaya koyulamamıştır. Enver el Evlaki'nin hayatı ve ABD tarafından AYEK lideri olarak belirlenmesi hakkında detaylı bilgi için "Portre Enver el Evlaki" başlığıyla 2011 yılında BBC Türkçe internet haber sitesinde yayınlanan makale incelenebilir. İlgili yazı için: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110930_al_awlaki.

Ayrıca Evlaki'nin hayatı hakkında detaylı bilgi için Scott Shane tarafından "The Lessons of Anwar al-Awlaki" adıyla 2015 yılında The New York Times internet sitesinde yayınlanan makale incelenebilir.

İlgili makale için: <https://www.nytimes.com/2015/08/30/magazine/the-lessons-of-anwar-al-awlaki.html>.

⁵⁹³ "Portre: Enver el Evlaki", 2011. http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110930_al_awlaki (26.11.2017)

⁵⁹⁴ Sharp, "Yemen: Background and U.S. Relations", 2015, s.8.

⁵⁹⁵ Committee on Homeland Security House of Representatives, **Worldwide Threats to the Homeland**, Washington, 2014, s.21.

⁵⁹⁶ "Remarks by the President at the Change of Office" Chairman of the Joint Chiefs of Staff Ceremony", 2011.

<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/09/30/remarks-president-change-office-chairman-joint-chiefs-staff-ceremony> (26.11.2017)

⁵⁹⁷ Terrill, s.56.

yönetimi, Washington'un SİHA'larına karşı muhalefeti görerek hem Beyaz Saray'ın hem de SİHA muhaliflerinin beklentilerini karşılamaya çalışmıştır.⁵⁹⁸ Fakat Yemen yönetiminin muhalefete karşı bu politikası yetersiz kalmıştır. Nitekim Yemenliler Washington'ın SİHA kullanımına karşı sivil kayıpların giderek artması nedeniyle sesini yükseltmiştir. Üstelik söz konusu kayıpların sorumlusu olarak ABD gösterilmiş ve Yemen'deki muhalifler Obama'ya karşı giderek daha radikal bir tavır sergilemiştir.⁵⁹⁹

Yemen'deki sivil kayıp sayılarına bakıldığında, Obama'nın SİHA kullanımının ciddi sorunlar taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim *İnsan Hakları İzleme Örgütü* (*Human Rights Watch*) tarafından yapılan bir incelemede Beyaz Saray'ın 2009, 2012 ve 2013 yıllarında ağırlıklı SİHA'larla gerçekleştirdiği saldırılarda 57'si sivil toplam 82 kişinin hayatını kaybettiği görülmüştür.⁶⁰⁰ Bu kayıplar ise Obama için önem taşımamış ve AYEK'e karşı mücadelesinde SİHA kullanımını devam etmiştir. Hatta ABD Başkanı, 2013 yılında Ulusal Savunma Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada, artan SİHA kullanımının AYEK'le mücadeledeki önemine dikkat çekmiştir.⁶⁰¹ Ezcümle Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisi düşük maliyetli bir terörle mücadele yöntemi öngörmüş ve SİHA kullanımını bunun önemli bir parçasını oluşturmuştur. Ancak ABD'nin Yemen'de sıklıkla kullandığı SİHA'lar, ülkede sivil ölümlere sebebiyet vermiştir. Beyaz Saray nezdinde bu ölümler ikinci planda kalmıştır. Özellikle AYEK'e karşı geniş çaplı bir askeri müdahale seçeneğinden kaçınan ABD, SİHA'lar üzerinden örgütle mücadelesini sürdürmüştür.

Washington, Yemen'de AYEK'in güç kazanmasından dolayı kaygı duymuştur. Keza örgüt, ABD'nin Körfez'deki çıkarlarına karşı büyük bir tehlike halini almıştır. Bu bağlamda Beyaz Saray, AYEK'e karşı mücadelede SİHA kullanımının yanı sıra Yemen hükümetiyle yakın bir işbirliği tesis etmiştir.⁶⁰² Nitekim Obama, Yemen hükümetine örgütle mücadelesi için mali yardım sağlamıştır. 2013 yılına kadar sürmesi planlanan bu yardımlarla, Yemen'deki terörle mücadele birimlerinin eğitilmesi ve lojistik imkanlarının artırılması öngörülmüştür. Fakat ülkede devam eden siyasi mücadele, ABD'nin sağladığı

⁵⁹⁸ International Crisis Group, **Yemen's al-Qaeda: Expanding the Base**, Brussels, 2017, s.4.

⁵⁹⁹ Yemen's al-Qaeda: Expanding the Base, s.28.

⁶⁰⁰ Human Rights Watch, **Between a Drone and Al-Qaeda The Civilian Cost of US Targeted Killings in Yemen**, New York, 2013, ss.3-4.

⁶⁰¹ "Remarks by the President at the National Defense University"

⁶⁰² Amir Handjani, "Obama's Nightmare in Yemen", *The National Interest*, 04.05.2015,

<http://nationalinterest.org/feature/obamas-nightmare-yemen-12792> (26.11.2017)

yardımların etkisini düşürmüştür.⁶⁰³ Zira ABD Başkanının Yemen askerlerine AYEK'le mücadele için verdiği destek, örgüte karşı değil Yemen yönetiminin belirlenmesi adına kullanılmıştır.⁶⁰⁴ Obama'nın grand stratejisi açısından verilen desteğin Yemen yönetiminin belirlenmesi adına kullanılması problem oluşturmamıştır. Beyaz Saray, terörle mücadele sürecinde maliyet getirmemeye çalışmış ve Yemen'de yerine savaşabilecek bir yönetimin varlığı çıkarlarına uygun düşmüştür. Bu yönüyle ülkeye yapılan yardımların AYEK'ten ziyade iç politikada ABD'ye yakın bir rejimin sağlanması adına kullanılması Washington'u rahatsız etmemiştir.

2013'e gelindiğinde AYEK liderleri el Vuheysi ve Eymen el Zevahiri, ABD'ye saldırılar yapılacağını duyurmuştur. Buna karşılık Obama, dünya çapındaki 22 diplomatik misyonunu geçici olarak kapatmıştır. Peşi sıra ABD Başkanı, Yemen'de iki hafta sürecek 9 adet SİHA saldırısı gerçekleştirmiş ve yaklaşık 30 kadar AYEK üyesinin öldürüldüğünü belirtmiştir.⁶⁰⁵ Ayrıca aynı yıl ABD, Yemen güçlerini eğitmek için özel bir askeri birlik göndereceğini ilan etmiştir.⁶⁰⁶ Beyaz Saray, AYEK'i ciddi bir terörist tehlike olarak algılamış ve Yemen'in içinde bulunduğu iç savaş nedeniyle örgütle mücadelede yetersiz kaldığını düşünmüştür.⁶⁰⁷ Nitekim 2013 yılına kadar sürmesi planlanan yardımlar uzatılmış ve ABD özel birliklerinin Yemen güçlerini eğitmesi tasarlanmıştır.

Obama'nın dört yıl boyunca süren SİHA saldırılarına ve Yemen'e sağladığı tüm desteğe rağmen AYEK'in yükselişi engellenememiştir. Bu nedenle Beyaz Saray'a, örgüte karşı SİHA kullanımını önceleyerek Yemen yönetimine gereken desteği sağlamadığına dair eleştiri yapılmıştır. Üstelik Obama'nın Yemen halkını tam anlamıyla tanımadığı ve AYEK'in ülke içindeki desteğini çözmeden mücadeleye giriştiği söylenmiştir.⁶⁰⁸ ABD Başkanı ise geri adım atmamış, 2014 yılında SİHA kullanımıyla terör hedeflerini yok etmeye dayalı yaklaşımını model olarak göstermiştir. Ancak yine de ABD'nin AYEK'i

⁶⁰³ United States Government Accountability Office, **U.S. Assistance to Yemen**, Washington, 2013, s.1.

⁶⁰⁴ Stephen Zunes, "How the U.S. Contributed to Yemen's Crisis", *Foreign Policy in Focus*, 20.04.2015, <http://fpif.org/how-the-u-s-contributed-to-yemens-crisis/> (26.11.2017)

⁶⁰⁵ Between a Drone and Al-Qaeda The Civilian Cost of US Targeted Killings in Yemen, s.22.

⁶⁰⁶ "Yemen Ordusu El Kaide'nin Peşinde", 2012. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemen-ordusu-el-kaidenin-pesinde> (26.11.2017) (Al-Jazeera Türk)

⁶⁰⁷ *National Strategy for Counterterrorism*, 2011.

https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf (26.11.2017), s.14.

⁶⁰⁸ Sarah Phillips, "Assisting Al Qaeda, How U.S. Strategy Could Empower AQAP in Yemen", *Foreign Affairs*, 30.08.2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/yemen/2015-08-30/assisting-al-qaeda> (26.11.2017)

kavrayamadığı ve mücadelede başarılı olamadığı görülmüştür.⁶⁰⁹ 2015 yılına gelindiğinde ülkedeki iç savaşı yararına kullanan AYEK, gücünü artırmaya devam etmiş ve Yemen ordusuna ait ağır silahları dahi ele geçirmiştir.⁶¹⁰ 2015’de örgütün ses getiren eylemi ise Paris’teki Charlie Hebdo saldırısı olmuştur. Öyle ki, ABD’nin uzun bir süredir verdiği terörle mücadeleye rağmen el Kaide unsurlarını yok edemediği ve AYEK’in aşırılık yanlılarını etrafında topladığı dikkat çekmiştir.⁶¹¹ ABD Başkanı, bu dönemde örgüte karşı mücadelesinde değişikliğe gitmemiştir. Söz konusu süre zarfında AYEK’e karşı hedef odaklı operasyonlarla belirli kazanımlar elde edilmiş olsa da tam anlamıyla yenilgiye uğratılması uzak bir ihtimal olarak kalmıştır.⁶¹²

Sonuç itibariyle Obama’nın grand stratejisi el Kaide mücadelesine yansımıştır. Özellikle Usame Bin Ladin’in yakalanmasının ardından örgüt, gücünü Yemen’de AYEK adıyla yeniden toplamıştır. ABD Başkanı ise AYEK’e karşı askeri maliyet getirmeyecek çözümler uygulamıştır. Obama, Yemen’deki sivil kayıplara rağmen SİHA kullanımını terörle mücadelede model olarak sunmuştur. Washington, SİHA’ların yanı sıra AYEK’e karşı Yemen güvenlik güçlerini desteklemeyi ve eğitmeyi planlamıştır. Fakat ülkedeki siyasi şartlar dolayısıyla bu güçler, örgütle mücadele yerine ülkedeki iktidar mücadelesine odaklanmıştır. Obama açısından bu durum da sorun teşkil etmemiştir. Zira Yemen’de ABD tarafından eğitilmiş askerlerin belirlediği ve çıkarlarını koruyacak bir yönetimin var olması, teröre karşı mücadeleyle eşdeğer görülmüştür.

4.6.4. Diğer Örgütler

ABD’nin terör örgütleri listesinde bulunan ancak Ortadoğu’daki birçok ülkeye göre aynı nitelendirmeye sahip olmayan örgütler de bulunmaktadır. Söz konusu örgütler, Obama’nın grand stratejisinde önemli bir yer tutmuş ve bölgedeki dengeleri kritik ölçüde etkilemişlerdir. Bu bağlamda Beyaz Saray’ın grand stratejisi içerisinde ilk dikkat çeken örgüt, İsrail-Filistin gerginliğindeki kilit pozisyonuyla Hamas* olmuştur. Fakat ABD’nin

⁶⁰⁹ Hill ve Kasinof, “Playing a Double Game in the Fight Against AQAP”

⁶¹⁰ Yemen’s al-Qaeda: Expanding the Base, s.9.

⁶¹¹ Evan Hill ve Laura Kasinof, “Playing a Double Game in the Fight Against AQAP”, *Foreign Policy*, 21.01.2015, <http://foreignpolicy.com/2015/01/21/playing-a-double-game-in-the-fight-against-aqap-yemen-saleh-al-qaeda/> (26.11.2017)

⁶¹² Yemen’s al-Qaeda: Expanding the Base, s.9.

* Filistin İslami Direniş Hareketi veya kısa ismiyle Hamas, Şeyh Ahmet Yasin tarafından 1987 yılında kurulmuştur. Hamas, bu döneme kadar *İsra Toprağındaki Murabıtlar* ve *İslami Mücadele Hareketi* adıyla faaliyet göstermiştir. Örgütün fikri temelleri ise köklü bir geçmişe sahiptir. Nitekim 1948, 1967 ve 1973 yıllarındaki İsrail-Filistin savaşlarına

Hamas politikası bazı meydan okumalara sahne olmuş ve Washington-Tel Aviv ilişkisi, Obama'nın Hamas politikasına önemli bir yer tutmuştur. Beyaz Saray'ın bölgedeki stratejilerini etkileyen diğer örgüt, İran bağlantılarıyla dikkat çeken Hizbullah* olmuştur.

canlı tank olan Şeyh Ahmet Yasin, Filistin Devleti'nin kuruluş ümitlerinin tükendiğini düşünerek silahlı direnişle harekete geçmeyi planlamıştır. Ahmet Yasin, özellikle birinci Filistin İntifadasının zemin kazandığı dönemde İslami görüşe sahip kişileri aynı odakta toplamayı ve Filistinlileri silahlandırarak karşı koyma başlatmayı öngörmüştür. Böylece Hamas, Filistin'deki birinci intifada sürecinde kilit rol üstlenmiştir. Ancak 1989 yılında İsrail hükümeti, başta Şeyh Ahmet Yasin olmak üzere örgütün önemli liderlerini tutuklamıştır. İsrail'in yürüttüğü yoğun baskı neticesinde 1991'de Hamas'ın askeri kanadı İzzettin Kassam Tugayları, İsrail hedeflerine karşı hafif silahlarla direnişe geçmiştir. 1993'de Hamas ve İsrail arasındaki çatışma kuvvetlenmiş, İsrail yerleşimine karşı Filistinlilerin eylemlerinde artış görülmüştür. Gerilim bu dönem boyunca yer yer sürmüştü ve 2000 yılında dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron'un 1000 kadar asker eşliğinde Mescidi-i Aksa'yı ziyaret etmesi ikinci Filistin İntifadasını başlatmıştır. Bu gelişmeden sonra Hamas ve İsrail arasındaki tansiyon yükselmiştir. Öyle ki, Tel Aviv'in saldırıları neticesinde örgütün liderleri Şeyh Ahmet Yasin ve Abdulaziz Rantisi hayatını kaybetmiştir. Hamas ise silahlı kanadının imkanlarını artırmış ve *Kassam Füzeleri* olarak duyulan füzelerle İsrail'e saldırılar gerçekleştirmiştir. 2005-2006 yıllarında Hamas, Filistin'de hem yerel hem de genel seçimlere dahil olarak siyasi mücadeleye soyunmuştur. Mamafih Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Rusya ve ABD'den oluşan *Ortadoğu Dörtlüsü* 2013'de Hamas'a Filistin tarafında kabul edilen siyasi aktör olması için terörü reddetmesi, İsrail'in varlığını kabul etmesi ve Filistin-İsrail arasında imzalanan anlaşmaları tanınması şartlarını koşturmuştur. Ancak Hamas şartları kabul etmemiş ve mücadelesini sürdürmüştür. Yaşanan bu olaylarla birlikte 2008, 2012 ve 2014 yıllarında İsrail, Hamas'a yönelik Gazze'de saldırılar yapmıştır. Bu dönemde üçüncü intifadanın gerçekleşeceği tartışmaları dikkat çekmiş, İsrail ve Hamas arasındaki gerilim devam etmiştir. Hamas'ın kuruluşu ve genel tarihçesi için Counter Extremism Project tarafından "Hamas" başlığıyla 2017 yılında yayınlanan rapor incelenebilir. İlgili rapor için: https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Hamas-11022017.pdf. Hamas'ın siyasi dönüşümü için Selin M. Bölme ve Ufuk Ulutaş'ın editörlüğünü yaptığı "Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler" başlığıyla Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA)'dan yayınlanan rapora bakılabilir. İlgili rapor için: <http://file.setav.org/Files/Pdf/filistin%E2%80%99de-siyasi-aktorler-ve-partiler.pdf>. Hamas'ın siyasi alandaki faaliyetleri için "Hamas'ın Yeni Siyaset Belgesi" başlığıyla Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)'dan yayınlanan perspektif incelenebilir.

İlgili yazıya ulaşmak için: https://setav.org/assets/uploads/2017/05/173_Prspektif.pdf.

Ortadoğu dörtlüsünün Hamas'a şartları için "Hamas'tan İsrail ve ABD'ye tepki" başlığıyla Nour Mahd Ali Abu Aisha ve Safiye Karabacak tarafından hazırlanan ve Anadolu Ajansı internet haber sitesinde yayınlanan haber incelenebilir. İlgili yazı için: <http://aa.com.tr/tr/dunya/hamastan-israil-ve-abdye-tepki-942634>.

* Hizbullah, 1982'de Şii nüfusun yüksek olduğu güney Lübnan'da kurulmuştur. İran Devrim Muhafızları tarafından eğitilen Hizbullah militanları, İsrail ve ABD'ye karşı olmuştur. 1982'de İsrail'e karşı ayaklanma başlatan örgüt, 2000 yılında İsrail, Lübnan'dan çekilinceye kadar eylemler gerçekleştirmiştir. 1992'den sonra Hasan Nasrallah tarafından yönetilen Hizbullah, aynı yıl Lübnan seçimlerinde aday olmuştur. Örgüte yönelik İran desteği sürmüştü ve 1990'ların başından itibaren yılda yaklaşık 100 milyon dolar civarında, 2000'lere gelindiğinde ise yılda 200 milyon dolar olacak şekilde yardım sağlanmıştır. 2006'da Hizbullah, İsrail'e bir baskın yapmış ve İsrail kuvvetleri Hizbullah'ın ele geçirdiği rehaneleri kurtarmak amacıyla güney Lübnan'ı işgal etmiştir. Örgüt ağır kayıplar vermesine rağmen İran ve Suriye'den edindiği silahlarla işgali püskürtmüştür. Bu dönemde yaşanan İsrail ile Hizbullah çatışması BM ateşkesiyle son bulmuştur. Ateşkesle Hizbullah'ın silahsızlandırılması çağrısı yapılmış fakat örgüt silah bırakmamıştır. Lübnan'daki artan gücüyle Hizbullah, ülkedeki silahlı kuvvetler ve polis teşkilatlarına rakip bir yapı haline gelmiştir. Üstelik İsrail'e karşı alınan başarılarla Hizbullah, Lübnanlıların gözünde prestij kazanmıştır. 2008'de Lübnan'daki siyasi gücünü pekiştiren örgüt, kabineyi veto hakkı gibi önemli politik enstrümanları ele geçirmiştir. Bu gelişmelerin ardından Suriye iç savaşıyla birlikte bölgedeki pozisyonunu genişletme imkanı bulan örgüt, binlerce mensubunu Suriye iç savaşında Esed rejimine destek için göndermiştir. Hizbullah'ın kuruluşu ve tarihçesi için Counter Extremism Project tarafından "Hezbollah" başlığıyla 2017 yılında yayınlanan rapor incelenebilir. İlgili rapor için:

https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Hezbollah-12212017.pdf.

Hizbullah'ın ideolojisi ve liderleri için "Lübnan Hizbullahı'nın Tarihçesi" adıyla Dünya Bülteni internet haber sitesinde yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazı için: <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=4221>.

Hizbullah'ın Lübnan'da artan gücü için Yaya J. Fanusie ve Alex Entz'in "Hezbollah Financial Assessment" başlığıyla kaleme aldığı ve Foundation of Defense of Democracies tarafından 2017 yılında yayınlanan rapor incelenebilir. İlgili rapora ulaşmak için: http://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/CSIF_TFBB_Hezbollah.pdf.

Hizbullah'ın Lübnan'daki askeri kapasitesi için Casey L. Addis ve Christopher M. Blanchard tarafından "Hezbollah: Background and Issues for Congress" adıyla 2011 yılında yayınlanan Kongre Araştırma Servisi Raporu incelenebilir. İlgili rapora ulaşmak için: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R41446.pdf>.

Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisinde Tahran'ın yeri ve nükleer müzakereler düşünüldüğünde, ABD'nin Hizbullah'a karşı politikaları da bazı açmazlarla karşı karşıya kalmıştır. Washington'un terörle mücadelesinde yer alan son örgüt ise el Kaide'yle köken bağına sahip olan el Nusra* olmuştur. El Nusra, Suriye iç savaşı süresince güç kazanmış ve ABD'nin terörle mücadelesindeki yerini almıştır. Obama'nın Hamas ve Hizbullah politikası gibi el Nusra mücadelesi de özellikle Suriye iç savaşının karmaşası içerisinde önemli sorunlarla yüzleşmiştir. Kısacası, Obama'nın grand stratejisi üzerinden belirlediği terörle mücadele politikasıyla karşı koyduğu bu örgütler, bir yandan terörle mücadele tanımını altına alınmış ve dünya kamoyunda olumlu bir ABD imajı yaratılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, Washington bu örgütlerle mücadeleyi Ortadoğu politikalarında çıkarları için kullanmıştır.

İlk olarak Obama'nın Hamas politikasına bakıldığında en önemli hususun Filistin'deki otorite sorunu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Filistinliler, Beyaz Saray'ın Hamas politikasını işaret ederek, ülkede yaşanan Abbas ve Hamas arasındaki tartışmalarda ABD'nin tarafsız kalmadığını ortaya koymuşlardır.⁶¹³ Nitekim, Filistin'de el Fetih ve Hamas'ın siyasi iradelerinin bulunması ve özellikle Hamas'ın Gazze şeridinde

* El Nusra'nın ortaya çıkışı 2011'de olmuş ancak örgüt 2012'den itibaren ismini duyurmuştur. El Nusra'nın bölgede kazandığı gücün arka planında ise Şam'ın politikaları etkili olmuştur. Öyle ki, Beşar Esed, Irak'ta ABD'ye karşı Irak el Kaidesini desteklemiş, örgütün ülkesinde konuşlanmasına ve insan kaynağını kullanmasına göz yummuştur. Ancak Beyaz Saray, Irak'tan çekilmiş ve Suriye'deki el Kaide uzantıları varlıklarını sürdürmüştür. Özellikle Suriye'de iç savaşın başlamasıyla birlikte Irak el Kaidesi odayı Suriye'ye kaydırmıştır. Nitekim el Nusra'nın kurucusu, Irak'taki el Kaide militanlarından Ebu Muhammed Culani olmuştur. El Nusra temel olarak Esed'i devirerek Suriye'de "İslami" bir yönetim kurmayı hedeflemiştir. Dini metinlere sıklıkla referans veren örgüt, Irak'taki çatışmalardan kendisine dersler çıkartarak hareket etmiş ve eylemlerini daha çok askeri hedefler üzerine yoğunlaştırmıştır. El Kaide bağları nedeniyle Suriye el Kaidesi olarak da tanınan örgüt, 2014 yılında Suriye'de DEAŞ ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Söz konusu mücadele döneminde el Nusra militanlarından birçoğu DEAŞ'a katılmıştır. 2015'e gelindiğinde örgüt, Suriye'deki önemli yedi muhalif grubun birlikte kurduğu *Fetih Ordusu'nun* parçası olmuştur. 2016'da ise kendisini *Şam'ın Fetih Cephesi* olarak adlandırmış ve el Kaide'den bağlarını kopardığını belirtmiştir. El Nusra'nın kuruluşu, tarihçesi ve 2016'daki isim değişikliği için Counter Extremism Project tarafından "Nusra Front (Jabhat Fateh al-Sham)" başlığıyla 2017 yılında yayınlanan rapor incelenebilir. İlgili rapor için:

https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Nusra%20Front%20%28Jabhat%20Fateh%20al-Sham%29-12042017.pdf. Örgütün kuruluşu ve ardından yaşanan olaylar için "Terör Örgütü El Nusra Cephesi Kimdir? El Nusra Ne Zaman Kurulmuştur?" başlığıyla 2016'da Sabah Gazetesi'nde yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazı için: <https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/12/16/teror-orgutu-el-nusra-cephesi-kimdir-el-nusra-ne-zaman-kurulmustur>. El Nusra'nın hedefleri için Cengiz Tomar tarafından "Nusra Cephesinde Neler Oluyor?" başlığıyla 2016'da Aljazeera Türk'te yayınlanan makale incelenebilir. İlgili makale için: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/nusra-cephesinde-neler-oluyor>. Örgütün lideri Ebu Muhammed Culani'nin Irak el Kaidesine mensubiyeti, El Nusra'nın "Fetih Ordusu"na katılması ve yaşadığı dönüşüm için "Nusra Cephesi Feshedildi" başlığıyla 2016'da Mohamad Misto'nun hazırladığı ve Anadolu Ajansı'nda yayınlanan yazı incelenebilir. İlgili yazıya ulaşmak için: <http://aa.com.tr/tr/dunya/nusra-cephesi-feshedildi/617629>. El Nusra'nın DEAŞ ile yaşadığı gerginlik için Charles Lister tarafından "Profiling Jabhat al-Nusra" adıyla hazırlanan ve 2016 yılında Brookings tarafından yayınlanan rapor incelenebilir. İlgili rapor için: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/iwr_20160728_profiling_nusra.pdf.

⁶¹³ Jim Zanotti, "The Palestinians: Background and U.S. Relations", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2014, s.5.

fiili kontrole sahip olması bu durumun temel nedenini oluşturmuştur. Söz konusu siyasi karmaşa atmosferinde Washington, Hamas'a karşı Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'ye başkanlık yapan Abbas'ı desteklemeye devam etmiştir.⁶¹⁴

Obama, henüz Başkan olmadan 2008 yılında verdiği röportajda, Hamas'a karşı tutumunu net şekilde ortaya koymuştur. Bu röportajda Hamas'ın terörist bir grup olduğunu defalarca söylediğini ifade etmiş, örgütün İsrail'i tanıyarak "terörizmi" bırakması ve İsrail-Filistin arasında yapılan önceki anlaşmaları kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. ABD Başkanı, ancak bu şartlar gerçekleştiği zaman Hamas ile görüşme yapılabileceğini sözlerine eklemiştir.⁶¹⁵ Hamas cephesi ise ABD'nin kendilerini terör örgütü olarak görmesini bir yanlışlık olarak değerlendirmiştir. Zira, bölgedeki DEAŞ gibi radikal terör örgütleriyle aynı kefeye konulmanın yanlısına olduğunu vurgulayan Hamas lideri Halid Meşal, ulusal bağımsızlık hareketi olduklarını ve küresel eylemler yapmadıklarını belirtmiştir.⁶¹⁶ Ancak ABD Başkanı, Hamas'ın Filistin'de siyasi ağırlığa sahip olması ve askeri kanadının ülkeyi savunmada kritik rol oynaması nedeniyle Hamas'ı terörle mücadele kapsamına almıştır. Böylece İsrail ile yaşadığı gerginliği de düşürmeyi hedeflemiştir. Öyle ki, Hamas'ı İran'ın "vekili" olarak gören Washington, örgütün siyasi yapılanması ve mali kaynaklarına yönelik operasyonlar öngörmüştür.⁶¹⁷ Obama'nın grand stratejisi açısından Filistin'de farklı siyasi grupların kendi aralarında gerilime sahip olması, ülkede askeri maliyet üretmeyen müdahale yollarını kullanabilmesi anlamına gelmiştir. ABD Başkanı, İsrail ile yaşanan soğuklukta Hamas'ı gerginliğin seviyesini düşürmek için bir araç olarak görmüştür. Bu çerçevede, ABD'nin terörle mücadele vurgularında Hamas adı göze çarpmıştır. Üstelik ABD, Filistin'de kendi çıkarlarına uygun bulduğu başka aktörlerle görüşerek İsrail-Filistin arasındaki görüşmelerde rol almaya çalışmıştır. Böylece Beyaz Saray, Filistin iç politikası üzerinden çıkarlarını korumayı düşünmüştür.

⁶¹⁴ Zanotti, "The Palestinians: Background and U.S. Relations", s.1.

⁶¹⁵ Jeffrey Goldberg, "Obama on Zionism and Hamas", *The Atlantic*, (12.05.2008.), <https://www.theatlantic.com/international/archive/2008/05/obama-on-zionism-and-hamas/8318/> (15.12.2017)

⁶¹⁶ Charlie Rose, "In Exclusive Interview with Charlie Rose, Hamas Leader Khaled Meshaal Reveals What it Will Take to Return Peace to the Region", *Public Broadcasting Service*, (27.07.2014.), <http://www.pbs.org/about/blogs/news/in-exclusive-interview-with-charlie-rose-hamas-leader-khaled-meshaal-reveals-what-it-will-take-to-return-to-peace-in-the-region/> (15.12.2017)

⁶¹⁷ Jim Zanotti, "Hamas: Background and Issues for Congress", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2010, s.1.

ABD, Hamas'ın Gazze'de açtığı tüneller üzerinden örgüte politik baskı yapmaya uğraşmıştır. Bu bağlamda 2009'da yayınlanan *Ülke Bazlı Terörle Mücadele Raporu'nda* (*Country Reports on Terrorism*), Gazze ve Sina arasındaki tünellerden Hamas'a silah sağlandığı, bu durumun bölgenin güvenliği için tehlike arz ettiği vurgulanmıştır.⁶¹⁸ Bu tehlikeyi Hillary Clinton, İsrail ve Hamas arasındaki gerilimin tırmandığını ve İsrail ordusunun Gazze'deki Hamas üyelerine karşı hareket için hazırlandığını göstererek aktarmıştır. Nitekim Tel Aviv, 27 Aralık 2008'de beklendiği gibi müdahalede bulunmuş ve yaklaşık olarak üç hafta kadar süren çatışmalarda Gazze'de bin dört yüz kişi hayatını kaybetmiştir. Çatışmaların ardından İsrail geri çekilmiş ancak bölge kuşatma altında kalmıştır.⁶¹⁹ ABD tarafına göre 2009 ve 2010 yıllarında Hamas, İsrail'in güneyine yüzden fazla füze fırlatmıştır. Tel Aviv, bu füzelere karşı hava saldırılarıyla cevap vermiş ve çatışmalar yoğun şekilde devam etmiştir.⁶²⁰ Bu süreçte Obama yönetimi, bölgedeki tünellerin İsrail'in Filistin ablukası nedeniyle meydana geldiğini görmezden gelmiştir. İsrail'in 2007 yılındaki Filistin ablukası nedeniyle insani yardımların Gazze'ye ulaşmasında yaşanan sıkıntıların üstesinden gelmek için özellikle Mısır'a açılan tüneller, ABD ve İsrail tarafından terör amaçlı olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, Gazze'de İsrail'in yoğun baskısı sonucu temel gıda ve sağlık malzemelerine olan ihtiyaç artmış, Hamas ise bu tüneller vasıtasıyla insani ihtiyaçlar ulaştırmıştır. Ayrıca bu tüneller, silah taşınmasında da kullanılmıştır.⁶²¹

2012 yılına gelindiğinde, İsrail'in Gazze'yi neredeyse karadan işgal edeceği bir kaynama noktasına ulaşılmıştır. Washington ise bu süreçte İsrail'in "kendini savunma hakkı"na sahip olduğunu söylemiştir. Bu anlamda Beyaz Saray, Hamas'ın İsrail'e attığı füzelere nedeniyle bölgedeki gerilimin tırmandığını iddia etmiştir.⁶²² Bu dönemde dikkat çekici şekilde Beyaz Saray'ın kısmi finansman desteği vererek Tel Aviv'in inşa etmesine yardım ettiği *Demir Kubbe (Iron Dome)* üzerinden tartışmalar da yapılmıştır. Söz konusu tartışmalarda, Hamas'ın attığı füzelere bazılarının İsrail'de hedefleri bulması sorun teşkil etmiştir. Ancak Washington ve Tel Aviv, sistemin güvenliği sağladığı iddiasını

⁶¹⁸ U.S. Department of State, **Country Reports on Terrorism 2009**, Washington, 2010, s.124.

⁶¹⁹ Clinton, s.463.

⁶²⁰ Clinton, s.464.

⁶²¹ Ben Piven, "Gaza's Underground: A Vast Tunnel Network That Empowers Hamas", *Aljazeera America*, (23.07.2014), <http://america.aljazeera.com/articles/2014/7/23/gaza-undergroundhamastunnels.html> (15.12.2107)

⁶²² Clinton, s.468.

sürdürmüştür.⁶²³ Bu gelişmelerin peşi sıra ABD Dışişleri Bakanı Clinton'un Mısır üzerinden gerçekleştirdiği arabuluculuk girişiminin etkisiyle Tel Aviv ile Hamas arasında ateşkes sağlanmıştır.⁶²⁴ 2013 yılında ateşkes sürmüş ve Clinton'un ifadesiyle Ortadoğu'da "son on yılın en sakin senesi" yaşanmıştır.⁶²⁵ Ancak bu ifadeye katılmak mümkün değildir. Zira, bölgede Arap Baharı sonrasında meydana gelen siyasi bunalım, Suriye iç savaşındaki çatışmalar ve artan terör saldırıları bu iddiayı geçersiz kılmaktadır.

ABD'nin İsrail-Filistin gerginliğinde Hamas'ı suçlaması ve İsrail'in füze savunma sistemi gibi girişimler üzerinden güvenliğini sağlaması Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisinin sonucudur. ABD Başkanı bu süreçte İsrail'in kendi savunmasını sağlaması için fonlar üzerinden yardımlar yaparak Demir Kubbe (Iron Dome) projesini desteklemiştir. ABD Başkanı, İsrail-Filistin gerginliğinde Tel Aviv'in güvenlik kaygılarını karşılamış ve kendisine askeri maliyet üretecek ihtimallerin önüne geçmeye çalışmıştır.

Obama 2014 yılında yaptığı bir konuşmada "Hamas'a karşı sempati yok ancak Gazze halkına var" demiştir. Ayrıca ABD Başkanı, Hamas'ın tünel stratejisi ve İsrail'e yönelik füze saldırılarının kabul edilemeyeceğini söylemiştir. Öte yandan Obama, Filistin'deki meşru otoritenin uluslararası düzeyde barışı sağlamaya çalıştığına dikkat çekmiştir.⁶²⁶ Ancak ABD Başkanı, İsrail-Hamas arasındaki mücadele boyunca Tel Aviv'den yana olmuştur. Örneğin Obama, 2014 yılında İsraili bir askerin kaybından dolayı Hamas'ı sorumlu göstermiş, Hamas'ın barışçıl bir tutumu varsa söz konusu askeri serbest bırakarak ortaya koysun demiştir.⁶²⁷ Obama, taraflı bir tavır sergilerken aynı yıl İsrail ve Hamas arasındaki çatışmaların sona erdirilmesi için yardım teklif etmiştir. ABD Başkanı, bu çatışmaların Ortadoğu'yu sarabilecek başka bir İsrail-Filistin savaşına

⁶²³ Isabel Kershner, "Israeli Iron Dome Stops a Rocket With a Rocket", *The New York Times*, (18.11.2012), <http://www.nytimes.com/2012/11/19/world/middleeast/israeli-iron-dome-stops-a-rocket-with-a-rocket.html> (15.12.2017)

⁶²⁴ David D. Kirkpatrick ve Jodi Rudoren, "Israel and Hamas Agree to a Cease-Fire, After a U.S.-Egypt Push", *The New York Times*, (21.11.2012), <http://www.nytimes.com/2012/11/22/world/middleeast/israel-gaza-conflict.html> (15.12.2017)

⁶²⁵ Clinton, s.479.

⁶²⁶ *Remarks by the President at Press Conference After U.S.-Africa Leaders Summit*, 2014, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/08/06/remarks-president-press-conference-after-us-africa-leaders-summit> (15.12.2017)

⁶²⁷ Zeke J. Miller, "Obama: We Tortured Some Folks", *Time*, (01.08.2014), <http://time.com/3071149/obama-new-gaza-cease-fire-very-hard-after-hamas-breach/> (15.12.2017)

dönüşebileceği endişesini taşımıştır. Fakat bu endişe beraberinde bir tartışma getirmiş ve ABD'nin Hamas'ı terörist organizasyon olarak görmesinde ve liderleriyle görüşmeme politikasında değişikliğe gidebileceği ileri sürülmüştür. Obama yönetimi ise 2012 yılında ateşkesi korumaya çalıştıklarını belirtmiş ve Hamas'a karşı politikalarının değişmediğini söylemiştir. ABD, Hamas ile görüşmelerde bölgedeki diğer aktörler Türkiye, Mısır ve Katar'ın diplomatik olarak aracı olabileceğini ifade etmiştir.⁶²⁸

Sonuç olarak, Obama grand stratejisi dahilinde Hamas'a karşı askeri maliyet üretmeyecek ancak İsrail'in de yer yer çekincilerini ortadan kaldıracak bir politika ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Hamas'ı terörist bir organizasyon olarak göstermeye gayret eden ABD Başkanı, böylece İsrail ile yaşadığı soğukluğu gidermeye çalışmıştır. Ayrıca, ABD Başkanı Tel Aviv'in güvenliğine yönelik girişimlerde bulunarak aktif askeri operasyonlardan kaçınmıştır. Daha açık bir ifadeyle, Obama için Hamas'a baskı yapmak ve İsrail'in çekincelerini *Demir Kubbe (Iron Dome)* gibi girişimler üzerinden gidermek askeri maliyetlerini düşürmüştür. Üstelik Washington, İsrail-Filistin barış görüşmeleri boyunca Hamas'ın politikalarını çatışmaların kaynağı olarak göstermeye çalışmıştır. Fakat, Hamas'ın Filistin'de önemli bir siyasi role sahip olmasına rağmen İsrail-Filistin arasında Hamas temsilcilerinin bulunmadığı barış görüşmelerinin yapılması nedeniyle sonuç alınmamıştır. Beyaz Saray'ın Hamas'ın siyasi rolünü görmezden gelerek terör örgütü olarak işaret etmesi, İsrail-Filistin gerginliğine dair arabulucuk girişimlerine de şüphe düşürmüştür. Tüm bu gelişmeler dahilinde Washington, Filistin içerisindeki otorite boşluğundan faydalanmış ve Hamas'ı terör örgütü olarak göstererek çıkarlarını korumaya çalışmıştır.

Obama'nın terör örgütü olarak değerlendirdiği ve grand stratejisi üzerinden politikalar geliştirdiği bir diğer grup ise Hizbullah'tır. Obama yönetiminin 2009 yılını kapsayan terör örgütleri raporunda Hizbullah, "teknik açıdan ileri düzeye ulaşmış İran bağlantılı terörist grup" olarak nitelendirilmiştir.⁶²⁹ Üstelik, Washington'a göre Hizbullah, uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı dahil olmak üzere birçok kanal vasıtasıyla mali

⁶²⁸ Steve Wilson, "Barack Obama Offers US Help To Negotiate Israel-Hamas Ceasefire", *The Telegraph*, (11.07.2014), <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/10960890/Barack-Obama-offers-US-help-to-negotiate-Israel-Hamas-ceasefire.html> (16.12.2017)

⁶²⁹ Country Reports on Terrorism 2009, s.12.

gücünü artırarak tehlike arz etmiştir. Nitekim Hizbullah, mali gücünün yanı sıra askeri olarak İran'dan aldığı yardımlar ve Suriye'den gelen lojistik destekle bölgedeki etkinliğini pekiştirmiştir.⁶³⁰

Obama, 2009 yılının başında İran ve Suriye arasında savunma işbirliği anlaşması yapılmasıyla birlikte Hizbullah'ın bölgedeki gücünü artıracakını öngörmüştür.⁶³¹ Ayrıca bu süreçte Hizbullah, Lübnan seçimlerine katılarak ülkedeki siyasi etkisini sürdürmüştür. Washington ise Hizbullah'ın ülkedeki siyasi pozisyonunu kabul etmemiş, Lübnan parlamentosu ile kabinesinde bulunan örgüt üyeleriyle biraraya gelmemeye özen göstermiştir.⁶³² Buna karşın, ABD içerisinde Hizbullah'a karşı farklı politikalar izlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin, 2010 yılının Haziran ayında ABD Dışişleri Bakanlığında Yakın Doğu ilişkilerinden sorumlu Bakan Yardımcısı Jeffrey Feltman, Hizbullah'ın Washington'un bölgedeki çıkarlarını tehdit etmediğini belirtmiştir. Ancak ABD, İran'ın nükleer programı üzerinden tansiyonun yükselmesiyle örgütün hedefinde olabileceğini göz ardı etmemiştir.⁶³³

2010 yılında ABD'de, Obama'nın Hizbullah'ın silahsızlandırılması için çaba göstermesi ve örgütle diyaloga geçmesi yönünde tartışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Hizbullah'ın siyasi kanadının öne çıkartılarak, ABD ve diğer batılı aktörlerle diplomatik ilişkisinin tesis edilebileceğinden bahsedilmiştir. Bu gelişmelere rağmen Obama, İran ile İsrail arasındaki gerginlik ve İsrail'in baskıları nedeniyle Hizbullah'a yönelik diplomatik girişimde bulunmamıştır. Obama için bu zorluklar sadece Tel Aviv'le ilişkiler üzerinden de şekillenmemiştir. Öyle ki, ABD Başkanının Tahran uzantılı Hizbullah ile görüşme ihtimali dahi Washington'da yoğun bir muhalefete maruz kalmasına neden olmuştur.⁶³⁴ Nitekim, ABD'nin İran ile ilişkilerinde ve özellikle nükleer müzakereler döneminde Hizbullah'ın kilit rol oynadığı dikkat çekmiştir. Söz konusu durumu, Obama'nın İran ile nükleer anlaşma yapmak adına umutsuzca davranarak Hizbullah'a karşı yeterli tepkiyi

⁶³⁰ Casey L. Addis ve Christopher M. Blanchard, "Hezbollah: Background and Issues for Congress", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2011, s.4.

⁶³¹ Kristen E. Boon, Aziz Hug ve Douglas C. Lovelace Jr., **Assessing President Obama's National Security Strategy**, New York: Oxford University Press, 2011, s.614.

⁶³² Boon, Hug ve Lovace Jr., s.614.

⁶³³ Addis ve Blanchard, s.5.

⁶³⁴ Steven Simon ve Jonathan Stevenson, "Disarming Hezbollah", *Foreign Affairs*, (11.01.2010), <https://www.foreignaffairs.com/articles/lebanon/2010-01-11/disarming-hezbollah> (16.12.2017)

vermediğine dair yapılan eleştiriler göz önüne sermektedir. Üstelik, nükleer anlaşma öncesi Hizbullah'a karşı mali yaptırımların sürdürüldüğü ancak müzakereler döneminde ABD'nin söz konusu kararlılıktan vazgeçtiği ifade edilmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, Hizbullah'ın bölgede güçlü bir örgüt haline gelmesi, Obama'nın bu süreçte yeterli adımlar atmadığını kanıtlamıştır.⁶³⁵

Obama'nın İran ile nükleer anlaşma yapma kararlılığı nedeniyle, Hizbullah'ın uyuşturucu kaçakçılığına dahi izin verdiği ileri sürülmüştür. Bu anlamda, Hizbullah'ın, ürettiği kokaini ABD'ye sattığı ve Obama'nın bu bilgiye rağmen duyarsız kaldığı söylenmiştir. Ayrıca, Obama'nın Hizbullah'ın uyuşturucu kaçakçılığı yaptığına dair yasal bilgileri sakladığı, mahkeme kararlarını engellediği gibi ithamlarda bulunulmuştur.⁶³⁶ Obama'nın Hizbullah politikasına dair eleştiriler uzun süre farklı bağlamlarda devam etmiştir. Örneğin Washington'un Lübnan devletini destekleme amaçlı girişimlerinde de görülen bu durum, ABD iç politikasındaki eleştirilerle birlikte Beyaz Saray için zorlu hale gelmiştir. Lübnan'da Obama'nın Hizbullah politikası, örgüte silah akışını durdurmak için yeterli müdahale yapılmadığına yönelik söylemler üzerinden eleştirilmiştir. Buna karşılık Washington, Lübnan'ın iç güvenlik tehditleriyle baş etmesi ve ulusal güvenlik stratejisi geliştirmesi için devletin yapılandırılmasına odaklanmıştır.⁶³⁷ Böylece Obama, Hizbullah'ın ülkede ve bölgede zayıflatılacağı düşünmüştür. ABD Başkanı'nın yeniden mevzilenme stratejisi tüm bu eleştirilerin temel nedenidir. Zira Beyaz Saray, Hizbullah'a karşı askeri maliyetlerden kaçınmış, Lübnan üzerinden örgütü zayıflatmayı hedeflemiştir. Ancak Hizbullah'ın bölgedeki etkisi artmış ve nihayetinde ABD Başkanı'nın askeri geri çekilmeye dayalı siyaseti örgütün gücünü katlamıştır.

2012 yılına gelindiğinde ise Hizbullah'ın Suriye iç savaşında önemli aktörlerden biri haline geldiği görülmüştür.⁶³⁸ Beyaz Saray ise Suriye'deki karışıklığın artmasında Hizbullah'ın önemli bir yere sahip olduğunu iddia etmiştir.⁶³⁹ Buna mukabil, 2013 yılında

⁶³⁵ 6 Takeaways from Yesterday's Hearing on Hezbollah, 2017, <https://foreignaffairs.house.gov/blog/6-takeaways-yesterdays-hearing-hezbollah/> (16.12.2017)

⁶³⁶ Josh Meyer, "The Secret Backstory of How Obama Let Hezbollah off the Hook", *Politico*, (18.12.2017), <https://www.politico.com/interactives/2017/obama-hezbollah-drug-trafficking-investigation/> (18.12.2017)

⁶³⁷ Addis ve Blanchard, s.3.

⁶³⁸ Marisa Sullivan, "Hezbollah in Syria", *Middle East Security Report*, Institute for the Study of War, Washington, 2014, s.11.

⁶³⁹ Sullivan, s.12.

Washington'da Obama'nın Hizbullah ile diyalog kurmasının Ortadoğu'daki gelişmeleri etkileyeceği fikri yeniden seslendirilmiştir. Keza, 2013 yılı içerisinde Beyaz Saray tarafından Lübnan'da yaşanan çatışmalar ve bu çatışmalardaki Hizbullah'ın etkisine dair olumsuz bir açıklama yapılmamıştır.⁶⁴⁰ Obama'nın Hizbullah ile görüşmesi ve siyasi bir aktör kabul etmesi fikrinin arka planında, Arap-İsrail barışını sağlama motivasyonu önemli yer tutmaktadır. Nitekim Hizbullah'ın silahsızlandırılması, Tel Aviv'in örgüte yönelik güvenlik endişelerini gidereceği gibi Tahran ve Şam'a bakışında da değişiklik yaratma ihtimali taşımıştır. Bu durum, bölge barışının sağlanması için kritik adım olarak görülmüştür.⁶⁴¹ Ancak Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisine bakıldığında farklı bir tablo görülmektedir. Öyle ki ABD Başkanı'nın stratejisi açısından bölgedeki dengenin aktörler arasındaki ilişkilerle sağlanması anlamlıdır. Böylece bölgede bir hegemon oluşmayacak ve taraflar arasındaki gerilim kontrol altında tutulacaktır. Beyaz Saray ise askeri müdahale gerçekleştirmeyecek ve maliyetlerini düşüren bir Ortadoğu politikası sergileyebilecektir. ABD için bu çerçevenin aracı Hizbullah olmuştur. Hizbullah üzerinden İsrail, İran, Lübnan ve Suriye politikasında hızlı dönüşümler yapabilen ABD Başkanı, bir yandan bölgedeki gerilimi belirli seviyede tutmuş, öte yandan örgütün silahsızlandırması gibi söylemlerle çözüm ve barış odaklı olduğunu göstermeye çalışmıştır.

2013 yılında Suriye'de Esed'in muhaliflere karşı kimyasal silah kullanımıyla Obama'nın Hizbullah politikası kritik bir meydan okumaya sahne olmuştur. Zira, Esed'in kimyasal silah kullanımı ABD'nin geniş çaplı askeri operasyon yapması görüşlerini tartışmaya açmıştır. Üstelik, bu dönemde Hizbullah üyelerinin Suriye'deki muhaliflere karşı kimyasal silah kullandığı da iddia edilmiştir. Ancak kimyasal silah kullanımında Hizbullah'ın rolüne dair bilgi bulunmamıştır.⁶⁴² Yine de Esed-Hizbullah ilişkisi, ABD'yi rahatsız etmiştir. Özellikle örgütün eğitim kampları, silah depolaması gibi önemli lojistik imkanları için yer sağlayan Şam yönetimi, aynı zamanda kimyasal silahların var olduğu üslere yakın bölgelere Hizbullah'ın yerleşmesini sağlamıştır. Bu nedenlerle Washington

⁶⁴⁰ Benjamin Weinthal ve Jonathan Spyer, "Why Is the Obama Administration Courting Hezbollah?", *Foundation for Defense of Democracies*, (09.12.2013), <http://www.defenddemocracy.org/media-hit/why-is-the-obama-administration-courting-hezbollah/> (16.12.2017)

⁶⁴¹ Simon ve Stevenson, "Disarming Hezbollah"

⁶⁴² Sullivan, s.20.

Hizbullah'ın kimyasal silah elde edebilme imkanına dikkat çekmiştir.⁶⁴³ Tüm bu gelişmelere rağmen Obama, yeniden mevzilenme stratejisinden ödün vermemiştir. Bu bağlamda Esed'in kimyasal silah kullanımı, Hizbullah'ın kimyasal silahlara yakın üsleri gibi gelişmelere karşın ABD Başkanı, askeri adım atmamıştır. Dünya kamuoyu bu dönemde Washington'un Esed ve müttefiklerine askeri bir operasyon gerçekleştireceğini beklerken, Obama askeri operasyonun ekonomik maliyetlerden kaçınarak yaşanan insanlık dramını görmezden gelmiştir.

2014 yılında ABD'de yayınlanan terör raporunda Hizbullah, Ortadoğu ve Lübnan için tehdit olarak görülmeye devam etmiştir. Rapor, İran bağlantılı Hizbullah'ın ilgili sene içerisinde Suriye rejimini desteklemeyi sürdürdüğünü ve askeri rolünü artırdığından bahsetmiştir. Aynı raporda Obama, terörle mücadelenin sadece ABD'nin değil tüm dünyanın problemi olduğuna vurgu yaparak diğer devletlerin de bu mücadelede yerlerini almasını istemiştir.⁶⁴⁴ ABD Başkanının 2014'teki terörle mücadele konsepti ve bu söylemi de grand statejisinin yansımasıdır. Keza, Obama için terörle mücadelede ABD'nin tek başına hareket etmemesi ve yük paylaşımına dayalı bir politika geliştirmesi, askeri maliyetlerini kısma anlamına gelmektedir.

2015 yılının Ocak ayına gelindiğinde Hizbullah, İsrail'in operasyonlarıyla güç kaybetmiş ve Suriye iç savaşındaki rolü de erozyona uğramıştır. Bu dönemde, Obama'ya Hizbullah'ın güç kaybetmesine rağmen örgütü tamamen ortadan kaldırmak için topyekün bir askeri operasyona girişmemesi ve Suriye'deki muhaliflere destek vermede yetersiz kalması gibi sebepler üzerinden eleştiriler yapılmıştır. ABD Başkanı ise İran nükleer anlaşmasına odaklanmış ve Tahran ile ciddi bir problem yaşamamak adına Hizbullah'ı sıkıştırmamıştır.⁶⁴⁵ Fakat, bu durum da uzun süreli olmamıştır. İran nükleer anlaşmasının nihayete varmasıyla birlikte Beyaz Saray'ın Hizbullah'a karşı sert politikalar uygulamaya başladığı görülmüştür. Örneğin 2015 yılında Obama, Hizbullah'a karşı mali yaptırımlar öngören bir yasa tasarısı imzalamıştır. Bu yasa ile Hizbullah'ın lojistik ve finans gücünün kırılarak etkinliğinin azaltılması planlamıştır. Ayrıca ilgili yasayla yabancı bankaların

⁶⁴³ Sullivan, s.10.

⁶⁴⁴ U.S. Department of State, **Country Reports on Terrorism 2014**, Washington, 2015, ss.8-9.

⁶⁴⁵ Tom Rogan, "Facing Iran, U.S. Allies in Lebanon Are in Trouble", *National Review*, (27.10.2016), <http://www.nationalreview.com/article/441480/obama-lebanon-policy-dangerous-and-half-hearted> (16.12.2017)

Hizbullah ile iş yapması yasaklanmış ve örgütle işlemleri kolaylaştıran finansal kurumlara karşı yaptırımlar kararlaştırılmıştır. Washington bu adımlarla örgütün şiddet içeren eylemlerde bulunmasını engellemek istemiştir.⁶⁴⁶

Obama 2015 yılında verdiği bir röportajda İran nükleer anlaşması sonrasında Tahran'a karşı yaptırımların kaldırılacağını, böylelikle ülkenin ekonomisinin gelişeceğini aktarmıştır. Fakat İran'a yönelik yaptırımlarının kaldırılması durumunda Tahran'ın Hizbullah'a yardımlarını artıracığına dair bir çekince meydana gelmiştir. Obama, bu çekinceyi İran'ın ulusal çıkarları dahilinde Hizbullah'a yardımlarını sürdürebileceğini söyleyerek ortaya koymuştur. ABD Başkanı, İran'a net bir mesaj verildiğini belirterek Hizbullah'a destek konusunda diplomatik girişimlerinin devam edeceğini ancak netice alınmazsa askeri adımların gündeme gelebileceğini ifade etmiştir.⁶⁴⁷ Beyaz Saray'ın yeniden mevzilenme stratejisi, İran nükleer anlaşmasının nihayete erdirilmesini Hizbullah ile mücadeleye nazaran öncelikli görmüştür. Bu bağlamda her ne kadar söylemde İran'a Hizbullah'a verdiği desteğin durdurulması çağrısı yapılsa da pratikte örgüte yönelik maliyet getirecek askeri müdahalelerden kaçınılmıştır. İran ile nükleer görüşmeleri nihayete vardıktan sonra ABD Başkanının yeniden mevzilenme stratejisinde sapma gerçekleşmemiştir. Öyle ki, Obama İran nükleer müzakereleri sonrasında Hizbullah'a sadece mali yaptırımlar uygulamış ve ekonomik maliyet getirecek müdahalelerden kaçınmıştır.

2016 yılına gelindiğinde, ABD istihbaratı tarafından dünya çapındaki terör tehditlerini değerlendirme raporu yayınlamıştır. Raporda örgütün Suriye rejimi tarafından desteklendiği ve iç savaşta Şam lehine operasyonlar yaptığı aktarılmıştır. Ayrıca rapor, Esed'in askeri güç eksikliğini İran destekli Hizbullah'ın doldurduğunu ifade etmiştir.⁶⁴⁸ 2016 yılında da Beyaz Saray'ın Hizbullah politikasında bir değişikliğe gitmediği görülmektedir. Bu bağlamda Obama'nın yeniden mevzilenme stratejisinin Hizbullah'a yönelik tam anlamıyla uygulandığını söylemek mümkündür.

⁶⁴⁶ *One Hundred Fourteenth Congress of the United States of America H.R. 2297*, 2015, <https://www.congress.gov/114/bills/hr2297/BILLS-114hr2297enr.pdf> (16.12.2017)

⁶⁴⁷ Jon Sopel, "Full transcript of BBC interview with President Barack Obama", *BBC*, (24.07.2015), <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-33646542> (16.12.2017)

⁶⁴⁸ James R. Clapper, "Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community", **Senate Armed Services Committee**, Washington, 2016, s.25.

Neticede Obama, grand stratejisi dahilinde Hizbullah'a askeri bir müdahaleden kaçınmış ve Ortadoğu'daki aktörler arasındaki gerilimler üzerinden örgüte karşı politikalar geliştirmiştir. Böylece bir yandan İsrail'in güvenlik öncelikleri üzerinden Hizbullah'a baskı yapan ABD Başkanı, öte yandan İran nükleer müzakereleri süresince bu baskısını yer yer hafifletmiştir. Bu yönüyle Hizbullah, İran ve İsrail arasında bir denge gözeten Washington söz konusu üçgen arasındaki gerilimden beslenerek kendisine maliyet getirmekten kaçınmıştır. Daha açık bir ifadeyle, kimi zaman İsrail'in, kimi zaman İran'ın kimi zaman da Hizbullah'ın beklentilerine göz kırpan ABD Başkanı en nihayetinde ülkesine askeri külfet üzerinden ekonomik maliyet üretmemiştir. Ancak, Suriye iç savaşının getirdiği kargaşanın bir neticesi olarak gücünü artıran Hizbullah, Şam rejiminin önemli bir askeri gücü haline gelmiştir. Tüm bu kaos içerisinde Obama, Hizbullah'a karşı sert bir adım atmaktan kaçınmış ve söz konusu kaosu tıpkı Suriye iç savaşı boyunca yaptığı gibi lehinde kullanmıştır.

Obama'nın grand stratejisinde önem taşıyan son örgüt ise el Nusra'dır. El Nusra, Suriye iç savaşındaki en etkili gruplardan birisidir.⁶⁴⁹ El Nusra, 2012 yılında ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamayla el Kaide'nin müttefikleri kapsamına almış ve terör örgütü olarak gösterilmiştir.⁶⁵⁰ Ancak örgüt, 2013 yılına kadar el Kaide ile bağlantılı olduğunu kabul etmemiştir.⁶⁵¹ Buna karşın Obama yönetimi, el Kaide'nin, el Nusra'ya mali yardım, silah ve insan gücü sağladığını ifade etmeye devam etmiştir.⁶⁵²

ABD Hazine Bakanlığı, el Nusra'nın terör örgütü olarak görülmesinden hemen sonra, örgütün liderlerine yaptırımlar gerçekleştirileceğini kamuoyuyla paylaşmıştır.⁶⁵³ Bu yaptırımlarla, el Nusra'nın liderlerine baskı yapmak hedeflenmiş ve herhangi bir ABD vatandaşının örgüte maddi destek, silah ve eğitim vermesi de yasa dışı kabul edilmiştir.⁶⁵⁴

⁶⁴⁹ Carla E. Humud, "Al Qaeda and U.S. Policy: Middle East and Africa", **CRS Report**, Congressional Research Service, Washington, 2016, s.4.

⁶⁵⁰ Federal Register, Public Notice 8104, 2012, <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2012-12-11/pdf/2012-29870.pdf> (18.12.2017) ve U.S. Department of State, Terrorist Designations of the al-Nusra Front as an Alias for al-Qa'ida in Iraq, 2012, <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/12/201759.htm> (18.12.2017)

⁶⁵¹ Humud, s.3.

⁶⁵² Ewen MacAskill, "US Blacklists Syria's Al-Nusra Front as Terrorist Group", *The Guardian*, (11.12.2012), <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/11/us-blacklists-syria-al-nusra-front-terrorist> (18.12.2017)

⁶⁵³ U.S. Department of the Treasury, Treasury Sanctions Al-Nusra Front Leadership in Syria and Militias Supporting the Asad Regime, 2012, <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/tg1797.aspx> (18.12.2017)

⁶⁵⁴ Saad Abedine ve Laura Smith-Spark, "U.S. Blacklists Al-Nusra Front Fighters in Syria", *CNN*, (12.12.2012), <http://edition.cnn.com/2012/12/11/world/meast/syria-civil-war/index.html> (18.12.2017)

Bu görüşlere rağmen uluslararası kamuyounda Washington'un el Nusra'ya uygulayacağı baskı ve yaptırımların genel bir çözüm olmadığı vurgulanmıştır. Özellikle yaptırımların örgütün sadece Suriye'deki liderlerine seyahat yasağı gibi hafif önlemleri içermesi eleştirilerin dozunu artırmıştır.⁶⁵⁵ Bu gelişmeler karşısında Obama ise el Nusra'ya karşı mali yaptırımlar ve ekonomik maliyeti düşük SİHA saldırıları dışında adım atmamıştır. ABD Başkanının grand stratejisi bağlamında maliyet üretmeyecek müdahale türleri tercih edildiğinden, el Nusra'nın da tıpkı diğer örgütlerde olduğu gibi ABD'nin ağır askeri baskısıyla karşılaşmadığı görülmektedir.

2013 yılında DEAŞ lideri Bağdadi, el Nusra'nın kendileriyle birlikte hareket edeceğini açıklamıştır. Bu süreçte, ABD'nin Suriye'deki muhalefete mühimmat desteği sağlaması ve el Nusra'nın söz konusu muhalefet grubuyla yakın bir ilişki içerisinde olması, Washington'da Beyaz Saray'ın terör örgütü olarak gördüğü bir gruba dolaylı destek sağladığı iddialarını gündeme getirmiştir.⁶⁵⁶ Bu iddianın yanı sıra daha çarpıcı bir şekilde yine 2013 yılında el Nusra'nın Suriye'de kimyasal silah kullandığına ve sarin gazına sahip olduğuna dair görüşler ortaya atılmıştır. Bu bağlamda Suriye'deki kimyasal silah kullanımında sadece Esed yönetiminin değil terör örgütlerinin de sorumlu olduğu ortaya koyulmuştur. Hatta, ABD istihbaratı el Nusra'nın Sarin gazı üretebildiğine dair bilgileri ABD Başkanıyla paylaşmıştır. Ancak, Obama yönetimi örgütün kimyasal silahlara sahip olduğu istihbaratını dikkate almamış ve Esed'in bu silahlara sahip olduğunu söylemeye devam etmiştir.⁶⁵⁷ Beyaz Saray'a yöneltilen her iki eleştiriye dair cevap, Obama'nın grand stratejisinde saklıdır. Öyle ki, ABD Başkanı için Suriye iç savaşının sona ermesi, ülkedeki muhaliflerin meşru davaları, Esed'in düşmesi veya terör örgütlerinin kimyasal silah elde etmesi birinci öncelik değildir. Aksine Suriye'de kaosu sürmesi, Obama için askeri müdahale maliyetini ortadan kaldırmakta ve bu kargaşa kendisine sorun oluşturacak bir tarafın güçlenmesinin de önüne geçmektedir. Böylece, ABD Başkanı, askeri müdahalenin ekonomik maliyetini yüklenmemektedir. Bu iddianın

⁶⁵⁵ Ewen MacAskill, "US Blacklists Syria's Al-Nusra Front as Terrorist Group"

⁶⁵⁶ Michael Martinez, "Obama Discusses Further Syrian Intervention with European Leaders", *CNN*, (16.06.2013), <http://edition.cnn.com/2013/06/15/world/meast/syria-civil-war/index.html> (18.12.2017)

⁶⁵⁷ Seymour M. Hersh, "Whose Sarin?", [Electronic Version] *London Review of Books*, 2013, Vol.35, No.24, <https://www.lrb.co.uk/v35/n24/seymour-m-hersh/whose-sarin> (18.12.2017)

en iyi göstergesi ise ABD istihbaratının el Nusra'nın sarin gazı ürettiği enfomasyonuna rağmen Obama'nın etkili bir askeri adım atmamasıdır.

Obama, el Nusra'ya karşı ekonomik maliyetleri düşük askeri seçenekleri tercih etmiştir. Bu bağlamda Beyaz Saray, örgüte karşı SİHA'ları kullanmış⁶⁵⁸ ve Suriye genelinde uyguladığı politikayı devam ettirmiştir. El Nusra'ya yönelik SİHA saldırıları ise en düşük seviyede tutulmuştur. Örneğin 2014'den sonra bu saldırılara bakıldığında örgütün birkaç kez hedef alındığı görülmektedir.⁶⁵⁹ Ayrıca, Obama'nın SİHA kullanımı, ABD iç politikasındaki Suriye'deki muhalifler ve el Nusra arasındaki ilişki üzerinden süregiden eleştirileri de engelleyememiştir. Bu tartışmalar devam ederken 2014 yılında ABD, Suriye'de hava saldırılarını sürdürmüş ve muhaliflere mühimmat sağlamıştır.⁶⁶⁰

2015 yılında Suriye'de Eğit-Donat programının başarısız olmasının ardından Washington tarafından verilen silahların yaklaşık yüzde 25'i el Nusra'nın eline geçmiştir.⁶⁶¹ Bu gelişme Obama'ya ciddi sorun yaratmış, ABD'nin el Nusra mücadelesine şüpheyle yaklaşanların sayısı artmıştır. Beyaz Saray'ın örgüte ve liderlerine yönelik önemli istihbaratlara sahip olması ve Suriye'deki eylemlerini bilmesine rağmen askeri olarak kapsamlı bir harekate girilmemesi, şüphelerin önemli bir nedeni haline gelmiştir. Üstelik, Washington'da Obama'ya DEAŞ'ın yenilgiye uğratılmasının ardından oluşacak boşluğu el Nusra'nın doldurabileceği dahi söylenmiştir.⁶⁶² ABD Başkanı ise bu eleştirilere rağmen yeniden mevzilenme stratejisinde değişikliğe gitmemiştir. Özellikle askeri olarak müdahaleden kaçınan ve terör örgütleriyle dahi işbirliği yapabilecek derecede faydacı bir siyaset izleyen Obama için el Nusra mücadelesinde de askeri maliyetlerin düşürülmesi önem arz etmiştir.

⁶⁵⁸ Humud, s.13.

⁶⁵⁹ Carol Morello ve Karen DeYoung, "Kerry Arrives in Moscow with a Proposal for Syria in Hand", *The Washington Post*, (14.07.2016), https://www.washingtonpost.com/world/kerry-says-iran-deal-has-made-world-a-safer-place-one-year-later/2016/07/14/a954071c-484f-11e6-8dac-0c6e4acc5b1_story.html?nid&utm_term=.dc3b42b8c48f (18.12.2017)

⁶⁶⁰ Micah Zenko, "Your Official Mission Creep Timeline of the U.S. War in Syria", *Foreign Policy*, (19.10.2015), <http://foreignpolicy.com/2015/10/19/official-mission-creep-timeline-us-war-in-syria-obama-administration/> (18.12.2017)

⁶⁶¹ Zenko, "Your Official Mission Creep Timeline of the U.S. War in Syria"

⁶⁶² Adam Entous, "Obama Directs Pentagon to Target Al-Qaeda Affiliate in Syria, One of the Most Formidable Forces Fighting Assad", *The Washington Post*, (10.11.2016), https://www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-directs-pentagon-to-target-al-qaeda-affiliate-in-syria-one-of-the-most-formidable-forces-fighting-assad/2016/11/10/cf69839a-a51b-11e6-8042-f4d111c862d1_story.html?utm_term=.673e41bc88f6 (18.12.2017)

2016 yılına gelindiğinde ise El Nusra isim değiştirerek *Şam'ın Fetih Cephesi* olarak anılmaya başlamıştır. Örgüt bu isim değişikliğiyle el Kaide bağlarını kopardığını ve bağımsız hareket ettiğini duyurmuştur. Bu gelişme karşısında Washington'daki hakim fikir, Obama'nın örgütün bir aldatmacasıyla karşı karşıya kaldığı olmuştur. Hatta, El Nusra'nın bu hamleyi Washington'un örgütü bombalamaması için gerçekleştirdiği ileri sürülmüştür.⁶⁶³ Obama ise el Kaide bağlantılı el Nusra güçlerine yönelik hedeflerin tespit edilip yok edilmesi için istihbarat faaliyetlerinin genişlemesi ve SİHA'ların kullanılması emrini vermiştir. ABD, SİHA stratejisiyle özellikle 2016 yılı içerisinde el Nusra'nın üst düzey isimlerinden dördünü öldürmüştür.⁶⁶⁴ Fakat, bu strateji el Nusra'nın tamamen yok edilmesini sağlamamıştır. Keza, Obama için örgütün tamamen yok edilmesi değil askeri maliyeti düşük operasyonlarla ABD çıkarlarının korunması elzemdir.

2016 yılının sonuna kadar ABD'de Suriye hükümetiyle mücadelenin önemini görmezden gelmekle itham edilen Obama, bu kararıyla el Nusra'nın Suriye'de el Kaide bağlarıyla yeni bir üs oluşturmasından da çekinmiştir.⁶⁶⁵ Bu çekincenin bir yansıması olarak Obama, 2016 yılında örgüte karşı Rusya'yla ortak mücadele etmek adına girişimde bulunmuştur. ABD ve Rusya'nın örgüte yönelik ortak operasyonlar gerçekleştirmesini hedefleyen bu girişim, özellikle geniş kapsamlı hava bombardımanlarını öngörmüştür.⁶⁶⁶ Ancak bu teklifi Moskova, Washington'un Suriye'deki muhalif grupları tam anlamıyla ayırt edemediği ve Şam'ın Fetih Cephesini terör kapsamında değerlendirerek bir yanlış anlama içerisinde olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.⁶⁶⁷

Sonuç olarak, Obama'nın el Nusra'yla mücadelesi grand stratejisinin öngörülerini dahilinde ortaya koyulmuş ve askeri olarak düşük maliyetli girişimlere sahne olmuştur. Bu bağlamda, Washington örgüte karşı SİHA'lar üzerinden saldırılar düzenlemiştir. ABD

⁶⁶³ Brian Michael Jenkins, "What's in a Name? The Rebranding of the Nusra Front", *The Hill*, (08.08.2016), <http://thehill.com/blogs/pundits-blog/international/290704-whats-in-a-name-the-rebranding-of-the-nusra-front> (18.12.2017)

⁶⁶⁴ Entous, "Obama Directs Pentagon to Target Al-Qaeda Affiliate in Syria, One of the Most Formidable Forces Fighting Assad"

⁶⁶⁵ Entous, "Obama Directs Pentagon to Target Al-Qaeda Affiliate in Syria, One of the Most Formidable Forces Fighting Assad"

⁶⁶⁶ Josh Rogin, "Obama's Syria Plan Teams up American and Russian Forces", *The Washington Post*, (13.07.2016), https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/obamas-syria-plan-teams-up-american-and-russian-forces/2016/07/13/8d7777cc-4935-11e6-acbc-4d4870a079da_story.html?utm_term=.7a382e797743 (18.12.2017)

⁶⁶⁷ *Syria War: Russia Rejects US Calls to Halt Bombing Eastern Aleppo*, 2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37508085> (18.12.2017)

Başkanı için SİHA kullanımını en düşük seviyede askeri maliyet anlamına gelmektedir. Keza Beyaz Saray, el Nusra'yla mücadelesinde örgüte yönelik mali kısıtlamalar ve SİHA'lar dışında adım atmamıştır. Obama'nın el Nusra'yla mücadelesi Suriye'deki muhaliflere verilen silahları örgütün ele geçirmesiyle kritik sorun haline gelmiştir. Ancak, Obama'nın Suriye iç savaşının getirdiği sorunlardan beslendiği ve yeniden mevzilenme stratejisini uygularken ülkedeki istikrarsızlığı kullandığını söylemek mümkündür. Bu nedenle her ne kadar ABD iç politikasında el Nusra'nın muhaliflere ait silahları ele geçirmesi üzerinden Beyaz Saray'a eleştiriler yöneltile de Obama, grand stratejisinin önceliklerine odaklanmıştır. Beyaz Saray için el Nusra mücadelesi bunun tipik bir örneğidir. Öyle ki, ABD Başkanı'nın birincil önceliği askeri maliyetlerinin düşmesi ve Suriye'de bir tarafın galip gelmemesidir. El Nusra'nın yok edilmesi ise ikinci planda kalmıştır. Böylece, terörle mücadele yerine Suriye'deki kaosu sürmesi Obama'nın çıkarlarını koruması için bir araç haline gelmiştir.

5. SONUÇ

ABD'nin iç bunalıma sürüklendiği bir dönemde başkanlığa gelen Obama, Bush döneminden kalan ciddi problemlerle yüzleşmiştir. Özellikle, ABD iç politikasında meydana gelen sosyo-ekonomik zorlukların üstesinden gelmek bu sorunların başlıcasıdır. Obama, henüz başkan adaylığı sırasında Bush yönetiminin ortaya koyduğu uygulamaları değiştireceğini göstermiş, “umut” ve “inanabileceğimiz bir değişim” gibi sloganları kullanmıştır. Nitekim Obama, başkan olarak seçilmesiyle birlikte Bush dönemindeki savaşları bitirmek için harekete geçmiştir. Obama, bu kararını grand stratejisi üzerinden vermiştir. Zira ABD'nin yeni başkanı, Bush dönemindeki grand strateji uygulamasını sürdürmemiş ve yeniden mevzilenmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda, Bush yönetiminin Irak'tan askerlerini çekme girişimiyle değiştirmeye çalıştığı grand stratejiyi Obama tamamlamıştır. Beyaz Saray'ın grand strateji değişikliğinde 2008 ekonomik krizi ve iç politikada yaşanan sorunlar kritik bir etki yaratmıştır. Özellikle, Bush döneminin getirdiği savaşlar boyunca yıpranan ülke ekonomisi ve eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaç alanlarında oluşan sorunlar Obama'nın yeniden mevzilenmeyi grand strateji olarak belirlemesini sağlamıştır. Obama, yeniden mevzilenmeyle, denizaşırı askeri operasyonları sona erdirmek, askerlerini geri çekmek, tek taraflı askeri müdahalelerden kaçınmak ve iç politikada yaşadığı sorunlara odaklanmak istemiştir. Böylece Beyaz Saray, askeri harcamalarını kısarak iç politikadaki kaynaklarını artırmayı hedeflemiştir.

Obama, yeniden mevzilenmeyi Ortadoğu'da başarıyla uygulamıştır. Ancak ABD Başkanı grand stratejisinde, Arap İsyanları sürecinde, Libya müdahalesinde, İran nükleer müzakerelerinde, İsrail-Filistin çatışmasında ve terörle mücadele konularında esnemeler gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda Obama, söz konusu gelişmeler karşısında yeniden mevzilenmenin tek taraflı girişimleri öngören tanımına, çok yönlülük öğeleri eklemiştir. Bu bağlamda Obama, yeniden mevzilenmeyle ilişkili kavramlar olan *kıydan dengeleme*, *kaytarma* ve *beleşçilik* üzerinden grand stratejisini genişletmiştir. Böylece ABD Başkanı, BM ve NATO gibi yapılar vasıtasıyla kendisine ekonomik yük getirecek eylemlerin maliyetini paylaşmıştır. Nitekim, Obama'nın grand stratejisi beklediği sonuçları vermiş ve başkanlık dönemi boyunca ekonomik göstergeler olumlu şekilde değişmiştir. Ayrıca Obama, yeniden mevzilenme stratejisiyle iç politika odaklı sorunlara

(sağlık sistemi, sosyal problemler vb) çözüm getirmiştir. Fakat, arkasında kaos dolu bir Ortadoğu tablosu bırakmıştır.

Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu'ya yansımaları ilk olarak Afganistan ve Irak'ta kendisini göstermiştir. ABD Başkanı, bu ülkelerdeki askerlerini çekmiş lakin bu durum her iki ülkede otorite boşluğu oluşturmuştur. Özellikle, Afganistan ve Irak'ın kendi ordularının yeterli bir kapasitede olmaması, ABD'nin etkisinin azalmasıyla birlikte terör örgütlerine alan kazandırmıştır. Bu çerçevede, el Kaide, DEAŞ ve PKK/PYD gibi terör örgütleri bu ülkelerde etki göstermiştir. Ayrıca Obama, bu terör örgütlerinden PKK/PYD'ye destek vermiş ve Irak-Suriye hattında güçlenmesini sağlamıştır. Nitekim, bu karmaşa Ortadoğu'ya büyük bir yıkım getirmiş ve bölgede insani sorunlar meydana gelmiştir.

Obama'nın grand stratejisinin bir diğer yansıması ise Arap İsyanları süresince olmuştur. Öyle ki ABD Başkanı, bu isyanlar süresince ikircikli politikalar sergilemiştir. Daha açık bir ifadeyle Obama, isyan hareketleri başladığında kimi ülkelerde otoriter rejimleri desteklemiş, ibre göstericilerin lehine döndüğünde bu desteğinden vazgeçtiğini iddia eden söylemlerde bulunmuştur. Beyaz Saray, bu söylemlerine rağmen yeniden mevzilenme uygulamasıyla en düşük maliyet adına her bir ülkede farklı bir tutum sergilemiş ve demokrasi iddiasında olmadığını, çıkarlarını korumak için otoriter rejimleri desteklediğini ortaya koymuştur. Üstelik Washington, grand stratejisiyle ekonomik maliyetlerini düşürmüş ve bu süreçten çıkarlarını koruyarak çıkmıştır. Buna mukabil, Tunus'ta demokrasi iddiasıyla sürüncemede kalan yönetim, Mısır'da darbe yönetimiyle yüzleşen halk, Libya'da merkezi otoritenin sağlanamaması ve Suriye'de günümüzde devam eden iç savaş ile terör örgütlerinin artan varlığı dikkat çekmiştir. Bu süreçte Bahreyn ve Ürdün'de yönetimler protestolara yönelik göstermelik adımlar atılmış ve ABD'nin çıkarlarına aykırı bir iktidar değişikliği meydana gelmemiştir. Son olarak, Yemen'de ise parçalanmış bir yönetim oluşmuş ve halkın terör örgütleri arasında kaldığı göze çarpmıştır.

Obama'nın yeniden mevzilenme uygulamasının bölgedeki diğer yansımaları ise İran ile ilişkilerini ve İsrail-Filistin çatışmasını etkilemiştir. Bu anlamda ABD Başkanı, İran nükleer müzakerelerini tamamlamış ve askeri bir müdahale maliyeti olmaksızın

çıkartlarını korumuştur. Obama'nın İran ile nükleer müzakereleri tamamlaması ise İsrail'i rahatsız etmiştir. ABD, İsrail-Filistin çatışmasında ise yine ikircikli bir tutum sergilemiş ve kimi zaman İsrail'in kimi zaman da Filistin'in yanında yer almıştır. ABD Başkanının bu tutumu ise, İsrail-Filistin çatışmasını çözmemiş ve bölgedeki gerginlik sürmüştür.

Obama'nın grand stratejisinin Ortadoğu'daki son yansıması ise terörle mücadele üzerinden olmuştur. ABD Başkanı, teröre karşı en düşük seviyede ekonomik maliyet getirecek SİHA gibi araçları kullanmıştır. Washington'un SİHA kullanımı terörle mücadelede yeterli olmamış ve kökten bir çözüm getirmemiştir. Ayrıca Beyaz Saray, DEAŞ'a karşı PKK/PYD'yi desteklemiş ve bir terör örgütüyle mücadele için başka bir terör örgütünü kullanmıştır. Bu yönüyle, Obama'nın grand stratejisiyle şekillendirdiği terör politikası bölgedeki çatışmaları körüklemiş ve giderek artan bir şiddet sarmalına neden olmuştur. Son tahlilde tüm bu kaos dolu tablo, Obama'dan sonra başkan olarak seçilen Donald Trump'a miras kalmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akbaş, Zafer. «Ürdün 2012.» İnat, Kemal ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Ortadoğu Yılığı 2012**. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.

Akbarzadeh, Shahram. «Iran: From Engagement to Containment.» Akbarzadeh, Shahram (Ed.). **America's Challenges in the Greater Middle East, The Obama Administration's Policies** New York: Palgrave Macmillan, 2011.

Allison, Graham. «How It Went Down (epublication).» **Time Special Editon Barack Obama Eight Years** (2017).

Andrews, John. **The World in Conflict**. London: Profile Books, 2015.

Angrist Penner, Michele . «Morning in Tunisia: the Frustrations of the Arab World Boil Over.» Rose, Gideon (Ed.). **The New Arab Revolt**. New York: Council on Foreign Relations, 2011.

Art, Robert J. **A Grand Strategy For America**. New York: Cornell University Press, 2003.

Bacevich, Andrew J. **American Empire**. Cilt 5. Baskı. Cambridge: Harvard University Press, 2003.

Boening, Astrid B. **The Arab Spring**. Switzerland: Springer International Publishing, 2014.

Boon, Kristen E., Aziz Hug ve Douglas C. Lovelace Jr. **Assesing President Obama's National Security Strategy**. New York: Oxford University Press, 2011.

Boys, James D. **Clinton's Grand Strategy**. London: Bloomsbury Publishing, 2015.

Brands, Hal. **What Good Is Grand Strategy?** New York: Cornell University Press, 2014.

Bröning, Michael. «The Sturdy House That Assad Built: : Why Damascus Is Not Cairo.» Rose, Gideon (Ed.). **The New Arab Revolt**. New York: Council on Foreign Relations, 2011.

Chait, Jonathan. **Audacity**. Sydney: HarperCollins Publishers, 2017.

Chollet , Derek. **The Long Game**. (epublication). New York: United States by Public Affairs, 2016.

- Clausewitz, Carl V. **On War**. Çev. Translated by the Floating Press. Auckland: Floating Press, 2010.
- Clinton, Hillary Rodham. **Zor Seçimler**. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2016.
- Colucci, Lamont. **The National Security Doctrines of the American Presidency**. Cilt 2. Santa Barbara: Praeger, 2012.
- Cook, Steven A. «The U.S.-Egyptian Breakup.» Rose, Gideon (Ed.). **The New Arab Revolt**. New York: Council on Foreign Relations, 2011.
- Cooley, Alexander ve Daniel H. Nexon. «Bahrain's Base Politics the Arab Spring and America's Military Bases.» Rose, Gideon. **The New Arab Revolt**. New York: Council on Foreign Relations, 2011.
- Crowley, P. J. **Red Line**. (epublication). Maryland: Rowman & Littlefield, 2017.
- Çaman, Efe M. , Kenan Dağcı ve Ali M. Akyurt. «Yemen "Yeni Afganistan" Mı?» İnat, Kemal, Burhanettin Duran ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Dünya Çatışmaları 1. Cilt**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Dabashi, Hamid . **The Arab Spring**. London: Zed Books, 2012.
- Days, Michael I. **Obama's Legacy What He Accomplished As President**. (epublication). New York: Hachette Book Group , 2016.
- D'Antonio, Michael. **The Legacy of Barack Obama: A Consequential President**. New York: St. Martin's Press, 2016.
- Diwan, Kristin Smith. «Bahrain's Shia Question What the United States Gets Wrong About Sectarianism.» Rose, Gideon (Ed.). **The New Arab Revolt**. New York: Council on Foreign Relations, 2011.
- Dueck, Colin. **Hard Line**. New Jersey: Princeton University Press, 2010.
- Dueck, Colin. **Reluctant Crusaders**. New Jersey: Princeton University Press, 2006.
- Dueck, Colin. **The Obama Doctrine** . New York: Oxford University Press, 2015.
- Dumbrell, John. **Clinton's Foreign Policy**. Abingdon: Routledge, 2009.
- Dunne, Charles W. . «Iraq: Policies, Politics, And The Art Of The Possible.» Akbaradeh, Shahram (Ed.). **Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's**. New York: Palgrave Macmillian, 2011.

- Dunne, Michele. «Egypt: From Stagnation To Revolution.» Akbarzadeh, Shahram. **Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's.** New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Efegil, Ertan. «İran Nükleer Krizi: Farklı Algılamalar Üzerine Kurulmuş Uluslararası Güvenlik Sorunu.» İnat, Kemal , Burhanettin Duran ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Dünya Çatışmaları.** Ankara: Nobel Yayınları, 2010.
- Falk, Richard A. **The Declining World Order.** New York: Routledge, 2004.
- Freedman, Lawrence. **A Choice of Enemies.** New York: PublicAffairs Books, 2008.
- Freedman, Lawrence. **Strateji.** Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak ve Taciser Belge. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Gerges, Fawaz A. **Obama And The Middle East.** (epublication). New York: St. Martin's Press, 2012.
- Gilpin, Robert. **War and Change in World Politics.** Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Haas, Mark L. ve David W. (Ed.) Lesch. **The Arab Spring.** Philadelphia: Westview Press, 2017.
- Hart, B.H. Liddell. **Strategy.** New York: Frederick A. Praeger, 1954.
- Hart, Gary. **The Fourth Power.** New York: Oxford University Press, 2004.
- Henriksen, Thomas H. **Cycles In Us Foreign Policy Since The Cold War.** Switzerland: Palgrave Macmillan and Springer Nature, 2017.
- Heydemann, Steven. «What Tunisia Will Mean for Arab Democracy.» Lynch, Marc, ve diğerleri. **Revolution in the Arab World.** Washington: Slate Group, 2011.
- Hoff, Joan. **A Faustian Foreign Policy from Woodrow Wilson to George W. Bush.** New York: Cambridge University Press, 2008.
- Hook, Steven W. ve John Spanier. **Amerikan Dış Politikası.** Çev. Özge Zihnioğlu. İstanbul: İnkılap, 2016.
- Hunt, Michael H. **Ideology and U.S. Foreign Policy.** New Haven: Yale University Press, 1987.
- Indyk, Martin S., Kenneth G. Lieberthal ve Michael E. O'hanlon. **Bending History.** (epublication). Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2012.

- İnat, Kemal, Burhanettin Duran ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Dünya Çatışmaları 1. Cilt.** Cilt Geliştirilmiş 3. Baskı. Ankara, 2010.
- Judis, John B. **The Folly of Empire.** New York: Oxford University Press, 2004.
- Kınacıoğlu, Müge ve Aylin G. Gürzel Aka. «Turkish Perceptions of Turkey–US Relations During Obama’s Presidency: Dialectics of Expectations/Partnership and Disappointments/Estrangement.» Maass, Matthias (Ed.). **The World Views of the Obama Era.** Cham: Palgrave Macmillan, 2017.
- Kanat, Kılıç Buğra. **A Tale of Four Augusts Obama's Syria Policy.** İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2016.
- Kaufman, Robert G. **Dangerous Doctrine: How Obama’s Grand Strategy Weakened America.** Lexington: The University Press of Kentucky, 2016.
- Kennedy , Paul. **The Rise and Fall of the Great Powers, Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000.** New York: Random House, 1987.
- Khalidi, Rashid. **Sowing Crisis.** Boston: Beacon Press, 2009.
- Kissinger, Henry A. **Diplomacy.** New York: Simon & Schuster, 1994.
- Laipson, Ellen ve Emile Hokayem. «The Arab-Israeli Conflict and Regional Stability.» Russel, James A. (Ed.). **Critical Issues Facing the Middle East.** New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Liebich, Don. **Fault Lines.** (epublication). Boise: Elevate Publishing, 2016.
- Luttwak, Edward N. **Strategy, The Logic of War and Peace.** Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003.
- Lynch, March. «Introduction.» Marc, Lynch, Susan B. Glasser ve Blake Hounshell. **Revolution In The Arab World.** Washington: Slate Group , 2011.
- Maley, William. «Afghanistan: Grim Prospects?» Akbarzadeh, Shahram (ed.). **Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's.** New York: Palgrave Macmillan, 2011.
- Mandelbaum, Michael. **Mission Failure.** New York: Oxford University Press, 2016.
- Marannis, David ve Diğerleri. **Obama's Legacy.** New York: Diversion Books, 2016.
- Martel, William C. **Grand Strategy In Theory And Practice.** New York: Cambridge University Press, 2015.

- Mearsheimer, John J. **The Tragedy of Great Power Politics** . New York: W. W. Norton & Company , 2001.
- Milton-Edwards, Beverley. «Israel and the Palestinian Authority: Resigning to Status Quo.» Akbarzadeh, Shahram. **America's Challenges in The Greater Middle East, The Obama Administration's Policies**. New York: Plagrave Macmillan, 2011.
- Nordlinger, Eric A. **Isolationism Reconfigured: American Foreign Policy for a New Century**. New Jersey: Princeton University Press, 1995.
- Nye Jr, Joseph S. **Soft Power**. New York: PublicAffairs, 2004.
- Owen, Roger. **The Rise And Fall Of Arab Presidents For Life**. Massachusetts: Harvard University Press, 2014.
- Özdemir, Çağatay. İsrail Lobisi'nin Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasındaki Yeri. İnat, Kemal ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Ortadoğu Yıllığı 2015**. İstanbul: Açılım Kitap, 2016.
- Özdemir, Çağatay. Suriye 2016. İnat, Kemal ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Ortadoğu Yıllığı 2016**. Ankara: Kadim Yayınları, 2017.
- Öztürk, Ahmet. «Bahreyn 2012.» İnat, Kemal ve Muhittin (Ed.) Ataman. **Ortadoğu Yıllığı 2012**. İstanbul: Açılım Kitap, 2012.
- Parsi, Trita. **Losing an Enemy**. epublication. New Haven, Connecticut: Yale University Press, 2017.
- Posen, Barry R. **Restraint**. New York: Cornell University Press, 2014.
- Ramadan, Tariq. **Islam and the Arab Awakening**. New York: Oxford University Press, 2012.
- Savage, Charlie . **Power Wars**. New York: Little Brown and Hachette Book, 2015.
- Selden, Zachary. **Alignment, Alliance, and American Grand Strategy**. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2016.
- Siracusa, Joseph M. ve Aiden Warren. **Presidential Doctrines**. London: Rowman & Littlefield, 2016.
- Snyder, Glenn H. **Alliance Politics** . New York: Cornell University Press, 1997.
- Starr , Harvey (Ed.). **Approaches, Levels, and Methods of Analysis in International Politics**. New York: Palgrave Macmillan, 2006.

- Thrall, A. Trevor ve Benjamin H. Friedman. «National Interest, Grand Strategy, and the Case for Restraint.» Thrall, A. Trevor ve Benjamin H. (ed.) Friedman. **US Grand Strategy in the 21st Century**. New York: Routledge, 2018.
- Tomasky, Michael. **Bill Clinton**. New York: Times Books, 2017.
- Tucker, Robert W. **A New Isolationism: Threat or Promise?** New York: Universe Books, 1972.
- Weiss, Michael ve Hassan Hassan. **İşid Terör Ordusunun İç Yüzü**. Çev. Emine Arzu Kayhan. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.
- Wittkopf, Eugene R., Christopher M. Jones ve Charles W. Kegley, Jr. **American Foreign Policy: Pattern and Process**. Belmont: Thomson/Wadsworth Publishing, 2008.
- Yalçın, Hasan Basri. «ABD'nin Suriye Stratejisi.» Basri Yalçın, Hasan ve Burhanettin (Ed.) Duran. **Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejisi**. İstanbul: Turkuaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2016.
- Yalçın, Hasan Basri. **Ulusal Güvenlik Stratejisi**. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), 2017.
- Yetiv, Steve A. **The Absence of Grand Strategy**. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2008.

Sürekli Yayınlar

- Abderrahim, Tasnim. *American Democracy Promotion in Transitioning Tunisia: A Recipient-Centered Approach*. Working Paper. **Institute of Near and Middle Eastern Studies at the University of Munich**. Munich: German-Arab Research Group, 2015
- Addis, Casey L. ve Christopher M. Blanchard. *Hezbollah: Background and Issues for Congress*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2011.
- Aftandilian, Gregory. *United States Policy Towards The Arab Spring*. Thought Paper. **Middle East Center For Peace, Development and Culture**. Lowell: University of Massachusetts, 2012.
- Andersen, Lars Erslev. *Bahrain and the Global Balance of Power After the Arab Spring*. DIIS Working Paper. Copenhagen: **Danish Institute for International Studies**, 2012.
- Arı, Tayyar. *Yemen'de Arap Baharı'ndan Husi Darbesine: Bir Demokrasi Denemesinden Başarısız Devlete Mi*. SDE Bakış. Ankara: **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, 2015.

- Arief, Alexis ve Carla Humud E. *Political Transition in Tunisia*. CRS Report. Washington: **Congressional Research Service**, 2014.
- Arshid, Osama Abu. *The Obama Administration's Foreign Policy: Balancing Isolationist Tendencies and Pressures for External Intervention*. Policy Analysis. Doha: **Arab Center for Research and Policy Studies**, 2014.
- Asseburg, Muriel ve Heiko Wimmen. *Civil War in Syria*. SWP Comments. Berlin: **German Institute for International and Security Affairs**, 2012.
- Bölme, Selin M. ve Ufuk Ulutaş. *Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler*. Kim Kimdir? Ankara: **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, 2012. 18 Aralık 2017. <<http://file.setav.org/Files/Pdf/filistin%E2%80%99de-siyasi-aktorler-ve-partiler.pdf>>.
- Balcı, Ali. «Yahudi Yerleşimleri ve Filistin Sorunu.» **Ortadoğu Analiz** 2.10 (2010).
- Barany, Zoltan. «Comparing the Arab Revolts: the Role of the Military.» **Journal of Democracy** 22.4 (2011).
- Barari, Hassan A. ve Christina A. Satkowski. «The Arab Spring: The Case of Jordan.» **Ortadoğu Etütleri** (2012).
- Barfi, Barak. *Ascent of the PYD and the SDF*. Research Notes. Washington D.C.: **The Washington Institute for Near East Policy**, 2016.
- Bishara, Marwan. *US Goals and Strategies Toward the Arab World*. Research Paper. Doha: **Arab Center for Research and Policy Studies**, 2013.
- Blanchard, Christopher M. ve Amy Belasco. *Train and Equip Program for Syria: Authorities, Funding, and Issues for Congress*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2015.
- Blanchard, Christopher M. ve Carle E. Humud. *The Islamic State and U.S. Policy*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2017.
- Bozkurt, Abdulgani. «Arap Baharı Sürecinde Ürdün-ABD İlişkilerinin Genel Bir Değerlendirmesi.» **Yeni Türkiye Ortadoğu Özel Sayısı** (2016).
- Brands, Hal. Barack Obama and the Dilemmas of American Grand Strategy. **The Washington Quarterly** 39.4 (2017).
- Brands, Hal. *The Promise and Pitfalls of Grand Strategy*. Monograph. Carlisle, Pennsylvania: **U.S. Army War College, Strategic Studies Institute**, 2012.

- Byman, Daniel. «Six Bad Options for Syria.» **The Washington Quarterly** 38.4 (2016).
- Carothers, Thomas. *Democracy Policy Under Obama: Revitalization or Retreat*. Carnegie Report. Washinton: **Carnegie Endowment for International Peace**, 2012.
- Christensen, Thomas J. ve Jack Snyder. «Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity.» **International Organization** 44.2 (1990).
- Clapper, James R. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*. Statement for the Record. Washington D.C.: **Senate Armed Services Committee**, 2016.
- Clarke, Michael ve Anthony Ricketts. «Did Obama have a Grand Strategy.» **Journal of Strategic Studies** 40.1-2 (2017).
- Cohen, Richard ve Michael Mihalka. *Cooperative Security: New Horizons for International Order*. The Marshall Center Papers. Gernackerstrasse: **George C. Marshall Center for Security Studies**, 2001.
- Cordesman, Anthony H., Robert M. Shelala II ve Omar Mohamed. *Yemen and U.S. Security*. Burke Chair in Strategy Report. Washington D.C.: **Center for Strategic and International Studies**, 2013.
- Einhorn, Robert ve Richard Nephew. *The Iran Nuclear Deal: Prelude to Proliferation in the Middle East?* Arms Control and Non-Proliferation Series. Washington D.C.: Foreign Policy at **Brookings**, 2016.
- Ekmen, Serhat. *Suriye'de Kürt Hareketleri*. ORSAM Rapor. Ankara: **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)**, 2012.
- Eskenazi, Michal. *The Making of Foreign Policy: On Paradigms and Grand Strategies*. Policy Paper. Ramat Gan: **The Israeli Institute for Regional Foreign Policies and Friedrich Ebert Stiftung Foundation**, 2015.
- Exum, Adrew M. ve Zachary M. Hosford. *Forging a Libya Strategy*. Policy Brief. Washington D.C.: **Center For A New American Security**, 2011.
- Fanusie, Yaya J. ve Alex Entz. *Hezbollah Financial Assessment*. Terror Finance Briefing Book. Washington D.C.: **Foundation for Defense of Democracies**, 2017.
- Friedman, Dov. *The 2012 Presidential Election and American Foreign Policy in the Middle East*. SETA Policy Brief. Ankara: **Foundation for Political, Economic and Social Research**, 2012.
- Gambhir, Harleen. *ISIS's Global Strategy: A Wargame*. Middle East Security Report. Washington D.C.: **Institute for the Study of War**, 2015.

- Haran, V. P. «Roots of the Syrian Crisis.» **IPCS Special Report**. 2016.
- Hawthorne, Amy. *Rethinking U.S. Economic Aid to Egypt*. POMED Report. Washington D.C.: **Project On Middle East Democracy**, 2016.
- Helfont, Samuel ve Tally Helfont. «Jordan: Between the Arab Spring and the Gulf Cooperation Council.» **Orbis** 56.1 (2012).
- Hersh, Seymour M. «Whose Sarin?» **London Review of Books** 35.24 (2013).
- Hill, Ginny ve Baraa Shiban. *Yemen: a Battle for the Future*. Remote Control Report. London: **Oxford Research Group**, 2016.
- Hooker Jr., Richard D. *The Grand Strategy of the United States*. INSS Strategic Monograph. Washington D.C.: **Institute for National Strategic Studies, National Defense University**, 2014.
- Human Rights First. *How to Bring Stability to Bahrain Blueprint For U.S. Government Policy*. Blueprint Report. New York: **Human Rights First**, 2015.
- Human Rights Watch. *Between a Drone and Al-Qaeda The Civilian Cost of US Targeted Killings in Yemen*. Reports. New York: **Human Rights Watch**, 2013.
- Humud, Carla E., Christopher M. Blanchard ve Mary Beth D. Nikitin. *Armed Conflict in Syria: Overview and U.S. Response*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2017.
- Humud, Carle E. *Al Qaeda and U.S. Policy: Middle East and Africa*. Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2016.
- Hunter, Robert E. «What Intervention Looks Like.» Rose, Gideon (Ed.). *The New Arab Revolt*. New York: **Council on Foreign Relations**, 2011.
- Huntington, Samuel P. «Why International Primacy Matters.» **International Security** 17.4 (1993).
- Ibish, Hussein. *The Bahrain Uprising: Towards Confrontation or Accommodation? A Henry Jackson Society Strategic Briefing*. London: **The Henry Jackson Society, Project for Democratic Geopolitics**, 2011.
- International Crisis Group. *Yemen's al-Qaeda: Expanding the Base*. Middle East Report. Brussels: **International Crisis Group**, 2017.
- İnat, Kemal. *ABD-İran İlişkilerinin Ortadoğu ve Türkiye'ye Etkileri*. SETA Perspektif. İstanbul: **Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, 2014.

- Jervis, Robert. «International Primacy: Is the Game Worth the Candle?» **International Security** 17.4 (1993).
- Kahl, Colin H. ve Marc Lynch. «U.S. Strategy after the Arab Uprisings: Toward Progressive Engagement.» **The Washington Quarterly** (2013).
- Kam, Ephraim. «The Islamic State Surprise: The Intelligence Perspective.» **Strategic Assessment** (2015).
- Kanat, Kılıç Buğra. *Netanyahu'nun Ziyareti Gölgesinde ABD-İsrail İlişkileri*. SETA Perspektif. İstanbul: **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, 2015.
- Kanat, Kılıç Buğra. *Türkiye-ABD İlişkileri ve Yeni ABD Yönetimi*. SETA Analiz. Washington D.C.: **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, 2017.
- Katzman, Kenneth. *Bahrain: Reform, Security, and U.S. Policy*. CRC Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2017.
- Kennan "X", George F. «The Sources of Soviet Conduct.» **Foreign Affairs** 25.4 (1947).
- Kitchen, Nicholas. *After The Arab Spring: Power Shift In The Middle East? The Contradictions Of Hegemony The United States And The Arab Spring*. IDEAS Reports. London: **London School Of Economics and Political Science** , 2012.
- Kuloğlu, Armağan. «ABD'nin Yeni Afganistan Stratejisi ve Türkiye'nin Durumu.» **Ortadoğu Analiz** 3.29 (2011).
- Kuperman, Alan. «Obama's Libya Debacle.» **Foreign Affairs** (2015).
- Kurt, Veysel. *Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen*. SETA Analiz. İstanbul: **Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, 2015.
- Kurt, Veysel. «Tunus, Mısır, Libya ve Suriye; Orduların "Arap Baharı"na Etkisi.» SETA Analiz. İstanbul: **Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı**, 2014.
- Kurth, James . *America's Grand Strategy: A Pattern of History*. **The National Interest** 43 (1996).
- Layne, Christopher. «America's Middle East Grand Strategy after Iraq: The Moment for Offshore Balancing.» **Review of International Studies** 35.1 (2009).
- Lindo, Samuel, Michael Schoder ve Tyler Jones. *Al Qaeda in the Arabian Peninsula*. AQAM Futures Project Case Study Series. Washington D.C.: **Center for Strategic and International Studies (CSIS)**, 2011.

- Lister, Charles . *Profiling Jabhat al-Nusra*. Analysis Paper. Washington D.C.: **The Brookings** , 2016.
- Lorocco, James A. ve William L. Goodyear. «The Arab Spring: Safeguarding U.S. Interests.» **Prism Security Studies** 4.2 (2013).
- Lynch, Marc. «Obama And The Middle East Rightsizing The U.S. Role.» **Foreign Affairs** 94.5 (2015).
- Lynch, Marc. *Reflections Five Years After the Uprising*. POMEPS Studies. Washington D.C.: **Institute for Middle East Studies at the George Washington University**, 2016.
- MacDonald, Paul K. ve Joseph M. Parent. «Graceful Decline?» **International Security** 35.4 (2011).
- Matthiesen, Toby. *Battling Over the Legacy of Bahrain's Pearl Roundabout*. POMEPS Briefings. Washington D.C.: **Institute for Middle East Studies at the George Washington University**, 2012.
- Mearsheimer, John J. «America Unhinged.» **The National Interest** 129 (2014).
- Mearsheimer, John J. «Imperial by Design.» **The National Interest** 111 (2011).
- Mearsheimer, John J. ve Stephan M. Walt. «The Case for Offshore Balancing.» **Foreign Affairs** 95.4 (2016).
- Miller, Charles . «The Political Economy of Retrenchment.» Feaver, Peter (ed.). *Strategic Retrenchment and Renewal in the American Experience* . Carlisle: **Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press**, 2014.
- Miller, Paul D. «Five Pillars of American Grand Strategy.» **Survival** 54.5 (2012).
- National War College. *Maxwell Taylor's Vision: Military Strategy of the Uncertain Trumpet*. Washington D.C.: **National War College**, 1990.
- Numan Telci, İsmail. «Ürdün'ün Gel(e)meyen Baharı: Arap Uyanışı ve Ürdün.» **Ortadoğu Analiz** 5.50 (2013).
- Nye Jr, Joseph S. «Public Diplomacy and Soft Power.» **The Annals of the American Academy of Political and Social Science** 616 (2008).
- Pakin Albayrakoğlu, Esra. «ABD-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkilerinde İran Faktörü.» **Uluslararası İlişkiler** 8.31 (2011).
- Parasiliti, Andrew . «Leaving Iraq.» **Survival** Ocak 2012.

- Partlow, Joshua . *Podium Wars: President Hamid Karzai, the Foreign Press, and the Afghan War*. Discussion Paper Series. Harvard University John F. Kennedy School of Government. Cambridge: **Joan Shorenstein Center**, 2013.
- Pirinççi, Ferhat, Oytun Orhan ve Bilgay Duman. *ABD'nin İŞİD Stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları*. ORSAM Rapor. Ankara: **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)**, 2014.
- Posen, Barry R. Stability and Change in U.S. Grand Strategy. **Orbis** 51.4 (2007).
- Posen, Barry R. ve Andrew L. Ross. «Competing Visions for U.S. Grand Strategy.» **International Security** 21.3 (1996/97).
- Relyea, Harold C. *Presidential Directives: Background and Overview*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2008.
- Report of the Bahrain Independent Commission Of Inquiry . **Report of the Bahrain Independent Commission of Inquiry** . Manama, 2011.
- Rollins, John. *Al Qaeda and Affiliates: Historical Perspective, Global Presence, and Implications for U.S. Policy*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2011.
- Sargis, John . «The Obama Doctrine, The Transnational Elite And The NATO Attack On Libya.» **The International Journal Of Inclusive Democracy** 7.1 (2011).
- Selden, Zachary. Balancing Against or Balancing With? The Spectrum of Alignment and the Endurance of American Hegemony. **Security Studies** 22.2 (2013).
- Semin, Ali. *Yemen Krizi, Husiler ve İran-Körfez Güç Mücadelesi*. BİLGESAM Analiz. İstanbul: **Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi (BİLGESAM)**, 2015.
- Serwer, Daniel P. ve Sam Parker. *Iraq in The Obama Administration*. Usıpeace Briefing. Washington D.C.: **United States Institute of Peace**, 2008.
- Shahshahani, Azed ve Corinna Mullin. «The Legacy of US Interventionand the Tunisian Revolution: promises and challenges one year on.» **Interface: a Journal for and About Social Movements** 4 (1) (2012).
- Sharp, Jeremy M. *Egypt: Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2017.
- Sharp, Jeremy M. *Jordan Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2017.

- Sharp, Jeremy M. *Yemen: Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2014.
- Sharp, Jeremy M. *Yemen: Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2015.
- Sloan, Elinor. *Beyond Primacy: American Grand Strategy in the Post-September 11 Era*. **International Journal** 58.2 (2003).
- Sorenson, David S. *Dilemmas for US Strategy US Options in Syria*. **Parameters** 43.3 (2013).
- Stern, Jessica . *Obama and Terrorism Like It or Not, War Goes On*. **Foreign Affairs** 94.5 (2015).
- Straßmaier, Christine . *Turning the Tide? Developments in the Fifth Year of the Syrian Civil War*. Fokus. Austrian Institute for European and Security Policy . Hainburg: **Austrian Institute for European and Security Policy** , 2016.
- Sullivan, Marisa. *Hezbollah in Syria*. Middle East Security Report. Washington D.C.: **Institute for the Study of War**, 2014.
- Tanrıverdi, Nebahat O. «Kaddafi Sonrası Libya ve Demokratikleşme Sorunu.» **Ortadoğu Analiz** 3.35 (2011).
- Terrill, Andrew W. *The Struggle For Yemen And The Challenge Of Al-Qaeda In The Arabian Peninsula*. Special Reports. Carlisle PA: **Strategic Studies Institute**, 2013.
- The American Israel Public Affairs Committee (AIPAC). *America's Partner Israel*. Fact Sheets AIPAC. Washington D.C.: **The American Israel Public Affairs Committee (AIPAC)**, 2016.
- The World Bank, Independent Evaluation Group Communications, Learning, and Strategy. *The World Bank Group's Response to the Global Crisis Update on an Ongoing IEG Evaluation*. Evaluation Brief. Washington: **The World Bank**, 2009.
- The Yemen Peace Project. *America's Role in Yemen 2017 and Beyond*. Washington D.C.: **The Yemen Peace Project**, 2017.
- Tierney, Dominic. *The Obama Doctrine and The Lessons of Iraq*. E-Notes. Philadelphia: **Foreign Policy Research Institute**, 2012.
- Ulutaş , Ufuk ve Furkan Torlak. *Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı*. SETA Analiz. Ankara: **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, 2011.

Ulutaş, Ufuk ve Bilal Salaymeh. *HAMAS'ın Yeni Siyaset Belgesi*. Perspektif. Ankara: **Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)**, 2017.

United States Government Accountability Office. *U.S. Assistance to Yemen*. Report to Congressional Committees. Washington D.C.: **United States Government Accountability Office**, 2013.

UTSAM Raporlar Serisi: 14. *ABD'nin Afganistan ve Irak'ta Terörle Mücadele Politikası*. Uluslararası Terörizm ve Sınırı Aşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM). Ankara: **Polis Akademisi Başkanlığı**, 2010.

Vilmer, Jean B. J. «Ten Myths About The 2011 Intervention In Libya.» *The Washington Quarterly* 39.2 (2016).

Walt, Stephen M. «US Grand Strategy After the Cold War: Can Realism Explain It? Should Realism Guide It?» *International Relations* 32.1 (2018).

Yalçın, Hasan Basri. «Obama Stratejisi ve Ortadoğu.» *Akademik Orta Doğu* 9.2 (2015).

Yeşilyurt, Nuri. «Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities.» *Perceptions* XIX.4 (2014).

Zanotti, Jim. *Hamas: Background and Issues for Congress*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2010.

Zanotti, Jim. *Israel: Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2016.

Zanotti, Jim. *The Palestinians: Background and U.S. Relations*. CRS Report for Congress. Washington D.C.: **Congressional Research Service**, 2014.

Diğer Yayınlar

Abedine, Saad ve Laura Smith-Spark. «U.S. Blacklists Al-Nusra Front Fighters in Syria.» 12 Aralık 2012. *CNN*. 18 Aralık 2017.
<<http://edition.cnn.com/2012/12/11/world/meast/syria-civil-war/index.html>>

Acar, Selçuk. *Obama'nın Zayıf BM Karnesi*. 28 Aralık 2016. 15 Ekim 2017.
<<http://anadolujansi.com/tr/dunya/obamanin-zayif-bm-karnesi/715499?amp=1>>

Aisha, Nour Mahd Ali Abu ve Safiye Karabacak. « Hamas'tan İsrail ve ABD'ye tepki.» 19 Ekim 2017. *Anadolu Ajansı*. 18 Aralık 2017.
<<http://aa.com.tr/tr/dunya/hamastan-israil-ve-abdye-tepki-/942634>>

Alagöz, Bilgehan. «Büyükelçilik Baskınından Müzakere Masasına İran-ABD İlişkileri.» 4 Kasım 2014. *Aljazeera Türk*. 5 Ekim 2017.

<<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/buyukelcilik-baskinindan-muzakere-masasina-iran-abd-iliskileri>>

Ali Özcan, Nihat. *PYD Terörist Mi? Özgürlük Savaşçısı Mi?* 29 Eylül 2015. 18 Kasım 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/pyd-terorist-mi-ozgurluk-savascisi-mi>>

Aljazeera Türk . *Arap Baharı'nın 5. Yılı*. 2016. 24 Temmuz 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/site-page/arap-baharinin-5-yili>>.

Aljazeera Türk. *Bahreyn'de Hanedan Üyesi Görevden Alındı*. 29 Kasım 2011. 2 Eylül 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-hanedan-uyesi-gorevden-alindi>>.

Aljazeera Türk. *Bahreyn'de "Ayrımcılık" Protestosu*. 21 Mart 2014. 2 Eylül 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/bahreynde-ayrimcilik-protestosu>>.

Aljazeera Türk. *Kronoloji: İsrail'in İşgal Altındaki Topraklarda Yerleşim Faaliyetleri*. 10 Ocak 2014. 15 Ekim 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-israilin-iskgal-altindaki-topraklarda-yerlesim-faaliyetleri>>.

Aljazeera Türk. *Libya'da ABD Büyükelçisi Öldürüldü* . 12 Eylül 2012. 29 Temmuz 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/libyada-abd-buyukelcisi-olduruldu>>

Aljazeera Türk. *PKK Nasıl Kuruldu ve Güçlendi?* 23 Aralık 2013. 18 Kasım 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/pkk-nasil-kuruldu-ve-guclendi>>.

Aljazeera Türk. *Portre: Ali Abdullah Salih*. 25 Ocak 2014. 26 Eylül 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-ali-abdullah-salih>>.

Aljazeera Türk. *Yemen Ordusu El Kaide'nin Peşinde*. 15 Mayıs 2012. 26 Kasım 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemen-ordusu-el-kaidenin-pesinde>>.

Arab Republic Of Egypt Ministry Of Foreign Affairs. «Egytp And Israel Treaty Of Peace No. 17813.» 29 Mart 1979. *Arab Republic Of Egypt Ministry Of Foreign Affairs*. 24 Temmuz 2017. <http://www.mfa.gov.eg/Lists/Treaties%20DB/Attachments/645/Peace%20Treaty_en.pdf>.

Art, Robert J. *Geopolitics Updated: The Strategy of Selective Engagement.*» *International Security* 23.3 (1998/1999).

Bölme, Selin. «UAEA'nın Kanıtları Neyi Kanıtlıyor?» 12 Kasım 2011. *Sabah Gazetesi*. 5 Ekim 2017. <<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/bolme/2011/11/12/uaeantin-kanitlari-neyi-kanitliyor>>.

- Ball, James . *NSA Monitored Calls of 35 World Leaders After US Official Handed Over Contacts*. 25 Ekim 2013. 8 Kasım 2017. <<https://www.theguardian.com/world/2013/oct/24/nsa-surveillance-world-leaders-calls>>.
- BBC. «Syria War: Russia Rejects US Calls to Halt Bombing Eastern Aleppo .» 29 Eylül 2016. *BBC*. 18 Aralık 2017. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37508085>>.
- BBC Türkçe. *ABD ve Rusya'dan Suriye'de Çatışmasızlık Anlaşması*. 10 Eylül 2016. 21 Ağustos 2017. <<http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-37327403>>.
- BBC Türkçe. *Portre: Enver el Evlaki*. 30 Eylül 2011. 26 Kasım 2017. <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/09/110930_al_awlaki>.
- Beach, Alastair. «The Cairo coup: Egypt's leader Mohamed Morsi in custody after being ousted by army.» 3 Temmuz 2013. *Independent*. 22 Temmuz 2017. <<http://www.independent.co.uk/news/world/africa/the-cairo-coup-egypts-leader-mohamed-morsi-in-custody-after-being-ousted-by-army-8686282.html>>.
- Bengio, Ofra. *The Kurd's Proxy Trap*. 20 Ekim 2016. 18 Kasım 2017. <<https://www.the-american-interest.com/2016/10/20/the-kurds-proxy-trap/>>.
- Borger, Julian. *Barack Obama: Administration Willing to Talk to Iran Without Preconditions*. 21 Ocak 2009. 5 Ekim 2017. <<https://www.theguardian.com/world/2009/jan/21/barack-obama-iran-negotiations>>.
- Bradley, Matt ve Joe Parkinson. *America's Marxist Allies Against ISIS*. 24 Temmuz 2015. 18 Kasım 2017. <<https://www.wsj.com/articles/americas-marxist-allies-against-isis-1437747949>>.
- Carnegie Middle East Center. *The Kurdish Democratic Union Party*. 1 Mart 2012. 18 Kasım 2017. <<http://carnegie-mec.org/diwan/48526?lang=en>>.
- Clawson, Patrick . *U.S. Sanctions*. Ağustos 2015. 5 Ekim 2017. <<http://iranprimer.usip.org/resource/us-sanctions>>.
- Committee on Homeland Security House of Representatives. *Worldwide Threats to the Homeland*. Authenticated U.S. Government Information. Washington D.C.: U.S. Government Publishing Office , 2014.
- Congress of the United States of America. «One Hundred Fourteenth Congress of the United States of America H.R.2297 .» 18 Aralık 2015. *Congress.Gov*. 16 Aralık 2017. <<https://www.congress.gov/114/bills/hr2297/BILLS-114hr2297enr.pdf>>.

- Congressional Research Service. «Operation Odyssey Dawn (Libya): Background and Issues for Congress .» 30 Mart 2011. *Federation of American Scientist*. 30 Temmuz 2017. <<https://fas.org/sgp/crs/natsec/R41725.pdf>>.
- Corasaniti, Nick. *Donald Trump Calls Obama "Founder of ISIS" and Says It Honors Him*. 10 Ağustos 2016. 25 Ekim 2017. <<https://www.nytimes.com/2016/08/11/us/politics/trump-rally.html>>.
- Counter Extremism Project . « Hamas.» 2017. *Counter Extremism Project* . 18 Aralık 2017. <https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Hamas-11022017.pdf>.
- Counter Extremism Project. «Hezbollah.» 2017. 18 Aralık 2017. <https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Hezbollah-12212017.pdf>
- Counter Extremism Project. «Nusra Front (Jabhat Fateh al-Sham).» 2017. *Counter Extremism Project*. 18 Aralık 2017. <https://www.counterextremism.com/sites/default/files/threat_pdf/Nusra%20Front%20%28Jabhat%20Fateh%20al-Sham%29-12042017.pdf>.
- Dünya Bülteni. *Arap Baharı Ülkeleri Bugün Ne Durumda?* 17 Aralık 2016. 2 Haziran 2017. <<http://www.dunyabulteni.net/haber/349201/arak-bahari-ulkeleri-bugun-ne-durumda>>.
- Dünya Bülteni. *Arap Baharı'nın Unutulan Ülkesi: Bahreyn*. 29 Şubat 2012. 31 Ağustos 2017. <<http://www.dunyabulteni.net/haber/199586/arak-baharinin-unutulan-ulkesi-bahreyn>>.
- Dünya Bülteni. «Lübnan Hizbullahı'nın Tarihçesi.» 6 Ağustos 2006. *Dünya Bülteni*. 18 Aralık 2017. <<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=4221>>.
- Dünya Bülteni. *Suriye'deki İç Savaş Üçüncü Yılına Girdi*. 15 Mart 2013. 19 Ağustos 2017. <<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=251629>>.
- Davenport, Kelsey . *Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran*. 25 Eylül 2017. 5 Ekim 2017. <<https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran>>.
- Davenport, Kelsey. *UN Security Council Resolutions on Iran*. 6 Ağustos 2017. 5 Ekim 2017. <<https://www.armscontrol.org/factsheets/Security-Council-Resolutions-on-Iran#res1835>>.
- Defense Security Cooperation Agency. «Bahrain – M1152A1B2 HMMWVs and TOW-2A and TOW-2B Missiles.» 14 Eylül 2011. *Defense Security Cooperation*

- Agency. 15 Eylül 2017.
<http://www.dsca.mil/sites/default/files/mas/bahrain_10-71_0.pdf>.
- deGrandpe, Andrew ve Shawn Snow. «The U.S. Military's Stats On Deadly Airstrikes Are Wrong.» 2017. *www.militarytimes.com*. 10 Mayıs 2017.
<<http://www.militarytimes.com/articles/airstrikes-unreported-syria-iraq-afghanistan-islamic-state-al-qaeda-taliban>>.
- Department Of State. «Camp David Accords And The Arab-Israeli Peace Process.» 1978. *U.S. Office Of The Historian*. 24 Temmuz 2017.
<<https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david>>.
- Deutsche Welle. *BM: İsrail Güvenlik Konseyi Kararına Uymuyor*. 25 Mart 2017. 15 Ekim 2017. <<http://www.dw.com/tr/bm-israil-g%C3%BCvenlik-konseyi-karar%C4%B1na-uyuyor/a-38119489>>.
- Dingli, Sophia . «Obama's Arabian Debacle? Examining Obama's Policy in Yemen Amidst the Rubble.» *International Studies Association Annual Convention*. At Atlanta GA, 2016.
- Encyclopedia Britannica. *Al-Qaeda*. 14 Ekim 2016. 26 Kasım 2017.
<<https://www.britannica.com/topic/al-Qaeda>>.
- Encyclopedia Britannica. *Harry S. Truman, Outbreak of The Korean War*. 2 Şubat 2018. 8 Mart 2018. <<https://www.britannica.com/biography/Harry-S-Truman#ref213952>>.
- Encyclopedia Britannica. *The Financial Crisis of 2008*. 2 Şubat 2009. 20 Mart 2018.
<<https://www.britannica.com/topic/Financial-Crisis-of-2008-The-1484264>>.
- Encyclopedia Britannica. *Vietnam War 1954-1975*. 11 Ocak 2018. 8 Mart 2018.
<<https://www.britannica.com/event/Vietnam-War>>.
- Encyclopedia Britannica. *Yemen Uprising of 2011–12*. 23 Kasım 2016. 26 Eylül 2017.
<<https://www.britannica.com/event/Yemen-Uprising-of-2011-2012#Article-History>>.
- Entous, Adam. «Obama Directs Pentagon to Target Al-Qaeda Affiliate in Syria, One of the Most Formidable Forces Fighting Assad.» 10 Kasım 2016. *The Washington Post*. 18 Aralık 2017. <https://www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-directs-pentagon-to-target-al-qaeda-affiliate-in-syria-one-of-the-most-formidable-forces-fighting-assad/2016/11/10/cf69839a-a51b-11e6-8042-f4d111c862d1_story.html?utm_term=.673e41bc88f6>.
- Fahim, Kareem, Anthony Shadid ve Rick Gladstone. *Violent End To An Era As Qaddafi Dies In Libya*. 20 Ekim 2011. 24 Temmuz 2017.

<http://www.nytimes.com/2011/10/21/world/africa/qaddafi-is-killed-as-libyan-forces-take-surt.html?_r=1&ref=libya>.

Federation of American Scientist. *Presidential Study Directives [PSD] Barack Obama Administration*. tarih yok. 22 Mayıs 2017.
<<https://fas.org/irp/offdocs/direct.htm>>.

Federal Register. «Public Notice 8104.» 11 Aralık 2012. *Government Publishing Office*. 18 Aralık 2017. <<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/FR-2012-12-11/pdf/2012-29870.pdf>>.

Ferguson, Niall. *Obama's Egypt And Foreign Policy Failures* . 13 Şubat 2011. 9 Temmuz 2017. <<http://www.newsweek.com/obamas-egypt-and-foreign-policy-failures-68731>>.

Fisher, Max. *Obama Explains His Thinking on Syria and It Is Profoundly Conservative*. 21 Ocak 2014. 21 Ağustos 2017.
<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/01/21/obama-explains-his-thinking-on-syria-and-it-is-profoundly-conservative/?utm_term=.6e4c09b82156>.

Foreign Affairs Committee. «6 Takeaways from Yesterday's Hearing on Hezbollah.» 6 Eylül 2017. *Foreign Affairs Committee*. 16 Aralık 2017.
<<https://foreignaffairs.house.gov/blog/6-takeaways-yesterdays-hearing-hezbollah/>>.

Glenn, Cameron. *Timeline: Rise and Spread of the Islamic State*. 5 Temmuz 2016. 25 Ekim 2017. <<https://www.wilsoncenter.org/article/timeline-rise-and-spread-the-islamic-state>>.

Goldberg, Jeffrey. *Look...It's My Name on This':Obama Defends the Iran Nuclear Deal*. 21 Mayıs 2015. 26 Eylül 2017.
<<https://www.theatlantic.com/international/archive/2015/05/obama-interview-iran-isis-israel/393782/> (26.09.2017)>.

Goldberg, Jeffrey. «Obama on Zionisim and Hamas.» 12 Mayıs 2008. *The Atlantic*. 15 Aralık 2017.
<<https://www.theatlantic.com/international/archive/2008/05/obama-on-zionism-and-hamas/8318/>>.

Gulf Cooperation Council . «Agreement on the Implementation Mechanism for the Transition Process in Yemen in Accordance With the Initiative of the Gulf Cooperation Council (GCC) .» 5 Aralık 2011. *United Nations Peacemaker*. 26 Eylül 2017.
<[http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/YE_111205_Agreement%20on%20the%20the%20implementation%20mechanism%20for%20the%20transition.pdf](http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/YE_111205_Agreement%20on%20the%20implementation%20mechanism%20for%20the%20transition.pdf)>.

- Gulf Cooperation Council (GCC) . «Agreement .» 23 Ocak 2012. *Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen*. 26 Eylül 2017.
<https://osesgy.unmissions.org/sites/default/files/gcc_initiative_yemen_english.pdf>.
- Handjani, Amir . *Obama's Nightmare in Yemen*. 5 Mayıs 2015. 26 Kasım 2017.
<<http://nationalinterest.org/feature/obamas-nightmare-yemen-12792>>.
- Haniye, Hasan Ebu. «El Kaide ve Yeniden Ortaya Çıkışı.» 20 Eylül 2013. *Al-Jazeera Türk*. 26 Kasım 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/el-kaide-ve-yeniden-ortaya-cikisi>>.
- Hill, Evan ve Laura Kasinof. *Playing a Double Game in the Fight Against AQAP*. 1 Ocak 2015. 26 Kasım 2017. <<http://foreignpolicy.com/2015/01/21/playing-a-double-game-in-the-fight-against-aqap-yemen-saleh-al-qaeda/>>.
- Human Rights Watch. *Syria/Russia: Incendiary Weapons Burn in Aleppo, Idlib*. 16 Ağustos 2016. 21 Ağustos 2017.
<<https://www.hrw.org/news/2016/08/16/syria/russia-incendiary-weapons-burn-aleppo-idlib>>.
- Inherent Resolve. *Operation Inherent Resolve*. tarih yok. 10 Mayıs 2017.
<<http://www.inherentresolve.mil/About-Us/Coalition/>>.
- John, Tara. *Timeline: The Rise of ISIS*. 9 Ekim 2015. 25 Ekim 2017.
<<http://time.com/4030714/isis-timeline-islamic-state/>>.
- Kahl, Colin. *The United States and Turkey Are on a Collision Course in Syria*. 12 Mayıs 2017. 18 Kasım 2017. <<http://foreignpolicy.com/2017/05/12/the-united-states-and-turkey-are-on-a-collision-course-in-syria-trump/>>.
- Keleş, Mustafa. *BM'den Yemen Eski Devlet Başkanı Salih'e Yaptırım Kararı*. 8 Aralık 2014. 26 Eylül 2017. <<http://aa.com.tr/tr/dunya/bmden-yemen-eski-devlet-baskani-salihe-yaptirim-karari/103593>>.
- Keleş, Mustafa. *BM'nin İran Yaptırımları 10 Yıl İçinde Kalkacak* . 19 Ocak 2016. *Anadolu Ajansı*. 5 Ekim 2017. <<http://aa.com.tr/tr/dunya/bmnin-iran-yaptirimlari-10-yil-icinde-kalkacak/507040>>.
- Kershner, Isabel. «Israeli Iron Dome Stops a Rocket With a Rocket.» 18 Kasım 2012. *The New York Times*. 15 Aralık 2017.
<<http://www.nytimes.com/2012/11/19/world/middleeast/israeli-iron-dome-stops-a-rocket-with-a-rocket.html>>.
- Kirkpatrick, David D. ve Jodi Rudoren. «Israel and Hamas Agree to a Cease-Fire, After a U.S.-Egypt Push.» 21 Kasım 2012. *The New York Times*. 15 Aralık 2017.

<<http://www.nytimes.com/2012/11/22/world/middleeast/israel-gaza-conflict.html>>.

Kramer, Andrew E. *John Kerry Visits Moscow to Prepare for Talks on Syria*. 15 Aralık 2015. 21 Ağustos 2017.

<<https://www.nytimes.com/2015/12/16/world/europe/john-kerry-visits-moscow-to-prepare-for-talks-on-syria.html?mcubz=1>>.

Larouche Pac. *Dempsey Letters Make Clear: Any Military Action in Syria is an "Act of War"*. 2 Eylül 2013. 20 Ağustos 2017.

<<https://archive.larouchepac.com/node/27973>>.

Lee, Timothy B. *Here's Everything We Know About PRISM to Date*. 12 Haziran 2013. 8 Kasım 2017.

<https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2013/06/12/heres-everything-we-know-about-prism-to-date/?utm_term=.66acba106d69>.

Lewis, Daniel. «Zbigniew Brzezinski, National Security Adviser to Jimmy Carter, Dies at 89 .» 26 Mayıs 2017. *The New York Times*. 26 Kasım 2017.

<<https://www.nytimes.com/2017/05/26/us/zbigniew-brzezinski-dead-national-security-adviser-to-carter.html>>.

Library of Congress. «Foreign Intelligence Surveillance Act of 1978 Amendments Act of 2008.» 10 Temmuz 2008. *Library of Congress*. 8 Kasım 2017.

<<https://www.congress.gov/110/plaws/publ261/PLAW-110publ261.pdf>>.

Library of Congress. H.R.2048 - USA Freedom Act of 2015. 28 Nisan 2015. *Library of Congress*. 8 Kasım 2017.

Lizza, Ryan. «The Consequentialist How the Arab Spring Remade Obama's Foreign Policy.» 2 Mayıs 2011. *The New Yorker*. 23 Mayıs 2017.

<<http://www.newyorker.com/magazine/2011/05/02/the-consequentialist>>.

Lyons, Kate . *Iran Nuclear Talks: Timeline*. 14 Temmuz 2015. 5 Ekim 2017.

<<https://www.theguardian.com/world/2015/apr/02/iran-nuclear-talks-timeline>>.

MacAskill, Ewen . « US Blacklists Syria's Al-Nusra Front as Terrorist Group.» 11 Aralık 2012. *The Guardian*. 18 Aralık 2017.

<<https://www.theguardian.com/world/2012/dec/11/us-blacklists-syria-al-nusra-front-terrorist>>.

Maher, Ahmed. *6 Nisan Gençlik Hareketi Lideri Ahmed Maher: Mısır'da Devrim Devam Ediyor* Taner Doğan. USA Sabah, 25 Temmuz 2012. 15 Temmuz 2017.

<<http://www.usasabah.com/Roportajlar/2012/07/25/6-nisan-genclik-hareketi-lideri-ahmed-maher-misirda-devrim-devam-ediyor>>.

- Martinez, Michael. «Obama Discusses Further Syrian Intervention with European Leaders .» 16 Haziran 2013. *CNN*. 18 Aralık 2017. <<http://edition.cnn.com/2013/06/15/world/meast/syria-civil-war/index.html>>.
- Mepanews. «Obama Afganistan'dan Çekilme Sözü Tutmayacak.» 2016. *Mepanews*. 10 Nisan 2017. <<http://www.mepanews.com/haberler/1062-obama-afganistan-tan-cekilme-soezuenue-tutmayacak.html>>.
- Merry, Robert W. «Obama and Netanyahu Go to War.» 19 Kasım 2013. *The National Interest*. 5 Ekim 2017. <<http://nationalinterest.org/commentary/obama-netanyahu-go-war-9420>>.
- Meyer, Josh. «The Secret Backstory of How Obama Let Hezbollah off the Hook .» 18 Aralık 2017. *Politico*. 18 Aralık 2017. <<https://www.politico.com/interactives/2017/obama-hezbollah-drug-trafficking-investigation/>>.
- Michael Jenkins, Brian. «What's in a Name? The Rebranding of the Nusra Front .» 8 Ağustos 2016. *The Hill*. 18 Aralık 2017. <<http://thehill.com/blogs/pundits-blog/international/290704-whats-in-a-name-the-rebranding-of-the-nusra-front>>.
- Miller, Zeke J. «Obama: 'We Tortured Some Folks'.» 1 Ağustos 2014. *Time*. 15 Aralık 2017. <<http://time.com/3071149/obama-new-gaza-cease-fire-very-hard-after-hamas-breach/>>.
- Misto, Mohamad. «Nusra Cephesi Feshedildi.» 28 Temmuz 2016. *Anadolu Ajansı*. 18 Aralık 2017. <<http://aa.com.tr/tr/dunya/nusra-cephesi-feshedildi/617629>>.
- Morello, Carol ve Karen DeYoung. «Kerry Arrives in Moscow with a Proposal for Syria in Hand.» 14 Temmuz 2016. *The Washington Post*. 18 Aralık 2017. <https://www.washingtonpost.com/world/kerry-says-iran-deal-has-made-world-a-safer-place-one-year-later/2016/07/14/a954071c-484f-11e6-8dac-0c6e4acc5b1_story.html?nid&utm_term=.914d9760407a>.
- Mortel, Jorien V. D. «Framing U.S. Policy on Libya and Syria A Comparative Analysis on the Frames of Two Similar Conflicts.» *Research Seminar III-A for TCS*. 3 Şubat 2014. Seminar.
- National Archives . *2013 Executive Orders Signed by Barack Obama* . 2 Şubat 2017. 5 Ekim 2017. <<https://www.archives.gov/federal-register/executive-orders/2013.html>>.
- National Archives. *Barack Obama Executive Orders Subjects* . 23 Şubat 2017. 5 Ekim 2017. <<https://www.archives.gov/federal-register/executive-orders/obama-subjects.html>>.

- North Atlantic Treaty Organization. *NATO and Libya (Archived)*. 9 Kasım 2015. 30 Temmuz 2017. <http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm>.
- Obama White House Archives. «President Obama's Speech in Cairo: A New Beginning.» *Cairo Speech*. 4 Haziran 2009. <https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/NewBeginning/transcripts>.
- Obama, Barack. «Steve Kroft Questions President Obama on Topics Including Russia's Incursion in Syria, ISIS and the 2016 Presidential Race.» *60 Minutes*. Steve Kroft. CBS News, 11 Ekim 2015.
- Office Of History. «Public Law 100-202.» 22 Aralık 1987. *Office Of History National Institutes Of Health*. 24 Temmuz 2017. <<https://history.nih.gov/research/downloads/PL100-202.pdf>>.
- Office of the Historian. *U.S. Involvement in the Vietnam War: The Tet Offensive, 1968*. 2017. 8 Mart 2018. <<https://history.state.gov/milestones/1961-1968/tet>>.
- Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen. *National Dialogue Conference*. 19 Ekim 2015. 26 Eylül 2017. <<https://osesgy.unmissions.org/national-dialogue-conference>>.
- Phillips, Sarah. *Assisting Al Qaeda, How U.S. Strategy Could Empower AQAP in Yemen*. 8 Ağustos 2015. 26 Kasım 2017. <<https://www.foreignaffairs.com/articles/yemen/2015-08-30/assisting-al-qaeda>>.
- Piven, Ben. «Gaza's Underground: A Vast Tunnel Network That Empowers Hamas.» 23 Temmuz 2014. *Aljazeera America*. 15 Aralık 2017. <<http://america.aljazeera.com/articles/2014/7/23/gaza-undergroundhamastunnels.html>>.
- Pressman, Jeremy. «Obama and the Israeli-Palestinian Conflict.» 14 Temmuz 2016. *E-International Relations*. 15 Ekim 2017. <<http://www.e-ir.info/2016/07/14/obama-and-the-israeli-palestinian-conflict/>>.
- Remnick, David. *Going the Distance*. 27 Ocak 2014. 25 Ekim 2017. <<https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>>.
- Riedel, Bruce. *Jordan's Arab Spring*. 15 Kasım 2012. 19 Eylül 2017. <<https://www.brookings.edu/opinions/jordans-arab-spring/>>.
- Rogan, Tom. «Facing Iran, U.S. Allies in Lebanon Are in Trouble.» 27 Ekim 2016. *National Review*. 16 Aralık 2017. <<http://www.nationalreview.com/article/441480/obama-lebanon-policy-dangerous-and-half-hearted>>.

- Rogin, Josh. *Obama Administration Using Loophole to Quietly Sell Arms Package to Bahrain*. 27 Ocak 2012. 15 Eylül 2017. <<http://foreignpolicy.com/2012/01/27/obama-administration-using-loophole-to-quietly-sell-arms-package-to-bahrain/>>.
- Rogin, Josh. Obama's Syria Plan Teams up American and Russian Forces. 13 Temmuz 2016. *The Washington Post*. 18 Aralık 2017. <https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/obamas-syria-plan-teams-up-american-and-russian-forces/2016/07/13/8d7777cc-4935-11e6-acbc-4d4870a079da_story.html?utm_term=.7a382e797743>.
- Roller, Emma. *This Is What Section 215 of the Patriot Act Does*. 7 Haziran 2013. 8 Kasım 2017. <http://www.slate.com/blogs/weigel/2013/06/07/nsa_prism_scandal_what_patriot_act_section_215_does.html>.
- Rose, Charlie. «In Exclusive Interview with Charlie Rose, Hamas Leader Khaled Meshaal Reveals What it Will Take to Return Peace to the Region.» 27 Temmuz 2014. *Public Broadcasting Service*. 15 Aralık 2017. <<http://www.pbs.org/about/blogs/news/in-exclusive-interview-with-charlie-rose-hamas-leader-khaled-meshaal-reveals-what-it-will-take-to-return-to-peace-in-the-region/>>.
- Sabah Gazetesi. «Terör Örgütü El Nusra Cephesi Kimdir? El Nusra Ne Zaman Kurulmuştur?» 16 Aralık 2016. *Sabah Gazetesi*. 18 Aralık 2017. <<https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/12/16/teror-orgutu-el-nusra-cephesi-kimdir-el-nusra-ne-zaman-kurulmustur>>.
- Satloff, Robert ve Patrick Clawson. «U.S. Economic Aid to Egypt: Designing a New, Pro-Growth Package.» 7 Temmuz 1998. *The Washington Institute*. 28 Temmuz 2017. <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/u.s.-economic-aid-to-egypt-designing-a-new-pro-growth-package>>.
- Shane, Scott. «The Lessons of Anwar al-Awlaki.» 27 Ağustos 2015. *The New York Times*. 26 Kasım 2017. <<https://www.nytimes.com/2015/08/30/magazine/the-lessons-of-anwar-al-awlaki.html>>.
- Shear, Michael D., Helene Cooper ve Eric Schmitt. *Obama Administration Ends Effort to Train Syrians to Combat ISIS*. 9 Ekim 2015. 25 Ekim 2017. <<https://www.nytimes.com/2015/10/10/world/middleeast/pentagon-program-islamic-state-syria.html>>.
- Simon, Steven ve Jonathan Stevenson. «Disarming Hezbollah.» 11 Ocak 2010. *Foreign Affairs*. 15 Aralık 2017. <<https://www.foreignaffairs.com/articles/lebanon/2010-01-11/disarming-hezbollah>>.

- Sopel, Jon. «Full transcript of BBC interview with President Barack Obama.» 24 Temmuz 2015. *BBC*. 16 Aralık 2017. <<http://www.bbc.com/news/world-us-canada-33646542>>.
- Stanford University. «1 Causes of the Syrian Civil War 2 Actors in the Syrian Civil War.» Şubat 2016. *Stanford University*. 20 Ağustos 2017. <<https://web.stanford.edu/~imalone/Teaching/ps1/SyriaCivilWarCheatSheet.pdf>>.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. «Tunus'un Siyasi Görünümü.» 2017. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. 6 Haziran 2017. <<http://www.mfa.gov.tr/tunus-siyasi-gorunumu.tr.mfa>>.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. *PKK/KCK Terör Örgütünün Suriye Kolu: PYD-YPG*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, 2017.
- The Guardian. «US Embassy Cables: Tunisia-a US Foreign Policy Conundrum.» 7 Aralık 2010. 2 Haziran 2017. <<https://www.theguardian.com/world/us-embassy-cables-documents/217138>>.
- The White House. «Remarks by President Obama and His Majesty King Abdullah II of Jordan After Bilateral Meeting.» 11 Mayıs 2011. *The White House President Barack Obama*. 19 Eylül 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/17/remarks-president-obama-and-his-majesty-king-abdullah-ii-jordan-after-bi>>.
- The White House. «Remarks by the President at the United States Military Academy Commencement Ceremony .» 28 Mayıs 2014. *The White House President Barack Obama*. 15 Temmuz 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/05/28/remarks-president-united-states-military-academy-commencement-ceremony>>.
- The White House. «Remarks by the President on Egypt .» 11 Şubat 2011. *The White House President Barack Obama*. 22 Temmuz 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/02/11/remarks-president-egypt>>.
- The White House. «Remarks by the President to the White House Press Corps.» 20 Ağustos 2012. *The White House President Barack Obama*. 20 Ağustos 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/08/20/remarks-president-white-house-press-corps>>.
- The White House. «The President on Libya: "The Violence Must Stop; Muammar Gaddafi Has Lost the Legitimacy to Lead and He Must Leave".» 3 Mart 2011. *The White House President Barack Obama* . 29 Temmuz 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/blog/2011/03/03/president-libya-violence-must-stop-muammar-gaddafi-has-lost-legitimacy-lead-and-he-m>>.

- The White House.«The President on the Middle East and North Africa.» 19 Mayıs 2011. *The White House President Barack Obama*. 2 Haziran 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/19/remarks-president-middle-east-and-north-africa>>.
- The White House. «Government Assessment of the Syrian Government’s Use of Chemical Weapons on August 21, 2013.» 30 Ağustos 2013. *The White House President Barack Obama*. 20 Ağustos 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/30/government-assessment-syrian-government-s-use-chemical-weapons-august-21>>.
- The White House. «National Security Strategy.» May 2010. *National Security Strategy Archive*. 25 Nisan 2017. <<http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>>.
- The White House. «National Security Strategy.» Şubat 2015. *National Security Strategy Archive*. 8 Kasım 2017. <<wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>>.
- The White House. «President Barack Obama in State of the Union Address.» 25 Ocak 2011. *The White House President Barack Obama*. 2 Haziran 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/01/25/remarks-president-barack-obama-state-union-address-prepared-delivery>>.
- The White House President Barack Obama. «National Strategy for Counterterrorism.» 28 Haziran 2011. *The White House President Barack Obama*. 26 Kasım 2017. <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/counterterrorism_strategy.pdf>.
- The White House President Barack Obama. «Remarks by the President at Press Conference After U.S.-Africa Leaders Summit.» 6 Ağustos 2014. *The White House President Barack Obama*. 15 Aralık 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/08/06/remarks-president-press-conference-after-us-africa-leaders-summit>>.
- The White House President Barack Obama. «Remarks by the President at the "Change of Office" Chairman of the Joint Chiefs of Staff Ceremony.» 30 Eylül 2011. *The White House President Barack Obama*. 26 Kasım 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/09/30/remarks-president-change-office-chairman-joint-chiefs-staff-ceremony>>.
- The White House President Barack Obama. «Remarks by the President at the National Defense University .» 23 Mayıs 2013. *The White House President Barack Obama*. 8 Kasım 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/05/23/remarks-president-national-defense-university>>.

- The White House President Barack Obama. *Remarks by the President on the Administration's Approach to Counterterrorism*. 6 Aralık 2016. 8 Kasım 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/12/06/remarks-president-administrations-approach-counterterrorism>>.
- The White House President Barack Obama. «Statement by the President on ISIL.» 10 Eylül 2014. 25 Ekim 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/09/10/statement-president-isil-1>>.
- The White House President George W. Bush. *Fact Sheet: The Strategic Framework Agreement and the Security Agreement with Iraq*. 2008. 19 Mart 2018. <<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/iraq/>>.
- The White House. «President to Parliament in London, United Kingdom.» 25 Mayıs 2015. *The White House President Barack Obama*. 2 Haziran 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/05/25/remarks-president-parliament-london-united-kingdom>>.
- The White House. «Readout of President Obama's Call with the King of Bahrain.» 30 Nisan 2011. *The White House President Barack Obama*. 2 Eylül 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/04/30/readout-president-obama-s-call-king-bahrain>>.
- The White House. «Remarks By President Barack Obama In Prague As Delivered.» 5 Nisan 2009. *The White House President Barack Obama*. 5 Ekim 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>>.
- The White House. «Remarks by President Obama and His Majesty King Abdullah of Jordan After Bilateral Meeting.» 24 Şubat 2016. *The White House President Barack Obama*. 19 Eylül 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/02/24/remarks-president-obama-and-his-majesty-king-abdullah-jordan-after>>.
- The White House. «Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly.» 21 Eylül 2011. *The White House President Barack Obama*. 2 Eylül 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/09/21/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly>>.
- The White House. «Remarks by the President on the Situation in Libya.» 18 Mart 2011. *The White House President Barack Obama*. 29 Temmuz 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/03/18/remarks-president-situation-libya>>.

- The White House. «Report On The Legal And Policy Frameworks Guiding The United States' Use Of Military Force And Related National Security Operations .» 2016.
- The White House. «Statement by the President on Syria.» 31 Ağustos 2013. *The White House President Barack Obama*. 20 Ağustos 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/08/31/statement-president-syria>>.
- The White House. «Statement by the Press Secretary on Today's Executive Order on Yemen's Peace, Security, and Stability.» 16 Mayıs 2012. *The White House President Barack Obama*. 26 Eylül 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2012/05/16/statement-press-secretary-today-s-executive-order-yemen-s-peace-security>>.
- The White House. «Statement From the President on Iran.» 20 Haziran 2009. *The White House President Barack Obama*. 5 Ekim 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/statement-president-iran>>.
- The White House. «The President's Message to the Iranian People.» Washington D.C.: The Obama White House Official Youtube Page, 19 Mart 2009. Video Kaydı.
- The White House. «Weekly Address: Degrading and Destroying ISIL.» 27 Şubat 2016. *The White House President Barack Obama*. 21 Ağustos 2017. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2016/02/27/weekly-address-degrading-and-destroying-isil>>.
- Tomar, Cengiz. «Nusra Cephesi'nde Neler Oluyor?» 1 Ağustos 2016. *Aljazeera Türk*. 18 Aralık 2017. <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/nusra-cephesinde-neler-oluyor>>.
- TRT Haber. *ABD'nin Mısır Politikası "Çıkarlara" Dayalı*. 14 Nisan 2015. 15 Temmuz 2017. <<http://www.trthaber.com/haber/dunya/abdnin-misir-politikasi-cikarlara-dayali-178607.html>>.
- U.S. Department of Defense . «Operation Inherent Resolve Special Reports.» 2017. *www.defense.gov*. 10 Mayıs 2017. <https://www.defense.gov/News/Special-Reports/0814_Inherent-Resolve/>.
- U.S. Department of Defense . *Operation Inherent Resolve Targeted Operations to Defeat ISIS*. 2016. 21 Ağustos 2017. <<https://www.defense.gov/OIR/>>.
- U.S. Department of Defense Archived Content. «Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21St Century Defense.» Ocak 2012. *Department of Defense Archive*. 8 Kasım 2017. <http://archive.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf>.

- U.S. Department of Defense. *Operation Inherent Resolve*. Report to the United States Congress. Washington D.C.: U.S. Department of Defense, 2016.
- U.S. Department of Defense. *Operation Inherent Resolve Targeted Operations to Defeat ISIS*. 2016. 21 Ağustos 2017.
<<https://www.defense.gov/OIR/Airstrikes/?Page=16>>.
- U.S. Department of State Archived Content. *Conclusion of National Dialogue*. 25 Ocak 2014. 26 Eylül 2017. <<https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/01/220620.htm>>.
- U.S. Department of State Archived Content. *Daily Press Briefing*. 20 Aralık 2016. 26 Eylül 2017. <<https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2016/12/265846.htm>>.
- U.S. Department of State Archived Content. «Mark C. Toner Deputy Spokesperson Daily Press Briefing Washington, DC November 15, 2012.» 15 Kasım 2012. *U.S. Department of State Archived Content*. 19 Eylül 2017. <<https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/dpb/2012/11/200598.htm>>.
- U.S. Department of State Archived Content. «Ongoing Aggression Against the Government of Yemen.» 27 Eylül 2014. *U.S. Department of State Archived Content*. 26 Eylül 2017. <<https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/09/232233.htm>>.
- U.S. Department of State Archived Content. «Question and Answer Session at the Munich Security Conference.» 5 Şubat 2011. *U.S. Department of State Archived Content*. 15 Temmuz 2017. <<https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/02/156045.htm>>.
- U.S. Department of State Archived Content. «Remarks With Jordanian Foreign Minister Nasser Judeh After Their Meeting.» 22 Mayıs 2013. *U.S. Department of State Archived Content*. 19 Eylül 2017. <<https://2009-2017.state.gov/secretary/remarks/2013/05/209795.htm>>.
- U.S. Department of State. *Country Reports on Terrorism 2009*. Annual Report. Washington D.C.: U.S. Department of State, 2010.
- U.S. Department of State. *Country Reports on Terrorism 2014*. Annual Report. Washington D.C.: U.S. Department of State, 2015.
- U.S. Department of State. *Foreign Terrorist Organizations*. 2017. 18 Kasım 2017.
<<https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm>>.
- U.S. Department of State. «Gala Dinner Celebrating the U.S.-Islamic World Forum.» 12 Nisan 2011. *U.S. Department of State*. 2 Eylül 2017. <<https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2011/04/160642.htm>>.

- U.S. Department of State. «Human Rights Reports.» 2017. *U.S. Department of State Diplomacy in Action*. 2 Haziran 2017. <<https://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/>>.
- U.S. Department of State. «Terrorist Designations of the al-Nusrah Front as an Alias for al-Qa'ida in Iraq .» 11 Aralık 2012. *U.S. Department of State*. 18 Aralık 2017. <<https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/12/201759.htm>>.
- U.S. Department of the Treasury. «<https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/tg1797.aspx>.» 12 Aralık 2012. *U.S. Department of the Treasury*. 18 Aralık 2017. <<https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/tg1797.aspx>>.
- U.S. Government Publishing Office. «Public Law 96-35.» 20 Temmuz 1979. *Government Publishing Office*. 24 Temmuz 2017. <<https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-93/pdf/STATUTE-93-Pg89.pdf>>.
- United Nations. «Security Council Adopts Resolution 2140 (2014), Welcoming Yemen's Peaceful Transition towards New Constitution, General Elections.» 26 Şubat 2014. *United Nations*. 26 Eylül 2017. <<https://www.un.org/press/en/2014/sc11296.doc.htm>>.
- United Nations Security Council. «Resolution 1970 (2011).» 26 Şubat 2011. *Security Council Report*. 30 Temmuz 2017. <<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%201970.pdf>>.
- United Nations Security Council.«Resolution 1973 (2011).» 17 Mart 2011. *Security Council Report*. 30 Temmuz 2017. <<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Libya%20S%20RES%201973.pdf>>.
- United Nations Security Council.*United Nations Security Council Resolution*. t.y. 5 Ekim 2017. <<https://www.un.org/sc/suborg/en/taxonomy/term/20>>.
- UNSCR Search Engine for the United Nations Security Council Resolutions. *Search engine for the United Nations Security Council Resolutions*. 2017. 15 Ekim 2017. <<http://unscr.com/en>>.
- Üstün, Kadir . *US Alliance With Syrian PYD Alienates Turkey*. 2 Haziran 2016. 18 Kasım 2017. <<http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/06/alliance-syrian-pyd-alienates-turkey-160601095726203.html>>.
- Weinthal, Benjamin ve Jonathan Spyer. «Why Is the Obama Administration Courting Hezbollah?» 9 Aralık 2013. *Foundation for Defense of Democracies*. 16 Aralık 2017. <<http://www.defenddemocracy.org/media-hit/why-is-the-obama-administration-courting-hezbollah/>>.

- Wilson, Steve. «Barack Obama offers US help to negotiate Israel-Hamas Ceasefire.» 11 Temmuz 2014. *The Telegraph*. 16 Aralık 2017. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/10960890/Barack-Obama-offers-US-help-to-negotiate-Israel-Hamas-ceasefire.html>>.
- Yürük, Betül. «Obama'nın İsrail-Filistin Karnesi.» 2 Aralık 2016. *Anadolu Ajansı*. 15 Ekim 2017. <<http://aa.com.tr/tr/dunya/obamanin-israil-filistin-karnesi-/697689>>.
- Yan, Holly ve Emanuella Grinberg. *Syrian Regime Says It Has Taken Full Control of Aleppo*. 23 Aralık 2016. 21 Ağustos 2017. <<http://edition.cnn.com/2016/12/22/middleeast/syrian-regime-takes-full-control-of-aleppo/index.html>>.
- Zenko, Micah. *Make No Mistake-the United States Is at War in Yemen*. 30 Mart 2015. 26 Eylül 2017. <<http://foreignpolicy.com/2015/03/30/make-no-mistake-the-united-states-is-at-war-in-yemen-saudi-arabia-iran/>>.
- Zenko, Micah. «Your Official Mission Creep Timeline of the U.S. War in Syria .» 11 Ekim 2015. *Foreign Policy*. 18 Aralık 2017. <<http://foreignpolicy.com/2015/10/19/official-mission-creep-timeline-us-war-in-syria-obama-administration/>>.
- Zunes, Stephen . «How the U.S. Contributed to Yemen's Crisis.» 20 Nisan 2015. *Foreign Policy in Focus*. 26 Kasım 2017. <<http://fpif.org/how-the-u-s-contributed-to-yemens-crisis/>>.
- 107th Congress (2001-2002). *H.R.3162 - Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001*. 26 Ekim 2001. 16 Mart 2018. <<https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/3162>>